

Collection of Papers
from the International Academic Conference
14th – 15th of February 2019

PERSONS IN THE CIVIL LAW

BRATISLAVA LEGAL FORUM 2019

Zborník príspevkov
z medzinárodnej vedeckej konferencie
14. – 15. februára 2019

SUBJEKTY OBČIANSKEHO PRÁVA

BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM 2019

BRATISLAVA LEGAL FORUM
BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM

2019

**SYMPOSIA, COLLOQUIA, CONFERENCES
SYMPÓZIÁ, KOLOKVIÁ, KONFERENCIE**

PERSONS IN THE CIVIL LAW

BRATISLAVA LEGAL FORUM 2019

SUBJEKTY OBČIANSKEHO PRÁVA

BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM 2019

Collection of Papers from the International Academic Conference
Bratislava Legal Forum 2019
organised by the Comenius University in Bratislava, Faculty of Law
on 14th – 15th of February 2019
under the auspices of JUDr. Daniela Švecová,
President of the Supreme Court of the Slovak Republic
and JUDr. Lenka Praženková,
President of the Judicial Council of the Slovak Republic.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie
Bratislavské právnické fórum 2019
organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou
v dňoch 14. – 15. februára 2019
pod záštitou predsedníčky Najvyššieho súdu Slovenskej republiky JUDr. Daniely Švecovej
a predsedníčky Súdnej rady Slovenskej republiky JUDr. Lenky Praženkovej.

UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
VYDAVATELSKÉ ODDELENIE

Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
2019

Reviewers of Papers / Recenzenti:

- Mgr. Tama Čipková, PhD.
- Mgr. Michal Cenkner, PhD.
- Mgr. Lenka Dufalová, PhD.
- JUDr. Imrich Fekete, CSc.
- prof. JUDr. Svetlana Ficová, CSc.
- Mgr. Martin Hamřík, PhD.
- JUDr. Radoslav Hnilica, PhD.
- JUDr. Martin Križan, PhD.
- doc. JUDr. Alexandra Löwy, PhD.
- Mgr. Petronela Luprichová, PhD.
- doc. JUDr. Romana Smyčková, PhD.
- prof. JUDr. Marek Števček, PhD.

Editors / Zostavovatelia:

- Mgr. Andrea Koroncziová, PhD.
- Mgr. Tibor Hlinka

© Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, 2019.

© Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2019.

CONTENT / OBSAH

SUBJEKTY VÝKONU ROZHODNUTIA VO VECIACH MALOLETÝCH, ICH POSTAVENIE A VPLYV NA PRIEBEH KONANIA Romana Smyčková, Alexandra Löwy	6
PRAVÁ A NEPRAVÁ SOLIDARITA VO SVETLE DOKTRÍNY A SÚDNEJ PRAXE Andrej Fekete, Imrich Fekete.....	18
PRÁVA A POVINNOSTI RODIČA, KTORÉMU DIEŤA NEBOLO ZVERENÉ DO STAROSTLIVOSTI Veronika Bačíková,.....	32
PRÁVO NA SEBEURČENÍ DÍTĚTE JAKO SUBJEKTU PRÁVA Robin Brzobohatý, Martina Círbusová	40
PRÁVNE POSTAVENIE SUBJEKTOV SUROGAČNÉHO MATERSTVA VO VEĽKEJ BRITÁNII Lenka Dufalová.....	53
SOUDNÍ PŘEZKUM USNESENÍ PŘIJATÉHO SHROMÁŽDĚNÍM VLASTNÍKŮ JEDNOTEK Martina Ditmarová.....	61
SÚDNY EXEKÚTOR AKO SUBJEKT OBČIANSKEHO PRÁVA, HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ Michal Dáni.....	73
ROZSAH PROCESNEJ SPÔSOBILOSTI MALOLETÝCH Zuzana Klincová	85
RODIČIA AKO SUBJEKTY RODINNÉHO PRÁVA A VÝKON ICH RODIČOVSKÝCH PRÁV A POVINNOSTÍ Ivana Zmeková.....	92
SUBJEKTY OCHRANY OSOBNOSTI V MEDIÁLNO M PROSTREDÍ Martina Haršányová.....	107
INŠTITÚT POVERENIA V OBČIANSKOM PRÁVE Michal Káčerík.....	117
ŽALOVANÝ V KONANÍ O NÁHRADU ŠKODY ZA PORUŠENIE PRAVIDIEL HOSPODÁRSKEJ SÚŤAŽE Michaela Nosa.....	123

SUBJEKTY VÝKONU ROZHODNUTIA VO VECIACH MALOLETÝCH, ICH POSTAVENIE A VPLYV NA PRIEBEH KONANIA¹

Romana Smyčková, Alexandra Löwy

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The broad spectrum of enforcement subjects in minor matters has a major impact not only on their procedural status and the resulting range of rights and obligations, but also on the effectiveness and the course of proceedings. The contribution places emphasis on the identification of decision-makers as well as other subjects, third parties, who have an obligation to cooperate in ensuring the proper conduct of the procedure, taking into account the criterion of the best interest of the children.

Abstrakt: Širokospektrálnosť subjektov vykonávacieho konania vo veciach maloletých má zásadný vplyv nie len na ich procesné postavenie a z toho vyplývajúci rozsah práv a povinností, ale bezprostredne ovplyvňuje efektívnosť a priebeh konania. Príspevok kladie dôraz na identifikáciu subjektov s rozhodovacou právomocou a tiež iných subjektov, tretie osoby, ktoré majú v konaní povinnosť súčinnosti pri zabezpečení riadneho priebehu konania pri zohľadnení kritéria najlepšieho záujmu dieťaťa.

Key words: enforcement subjects, children, civil proceeding, court, enforcement of judgments

Kľúčové slová: subjekty výkonu rozhodnutia, deti, civilný proces, výkon rozhodnutia

1 ÚVOD

Významnou súčasťou práva na život je nepochybne *právo na rodinný život*, ako prirodzené právo spojené s osobnosťou človeka. Rodina je ľudskou formou „zdržovania sa“, staršou ako štát, vyznačujúcou sa rôznorodosťou foriem, reprezentujúcou primárne určité biologické puto, životné spoločenstvo založené na manželstve alebo inom obdobnom zväzku. Súčasne ide o sociálnu inštitúciu, ktorú síce právo nevymedzuje, ale poskytuje, a to v rôznych právnych odvetviach, ochranu rodiny, rodičovstva, materstva, a veľmi zásadným spôsobom vymedzuje túto ochranu voči deťom. Maloletým deťom právo garantuje rovné postavenie v súkromnoprávných vzťahoch, no s ohľadom na hendikep veku si tieto vyžadujú zvýšenú ochranu prostredníctvom penza právnych nástrojov, vyvažujúcich ich prirodzene nerovnovážne postavenie v týchto vzťahoch.

Tak, ako je ponechaná „sloboda voľby“ človeka vytvárať rodinné spoločenstvo, má zásadný význam otázka autonómie rodinného spoložitia vo vzťahu k tretím subjektom. Preto modalita spôsobu a rozsahu zásahov do autonómie správania sa jednotlivých subjektov v rodinnoprávných vzťahoch je veľmi citlivá, viazaná a na *verejný záujem na ich ochrane*, smerujúci k možným korektívom v prípadoch, kedy dochádza k naplneniu spoločenských dôvodov prezumovaných právnou úpravou. Na prahu tretieho tisícročia má štát, možno viac ako kedykoľvek predtým, legitímne oprávnenie a súčasne aj povinnosť *napomôcť k naplneniu základných funkcií rodiny, výkonu rodičovských práv a povinností v súlade so základnými hodnotami, ktoré sú na tomto stupni vývoja spoločnosti uznávané a ktorým je poskytovaná ochrana*. Cieľom tohto príspevku nie je enumerovať všetky normatívne východiská vyplývajúce z právnych aktov medzinárodných a vnútroštátnych, ale pokúsime sa zúžiť pozornosť na tie situácie, kedy reálne dochádza k autoritatívnej úprave výkonu rodičovských práv a povinností voči dieťaťu a subjektom zaviazaným na určité správanie, pričom tieto subjekty povinnosti nerespektujú. Je teda prirodzené, že v situáciách, kedy dochádza k legitímnemu naplneniu potreby ingerencie štátu do vzťahov inak výsostne statusových, vstupujú na scénu právnoochranné subjekty. Rozsah ich právomoci je

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/07/03/17.

striktnie normatívne vyjadrený a má rôznu povahu. Jednou z foriem ochrany ohrozených práv a právom chránených záujmov je súdna ochrana.² Tá je diferencovaná z ohľadom na predmet konania a tiež následne vo vzťahu k účelu, ktorý má byť naplnený. Zameranie príspevku nás smeruje k jednému z druhov civilného súdneho konania, označovaného ako mimosporový proces, ktorý je legislatívne upravený osobitne a vykazuje určité zásadné procesné odlišnosti.³ Východiskovým princípom, ktorý platí v režime mimosporových konaní je *ochrana verejného záujmu, práv garantovaných zákonom a to s dôrazom na dobré mravy*. Toto kritériu v sebe subsumuje legitimitu zásahov do osobných práv jednotlivcov a súčasne je hodnotiacim kritériom určitého postupu, či činnosti, v ktorom sa prejavuje smerovanie spoločensky uznávaných a chránených hodnôt a je vymedziteľné výlučne voči konkrétnemu základnému právu, či slobode.⁴ Samozrejme sumár diferenciačných odlišností civilného mimosporového procesu je podstatne viac (princíp materiálnej pravdy, princíp vyšetrovací, princíp oficiality, princíp ochrany slabšieho subjektu, princíp neformálnosti procesných úkonov a. i.), všetky ale smerujú k naplneniu účelu tých osobitných konaní, ktoré sú v Civilnom mimosporovom poriadku (ďalej len CMP) upravené. Od uvedeného sa následne odvíja aj množina subjektov, ktoré v danom procese majú diferencované postavenie a z tohto postavenia im vyplýva odlišný rozsah práv a povinností. Nepochybne procesná aktivita týchto subjektov môže mať viac, či menej vplyv nie len na priebeh samotného procesu, ale určite aj jeho výsledok sledujúci naplnenie jeho účelu.

Systematika CMP a jednoznačne aj doktrína civilného procesného práva vyjadruje vzájomnú podmienenosť a z nej vyplývajúci vzťah konania základného a vykonávacieho. Práve cieľ, ktorý sledujú z ich napriek normatívneho prepojenia IV. časti CMP – *Výkon rozhodnutia vo veciach maloletých*,⁵ so všeobecnou časťou tohto zákona, ale aj subsidiárneho prepojenia na Civilný sporový poriadok⁶, vyjadruje kvalitatívne odlišnosti týchto fáz konania.⁷ Podrobný priebeh postupu pri výkone rozhodnutia pritom upravuje podzákonný predpis, Vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 207/ 2016 Z. z. v platnom znení, ktorou sa ustanovujú podrobnosti výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých (ďalej len Vyhláška). Vykonávaciemu konaniu predchádza existencia zákonných predpokladov vyplývajúcich z vyššie uvedeného vzájomného vzťahu. Jedným z nich je existencia spôsobilého *exekučného titulu*. Tými sú v zmysle zákona *vykonateľné rozhodnutia upravujúce starostlivosť o maloletého, styk s maloletým, tiež inú ako peňažnú povinnosť vo vzťahu k maloletému, vykonateľné rozhodnutia o návrat maloletého do cudziny pri neoprávnenom premiestnení alebo zadržaní, vykonateľné dohody uzavreté v cudzine alebo cudzie verejné listiny, ktorými bola upravená starostlivosť o maloletého, styk s maloletým, alebo iná ako peňažná povinnosť vo vzťahu k maloletému*.⁸ Enumeráciu exekučných titulov pri výkone rozhodnutia vo veciach maloletých považujeme za potrebné zdôrazniť práve z dôvodov, že tieto môžu mať a v podstate aj majú, zásadný vplyv na realizáciu jednotlivých procesných úkonov, priebeh konania a teda aj participáciu jednotlivých subjektov, vystupujúcich v konaní o výkon rozhodnutia.

Skôr, ako pristúpime k stručnej analýze postavenia a miery procesnej aktivity jednotlivých subjektov podieľajúcich sa na výkone rozhodnutia vo veciach maloletých, je nevyhnutné zdôrazniť, že sa výkon rozhodnutia – personálna exekúcia, týka maloletých detí (vekové rozmedzie je z pohľadu aplikačnej praxe spravidla od 4 do 15 rokov, najfrekventovanejšia veková hranica je 7 -10 rokov dieťaťa), požívajúcich v právnych vzťahoch bez ohľadu o aké právne vzťahy ide a pri akejkolvek činnosti zvýšenú právnu ochranu. To sa prejavuje a malo by sa prejavovať v rešpektovaní prioritného kritéria, ktorým je *kritérium najlepšieho záujmu dieťaťa*, úzko súvisiace aj s realizáciou tzv. participačných práv dieťaťa a v úzkej nadväznosti na zachovanie spravodlivého konania. Uvedené bezprostredne podporujú závery vyvoditeľné z judikatúry ESLP, ktorá

²² Čl. 46 ústavný zákon. č. 460/ 1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení zmien a doplnení

³ Zákon. č. 161/ 2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok

⁴ Ústavný súd SR, PL. ÚS 33/ 95

⁵ Pozn. autorov: alebo aj *personálna exekúcia*

⁶ Zákon. č. 160/ 2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

⁷ K tomu bližšie napr. GEŠKOVÁ, K.: Nesporový charakter personálnej exekúcie. Zo súdnej praxe č.3/ 2013, s. 100 a nasl.

⁸ § 370 CMP

zdôrazňuje výnimočnosť využitia „donucovacích, represívnych prostriedkov“ za účelom realizácie styku oprávneného subjektu (spravidla rodiča) s dieťaťom. Tieto by sa mali obmedziť iba na odôvodnené prípady marenia práv oprávneného subjektu, pri rešpektovaní všetkých základných princípov práva na spravodlivý proces.

2 Subjekty výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých

Vykonávacie konanie je druhom civilného procesu a preto môžeme vychádzať z existencie procesnoprávných vzťahov v tejto fáze konania. Štrukturálnym prvkom (pojmovým znakom) každého právneho vzťahu je existencia spôsobilého subjektu. Výlučne doktrína procesného práva identifikuje, komu takéto označenie a z neho vyplývajúce právne následky prináležia.⁹ Spoločným východiskom je, že ide o subjekty, ktoré musia mať procesnú subjektivitu a procesnú spôsobilosť. V tomto smere je možné poukázať na rozdielnosť názorov a rozlišovanie procesných subjektov, resp. subjektov zúčastnených na konaní. Niektorí teoretici považujú za procesné subjekty tie, ktoré svojou činnosťou *právne* ovplyvňujú proces a ktoré majú na tento účel priznané procesné práva a procesné povinnosti¹⁰. Pre iných procesualistov uvedené množiny splyvajú a medzi subjekty civilného procesu zaraďujú aj *osoby zúčastnené na konaní, ako subjekty disponujúce potencionálnym vplyvom na konanie*.¹¹

Hraničné kritérium, ktoré je možné považovať za diferenciacné a z uvedeného rezonujúce je, či tento subjekt má možnosť ovplyvniť priebeh konania a jeho výsledok, teda v „pasívnej rovine mu táto možnosť prináleží,“ resp. uvedené aj reálne využije alebo nie. Pre účely nami sledovanej problematiky *budeme vychádzať zo širšieho vnímania vymedzenia potencionálnych subjektov konania*, nakoľko cieľom príspevku je poukázať práve na možný vplyv na priebeh konania a to tak z hľadiska materiálneho (vo vzťahu k využitiu možných procesných inštitútov), ako aj formálneho, ktorý je reflexiou procesného postupu v rôznych obmenených podobách. K uvedenému pristupujeme s odôvodnením, že vymedzením ich „procesných rolí“ môžeme naznačiť zefektívnenie procesného postupu, prípadne jeho kvalitatívnu stránku.

Procesné postavenie subjektov vykonávacieho konania (a nie len tejto fázy procesu), môžeme identifikovať tak v rovine horizontálnej, ako aj v rovine vertikálnej, pričom tento uhol pohľadu je významný pre identifikáciu tých *subjektov, ktorým je daná decízna právomoc* vo vykonávanom konaní a *iných subjektov*. V rovine horizontálnej účasti na konaní majú osobitné procesné postavenie účastníci konania, ktorých zákon pre účely vykonávacieho (exekučného konania) identifikuje terminologicky a to ako *oprávneného a povinného*. Procesná legitímácia týchto subjektov vyplýva bezprostredne z exekučného titulu a „statusovosť“ otázok, ktoré sú meritom veci a teda aj podkladom prípadného výkonu rozhodnutia neumožňuje tento okruh účastníkov modifikovať. Osobitné postavenie v týchto vzťahoch má dieťa, ako účastník konania. Legitimita procesnej ochrany dieťaťa ako subjektu, nie objektu týchto vzťahov, vyplýva tak z medzinárodných dohovorov, ako aj z vnútroštátnej úpravy, a to v rovine všeobecnej a tiež *in concreto* z právnej úpravy civilného (mimosporového) procesu, ktorý sa maximálne približuje štandardom nastavenia právnej ochrany dieťaťa s dôrazom na zachovanie plnej autonómie dieťaťa, jeho práva na sebaurčenie a integrity.

V ďalšej časti príspevku sa vyhneme analýze procesných podmienok na strane účastníkov konania a to s cieľom zamerať pozornosť a vyhodnotiť „posun“ v právnej úprave výkonu rozhodnutia po rekodifikácii civilného procesu na Slovensku, vrátane prijatia novej Vyhlášky upravujúcej podrobnosti tohto postupu, vo vzťahu k ostatným subjektom konania, ktoré v zásade bezprostredne ovplyvňujú, resp. môžu ovplyvniť priebeh konania. Sme si plne vedomí aj toho, že nie je reálne, ani fakticky možné izolovať procesnú aktivitu subjektov vykonávacieho konania a že sa

⁹ Pozn. autorov: k uvedenej otázke neexistuje absolútna zhoda, napriek tomu je možné jednotlivé diferenciacné kritériá identifikovať

¹⁰ WINTEROVÁ, A. a kol.: Civilní právo procesní. 6. vydání. Praha. Linde. 2011, s. 85

¹¹ ŠTEVČEK, M a kol.: Civilné právo procesné – Základné konanie a správne súdnictvo (3. zmenené a doplnené vydanie). Žilina, EUROKÓDEX, s. r. o. , 2014, s.199, 200

konanie všetkých „zúčastnených“ významne ovplyvňuje. Na strane druhej treba konštatovať, že vhodná voľba procesných nástrojov, vrátane súčinnosti tretích subjektov, môže významným spôsobom ovplyvniť efektivitu konania s rešpektovaním práva na spravodlivý proces. Diferencovať budeme tri kategórie subjektov, ktorým zákonná úprava „otvára“ procesný priestor pri výkone rozhodnutí vo veciach maloletých a to sú: *subjekty s decíznou (rozhodovacou) právomocou, účastníci konania, iné subjekty participujúce na vykonávanom konaní.*

2 Subjekty s decíznou právomocou pri výkone rozhodnutia vo veciach maloletých

Tripartícia štátnej moci predstavuje fundament pre vymedzenie rozsahu právomoci súdov voči ostatným zložkám štátnej moci a to tak v rovine organizačnej, personálnej, ako aj právnej. Výkon decíznej právomoci má voj základ v Listine základných práv a slobôd, Dohovore o ochrane základných práv a slobôd a tiež v Ústave Slovenskej republiky.¹² Od týchto sa odvíja rozsah právomoci civilných súdov, ktorá predstavuje nie len primárnu procesnú podmienku, na ktorú súd musí prihliadať v každom štádiu konania, súčasne ale deklaruje rozsah kompetencie súdu, ako justičného orgánu určitú vec prejednať a rozhodnúť. Civilný mimosporový poriadok v tomto význame predstavuje určité špecifikum, vyplývajúce z povahy vecí, ktoré sa v tomto režime prejednávajú a ktoré sú reflektované, ako už bolo uvedené, určitými osobitosťami aj v konštantných procesných inštitútoch. Tak právomoc súdom podľa CMP je vyjadrená na princípe tzv. *numerus clausus*, kedy tento zákon sa zásadne aplikuje len na veci v ňom (v osobitnej časti) uvedené.¹³ Systematické zaradenie *Výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých do 4. časti zákona teda identifikuje právomoc civilného súdu realizovať (nariadiť a uskutočniť) výkon tých rozhodnutí, ktoré nie sú plnené dobrovoľne.* Určenie kritérií pre vecnú a miestnu príslušnosť odráža osobitosti poručenskej agendy, do ktorej úprava pomerov starostlivosti súdu o maloletých, spadá. Vecná príslušnosť vychádza z § 12 CSP a teritoriálne sa približuje nastavením kritérií efektívnosti ochrany práva dieťaťa, ktoré v týchto konaniach, vrátane konania vykonávacieho, vždy vystupuje ako účastník konania. Na nariadenie a uskutočnenie výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých bude príslušný súd v obvode bydliska dieťaťa, určeného zákonným spôsobom, dohodou rodičov, alebo napr. rozhodnutím súdu. V prípade, ak takýto súd nie je možné určiť, alebo nemôže včas zakročiť, je legitimovaný na takýto postup okresný súd, v ktorého obvode sa dieťa zdržuje. Naplnenie účelu ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa dáva aj zákonnú možnosť prelomenia významnej procesnej zásady *perpetuatio fori* a za zákonných podmienok v § 371 CMP je možné prenesenie súdnej príslušnosti. Pre úplnosť treba dodať, že pre výkon neodkladného opatrenia sa miestna príslušnosť viaže na súd, ktorý takéto opatrenie nariadil v prvej inštancii a to platí aj pre výkon neodkladného opatrenia nariadeného odvolacím súdom.

Od vyššie uvedených všeobecných východísk považujeme za potrebné odvodiť identifikáciu subjektov, ktoré v procese výkonu rozhodnutia vystupujú z pozície rozhodovacieho subjektu, majú teda autoritatívne postavenie a decíznou právomoc. V tomto smere je (nie len) pre vykonávanie konanie typická participácia dvoch subjektov, ktoré splňajú uvedené, a to je súd v zákonom obsadení a vyšší súdny úradník.¹⁴

Vykonávanie konanie bez ďalšieho je súčasťou (druhom) civilného procesu a je preto jednoznačné, že rozhodovacím subjektom vo vertikálnej rovine a v nadväznosti na podmienky vecnej a miestnej príslušnosti je súd, pričom v tomto konaní koná a rozhoduje sudca. Z koexistencie právnej úpravy výkonu rozhodnutia v zákone a Vyhláske vyvoláva určité teoreticko aplikačné problémy náhľad na fázy, v ktorých samotný výkon rozhodnutia prebieha, z tejto diferenciácie vyplývajúca kvalitatívna stránka týchto fáz a teda aj penzum procesných úkonov, ktoré subjekty

¹² Ústavný zákon č. 23/ 1991 Zb. ktorým sa uvádza Listina základných práva slobôd, Oznamenie Federálneho MZV č. 209/ 1992 Zb. Dohovor o ochrane základných práv a ľudských slobôd, Ústavný zákon. č. 460/ 1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení zmien a doplnení

¹³ Čl. 5 Základných princípov CMP, § 2 CMP

¹⁴ Zákon č. 549/ 2003 Z. z. o súdnych úradníkoch (v texte ZoSU)

s rozhodovacou právomocou realizujú.¹⁵ Najmä v snahe o zdôraznenie efektivity procesného postupu v týchto konaniach má zásadný význam *diferenciácia procesných úkonoch medzi sudcu a vyššieho súdneho úradníka*. Právomoc vyššieho súdneho úradníka vyplýva vo všeobecnej rovine z § 45 CSP, v nadväznosti na to z § 3 ods.1 ZoSU a § 86 Vyhlášky o spravovacom poriadku a kancelárskom poriadku.¹⁶ Rozsah procesnej aktivity mu pritom vyplýva buď priamo *ex lege*, alebo vykonáva úkony na základe poverenia sudcu. V zmysle § 5 ods.1 písm. e) a § 7 písm. h) koná a rozhoduje na základe poverenia sudcu v konaní o výkon rozhodnutia vo veciach maloletých a v tomto konaní robí potrebné úkony. V negatívnom vymedzení nemôže vydať také rozhodnutie, voči ktorému je prípustné odvolanie (resp. kasačná sťažnosť). Toto má význam najmä z pohľadu diferenciácie uznesenia o začatí vykonávacieho konania a uznesenia o nariadení výkonu rozhodnutia, nakoľko voči uzneseniu o nariadení alebo zamietnutí nariadenia výkonu rozhodnutia je odvolanie prípustné.¹⁷ Zároveň je však potrebné dodať, že podanie odvolania nebráni úkonom smerujúcim k uskutočneniu výkonu, teda ani úkonom súdneho úradníka a jeho participácii na týchto úkonoch.

Pri procesnej aktivite subjektov s rozhodovacou právomocou vnímame ako zásadné z pohľadu naplnenia účelu vykonávacieho konania tri faktory. Jedným z nich je *súčinnosť sudcu a vyššieho súdneho úradníka s ostatnými subjektmi konania*. Táto otázka veľmi úzko rezonuje s *princípom prevencie*, ktorý v práve považujeme za veľmi významný (viď. napr. § 378 CMP) Z tohto hľadiska už samotné základné konanie, jeho kvalitatívny priebeh, teda aj jeho výsledok – v zásade potencionálny exekučný titul (meritórne rozhodnutie plne reflektujúce skutočný stav veci ako jeho podklad a súčasne kvalitne a presvedčivo odôvodňujúce myšlienkové pochody sudcu a z nich vyplývajúce procesné úkony v konaní) vstupujúci do „rodinnoprávných vzťahov“ by mal napĺňať kritérium podpornej úlohy práva v týchto vzťahoch a bude mať priamy vplyv na to, či bude musieť by iniciované vykonávacie konanie.¹⁸Tu si dovoľíme zdôrazniť najmä využitie súčinnosti s orgánom sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately (ďalej len OSPOD). Aj keď sa tomuto subjektu venujeme v ďalšej časti príspevku, máme za to že komunikácia medzi súdom a pracovníkmi OSPODu, ktorí primárne evidujú a pracujú práve s problematickými rodinami, môže veľmi významným spôsobom pomôcť k efektívite procesného postupu. Pre súd môže mať zásadný význam napr. správa o „rodinných pomeroch“ pre ďalšie procesné kroky aj vo vykonávacom konaní a prípadnom rozhodovaní o spôsobe jeho realizácie.

Druhým významným faktorom je *časové kritérium*. To sa prejavuje vo viacerých rovinách. Primárne časové kritérium vnímame z pohľadu dieťaťa a jeho najlepšieho záujmu, pre ktoré je časový faktor zásadný a znevýhodňujúci a môže mať pre neho veľmi negatívne dopady.¹⁹ Vychádzajúc zo základných princípov CMP čl. 4, 7, 12 je *povinnosťou súdu dbať na efektívnosť procesného postupu* aj tým, že prispôbi formu realizácie procesných úkonov skutočným okolnostiam, prípadne môže upustiť od realizácie niektorých procesných úkonov a to všetko s cieľom zachovania postupu v konaní bez zbytočných prieťahov. Zákonná úprava prezumuje taký

¹⁵ Pozn. autorov: Problematika významu diferenciácie fáz priebehu vykonávacieho konania nie je predmetom tohto príspevku. Bude jej venovaná detailná pozornosť v konečnom výstupe grantu venujúceho sa efektívite výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých. Treba však konštatovať, že vnútorná identifikácia začatia vykonávacieho konania, jeho nariadenie a uskutočnenie výrazne vplyva na rozlíšenie toho, čo sa subsumuje pod pojem samotného výkonu rozhodnutia - teda či všetky zákonom uvedené právne nástroje na zabezpečenie judikovaných povinností, alebo len samotné odňatie dieťaťa. Preto uvedené výrazne ovplyvňuje aj procesnú aktivitu subjektov na konaní zúčastnených. K tomu DOBROVODSKÝ, R.: K postupom súdov pri výkone rozhodnutia vo veci maloletých. Súkromné právo, č. 6 -7/ 2015, s.36

¹⁶ Vyhláška MS SR č. 543/ 2005 Z. z. o spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy v platnom znení

¹⁷ § 377 ods. 2 CMP

¹⁸ Pozn. autorov: jedným z preventívnych právnych nástrojov je možné vnímať aj obligatórnosť poučenia o spôsoboch výkonu exekúcie pri tých rozhodnutiach, ktoré sú spôsobilými exekučnými titulmi (§ 120 ods. 3 CMP)

¹⁹ KRISTKOVÁ, V.: Práva dieťaťa a procesní praxe českých súdů. Via Iuris, č. IV/ 2005, s.74

postup, ktorý zaťažá účastníkov len na mieru nevyhnutnú.²⁰ Obzvlášť nadobúda na význame faktor času pri samotnom výkone rozhodnutia. Je treba mať na zreteli skutočnosť, že podkladom výkonu je spôsobilé byť aj uznesenie súdu o nariadení neodkladného opatrenia vo vzťahu k maloletému, kde už zo samotného účelu tohto inštitútu vyplýva tlak na efektívny postup súdu s cieľom jeho naplnenia. Kritérium času sa priamo v právnej úprave vykonávacieho konania objavuje identifikáciou *expressis verbis, ale aj neurčitým spôsobom*. Tak je tomu uplatnením princípu oficiality pri začatí konania, z ktorého vyplýva povinnosť súdu začať konať, keď sa dozvie o okolnostiach odôvodňujúcich tento postup, určenie spôsobu výkonu rozhodnutia a zabezpečenia jeho priebehu spravidla 24 hodín pred jeho uskutočnením, zostavenie rozvrhu práce počas dní pracovného pokoja či sviatkov, aby bola zabezpečená pokrytie povinností rozhodovacieho subjektu aj v týchto mimo pracovných dňoch, uskutočnenie výkonu v naliehavých a odôvodnených prípadoch aj bez podmienosti realizácie preventívnych procesných úkonov, okamžitá vykonateľnosť uznesenia pri nariadení neodkladného opatrenia vo veciach ochrany maloletého a. i. V neposlednom rade kladieme dôraz na to, že v súčasnosti elektronická komunikácia je naklonená búraníu bariér problémových prieťahov a je teda len na subjektívnom prístupe orgánov s decíznou právomocou, aby uvedené v plnej miere využili.

Preto tretím kritériom, ktoré považujeme za podstatné a veľmi úzko súvisiace s časovým, je *forma realizácie procesných úkonov rozhodovacími subjektami* vo vykonávacom konaní. Tu si dovoľujeme už okrem vyššie enumerovaných princípov poukázať na určitú disproporciu v právnej úprave CSP a jeho vzťah k *lex specialis* CMP a Vyhláske, upravujúcej podrobnosti výkonu rozhodnutia. Z § 98 CSP vyplýva *obligatória* povinnosť súdu vyhotovovať záznam o procesných úkonoch, pri ktorých súd koná so stranami (účastníkmi konania), alebo vykonáva dokazovanie a to *záznam zvukový*. Právna úprava § 17 Vyhlásky má nastolený režim Zaznamenávania priebehu odňatia dieťaťa osobitne. Z ods. 1 vyplýva povinnosť súdneho úradníka alebo asistenta vyhotovovať z priebehu výkonu nie len zvukový, ale aj obrazový záznam, pričom je precizovaný priamo postup, z ktorého by malo byť zjavné nie len správanie sa účastníkov konania, ale aj názor dieťaťa. Na rozdiel od zaznamenávania priebehu procesných úkonov v základnom konaní považujeme za opodstatnené sprísnenie podchytenia priebehu výkonu vo veciach maloletých v širšom zmysle a rovnako máme za to, že je vhodné obligatórne zachovanie spisovania zápisníc v rámci výkonu rozhodnutia. Tieto procesné úkony rozhodovacích subjektov vnímame ako prostriedky garancie zákonného postupu, vrátane možnosti verifikovať uvedené.

3 Účastníci konania (*stručné všeobecné východiská*)

Vchádzajúc z premisy, že štrukturálnym prvkom každého procesného vzťahu je existencia procesných strán/ účastníkov konania, je tomu tak aj v konaní o výkon rozhodnutia. V tejto časti nie je ambíciou detailný výklad otázok súvisiacich s účasťou na konaní so záberom aj na procesné podmienky a rozsah procesných práv a povinností, nakoľko táto problematika je veľmi rozsiahla a zásadná a preto sa obmedzíme na zdôraznenie podľa nášho názoru kategorických otázok z pohľadu vykonávacieho konania vo vzťahu k tomu subjektu, ktorého sa výkon bezprostredne dotýka a to je maloleté dieťa. Treba zdôrazniť, že vo vykonávacom konaní ide o formálne procesné postavenie účastníkov konania, ktoré na rozdiel od konania základného, kde je výsledok konania podmienený ich vecnou legitimitáciou vyplývajúcou z hmotného práva, pri výkone rozhodnutia ide o legitimitáciu procesnú, vyplývajúcu z exekučného titulu. Ako v konaní základnom, tak aj v konaní vykonávacom (exekučnom), vecná legitimitácia účastníkov konania nie je procesnou podmienkou.²¹ Vo vykonávacom konaní a to aj z dôvodu charakteru predmetu personálnej exekúcie nie je možné využiť procesné inštitúty prístúpenia do konania a zmenu subjektov konania (§ 79, 80 CSP). Z hľadiska procesného je východiskovým faktom, že účastníci konania patria k tým subjektom konania, ktorým priznáva zákon najväčší rozsah práv a povinností, nakoľko sú to tí, o ktorých práva

²⁰ § 100 CSP

²¹ MACUR, J.: Kurs občanského práva procesného – Exekuční právo. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1998, s. 47

a povinnostiach sa koná a súčasne treba dodať, že práve ich „procesná“, ale aj faktická aktivita či pasivita majú zásadný vplyv na efektivitu priebehu konania.²²

Z pohľadu maloletého dieťaťa, ktoré bude mať postavenie účastníka vykonávacieho konania obligatórne vždy, majú zásadný význam procesné inštitúty právno-ochranného charakteru, ktorých naplnenie predpokladá zákonnosť postupu v tejto fáze civilného procesu. Primárne pôjde o reflektovanie tej skutočnosti, že dieťa nemá v procesnú spôsobilosť v plnom rozsahu a keďže v týchto konaniach vo vzťahu k subjektom zákonných zástupcov, na ktorých sa spravidla výkon rozhodnutia viaže, títo nemôže dieťa v konaní zastupovať. Preto je obligatórnou povinnosťou súdu ustanoviť dieťaťu procesného/ kolízneho opatrovníka. Samo o sebe procesné zastúpenie nemôžme považovať za dostatočné naplnenie ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa. Vykonávanie konanie ako konanie mimosporové, v zásade je aj materiálne pokračovaním konania vo veciach starostlivosti o maloletých, musí preto reflektovať aj základné princípy a to o. i. princíp rovnosti (čl. 4 Základných princípov CMP), princíp neformálnosti (čl. 7 Základných princípov CMP), princíp legality (čl. 11 Základných princípov CMP) a v nadväznosti na uvedené § 38 CMP. Z týchto identifikovaných ustanovení vyplýva povinnosť súdu postupovať pri výkone rozhodnutia tak, aby dieťa, v miere a rozsahu, ako je to schopné vnímať a pochopiť, poznalo svoje procesné práva a povinnosti, aby bol zohľadnený jeho názor na úkony, ktoré sa majú, či budú realizovať. To predpokladá dostatočné penzum informácií sprostredkovaných dieťaťu primeraným spôsobom a formou o priebehu, o krokoch, ktoré sa budú vykonávať a prípadne zodpovedanie všetkých otázok, ktoré dieťa k priebehu „udalostí“, či ich následkov má. V tomto význame, a tak ako vyplýva z judikatúry ÚS ČR je primárny záujem na ochrane dieťaťa, ...“ *odnětí dítěte z péče rodičů je nejzávažnějším zásahem do rodinného života, a je proto nezbytné, aby toto opatření jakož i prostředky dané právními předpisy k jeho realizaci, byly správně interpretovány a následně aplikovány.*²³

4 Iné subjekty participujúce na vykonávanom konaní vo veciach maloletých

Participácia iných subjektov na výkone rozhodnutia môže významným spôsobom ovplyvniť nie len jeho kvalitatívny priebeh, ale súčasne naplnenie jeho účelu. V tejto časti sa zameriame na identifikáciu možných subjektov vykonávacieho konania, ktoré sa ho zúčastňujú buď na základe legitímácie vyplývajúcej im priamo zo zákona, alebo iniciujú svoju účasť v konaní podnetom, resp. na základe výzvy súdu, prípadne rozhodnutia súdu o pribratí týchto subjektov do konania. V nadväznosti na právnu skutočnosť zakladajúcu účasť týchto subjektov v konaní sa diferencuje aj rozsah ich procesných práv a povinností, ktoré im podľa toho môžu vyplývať z osobitného predpisu, alebo z právnej úpravy civilného procesu.²⁴ Treba konštatovať, že tieto subjekty plnia v zmysle ich kompetencie veľmi rôznorodé úlohy, v zásade je ich možné identifikovať ako *právno-ochranné subjekty*, pričom účasť niektorých z nich je na konaní žiadúca. V širšom kontexte nie je vylúčené, aby súd do konania pribral osobitný subjekt, ktorý má v konaní potom oprávnenie na všetky procesné úkony ako účastník konania, s výnimkou úkonov, na ktoré je legitimovaný výlučne subjekt právneho vzťahu.²⁵

Orgány sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately

Zrejme najväčší priestor v tom najširšom zmysle slova v „práci s rodinou“, v ktorej dochádza k naštrbeniu či zlyhávaniu, resp. úplnému znefunkčneniu vzájomných väzieb a vzťahov medzi jej členmi prináleží *orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately*. Činnosť týchto subjektov je kvantifikovaná vo veľkom rozsahu primárne v nejustičnom prostredí, súčasne však

²² Pozn. autorov: tejto problematike bude venovaný právno- teoretický výstup v pripravovanom zborníku riešenia grantovej úlohy identifikovanej v pozn. 1

²³ Nález ÚS ČR zo dňa 6.9.2011, sp. zn. II. ÚS 2546/ 10

²⁴ Napr. zákon č. 305/ 2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately, zákon č. 176/ 2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 153/ 2001 o prokuratúre, zákon č. 171/ 1993 Z. z. o Policajnom zbore

²⁵ § 12 CMP

tieto subjekty plnia významnú úlohu v rámci (nie len) civilného procesu, kde sa predmet konania týka maloletých. Vhodnou intervenciou v rodine práve pracovníci OSPODu môžu významne prispieť k zlepšeniu kvality vzťahov v tých rodinách, kde dochádza k deformovaniu výkonu rodičovských práv a povinností a to tak v prípade manželstva, počas konania o rozvod, či po skočení rozvodového konania, tiež ale aj prípade len faktického spolužitia rodičov, ak sa zo vzťahu narodilo dieťaťa a jeho záujmy sú ohrozené, alebo narušené. Práve evidencia „problematických rodín“ by mala byť tým základným motívom, aby intenzita práce s týmito subjektmi využila aj zapojenie iných akreditovaných subjektov (napr. mediátora, psychológa) a ponúkla tak možnosť „kultivovaným“ spôsobom eliminovať problematické trecie plochy pri výkone rodičovských práv a súčasne napomôcť dosiahnuť optimalizáciu komunikácie všetkých zainteresovaných tak, aby to bolo na prospech dieťaťa.

Úlohu OSPODu možno vo vykonávacom konaní vnímať z viacerých hľadísk. Jednou z procesných pozícií je jeho úloha v postavení *procesného opatrovníka*. Keďže aj v konaní o výkon rozhodnutia je súd počas konania povinný skúmať procesné podmienky²⁶, je povinný garantovať ochranu procesného postavenia dieťaťa s ohľadom na jeho obmedzenú procesnú spôsobilosť a súčasne nemožnosť zastupovania dieťaťa jeho zákonnými zástupcami (spravidla rodičmi), pre potencialitu kolízie záujmov. Druhou širšie zameranou činnosťou je tá, ktorá mu vyplýva z osobitného predpisu, a to je intervencia v problematických rodinách, nápomoc pri riešení vzniknutých konfliktov, prípadne využitie výchovných opatrení, ktoré rovnako spadajú do jeho kompetencie, okrem možnosti odňatia dieťaťa z rodinného prostredia, kde ja daná výlučná právomoc súdu. V mysle Vyhlášky je OSPOD (rovnako to platí pre obec) povinný na požiadanie súdu počas vykonávacieho konania preveriť dôvody neplnenia judikovaných povinností a zistené informácie sprostredkovať v správe, ktorej náležitosti obligatórne stanovuje § 5 Vyhlášky. Význam tejto formy súčinnosti považujeme za veľmi zásadnú z dvoch dôvodov. Jedným z nich je, že výsledky „šetrenia“ môžu zásadným spôsobom modifikovať priebeh výkonu rozhodnutia najmä v jeho preventívnej fáze. Ak preukázateľne existujú „ospravedliteľné dôvody“ prečo sa povinný nepodrobuje výkonu, tento výkon súd neuskutoční. Tu práve vidíme priestor možného sanovania drakonického postupu v konaní napr. nariadením odkladu výkonu rozhodnutia a súčasne uloženia výchovného opatrenia, ktoré je v kompetencii OSPODu, alebo nariadením neodkladného opatrenia súdom na ochranu postavenia dieťaťa.

Práve v týchto fázach konaniach vidíme priestor pre kombináciu efektívnych opatrení aj v súčinnosti OSPODu s inými subjektami (spoluúčasť pedopsychológa, pedopsychiatra, psychiatra, mediátora, vylúčiť nemožno ani prítomnosť lekára), ktoré môžu napomôcť minimalizovať traumatizovanie a negatívny dopad priebehu výkonu na jeho účastníkov. Veľmi inšpiratívnym nástrojom je napr. aj plán tzv. navykacieho režimu²⁷, smerujúci k umožneniu postupného kontaktu dieťaťa s oprávneným, kde nie je vylúčená participácia sociálneho kurátora, ktorý rodinu pozná a dlhodobo s jej členmi komunikuje, aby bol účastný napr. pri tzv. asistovanom styku s dieťaťom. V tomto smere si dovoľíme vysloviť názor, že v zmysle stavu *de lege lata* existujú základné štandardné „nástroje“ pre dosiahnutie účelu vykonávacieho konania, napriek tomu pre dosiahnutie ich účinného a efektívneho využitia si to vyžaduje *koordináciu jednotlivých subjektov* a v neposlednom rade aj určitý spôsob „osvetý“ formou odborného poradenstva pre všetkých zúčastnených, primárne rodičov a dieťa. Tiež si dovoľíme zdôrazniť a súčasne aj oceniť, že aj v podmienkach SR funguje pilotný projekt a v zásade diskusia smerujúca k možnosti zavedenia tzv. Cochemskej praxe modelu interdisciplinárnej spolupráce viacerých subjektov s cieľom dosiahnutia konsenzuálneho riešenia konfliktov v rodinnoprávnych vzťahoch.²⁸ Práve zapojenia širšieho spektra subjektov môže pozitívne ovplyvniť v tej najvšeobecnejšej rovine „prácu s rodinou“, v tej užšie vnímanej podoporne napomôcť správne identifikovať rozsah a spôsoby intervencie štátu do týchto vzťahov, prípadne docieľiť aj reálny, pokiaľ možno konsenzuálny výkon. Spolupôsobenie subjektov

²⁶ § 161 CSP, § 2 CMP

²⁷ Pozri § 503 ZzŘS

²⁸ K tomu pozri: ČIPKOVÁ, T., JÁNSKA, P.: O Cochemskej praxi a možnostiach jej uplatnenia v Slovenskej republike. ACTA FACULTATIS IURIDICAE Universitatis Comenianae. Tomus XXXVI. 2/2017,

a súčinnosť primárne súdu a OSPODu vnímame ako veľmi zásadnú, pričom v tomto zmysle je rovnako dôležité zachovanie platformy vzdelávania všetkých zložiek participujúcich na výkone rozhodnutia, ktorý bez ďalšieho predstavuje mimoriadne záťažovú situáciu pre všetky zúčastnené subjekty.

Prokurátor

Špecifické postavenie v sústave orgánov štátu má prokuratúra. Prokurátor v civilnom konaní (teda aj konaní vykonávacom) má postavenie *sui generis* , pričom z jeho postavenia v štruktúre štátnych orgánov vyplýva úloha prokuratúry spočívajúca v presadzovaní ochrany práv a zákonom chránených záujmov. Ústavnoprávny rámec jej postavenia vyplýva z čl. 149 až 151 Ústavy SR a zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre a zákona č. 154/ 2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakateloch prokuratúry. V „netrestnej činnosti“ považujeme za potrebné zdôrazniť úlohu prokuratúry smerujúcu k naplneniu základných princípov civilného procesu a to nie len princípu právnej istoty, legality, predvídateľnosti súdnych rozhodnutí, ale aj ochranu „slabších subjektov“. Realizácia akýchkoľvek úkonov prokurátora v súdnom konaní je z jeho strany podmienená rešpektovaním princípu rovnosti, čo predpokladá jeho nestranný a spravodlivý postup v konaní. Uvedené sa vo všeobecnej rovine môže prejavovať „návrhovým resp. vstupovým oprávnením“ prokurátora. ²⁹ Pre účely vykonávacieho konania má svoje opodstatnenie vstupové oprávnenie prokurátora, ktoré môže využiť vždy, ak je odôvodnená ochrana zákonnosti postupu, prípadne verifikovanie naplnenia základných princípov aj vo fáze výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých. Z hľadiska procesného prokurátor nemá postavenie účastníka konania, napriek tomu mu zákon priznáva penzum procesných práv a povinností ako účastníkovi konania. V tomto kontexte nemusí byť vylúčená situácia, kedy súd v zmysle § 388 CMP využije súčinnosť prokuratúry pre verifikáciu skutočností dôležitých pre realizáciu výkonu rozhodnutia, ktorú je v povinný poskytnúť každý subjekt, bez ohľadu na jeho procesné postavenie. Z jeho postavenia vyplýva aj oprávnenie nahliadať do súdneho spisu (konfrontácia zákonných predpokladov uloženia pokuty ako jednej z foriem realizácie donucovacích opatrení pri výkone rozhodnutia, zákonnosť postupu pri zabezpečení prítomnosti na pojednávaní a pod.), konfrontácia záznamov (zvukových a obrazových) o priebehu odňatia dieťaťa. Okrem otázky súčinnosti treba zdôrazniť zákonnú možnosť navrhnúť odklad alebo zastavenie výkonu rozhodnutia, ak sú tu dôvody, ktoré súvisia so skutkovými okolnosťami, zohľadnením individuality dieťaťa a jeho potrieb, vrátane ochrany jeho integrity. Aj v prípade účasti prokurátora pri výkone rozhodnutia vo veciach maloletých bude rozhodujúcim východiskom, že táto „kooperácia a ingerencia“ vo vykonávacom konaní je podmienená potrebou naplnenia jeho účelu pri zachovaní najlepšieho záujmu dieťaťa.

Komisár pre deti (detský ombudsman)

Z procesného hľadiska obdobné postavenie pri výkone rozhodnutia vo veciach maloletých má aj komisár pre deti / detský ombudsman. ³⁰ Úlohou týchto subjektov je v zjednodušenom význame presadzovanie a ochrana práv dieťaťa, garantovaných medzinárodnými a vnútroštátnymi právnymi aktmi. Sú situácie, kedy práve na tieto subjekty sa obrátia buď priamo deti, resp. osoby, ktoré majú vedomosť o zneužívaní práv dieťaťa a komisár, prípadne ombudsman sledujú alebo participujú na práci v týchto krízových situáciách, aj napriek tomu, že ich kompetencie sú odlišné ako kompetencie súdu, ktorý na rozdiel od komisára pre deti môže autoritatívne zasiahnuť do úpravy pomerov dieťaťa a tých, ktorí sú oprávnených vykonávať práva a povinnosti v zmysle zákona. Na strane druhej zo svojej činnosti tieto subjekty môžu disponovať informáciami ktoré môžu pozitívne ovplyvniť priebeh tak základného, ako aj vykonávacieho konania. Vyššie uvedený priamy kontakt s osobami, ktorých sa výkon rozhodnutia týka, môže napomôcť eliminovať napäté a vyhrotené situácie pri uskutočnení procesných úkonov v priebehu vykonávacieho konania. Získanie procesného postavenia v konaní je možné na základe § 12 ods. 2 CMP, kedy súd môže komisára pre deti/ detského ombudsmana uznesením pribrať do konania, pričom jeho procesné

²⁹ §13 CMP

³⁰ Zákon č. 176/ 2015 Z. z. o komisárovi pre deti a komisárovi pre osoby so zdravotným postihnutím a o zmene a doplnení niektorých zákonov

postavenie ho následne oprávňuje na všetky procesné úkony ktoré môžu v konaní robiť účastníci konania, okrem úkonov obmedzených len pre subjekty právnych vzťahov. Domnievame sa, že tento inštitút naplňa veľmi významnú úlohu supervízie pri monitorovaní ale aj presadzovaní práv dieťaťa a preto by jeho spolupráca aj pri výkone rozhodnutia mala mať svoje miesto.

Subjekty s osobitným odbornými danosťami (znalec verzus mediátor)

Napriek skutočnosti, že výkon rozhodnutia predstavuje využitie zákonom dovolenej a tolerovanej donucovacej moci štátu, je aj v tejto fáze veľmi dôležité s cieľom naplnenia účelu výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých, preferencia *zmierlivého riešenia týchto vzťahov a z nich vyplývajúcich konfliktov*. Veľmi významné miesto pri súčinnosti vo vykonávanom konaní potom určite patrí subjektom s odbornými znalosťami, ktoré môžu svojim pôsobením, podľa konkrétnych okolností, zásadne prispieť k dobrovoľnému plneniu judikovaných povinností. V tomto kontexte „práca s účastníkmi konania“ môže byť zabezpečená formou odborného poradenstva, ktorého forma bude vždy závislá od konkrétnych potrieb a podmienok rodiny a v neposlednom rade bude závislá na úprave práv a povinností v exekučnom titule. Pri voľbe spôsobu okrem uvedeného sa javí ako nezanedbateľný *časový faktor* a tiež *ekonomická stránka nákladov*. Preto považujeme za potrebné konfrontovať napríklad návštevu psychológa (pedopsychológa), prípadne účasť na mediačnom stretnutí, kde s poukazom na rozdiel od českej právnej úpravy, ktorá dokonca limituje časový rozsah prvého stretnutia s mediátorom, je v našej právnej úprave ponechaná na úvahu súdu, ak to tento považuje za účelné (§ 381 CMP). Samozrejme, že využiteľnosť týchto postupov musí vychádzať z princípu dobrovoľnosti, pokiaľ má dôjsť k naplneniu ich účelu. Preto považujeme za odôvodnený taký postup, kde súd vysvetlí účastníkom konania význam a zmysel takýchto alternatívnych postupov, pred využitím ostatných zákonných procesných nástrojov na realizáciu práv a povinností. Tieto formy a postupy môžu napomôcť podporiť komunikáciu medzi účastníkmi výkonu rozhodnutia, s cieľom aj nájsť spôsob riešenia konfliktov, ktorý vyústil do autoritatívneho zásadu súdu o výkone rodičovských práv a povinností a tým zásadne naplniť princíp efektívnosti vykonávacieho konania so zachovaním rešpektovania zákonom chránených hodnôt.

Subjekty s oprávneniami na zachovanie bezpečnosti a poriadku

So zabezpečením nerušeného priebehu výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých úzko súvisia aj legitímne oprávnenia vyplývajúce tak z CMP, ako aj z Vyhlášky. V zmysle § 7 Vyhlášky môže byť aktuálne využitie súčinnosti Policajného zboru, prípadne justičnej stráže, resp. iných subjektov s určitými zručnosťami (zámočník), pričom tieto subjekty budú participovať na výkone rozhodnutia najmä v prípadoch zabezpečenia rešpektovania pokynov súdu v zmysle § 388 CMP, ktoré môžu smerovať k zákazu opustiť určité miesto, nezdržiavať sa na určitom mieste, v zmysle § 11 Vyhlášky aj v povinnosti sprístupniť byt (obydlie) – priestor. Keďže v týchto situáciách neobmedzuje zákonodarca sprístupnenie priestorov len vo vlastníctve povinného, ale aj inej osoby, je súčinnosť subjektov zabezpečujúcich poriadok veľmi žiaduca a s ňou je spätá aj obligatórna notifikačná povinnosť vo vzťahu k vlastníkovi, nájomcovi, že k takémuto postupu došlo. Keďže poverením odňatia dieťaťa môže byť delegovaný aj vyšší súdny úradník, je nevyhnutné, aby tento o zásadných procesných úkonoch informoval sudcu, pokiaľ ide o zmenu v procesnom postupe vyplývajúcom z poverenia na zabezpečenia nerušeného priebehu výkonu rozhodnutia. Nie sú vylúčené situácie, že pri realizácii odňatia dieťaťa „zasahujú do výkonu“ tretie osoby (napr. vyhotovovaním obrazového záznamu, fyzickým bránením a pod.).Keďže obmedzenia pre zabezpečenia nerušeného priebehu majú svoje zákonné limity, hoci ich možno využiť aj vo vzťahu k tretím osobám, ktoré majú len pasívne postavenie „pozorovateľa“, nie je vylúčená ani občianskoprávna či trestnoprávna zodpovednosť v prípade zásahu od osobnostných práv subjektu, ktorého sa takýto záznam – zásah týkal. Efektivita procesného postupu predpokladá súčinnosť všetkých subjektov zabezpečujúcich aj dohľad nad bezpečným a nerušeným priebehom výkonu rozhodnutia vopred, vo fáze „prípravy na možný postup“, čo nevylučuje situácie, že súd využije súčinnosť najbližšieho oddelenia PZ v prípade, ak potreba súčinnosti nastane bezprostredne.

Iné subjekty (obec, škola, zdravotnícke zariadenie, resocializačný ústav a. i.)

Vychádzajúc s princípu *ultima ratio* pri využití jednotlivých foriem „štátneho donútenia a intervencie“ do rodinných vzťahov a z primárneho dôrazu na ochranu autonómie dieťaťa a jeho individuality, je pre výkon rozhodnutia veľmi dôležité *zosúladenie a komplexnosť prístupu všetkých subjektov*, ktoré na ňom za daných okolností participujú. V tejto súvislosti sa do výkonu rozhodnutia z pohľadu aplikačnej praxe zapájajú aj inštitúcie, subjekty, ktorých súčinnosť je nevyhnutná, lebo dieťa sa nachádza vo sfére ich pôsobnosti. Sem prináleží napríklad súčinnosť, školy, predškolského zariadenia, subjektov zastrešujúcich záujmové aktivity dieťaťa, ale aj poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti, ak sa dieťa nachádza v tomto zariadení. Považujeme za posun právnej úpravy v pozitívnom slova zmysle práve v identifikácii povinnosti týchto subjektov, ktoré sú v zmysle Vyhlášky (§12,13) zaviazaný súčinnosťou, ak si to konkrétna situácia a postup pri výkone rozhodnutia vyžaduje. Máme za to, že efektívna *spolupráca a kooperácia subjektov zúčastnených na výkone rozhodnutia* ma fundamentálny význam a vplyv na zachovanie základných princípov garantujúcich zákonnosť tohto postupu.

Záver

Spektrum subjektov zúčastnených na procese vymožitelnosti judikovaných povinností v statusových veciach vo vzťahu maloletým deťom treba vnímať ako „súkolie“, funkčnosť ktorého závisí nie len, ale predovšetkým od *súčinnosti jednotlivých zložiek*. Rozhodovacia činnosť, či už v súdnom alebo aj mimosúdnom konaní má viacero hendikepov. Okrem normatívneho základu je priamo závislá od ľudského činiteľa, či už s decíznou právomocou, alebo právomocou subjektov súčinných pri riešení konfliktných situácií v rodine. Rodinnoprávne vzťahy považujeme za veľmi špecifické vzťahy, kde ako už bolo uvedené štát a teda aj právna úprava je konfrontovaná s *vysokou mierou autonómie subjektov, ktoré v nich vystupujú*, o to zvlášť, keď v nami analyzovanej problematike je jedným z týchto subjektov dieťa. Intervencia do týchto vzťahov musí mať teda svoje odôvodnenie a záujem dieťaťa nemožno vidieť iba v tom, že treba za každú cenu rešpektovať vytvorený faktický vzťah.³¹ Zisťovanie čo najširšie a najobjektívnejšie všetkých okolností týkajúcich sa prostredia v ktorom dieťa vyrastá, charakterizujúcich osoby rodičov a tiež najlepšieho záujmu dieťaťa, priamo súvisí so smerovaním vývoja osobnosti dieťaťa a to tak v citovej, ako aj charakterovej oblasti a ovplyvňuje ho na celý život. Treba mať na zreteli aj sú skutočnosť, že uplatnenie „rozhodovacej právomoci“ a prípadnému nútenému zásahu do úpravy a realizácie týchto vzťahov musí zodpovedať ústavnej ochrane rodičovstva a požiadavke zohľadnenia osobitnej ochrany detí (a mladistvých).³² Tak ako vyplýva z judikatúry Ústavného súdu, špecifickému charakteru konania o výkon rozhodnutia vo veciach maloletých korešponduje osobitný účel tohto konania, ktorý musí byť konfrontovaný s efektívnym postupom donucovacej moci štátu zabezpečujúcej vynútenie judikovanej povinnosti.³³

Použitá literatúra:

- ČIPKOVÁ, T., JÁNSKA, P.: O Cochemskej praxi a možnostiach jej uplatnenia v Slovenskej republike. ACTA FACULTATIS IURIDICAE Universitatis Comenianae. Tomus XXXVI. 2/2017
- GEŠKOVÁ, K.: Nesporový charakter personálnej exekúcie. Zo súdnej praxe č.3/ 2013, s. 100 a nasl.
- KRISTKOVÁ, V.: Práva dieťaťa a procesná praxe českých súdov. Via Iuris, č. IV/ 2005
- MACUR, J.: Kurs občanského práva procesního – Exekuční právo. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1998, ISBN 80-7179-190-3
- WINTEROVÁ, A. a kol.: Civilní právo procesní. 6. vydání. Praha. Linde. 2011, ISBN 978-80-7502-076-5

³¹ R 21/1965

³² Čl. 41 ods. 1 Ústavy SR

³³ Pozri napr. Nález Ústavného súdu z 2. novembra 2011, sp. zn. III. ÚS 181/2011

ŠTEVČEK, M a kol.: Civilné právo procesné – Základné konanie a správne súdnictvo (3. zmenené a doplnené vydanie). Žilina, EUKÓDEX, s. r. o. , 2014, 978-80-8155-043-0

Kontaktné údaje:

doc. JUDr. Romana Smyčková, PhD.

romana.smyckova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č.6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

doc. JUDr. Alexandra Lowy, PhD. LL.M

alexandra.lowy@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č.6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

PRAVÁ A NEPRAVÁ SOLIDARITA VO SVETLE DOKTRÍNY A SÚDNEJ PRAXE

Andrej Fekete, Imrich Fekete

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: An obligation is solidary when each debtor is bound to perform the obligation in full and the creditor may require performance from any of them until full performance has been received (passive solidarity). A right to performance is solidary when any of the creditors may require full performance from the debtor and the debtor may perform to any of the creditors (active solidarity). What debtors and creditors associate within a common obligation, except of the identity of performance, is the common legal basis. This is the case of true solidarity. In practice, there are situations where one debtor is entitled to the same performance against a number of creditors, but on different legal basis (e. g. the right of the injured party against the wrongdoer and at the same time against the insurer). This is the case of false solidarity. The purpose of this contribution is to explore the common and distinctive features of the above forms of solidarity.

Abstrakt: Záväzkový vzťah je solidárny, ak má niekoľko dlžníkov splniť dlh tomu istému veriteľovi a veriteľ môže požadovať od každého dlžníka celé plnenie (pasívna solidarita) alebo ak má niekoľko veriteľov právo na celé plnenie od dlžníka a dlžník môže plniť ktorémukolvek veriteľovi (aktívna solidarita). To, čo dlžníkov a veriteľov spája do spoločného záväzkového vzťahu, je okrem totožnosti predmetu plnenia spoločný právny základ. V takom prípade ide o pravú solidaritu. V praxi sa vyskytujú situácie, keď jednému dlžníkovi prislúcha právo na identické plnenie voči viacerým veriteľom, ale na základe rôznych právnych základoch (napr. právo poškodeného na plnenie voči škodcovi a súčasne proti poisťovni). V takom prípade ide o falošnú solidaritu. Účelom príspevku je preskúmať, aké sú spoločné a rozdielne znaky medzi uvedenými formami solidarity.

Key words: common obligation, solidary obligations, debtor, creditor, true solidarity, false solidarity, liability for damages, insurance

Kľúčové slová: spoločný záväzok, solidárne záväzky, dlžník, veriteľ, pravá solidarita, nepravá solidarita, zodpovednosť za škodu, poistenie

1. ÚVODNÉ POZNÁMKY

Solidárne záväzky predstavujú najrozšírenejšiu, ale súčasne teoreticky najspornejšiu skupinu spoločných záväzkov. Solidárne záväzky, či už ide o pasívnu alebo aktívnu solidaritu, možno v nadväznosti na právnu úpravu v Občianskom zákonníku (§ 511 a § 513) charakterizovať týmito znakmi:

- a) existencia právnej skutočnosti, ktorá zakladá vznik solidárneho záväzku,
- b) mnohosť subjektov na dlžníckej alebo veriteľskej strane záväzkového vzťahu,
- c) existencia vonkajšieho dlžníka – veriteľského vzťahu,
- d) existencia vnútorného vzťahu medzi solidárnymi dlžníkmi alebo veriteľmi navzájom,
- e) predmet plnenia, ktorý môže byť deliteľný alebo nedeliteľný,
- f) veriteľ môže požadovať od ktoréhokoľvek solidárneho dlžníka splnenie celého dlhu (pasívna solidarita) a dlžník je oprávnený splniť dlh ktorémukolvek zo solidárnych veriteľov (aktívna solidarita), pričom plnenie sa musí poskytnúť iba raz,
- g) uspokojenie veriteľa dlžníkom má na jednej strane za následok zánik záväzku voči všetkým solidárnym dlžníkom, resp. zánik záväzku dlžníka voči solidárnym veriteľom a na druhej strane vznik regresného (postihového) práva vo vnútornom vzťahu medzi spoludlžníkmi, resp. spoluveriteľmi.

V právnej praxi sa vyskytujú také spoločné záväzky, ktoré majú veľmi podobné znaky ako solidárne záväzky, avšak predmetom právnej úpravy, na rozdiel od solidárnych záväzkov (§ 511 a § 513 až 515 OZ), nie sú. Typickým príkladom takéhoto typu spoločného záväzku je napr. právo poškodeného na náhradu tej istej škody voči svojmu zamestnávateľovi a súčasne proti tretej osobe alebo situácia, keď poškodenému vznikne právo na náhradu tej istej škody súčasne proti škodcovi,

jeho zodpovednostnému poisťovateľovi, príp. aj poisťovni, v ktorej si sám poistil poškodený majetok. Je zrejmé, že v týchto prípadoch existuje spoločný záväzkový vzťah, ktorý spočíva na základe rôznych samostatných právnych dôvodoch, pričom charakter práva veriteľa na plnenie vykazuje rovnaké znaky pasívnej solidarity viacerých škodcov.

Právna teória v nemeckej právnej oblasti označuje uvedené záväzky, ktoré sú podobné solidárnym záväzkom, ako nepravé, resp. zdanlivé solidárne záväzky (*unechte, resp. scheinbare Gesamtschulden*).¹ Termín nepravá solidarita používa v domácej právnej spisbe napr. P. Lavický.² Súdna prax v ČR sa uchýlila k termínu falošná solidarita.³ Sú však autori, ktorí v týchto prípadoch odmietajú použiť samotný prívlastok „solidárny“. Napr. A. von Tuhr píše o konkurencii pohľadávok veriteľa voči viacerým dlžníkom, ktorá je alternatívou solidarity.⁴ W. Selb v súvislosti s uvedenými obligáciami používa termín „pluralita záväzkov s rovnocenným plnením“ (*Schuldmerheiten mit gleichstufigen Leistungspflicht*).⁵ Doktrína vo Francúzsku ich označuje ako obligácie *in solidum* a odlišuje ich od solidárnych obligácií (*obligation solidaire*).⁶

Spoločným znakom oboch typov solidárnych záväzkov je to, že

- a) obe uspokojujú identický záujem veriteľa, ktorý má právo na plnenie iba raz, bez ohľadu na to, koľko dlžníkov je voči veriteľovi zaviazaných plniť,
- b) veriteľ má právo požadovať plnenie od ktoréhokoľvek zaviazaného subjektu podľa svojho výberu,
- c) splnenie dlhu ktorýmkoľvek zo zaviazaných dlžníkov má účinky splnenia dlhu voči ostatným dlžníkom (účinky *in rem*).

Na rozdiel od solidárnych záväzkov, má dlžník v prípade nepravé solidarity povinnosť splniť záväzok iba za seba; dlh tu teda neplní za všetkých dlžníkov, ako je to typické v prípade solidarity (v prípade pasívnej solidarity platí heslo: „jeden za všetkých, všetci za jedného“). Medzi viacerými zaviazanými dlžníkmi nie je v prípade nepravé solidarity daný vnútorný vzťah medzi nimi. V dôsledku toho nevzniká plniacemu dlžníkovi bez všetkého (*ex lege*) právo na následný regres, ako je tomu v prípade solidárnych záväzkov (porovnaj § 511 ods. 3 a § 515 OZ).

2. KONOTÁCIE MEDZI KORELITOU, SOLIDARITOU A NEPRAVÝM SOLIDÁRNYM ZÁVÄZKOM

Rozlišovaniu medzi pravou a nepravou solidaritou predchádzal veľký teoretický spor o tom, či solidárny záväzok treba chápať unifikovane ako jeden záväzkový vzťah s mnohým subjektmi alebo ako viac čiastkových záväzkových vzťahov, ktoré viaže dohromady spoločný právny dôvod vzniku solidárneho záväzku. Samotné prirodzené právo, ktoré ovládalo civilnoprávnu dogmatiku až do prvej polovice 19. storočia, nepoznalo jednotný pojem solidárnych záväzkov, ale rozlišovalo medzi koreálnymi a solidárnymi obligáciami. Napriek tomu prvé kodifikácie súkromného práva z tohto obdobia (Code civil z r. 1804 a rakúsky ABGB z r. 1811) tento problém obišli zakotvením úpravy unifikovanej podoby solidárnej obligácie.

Skutočný spor medzi korealitou a solidaritou odštartovala nemecká právna veda v tridsiatych rokoch 19. storočia. Jeho hlavnými aktérmi boli F. L. Keller a najmä G. J. Ribbentrop. Obaja presadzovali názor, že spoločné záväzky medzi viacerými dlžníkmi a veriteľmi v podobe koreálnych obligácií sa považujú za jeden (jediný) právny vzťah s niekoľkými dlžníkmi či veriteľmi (*una eademque obligation*). Túto jednotu vyvodzovali zo skutočnosti, že litiskontestácia (vo svetle klasického rímskeho práva) mala za následok zrušenie všetkých pôvodných práv a povinností voči všetkým spoludlžníkom, hoci nastala iba v osobe jedného z nich. Veriteľ už nemohol po uzavretí

¹ Pozri napr. FIKENTSCHER, W.: Schuldrecht. 5. vyd., Berlin, New York: De Gruyter, 1975, a. 342.

² LAVICKÝ, P.: Solidární závazky. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 49.

³ Napr. rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 29. 1. 2013, sp. zn. 25 Cdo 1702/2011, rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 20. 2. 2003, sp. zn. 25 Cdo 860/2002 a rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 29. 1. 2013, sp. zn. 25 Cdo 1702/2011.

⁴ TUHR, A.: Allgemeiner Teil des schweizerischen Obligationenrechts. 2. zv. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1925, s. 705.

⁵ SELB, W.: Mehrheit von Gläubigern und Schuldern. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), s. 32.

⁶ MALAURIE, Ph., AYNÈS, L., STOFFEL-MUNCK, Ph.: Droit des obligations. 10. vyd. Paris: LGDJ, 2018, s. 763 a nasl.

litiskontestácie naďalej požadovať splnenie dlhu od iného spoludlžníka. To platilo aj vtedy, ak dlh nebol žalovaným spoludlžníkom dlhu uspokojený.⁷ Naproti tomu v prípade „čirej“ solidarity stojí vedľa seba toľko obligácií, koľko je veriteľov a dlžníkov v spoločnom záväzkovom vzťahu. Tieto samostatné obligácie spája dohromady rovnaké plnenie (*plures obligationes in idem*). Samotná solidarita vychádzala zo skutočnosti, že litiskontestácia nespôsobovala zánik záväzku a nezrušovala záväzky ostatných solidárnych dlžníkov. Až v okamihu, keď bol predmet záväzku splnený, došlo tým nepriamo k zrušeniu aj ostatných záväzkov.⁸ K tomu treba dodať, že dôvod pre vyššie uvedené rozlišovanie spočíva všeobecne povedané v tom, že niektoré právne následky spojené s koreálnymi obligáciami nebolo možné aplikovať na solidárne obligácie.

Teoretický spor medzi korealitou a solidaritou bol legislatívne vyriešený až v novom nemeckom občianskom zákonníku (BGB) z r. 1896. V doktríne však tento spor rezonuje do dnešných dní prostredníctvom dvoch teoretických platforiem. Podľa teórie jednoty (*Einheitstheorie*) koreálny záväzok spočíva na jednej obligácii, ktorý sa iba vnútorne člení na viaceré subjektívne vzťahy viacerých oprávnených alebo povinných osôb. Podľa teórie mnohosti, resp. plurality (*Mehrheitstheorie*) ide v prípade solidarity o viacero obligácií, ktoré spolu spája iba identita predmetu plnenia.⁹ Pokiaľ ide o slovenské súkromné právo, teória plurality záväzkov bola prevládajúca nielen v uhorskom súkromnom práve,¹⁰ ale aj v prvorepublikovej právnej spisbe.¹¹ K teórii plurality sa z novších autorov hlási napr. J. Blažke¹² a P. Lavický,¹³ ale naopak V. Knapp zastáva názor, že v prípade solidarity ide iba o jedinú obligáciu, pretože v prípade solidárnych záväzkov je jednotný obsah aj predmet obligácie a pluralita sa týka iba subjektov záväzkového vzťahu.¹⁴

Napriek tomu, že nemecký občiansky zákonník (Bürgerliches Gesetzbuch - BGB z r. 1896) zaviedol jednotný pojem solidárneho záväzku (*Gesamtschuld*), v nemeckej doktríne vznikol vo vzťahu k solidárnym záväzkom ďalší teoretický problém. Nemecký právnik F. Eisele identifikoval popri typických prípadoch solidarity (spoločná zodpovednosť viacerých škodcov za tú istú škodu) prípady, keď zákonná úprava solidárnych záväzkov nebola v celosti použiteľná. Išlo o situácie, keď veriteľ mal právo na identické plnenie od viacerých dlžníkov, ktorým však vznikla povinnosť na plnenie na základe rôznych právnych dôvodov. Eisele na základe toho teoreticky zdôvodnil rozdiely medzi pravou a nepravou solidaritou. Pravá solidarita je podľa jeho názoru charakterizovaná spoločnou kauzou, zatiaľ čo pre nepravú solidaritu je typické to, že viacerí dlžníci síce dlhujú rovnaké plnenie, avšak nie na základe tej istej (rovnakej) kauzy.¹⁵ Túto situáciu F. Klingmüller označil s poukazom na nemeckú právnu úpravu solidárnych záväzkov (§ 421 a nasl. BGB) ako pyrhuvo víťazstvo a počin nemeckého kodifikátora prirovnal boju Herkula proti lernaiskej hydre, keď sa „mala odňať hlava jednoduchej solidarity a namiesto toho vyskočili hlavy dve: pravá a nepravá solidarita.“¹⁶

⁷ Pozri KELLER, F. L.: Ueber Litis Contestation und Urteil nach classischen Römischen Recht. Zürich: Gessner, 1827, s. 561; RIBBENTROP, G. J. Zur Lehre von den Correal-Obligationen. Göttingen: Dieterich, 1831, s. 259.

⁸ HEYROVSKÝ, L.: Dějiny a system soukromého práva římského. Bratislava: Nákladom Právnickej fakulty UK, 1927, s. 356.

⁹ Pozri HASENÖRTL, V.: Das oesterreichische Obligationenrecht. Erster Band. 2. vyd. Wien: Manzsche Verlag, 1892, s. 94.

¹⁰ Pozri ALMÁSI, A.: Ungarisches Privatrecht. II. Band. Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter & Co., 1923, s. 114.

¹¹ SEDLÁČEK, J.: Obligační právo. 2. vyd. Brno: Nákladem čs. akademického spolku „Právnik“, 1933, s. 111.

¹² BLAŽKE, J.: Společné závazky. O nové pojetí koreality. Praha: Orbis, 1953, s. 19.

¹³ LAVICKÝ, P.: Solidární závazky. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 22.

¹⁴ KNAPP, V.: Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku. Praha: Nakladatelství Československé Akademie Věd, 1955, s. 96-97.

¹⁵ Eiseleho názor sa opiera o teóriu právneho základu záväzku (tzv. Schuldgrundtheorie). Pozri EISELE, F.: Correalität und Solidarität. In: Archiv für die civilistische Praxis, 1891, zv. 77, s. 347 a nasl.

¹⁶ KLINGMÜLLER, F.: Uecheite Gesamtschuldverhältnisse. In: Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts, 2014, zv. 64, s. 34.

Eiselova teória o spoločnom právnom základe solidárneho záväzku najviac ovplyvnila švajčiarskeho zákonodarcu. Zákon o obligáciách (Obligationenrecht - OR) z r. 1911 medzi uvedenými formami solidarity síce systematicky rozlišuje, ale iba v súvislosti s deliktuálnou zodpovednosťou. Podľa čl. 50 OR, ak škodu spoločne svojím zavinením spôsobilo viacej osôb, či už ako návodca, pôvodca alebo pomocník, zodpovedajú poškodenému za spôsobenú škodu solidárne; to, či a v akom rozsahu majú zúčastnené osoby právo regresu navzájom, sa má určiť na základe úvahy súdu. Nepravá solidarita je upravená v čl. 51 OR pod marginálnou rubrikou „Zodpovednosť viacerých v prípade rôznych právnych dôvodov.“ Podľa cit. ustanovenia, ak je viac osôb povinných nahradiť poškodenému tú istú škodu na základe rôznych právnych dôvodov, či už v dôsledku protiprávneho konania, zmluvy alebo na základe zákona, na regres medzi osobami, ktoré škodu spôsobili svojím zavineným konaním, sa primerane použijú ustanovenia zákona o postihovom práve. Pritom platí pravidlo, že povinnosť na náhradu škody má v prvom rade ten, kto škodu spôsobil svojím zavineným protiprávnym konaním a v poslednom rade ten, kto ju spôsobil bez zavinenia a bez porušenia zmluvných povinností.

3. VÝVOJ PRÁVNÝCH NÁZOROV NA PRAVÚ A NEPRAVÚ SOLIDARITU

Otázka rozdielu medzi pravou a nepravou solidaritou je najviac diskutovaná v nemeckom práve. Jej účelom je nájsť spoločné znaky medzi uvedenými formami spoločných záväzkov a rozšíriť vágnu definíciu pasívnej solidarity aj na prípady, keď pluralita subjektov vznikla na základe rôznych právnych dôvodov, príp. je daná aj s rozdielnym obsahom plnenia spoločne zaviazaných dlžníkov.

Po prijatí nového občianskeho zákonníka bola v Nemecku spočiatku dominantná Eiseleho doktrína o jednotnom právnom základe (*Lehre vom einheitlichen Schuldgrund*). V jej pozadí bola snaha o odlíšenie solidárnych záväzkov, predovšetkým pasívnej solidarity od iných druhov spoločných záväzkov. Podľa tejto teórie platí, že v prípadoch, keď jednotlivé záväzky spočívajú na rôznych právnych dôvodoch vzniku, ide o nepravú solidaritu, na ktorú nemožno zväčša použiť ustanovenia zákona o solidárnych záväzkoch.¹⁷ Spoločný (identický) právny dôvod vzniku solidárneho záväzku mal byť podľa tejto teórie určujúcim znakom pre všetky solidárne záväzky, a to napriek tomu, že toto kritérium možno interpretovať jednak v zmysle formálnom, t. j. právnom a jednak v zmysle materiálnom, t. j. na základe skutkovej podstaty, ktorá je spoločná pre viaceré druhy záväzkov (napr. spoločný záväzok na náhradu škody môže vzniknúť na základe právneho dôvodu, ktorý má u jedného škodcu charakter záväzku *ex contractu* a u iného škodcu charakter *ex delicto*).

V doktríne napokon prevládla myšlienka, že medzi solidárne záväzky možno zaradiť iba tie, ktoré majú spoločnú kauzu, t. j. spoločný právny dôvod vzniku záväzku. Spoločný záväzkový vzťah spočívajúci na rôznych kauzách bol označený ako nepravá solidarita.¹⁸ Tento názor spočiatku sledovala aj súdna prax, keď nemecký najvyšší súd (BGH) v jednom zo svojich prvých rozhodnutí odmietol žalobu poškodeného na náhradu škody, keď jeden zo škodcov zodpovedal za škodu za porušenie zmluvnej povinnosti a druhý za škodu zodpovedal mimo záväzkového vzťahu. Názor, že solidárny záväzok nemôže vzniknúť na základe dvoch rôznych právnych titulov potvrdil BGH aj v prípade stretu abstraktného a kauzálneho záväzku, keď sa tretia osoba zaviazala na splatenie tej istej kúpnej ceny na základe zmenkového záväzkového vzťahu popri záväzku kupujúceho z kauzálneho záväzkového vzťahu.¹⁹

Doktrína postupne zmierňovala svoj postoj, ktorý sa týka formálneho právneho dôvodu vzniku spoločného záväzku. V tejto súvislosti možno spomenúť názor P. Oertmana, ktorý napísal, že iba formálna rozdielnosť právneho dôvodu vzniku záväzku nebráni vzniku pravej solidarity, ak je materiálny dôvod vzniku spoločného záväzku rovnaký. Tým materiálnym dôvodom vzniku záväzku

¹⁷ CROME, C.: System des Deutschen Bürgerlichen Rechts. 2. Band: Recht der Schuldverhältnisse. Tübingen und Leipzig: Verlag Mohr, 1902, s. 376.

¹⁸ EISELE, F.: Correalität und Solidarität. In: Archiv für die civilistische Praxis, 1891, zv. 77, s. 479 a 481

¹⁹ HILLENKAMP, U.: Zur Lehre von der unechten Gesamtschuld. Hamburg: Ludwig Appel Verlag, 1966, s. 9.

je vznik práva poškodeného na náhradu škody, ktorú spôsobili viacerí škodcovia, ktorí sú na jej náhradu zaviazaní z rôznych právnych dôvodov.²⁰

Proti názoru, že podmienkou existencie solidárneho záväzku je spoločný (jednotný) právny dôvod jeho vzniku svedčila legislatívna prax, ktorá pripustila solidárny charakter záväzku, ktorý vznikol síce na základe rôznych právnych dôvodov, ktoré si navzájom konkurujú alebo v konečnom dôsledku je predmet plnenia veľmi podobný. Takým spôsobom vzniká napr. solidárne ručenie viacerých samostatne ručiacich ručiteľov alebo záväzkov viacerých poisťovní, ktoré na rovnakú dobu a na rovnakom majetku prevzali záväzkov na poistné plnenie. Napokon ani samotný BGB nekladie podmienku, aby solidárni dlžníci boli na plnenie voči veriteľovi zaviazaní na základe jednej a tej istej zmluvy. Na základe toho začal prevládať názor, že totožnosť právneho základu nie je vhodným kritériom, ktoré by odlišovalo pravú solidaritu od nepravej. O solidaritu môže ísť aj vtedy, ak za tú istú škodu bude súčasne niekto zodpovedať za porušenie zmluvného záväzku a niekto iný za porušenie mimozmluvnej povinnosti bez ohľadu na to, či ide o subjektívnu alebo objektívnu zodpovednosť.²¹

V doktríne postupne vznikli rôzne teórie, ktoré postupne obrúsili hrany medzi pravou a nepravou solidaritou. Na prvom mieste možno spomenúť náuku o účelovom spoločenstve (*Lehre der Zweckgemeinschaft*). Tá vychádza z toho, aký cieľ sleduje spojenie viacerých záväzkov. Ak sa viacerými čiastkovými záväzkami sleduje dosiahnutie toho istého účelu, t. j. uspokojenie identického záujmu veriteľa, potom možno hovoriť o pravej solidarite. Ak je však spojenie iba náhodné, nejde o solidárny záväzok.²² Niektorí autori, ktorí zastávajú túto teóriu, požadujú navyše i existenciu právnej spojitosti (*rechtliche Zusammenhang*) medzi pohľadávkami, pričom bez tejto spojitosti nemôže mať záväzok viacerých osôb solidárny charakter.²³ Možno ešte spomenúť teóriu, ktorá podmieňuje solidárne záväzky existenciou vzájomného solučného spoločenstva (*wechselseitige Tilgungsgemeinschaft*) medzi viacerými dlžníkmi.²⁴

V súčasnej dobe prevláda v nemeckej doktríne názor, že o solidárny záväzok ide vtedy, ak je okrem všeobecných predpokladov vzniku solidarity splnená podmienka, že jednotlivé čiastkové záväzky sú vo vzťahu k veriteľovi na rovnakej úrovni (*gleichstufiger Verpflichtung*). O jednu a tú istú úroveň záväzkov povinných osôb nejde vtedy, ak niektorí dlžníci zodpovedajú za splnenie dlhu primárne a ostatní sekundárne (napr. zodpovednosť dodávateľa pred subdodávateľom, ak ide o zmluvu o dielo) alebo keď niektoré osoby zodpovedajú za splnenie záväzku priamo a ostatní subsidiárne (napr. záväzok ručiteľa alebo iného zabezpečovateľa dlhu popri záväzku dlžníka).²⁵ O syntézu vyššie uvedených názorov sa pokúsila teória identity (*Identitätslehre*), ktorá odmieta už samotné rozlišovanie medzi pravou a nepravou solidaritou.²⁶

Treba poznamenať, že teoretické spory okolo pravej a nepravej solidarity neutíchli ani do dnešných dní. Nové a nové rozhodnutia súdnej praxe vyvolávajú v právnej teórii protichodné reakcie. Možno spomenúť napr. jeden prípad z rozhodovacej praxe nemeckého najvyššieho súdu (BGH), keď súd v prípade škody spôsobenej vadným vykonaním stavebného diela spočiatku v dvoch prípadoch zamietol žalobu na solidárne plnenie vo forme náhrady škody proti stavebnej firme a architektovi. Až veľký senát BGH pripustil aplikáciu § 421 a nasl. BGB o pasívnej solidarite, pričom aj v prípade pasívnej solidarity pripustil rôznu formu plnenia spoločne zaviazaných dlžníkov:

²⁰ OERTMANN, P.: Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 2. Buch: Recht des Schuldverhältnisse. 1. Abt: § 241-432, 5. vyd. Berlin: Heymann, 1928, s. 25.

²¹ HILLENKAMP, U.: Zur Lehre von der unechten Gesamtschuld. Hamburg: Ludwig Appel Verlag, 1966, s. 13.

²² ENNECCERUS, L., LEHMANN, H.: Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. II. Band. Recht der Schuldverhältnisse. Tübingen: Mohr (Paul Siebeck), 1958, s. 361.

²³ SIBER, H.: Grundriss des Deutschen Bürgerlichen Rechts. Band 2: Schuldrechts, Leipzig: Meiner Verlag, 1931, s. 161

²⁴ Pozri EHMAN, H.: Gesamtschuld. Berlin: Duncker & Humboldt, 1972, s. 67.

²⁵ REINICKE, D., TIEDKE, K.: Gesamtschuld und Schuldsicherung. Neuwied, Darmstadt: Luchterhand, 1981, s. 36 a 37.

²⁶ Pozri RÜTTEN, W.: Mehrheit von Gläubigern. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1989, s. 169 a 170.

stavebnú firmu zaviazal na naturálne plnenie (odstránením vady stavby) a architekta na peňažné plnenie.²⁷

4. AKTUÁLNE NÁZORY NA PRÁVŮ A NEPRÁVŮ SOLIDARITU

Napriek tomu, že k legislatívnemu uznaniu rozdielov medzi pravou a nepravou solidaritou došlo iba vo švajčiarskom práve, doktrína vo Švajčiarsku nevidí medzi uvedenými formami solidarity žiadne zásadnejšie rozdiely.²⁸ To viedlo k tomu, že súdna prax priznala solidárnu povahu spoločnému záväzku, ktorý vznikol na základe pristúpenia k dlhu, aj keď jednotlivé záväzky vznikli v tomto prípade na základe dvoch samostatných právnych dôvodov. Súdna prax však naďalej upozorňuje na odlišnosti medzi pravou a nepravou solidaritou najmä s premlčaním práva veriteľa a možnosťou uplatnenia regresného (postihového) práva; v prípade pravej solidarity je postih medzi spoludlžníkmi výslovne upravený v zákone, zatiaľ čo v prípade nepravej solidarity takáto úprava nie je vo všeobecnosti daná, ale môže byť predmetom osobitnej právnej úpravy (napr. postih poisťovateľa voči osobe, ktorá spôsobila škodu poistenému).²⁹

Poučné je sledovať aj vývoj v rakúskom práve, pretože solidárne záväzky, tak ako sú dnes upravené v § 511 a § 513 až 515 OZ boli inšpirované ustanoveniami rakúskeho ABGB (§ 889 a nasl.). V rakúskom práve sa považuje za podstatný znak solidárnych záväzkov to, že okrem prípadov, ktoré zákon výslovne označuje za solidárne záväzky, ide o také záväzky, prostredníctvom ktorých sa uspokojuje identický záujem veriteľa (z hľadiska veriteľa nie je vecný rozdiel v tom, ktorý z dlžníkov a na akom právnom základe uspokojí jeho záujem na plnení), pričom veriteľ môže dostať plnenie iba raz. Právny základ jednotlivých nárokov veriteľa môže byť rozdielny. Podľa prevládajúceho názoru musí byť súčasne splnená podmienka, že záväzok (dlh) jednotlivých dlžníkov musí byť na rovnakej úrovni. O naposledy uvedený prípad ide vtedy, ak žiadna z povinných osôb nemá privilegované postavenie alebo žiadna z nich nezodpovedá za likviditu iného dlžníka (napr. ručiteľ alebo záložca). V takýchto prípadoch sa umožňuje aplikácia ustanovenia § 891 ABGB o pasívnej solidarite aj na prípady tzv. nepravej solidarity.³⁰

Doktrína pravej a nepravej solidarity je z okolitých štátov najviac rozpracovaná v poľskom práve. V poľskej právnej spisbe sa spočiatku vyskytovali tri názory na právnu povahu nepravej solidarity.³¹ Prvá koncepcia ju chápe ako inštitút celkom odlišný od solidarity (záväzok *in solidum*) so špecifickými vlastnosťami. Podľa druhého názoru ide o náhodný súbeh viacerých od seba nezávislých záväzkov, čo nemá nič spoločné so solidaritou. Podľa tretieho názoru existujú dôvody na uznanie osobitného druhu (nepravej) solidarity. Tento názor, ktorý sa v súčasnej poľskej doktríne považuje za prevládajúci, otvoril cestu k tomu, aby sa na nepravú solidaritu mohli analogicky aplikovať ustanovenia občianskeho zákonníka o solidárnych záväzkoch, okrem úpravy vnútorného regresu medzi spoludlžníkmi.

Určenie hraníc medzi pravou a nepravou solidaritou spôsobuje problémy aj v slovenskej a českej doktríne. Napriek tomu sú názory na túto problematiku výslovne iba celkom ojedinele. V prvom rade je potrebné spomenúť P. Lavického. Ten považuje za kritérium odlíšenia pravej a nepravej solidarity existenciu „solidárne zaväzujúceho dôvodu.“ Tento pojem síce autor bližšie nešpecifikuje,³² avšak súčasne uvádza, že takýto právny dôvod chýba vtedy, ak ide napr. o záväzok dvoch osôb na náhradu škody, keď jedna z nich zodpovedá spôsobom *ex contractu* a druhá *ex delicto* (napr. ak v prípade krádeže peňazí zodpovedá jednak pokladník, ktorý úschovu peňazí náležite nezabezpečil, a jednak zlodaj, ktorý peniaze odcudzil). Za nepravú solidaritu súčasne

²⁷ LARENZ, K.: Lehrbuch des Schuldrechts. Erster Band: Allgemeiner Teil. 14. vyd. München: C. H. Beck, 1987, s. 633.

²⁸ GAUCH, P., SCHLUEP, W. R.: Schweizerisches Obligationenrecht. Allgemeiner Teil. Band II. 4. vyd. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1987, s. 283.

²⁹ Pozri BÜREN, von B.: Schweizerisches Obligationenrecht. Allgemeiner Teil. Zürich: Schulthess & Co. AG, 1964, s. 104 a 105.

³⁰ PERNER, S. in Fenyves/Kerschner/Vonkilch Kommentar Klang ABGB §§ 888 bis 896. 3. vyd. Wien: Verlag Österreich, 2008, s. 100 a nasl.

³¹ Pozri RADWAŃSKI, Z., OLEJNICZAK, A.: Zobowiązania – cześć ogólna. 11. vyd. Warszawa: C. H. Beck, 2014, s. 116.

³² Lavický zrejme predpokladá, že solidárne zaväzovací dôvod môže byť daný aj v prípade mnohosti právnych dôvodov vtedy, ak solidaritu založí zmluva, právny predpis či rozhodnutie súdu.

označuje situáciu, keď právo na plnenie vzniká od rôznych osôb a z rôznych právnych titulov.³³ Na druhej strane ten istý autor medzi pojmovými znakmi solidarity uvádza „jeden či niekoľko odlišných právnych dôvodov“.³⁴ J. Hurdík uvádza medzi podstatnými znakmi pasívnej solidarity nielen totožnosť plnenia a „väčšinou totožnosť zaväzovacieho dôvodu“.³⁵ K tomu treba dodať, že zo zúženého poňatia právnych dôvodov vzniku solidarity vychádzajú aj Princípy európskeho zmluvného práva, ktoré ako podmienku solidárnej zodpovednosti viacerých dlžníkov zakotvujú podmienku, že „to isté plnenie sa má poskytnúť na základe tej istej zmluvy“ (čl. 10:102 ods. 1 PECL).

Pokiaľ ide o samotnú nepravú solidaritu, P. Lavický zastáva vyhranený názor, že v prípade nepravnej solidarity o solidaritu vlastne ani nejde, pretože ani zo zákona, ani z právnych úkonov nevyplýva, že by tento záväzok mal povahu solidárneho záväzku. Samotnú totožnosť plnenia podľa jeho názoru ešte z týchto záväzkov solidárne záväzky nevytvárajú. K tomu, aby sa viaceré osoby zaviazané poskytnúť rovnaké plnenie mohli považovať za solidárnych dlžníkov, museli by sme mať nejaký právny dôvod, t. j. musel by existovať solidárne zaväzovací dôvod.³⁶ Rovnaký názor zastáva aj súdna prax SR a ČR.

5. NEPRAVÁ SOLIDARITA VO SVETLE NÁZOROV SÚDNEJ PRAXE.

Súdna prax v Českej a Slovenskej republike riešila možnosť rozšíreného výkladu právnej úpravy solidárnych záväzkov o prípady nepravnej solidarity iba vo vzťahu k právu poškodeného na náhradu škody z viacerých zdrojov. Zväčša ide o právnu otázku, či môže ísť o solidárnu zodpovednosť za škodu aj vtedy, ak jednu a tú istú škodu sú povinní nahradiť viaceré osoby (dlžníci) na základe dvoch rozdielnych právnych dôvodov. Ak by tomu bolo tak, išlo by o výnimku z princípu, že solidaritu môže založiť iba spoločný záväzkový vzťah, ktorý má jednotný právny dôvod vzniku. Treba však povedať, že sudy pristupujú k tomuto právnomu problému opatrne a zväčša solidárny charakter takýchto záväzkov výslovne odmietajú.

Súdna prax odmieta uznať solidárny charakter záväzku v prípade stretu:

- a) občianskoprávnej a pracovnoprávnej zodpovednosti za škodu,
- b) zodpovednosti za škodu a bezdôvodného obohatenia, a
- c) práva poškodeného na plnenie od škodcu a poisťovne.

Ad a) Súdna prax principiálne odmieta solidárny charakter záväzku v tých prípadoch, keď za tú istú škodu zodpovedá viac osôb na základe rôznych režimov zodpovednosti. Ide o zodpovednosť, ktorú v právnom poriadku upravujú rôzne odvetvia súkromného práva (mimo občianskeho práva prichádza do úvahy pracovné právo a obchodné právo). V prípade kolízie občianskoprávnej a pracovnoprávnej zodpovednosti bol vyslovený tento právny názor: „Nárok na náhradu škody proti organizácii podľa ustanovení Zákonníka práce o odškodňovaní pracovných úrazov, ako aj nárok na náhradu škody z tej istejškodnej udalosti proti tomu, kto za ňu zodpovedá podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o zodpovednosti za škodu, možno uplatniť na súde jednou žalobou. Súd tu nemôže uložiť žalovaným povinnosť zaplatiť náhradu škody spoločne a nerozdielne; môže však vysloviť, že „plnením jedného zo žalovaných zaniká v rozsahu tohto plnenia povinnosť druhého žalovaného“ (R 11/1982).

Ad b) České sudy vo viacerých prípadoch posudzovali otázku kolízie paralelného nároku veriteľa na plnenie zo zodpovednosti za škodu a bezdôvodného obohatenia. Napr. v rozsudkoch Najvyššieho súdu ČR z 20. 2. 2003, sp. zn. 25 Cdo 860/2002 a z 29. 1. 2013, sp. zn. 25 Cdo 1702/2011 bol vyslovený právny názor, že „ak sú dva subjekty povinné na rovnaké plnenie, a ak nejde o solidaritu (§ 438 OZ), keď jeden subjekt má povinnosť plniť z titulu bezdôvodného obohatenia a druhý z iného právneho dôvodu, ide o tzv. falošnú solidaritu dlžníkov. V takej situácii, keď jednému veriteľovi plnia dvaja dlžníci rovnaký dlh z odlišného právneho dôvodu, platí, že v rozsahu, v akom splnil veriteľovi jeden z nich, zaniká dlh a tým aj povinnosť druhého. K rovnakému právnomu záveru dospel aj Vrchný súd v Prahe v rozsudku z 5. 9. 2013, sp. zn. 4 To 42/2013, uverejnenom pod R 29/2016, keď uviedol, že bezdôvodné obohatenie (a povinnosť na jeho vydanie) je odlišným právnym inštitútom, upraveným v ustanovení § 451 OZ, teda aj systematicky mimo úpravy náhrady škody. Preto ide o tzv. falošnú solidaritu dlžníkov, teda prípad, keď dva subjekty sú

³³ LAVICKÝ, P.: Solidární závazky. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 50

³⁴ LAVICKÝ, P.: Solidární závazky. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 44 a 45.

³⁵ LAVICKÝ, P.: Solidární závazky. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 50.

³⁶ LAVICKÝ, P.: Solidární závazky. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 50.

povinné na rovnaké plnenie, avšak nejde o solidaritu, pretože jeden subjekt má povinnosť plniť z titulu bezdôvodného obohatenia a druhý z titulu náhrady škody. V situácii, keď jednému veriteľovi plnia dvaja dlžníci rovnaký dlh z odlišného právneho dôvodu, platí, že v rozsahu, v akom splnil veriteľovi jeden z nich, zaniká dlh, a tým aj povinnosť druhého.³⁷

Najvyšší súd ČR v rozsudku veľkého senátu občianskoprávneho a obchodného kolégia (rozsudok zo 14. 10. 2015, sp. zn. 31 Cdo 2307/2013) v prípade stretu práva na náhradu škody a práva na vydanie bezdôvodného obohatenia vyslovil tento právny názor:

„V posudzovanej veci zaplatením neplatne dohodnutej zmluvnej pokuty došlo k vzniku dvoch záväzkových právnych vzťahov:

- a) zodpovednosť za škodu (povinnosť na náhradu škody) medzi poškodeným a škodcom, ktorý vznik ujmy zapríčinil, bez toho, aby sám získal peňažné prostriedky,
- b) zodpovednosť za bezdôvodné obohatenie, v rámci ktorej má poškodený (ochudobnený) právo na vydanie bezdôvodného obohatenia od osoby odlišnej od škodcu, ktorej majetkový stav sa prijatím plnenia zväčšil.

Ak sú splnené predpoklady vzniku oboch týchto nárokov, je poškodený oprávnený vyžadovať plnenie od ktoréhokoľvek subjektu, prípadne i od oboch (všetkých), samozrejme s tým, že celkovo môže dostať iba takú sumu, o ktorú prišiel; v rozsahu plnenia jedného povinného subjektu zaniká nárok oprávneného (veriteľa) aj voči druhému povinnému (tzv. falošná solidarita).“

Ad c) Typickým prípadom náhrady škody na základe rôznych právnych titulov je spôsobenie škody škodcom, ktorý je zároveň poistený pre prípad svojej zodpovednosti za škodu, a ak má poškodený súčasne priamy nárok na náhradu škody voči poisťovateľovi škodcu (porovnaj § 823 OZ). Pravda, to je možné iba za podmienky, že priamy nárok poškodeného voči poisťovateľovi je výslovne daný na základe osobitného právneho predpisu (pozri § 15 zákona č. 381/2001 Z. z. o povinnom zmluvnom poistení).

Podľa názoru súdnej praxe v prípade kolízie práva poškodeného na náhradu škody proti škodcovi a práva na plnenie od poisťovateľa nie je solidarita možná, pretože ide o dva rozdielne nároky. „Zatiaľ čo nárok žalobcu voči škodcovi je národom na náhradu škody, nárok žalobcu na výplatu poistného plnenia uplatnený voči žalovanej ako poisťovateľovi je originárnym národom na plnenie založeným osobitným predpisom. Predpoklady dlžníckej solidarity v zmysle ustanovenia § 511 OZ nie sú teda splnené, pretože ustanovenie § 438 ods. 1 OZ určuje solidaritu ako zásadu iba pre nároky na náhradu škody a nevzťahuje sa na nároky na poistné plnenie, pre ktoré solidarita nie je stanovená ani iným právnym predpisom.“³⁸ V inom rozhodnutí Najvyšší súd ČR (rozsudok NS ČR z 24. 7. 2002, sp. zn. 25 Cdo 499/2002) k tomu dodal, že „v prípade, keď má poškodený právo na plnenie ako proti škodcovi tak i proti jeho poisťovateľovi, avšak môže ich dostať len raz, ide o situáciu nie ojedinelú v občianskoprávnych vzťahoch, keď jeden subjekt má nárok na to isté plnenie proti dvom subjektom, pričom proti každému z nich z iného právneho dôvodu; proti škodcovi ide o nárok z titulu náhrady škody, proti jeho poisťovateľovi ide o osobitné právo na plnenie, za splnenie stanovených podmienok založené osobitným predpisom. Ich vzájomný vzťah je taký, že v tom rozsahu, v akom splnil veriteľovi jeden z nich, zaniká dlh a tým aj povinnosť druhého. Ak sú obaja žalovaní v jednom konaní, majú postavenie samostatných spoločníkov, nevzniká medzi nimi pasívna solidarita a jedným súdnym rozhodnutím môže byť každý z nich zaviazaný na plnenie celého dlhu veriteľovi, avšak vo výroku rozhodnutia musí byť vymedzený ich vzájomný vzťah (t. j. že plnením jedného z nich zaniká v rozsahu tohto plnenia povinnosť druhého), lebo bez toho by sa u záväzku s deliteľným plnením uplatnila pri súdnom výkone rozhodnutia zásada rovných podielov dlžníkov na celkovom dlhu voči veriteľovi“³⁹

Krajský súd v Prešove v rozsudku z 26. 5. 2015, sp. zn. 20Co/183/2014 riešil otázku, či možno škodcu a jeho poisťovňu, u ktorej škodca uzavrel povinné zmluvné poistenie považovať za pasívne solidárnych dlžníkov. Krajský súd túto tézu zamietol, hoci ide o bežnú a rozšírenú

³⁷ Pozri tiež rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 29. 1. 2013, sp. zn. 25 Cdo 1702/2011.

³⁸ Ro NS ČR zo 17. 12. 2009, sp. zn. 25 Cdo 895/2008.

³⁹ „Predpoklady dlžníckej solidarity v zmysle ustanovenia § 511 ods. 1 OZ nie sú splnené, pretože ustanovenie § 438 ods. 1 OZ stanovuje solidaritu ako zásadu iba pre nároky na náhradu škody a nevzťahuje sa na nároky na poistné plnenie, pre ktoré solidarita nie je stanovená ani iným právnym predpisom“ (Ro NS ČR zo 17. 12. 2009, sp. zn. 25 Cdo 895/2008).

rozhodovacia prax nižších súdov. Konkrétne uviedol: „Pasívna solidarita je charakterizovaná viacerými subjektmi na dlžníckej strane a ich povinnosťou splniť dlh tomu istému veriteľovi spoločne a nerozdielne. Solidarita môže byť založená jednak právnym predpisom, pričom v takomto prípade pasívna solidarita je upravená výslovne a vyplýva zo znenia toho ktorého ustanovenia právnej normy, môže byť ďalej založená rozhodnutím súdu, ale aj dohodou účastníkov alebo povahou plnenia. Zo zákona č. 381/2001 Z. z. nevyplýva ani jeden zo spôsobov, ktorý by založil pasívnu solidaritu, pričom ani ustanovenie § 15 nedáva pre tento záver dostatočný podklad. Predmetné ustanovenie síce, umožňuje uplatniť na súde nárok voči škodcovi na náhradu škody, ako aj voči poisťovní, pričom treba zdôrazniť, že ide o dva samostatné nároky poškodeného proti dvom subjektom, ale voči každému z nich z iného právneho dôvodu. Aj v tomto konaní odporcovia majú postavenie samostatných spoločníkov a aj keď právna úprava má ustanovenie o všeobecnom priamom nároku poškodeného na náhradu škody proti zodpovednostnému poisťovateľovi, tak možnosť uplatniť nárok voči obidvom podľa § 15 cit. zák. neznamená, že ide o solidárnu zodpovednosť, pretože táto nevyplýva z právneho predpisu, ani z ďalších dôvodov upravených v § 511 ods. 1 OZ.“

Najvyšší súd SR nemal zatiaľ ambíciu zaujať stanovisko ku charakteru záväzku škodcu a poisťovne nahradiť tú istú škodu poškodeného, hoci riešil právne otázky, ktoré s touto problematikou súvisia. Napr. v uznesení zo 17. 10. 2013, sp. zn. 3 Cdo 256/2012 najvyšší súd riešil otázku právnej povahy priameho nároku poškodeného na náhradu škody proti zodpovednostnému poisťovateľovi. V ňom konštatoval, že „poisťovateľ vykonávajúci povinné zmluvné poistenie zodpovednosti má pri uplatnení nároku poškodeného na náhradu škody rovnaké právne postavenie ako osoba, ktorá škodu priamo spôsobila. Poškodený môže priamo od neho požadovať na súde alebo mimo neho náhradu škody... Poškodený nemusí požadovať náhradu škody najskôr od škodcu, môže ho obísť a domáhať sa (aj žalobou podanou v občianskom súdnom konaní) náhrady škody priamo proti poisťovateľovi, je však povinný preukázať svoj nárok ...“ V inom prípade sa Najvyšší súd SR zaoberal otázkou, či v dôsledku žaloby poškodeného iba voči škodcovi dochádza k prerušeniu plynutia premlčania aj voči poisťovní, ktorá v spore nebola žalovaná. V rozsudku z 27. 8. 2014, sp. zn. 2 M Cdo 9/2013 dospel k názoru, že „poisťovateľ má síce pri uplatnení nároku poškodeného na náhradu škody z povinného zmluvného poistenia rovnaké právne postavenie ako osoba, ktorá škodu priamo spôsobila, napriek tomu však tieto dva nároky na náhradu škody nemožno stotožňovať, a to ani vo vzťahu k posúdeniu otázky premlčania. Ide o situáciu, keď jeden subjekt má nárok na to isté plnenie od dvoch subjektov, pričom proti každému z nich z iného právneho dôvodu; proti škodcovi ide o nárok z titulu náhrady škody, proti jeho poisťovateľovi ide o osobitné právo na plnenie založené všeobecne záväzným právnym predpisom (§ 15 zákona č. 381/2001 Z. z.). Tvrdenie generálneho prokurátora, že včasným uplatnením nároku u poisťovateľa je nárok včas uplatnený aj proti odporcovi 2) ako škodcovi, nemá oporu v žiadnom zákonom ustanovení, naopak je v rozpore s ustanovením § 15 zákona č. 381/2001 Z. z.“

6. SÚ MEDZI PRAVOU A NEPRAVOU SOLIDARITOU ZÁSADNÉ ROZDIELY?

Solidárne záväzky patria spolu s delenými a nedielnymi záväzkami do skupiny spoločných záväzkov, pre ktoré je charakteristická spoločná zaviazanosť (pasívna solidarita) alebo oprávnenosť viacerých subjektov (aktívna solidarita). Medzi spoločné záväzky je potrebné podľa nášho názoru zaradiť aj záväzky, pri ktorých je viac osôb povinných uspokojiť ten istý (identický) záujem veriteľa hoci na základe rôznych právnych dôvodov (nepravý solidárny záväzok). Nepravý solidárny záväzok ako osobitná forma spoločného záväzku sa vyznačuje predovšetkým pluralitou subjektov na dlžníckej strane, ktoré majú uspokojiť konkrétny záujem veriteľa vo forme rovnakého alebo prinajmenšom podobného plnenia, pričom toto plnenie je na požiadanie veriteľa povinný splniť jeden z viacerých súčasne zaviazaných dlžníkov iba raz. To znamená, že v prípade nepravkej solidarity nejde o samostatné (izolované) od seba nezávislé záväzkové vzťahy. V tom sa nepravá solidarita (rovnako ako pravá solidarita) odlišuje od kumulatívnych záväzkov, keď veriteľ môže svoju pohľadávku uspokojiť od viacerých dlžníkov samostatne a plnením jedného z nich nezaniká záväzok ostatných. Takýto záväzok vzniká napr. vtedy, ak niekto uzavrie s viacerými poisťovňami zmluvu o poistení toho istého majetku a na rovnakú poistnú dobu. V prípade poistnej udalosti by mal poistený samostatný nárok na plnenie z každej poisťky s tým, že ak by išlo o viacnásobné poistenie toho istého majetku, uplatnila by sa úprava o pomernom plnení poisťovní podľa § 807 OZ.

Pre pravú a nepravú solidaritu je charakteristická priama povinnosť viacerých subjektov poskytnúť veriteľovi rovnaké plnenie veriteľovi, ktorým sa uspokojuje identický záujem veriteľa. O solidárnom charaktere záväzku, a to bez ohľadu na formu solidarity, nemožno hovoriť vtedy, keď povinnosť jedného subjektu plniť je priama a druhého subsidiárna. Solidárny charakter nemá preto záväzok dlžníka a ručiteľa (§ 548 ods. 1 OZ) ani záväzok dodávateľa a subdodávateľa pri zmluve o dielo (pozri § 633 ods. 2 OZ).

Spoločným znakom pravej a nepravej solidarity je predovšetkým to, že čiastkové (jednotlivé) záväzkové vzťahy majú relatívne samostatný charakter (vo vzťahu k solidarite platí princíp plurality). Pravda, v prípade nepravej solidarity vykazujú tieto záväzky vyššiu mieru samostatnosti ako v prípade pravej solidarity. Ich spoločným znakom je teda právo veriteľa domáhať sa celého plnenia od ktoréhokoľvek z dlžníkov a ak dlh splní jeden z viacerých dlžníkov, povinnosť ostatných tým zanikne. Ako už bolo povedané, týmto znakom sa uvedené druhy solidárnych záväzkov odlišujú od kumulatívnych záväzkov, pri ktorých môže veriteľ žiadať od každého (spolu) dlžníka celé plnenie samostatne bez ohľadu na to, koľkým subjektom vznikla táto povinnosť.

Medzi spoločné znaky pre oba druhy solidarity možno tiež zahrnúť aj to, že splnenie dlhu ktorýmkoľvek z dlžníkov má voči ostatným (spolu)dlžníkom solučné účinky; ak plnenie poskytne ktorýkoľvek z dlžníkov, povinnosť ostatných zanikne. To sa týka aj náhradných spôsobov splnenia dlhu, ako je danie namiesto splnenia (*datio in solutum*), solučná úschova (§ 582 OZ) a jednostranné započítanie pohľadávky (§ 580 OZ). Právne skutočnosti, ktoré majú v prípade solidárnych záväzkov účinky *in personam* (napr. omeškanie dlžníka, odpustenie dlhu, kumulatívna novácia, uznanie dlhu) majú rovnako osobné účinky aj v prípade nepravej solidarity a nemajú vplyv na právne postavenie ostatných dlžníkov.

Rozdiely medzi uvedenými druhmi solidarity spočívajú vo vymedzení právneho základu, na základe ktorého majú spoločne zaviazaní dlžníci plniť. Solidárne záväzky vychádzajú z predpokladu, že zaviazanosť spoločných dlžníkov spočívajú na jednom, resp. spoločnom právnom základe (napr. záväzok na plnenie z totožného zmluvného vzťahu alebo záväzok k náhrade spoločne spôsobenej škody). Takým spoločným právnym dôvodom vzniku pravej solidarity môže byť zmluva, súdne rozhodnutie alebo zákon. Naopak, v prípade nepravej solidarity sú viacerí dlžníci zaviazaní súčasne na poskytnutie identického plnenia, ktoré môže mať rôzny právny základ (napr. v prípade vzniku škody môže byť právnym základom reparácie tej istej škody zodpovednosť škodcu nahradiť spôsobenú škodu a súčasne záväzok poisťovne vyplatiť poistné plnenie na základe poistnej zmluvy s poškodeným).

V prípade nepravej solidarity ide na rozdiel od pravej solidarity vlastne o konkurenciu viacerých samostatných nárokov na plnenie, ktoré majú síce samostatný právny dôvod vzniku, ale prostredníctvom nich sa uspokojuje (rovnako ako v prípade pravej solidarity) jeden a ten istý záujem veriteľa (ak záujmom poškodeného je reparácia škody, potom tento záujem môže rovnako dobre uspokojiť náhrada škody od škodcu alebo poistné plnenie poisťovateľa)

Najpodstatnejším rozdielom medzi uvedenými druhmi solidarity je právo regresu vo vnútornom vzťahu medzi zaviazanými osobami. Doktrína odmietajúca uznať nepravú solidaritu za solidárne záväzky vôbec argumentuje právo neexistenciou regresného práva. Zatiaľ čo v prípade pasívnej solidarity prislúcha plniacemu dlžníkovi všeobecné regresné právo (pozri § 511 ods. 3 a § 439 OZ), v prípade nepravej solidarity je následný regres možný iba za podmienky, ak tak v súvislosti so splnením záväzku jedným zo zaviazaných subjektov výslovne ustanoví zákonná úprava (pozri napr. § 813 OZ, ak ide o plnenie poisťovne namiesto škodcu alebo § 440 OZ, ak ide o splnenie záväzku k náhrade škody namiesto niekoho iného). Z uvedeného dôvodu nie je v prípade nepravej solidarity k dispozícii vyvrátená právna domnienka o rovnosti podielov spoločne zaviazaných subjektov, ako je to v prípade pasívnej solidarity pri § 511 ods. 3 OZ. Regres sa v prípade nepravej solidarity vzťahuje na celú sumu, ktorú splnil jeden z dlžníkov, pretože každý z dlžníkov je povinný na celé plnenie, bez určenia podielov. Navyše regres plniaceho dlžníka môže byť obmedzený privilegovaným postavením iného spoločného dlžníka; regres vo vzťahu k nemu nemusí byť vôbec prípustný, resp. môže byť obmedzený moderačným právom podľa § 450 OZ (pozri § 813 ods. 2 OZ).

Absencia všeobecného regresného práva je v prípade nepravej solidarity daná najmä tým, že záväzok jednotlivých dlžníkov nie je vzájomne podmienený ani závislý; plniaci dlžník plní svoj osobný záväzok sám za seba a neplní súčasne záväzok ostatných dlžníkov, čo je typické pre pasívnu solidaritu. V prípade nepravej solidarity má regresné právo plniaceho dlžníka zväčša

charakter zákonného prechodu práva, keď dlžník uplatňuje právo, ktoré naňho prešlo z veriteľa zo zákona (*cessio legis*), v prípade pravej solidarity je postihové právo (rozvrhový regres) pôvodným (originárnym) právom solidárneho dlžníka, ktorý splnil celý dlh alebo dlh splnil vo väčšom rozsahu, než je jeho podiel na celom dlhu.

Rozdiely medzi pravou a nepravou solidaritou sa prejavujú tiež vo vzťahu k premlčaniu práva veriteľa. Zatiaľ čo v prípade pravej solidarity je premlčacia doba vo vzťahu medzi veriteľom a solidárnymi dlžníkmi stanovená jednotne (pretože spoločný záväzok vznikol na základe rovnakého právneho základu), v prípade nepravej solidarity môže byť daná vo vzťahu k dlžníkom rozdielna dĺžka premlčacej doby. Ak totiž nárok veriteľa smeruje voči dvom (spolu) dlžníkom, ktorí majú splniť dlh na základe dvoch rozdielnych právnych základoch, môže sa premlčanie práva riadiť dvoma (alebo viacerými) právnymi režimami (napr. právo na náhradu škody sa premlčuje podľa § 106 OZ a právo na poistné plnenie podľa § 104 OZ). Spoločné pre oba druhy solidarity je možnosť prerušenia či spočívania premlčacej doby (§ 112 OZ) vo vzťahu k jednotlivým spoločne zaviazaným dlžníkom (napr. ak dlh čo do dôvodu a výšky uzná iba niektorý z dlžníkov). Rovnako ako pri pravej solidarite, ani v prípade nepravej solidarity nedochádza na základe žaloby podanej proti jednému z dlžníkov (§ 112 OZ) k spočívaniu premlčacej doby voči ostatným spoludlžníkom.

7. NEJASNÉ KONTÚRY MEDZI PRAVOU A NEPRAVOU SOLIDARITOU

Dôsledná aplikácia ustanovenia § 511 ods. 1 OZ znamená, že o solidárnom charaktere záväzku by sme mohli uvažovať iba vtedy, ak takýto druh spoločného záväzku vznikne na základe zmluvy, zo zákona, príp. takýto charakter záväzku je daný povahou plnenia (§ 511 ods. 1 OZ). Pretože pasívnu solidaritu Občiansky zákonník neprezumuje (na rozdiel od obchodného práva), nemôže okrem vyššie uvedených prípadov solidárny charakter záväzku svojím konštitutívnym rozhodnutím založiť ani súd. Tento náš predpoklad však vyvracia samotná súdna prax v prípade zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou dopravného prostriedku. Napriek tomu, že Občiansky zákonník na rozdiel od predchádzajúcej úpravy výslovne neustanovuje priamu zodpovednosť vodiča za škodu spôsobenú prevádzkou dopravného prostriedku (§ 45 ods. 1 prvá veta zákona č. 85/1935 Zb. výslovne ustanovil, že „... za škodu sú zodpovední prevádzateľ a vodič motorového vozidla“), spoločnú a nerozdielnu zodpovednosť oboch subjektov vyvodila súdna prax (porovnaj R 3/1984, s. 19 ods. 1 a 2), a to napriek tomu, že zodpovednosť vodiča a zodpovednosť prevádzateľa motorového vozidla spočíva na dvoch rozdielnych právnych princípoch.⁴⁰

To, že hranica medzi pravou a nepravou solidaritou nie je veľmi ostrá, možno vyvodiť aj zo samotného Občianskeho zákonníka. Pre kumulatívne prevzatie dlhu (kumulatívna intercesia) podľa § 531 ods. 2 OZ neustanovuje zákon solidaritu dlžníkov ani to, že ide o delený záväzok. Veriteľ môže podľa tohto ustanovenia požadovať splnenie celého dlhu od pôvodného dlžníka a preberajúceho dlžníka, s ktorým uzavrel zmluvu. V tomto prípade však nejde o solidaritu, pretože záväzok oboch dlžníkov má rôzny právny základ.⁴¹ Výklad tohto ustanovenia smeruje k tomu, že ide skôr o nepravú solidaritu.⁴² O kumulatívnu intercesiu ide však aj v prípade pristúpenia k peňažnému záväzku § 533 OZ, keď k existujúcemu záväzkovému vzťahu, ktorý medzi dlžníkom a veriteľom existuje z nejakého právneho dôvodu, pristupuje nový záväzkový vzťah, ktorý vznikol na základe zmluvy medzi veriteľom a pristupujúcim dlžníkom. Tu však Občiansky zákonník výslovne

⁴⁰ „Za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla zodpovedá podľa ustanovenia § 427 a nasl. OZ jeho prevádzateľ, podľa ustanovenia § 420 ods. 1 OZ potom jeho vodič, ak spôsobil škodu zavineným porušením právnej povinnosti, ak nejde o prípad uvedený v ustanovení § 420 ods. 2 OZ (porovnaj R 29/1979). Zodpovednosť prevádzkovateľa vozidla za škodu spôsobenú jeho prevádzkou teda nevyklučuje súbežnú (solidárnu) zodpovednosť vodiča tohto vozidla, ktorý spôsobil škodu pri tej istej škodovej udalosti zavineným porušením právnej povinnosti (ak nejde o prípad uvedený vo vyššie citovanom ustanovení § 420 ods. 2 OZ). Poškodený sa tak môže domáhať škody voči prevádzateľovi dopravného prostriedku podľa ustanovení § 427 OZ na základe objektívneho princípu (zodpovednosť bez zreteľa na zavinenie) a proti vodičovi dopravného prostriedku podľa ustanovení § 420 OZ na základe subjektívnej zodpovednosti založenej na prezumpcii zavinenia“ (Ro NS ČR zo 17. 1. 2008, sp. zn. 32 Cdo 2837/2007).

⁴¹ VOJČÍK, P. a kol.: Občiansky zákonník. Stručný komentár. Bratislava: Iura edition, 2008, s. 668.

⁴² PECENĚ, P., MELIŠ, R.: Bankové právo záväzkové. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 455. Pozri tiež LAVICKÝ, P.: Solidárni záväzky. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 51 a 52.

ustanovuje, že ide o pasívny solidárny záväzok, hoci oba prípady intercesie sú takmer zhodné. Ešte ďalej ide zákon zmenkový a šekový (č. 191/1950 Zb.), ktorý v čl. I § 47 ods. 1 ustanovuje, že všetci, ktorí zmenku vystavili, prijali, indosovali alebo sa na ňu zaručili, sú zaviazaní majiteľovi rukou spoločnou a nerozdielnou. Z tohto ustanovenia vyplýva, že zákon zmenkový a šekový stavia všetkých zmenečných dlžníkov do jednej rady bez ohľadu na to, že právny dôvod vzniku ich záväzku môže byť rozdielny alebo bez ohľadu na to, či má takýto záväzok primárnu alebo subsidiárnu povahu.⁴³

Pokiaľ ide o rovinnu procesného práva, pre pravú i nepravú solidaritu platí, že veriteľ môže dlžníkov žalovať naraz alebo jednotlivo. Z hmotného práva, z ktorého vyplýva právo veriteľa rozhodnúť, či bude celé plnenie alebo jeho časť žiadať len od niektorého alebo od všetkých solidárnych dlžníkov, možno vyvodiť, že pasívne vecne legitimovaný je ktorýkoľvek dlžník sám o sebe. Už zo samotného faktu o založení procesného spoločenstva medzi (solidárnymi) dlžníkmi vyplýva záver o samostatnosti spoločníkov (Uz NS SR z 26. októbra 2016, sp. zn. 6 Cdo 544/2015). Zásadný rozdiel medzi uvedenými formami solidarity je daný výrokom rozsudku súdu. Podľa ustálenej rozhodovacej praxe súdov (porovnaj R 2/1975) solidárna povinnosť viacerých zviazaných osôb musí byť v prípade solidárneho záväzku podľa § 511 OZ vo výroku rozhodnutia súdu vyjadrená slovami „spoločne a nerozdielne“. Pokiaľ je v žalobnom petite uvedené: „plnením jedného zo žalovaných zaniká v rozsahu plnenia povinnosť druhého z nich“, nezodpovedá táto formulácia hmotnoprávnemu postaveniu žalovaných solidárnych dlžníkov (Ro NS ČR z 20. 12. 2007, sp. zn. 26 Odo 786/2006). Naposledy uvedená formulácia rozsudku svedčí prípadom, keď sú dlžníci zviazaní na splnenie dlhu na základe rôznych právnych dôvodov (titulov). Paradoxne rovnako vyznieva rozsudok súdu aj v prípade, keď zviazanosť dlžníkov nie je rovnaká a keď jeden z nich zodpovedá za splnenie dlhu primárne a druhý subsidiárne. V prípadoch, keď súd zaväzuje dlžníka a ručiteľa na splnenie záväzku voči veriteľovi formulujú výrok svojho rozhodnutia rovnako ako je tomu v prípade nepriamej solidarity.⁴⁴

8. ZÁVER

Z vyššie uvedeného vyplýva, že medzi pravou a nepravou solidaritou sú iba formálne rozdiely, ktoré sa opierajú predovšetkým o právny dôvod vzniku oboch typov záväzkov. Materiálne však zásadné rozdiely medzi nimi nie sú, pretože zmyslom oboch typov solidárnych záväzkov je uspokojenie toho istého (identického) záujmu veriteľa. Preto sa nazdávame, že niet zásadnejšej prekážky, ktorá by bránila podriaďiť nepravé solidárne záväzky pod spoločný režim solidárnych záväzkov. Taká situácia je daná napr. vtedy, keď má poškodený právo na náhradu škody voči škodcovi a súčasne priamo právo na plnenie voči poisťovni (§ 15 zákona č. 381/2001 Z. z.). Zákonnú oporu pre takýto výklad vidíme v § 511 ods. 1 OZ. Podľa neho solidárny charakter záväzku môže zakladať samotná povaha plnenia, ktoré má poskytnúť viacej dlžníkov tomu istému veriteľovi. Poznanky z praxe ukazujú, že veľká časť všeobecných súdov už aj takto rozhoduje. Nemožno preto súhlasiť s názorom Najvyššieho súdu ČR, ktorý svoju právnu argumentáciu založil na názore, že v prípade, ak má poškodený právo na náhradu škody voči škodcovi a súčasne právo na poistné plnenie voči poisťovateľovi, je takomto prípade postavenie škodcu a jeho poisťovateľa voči poškodenému obdobné postaveniu dlžníka a ručiteľa voči veriteľovi.⁴⁵ V skutočnosti je v prípade priameho nároku poškodeného voči poisťovateľovi právne postavenie škodcu a jeho poisťovateľa rovnocenné; poisťovateľ nezodpovedá za splnenie dlhu subsidiárne, ale primárne, pričom škodca a zodpovednostný poisťovateľ majú uspokojiť identický záujem poškodeného spoločne.

Na záver poznamenávame, že je vo všeobecnosti potrebné pripustiť analogickú aplikáciu ustanovení Občianskeho zákonníka o pasívnej solidarite aj v prípadoch tzv. nepravnej solidarity, ak sú splnené tieto podmienky:

- a) rovnaká povaha plnenia, ktoré má viacej dlžníkov poskytnúť tomu istému veriteľovi,

⁴³ Pozri CHALUPA, R.: Zákon sménečný a šekový. Komentár. Praha: Linde, 1996, s. 387 a nasl.

⁴⁴ „Aby veriteľ nemohol byť uspokojený dvakrát tým istým plnením, hoci jedného na základe plnenia z dlžby a druhého na základe plnenia z ručiteľského vzťahu, musí súd v záujme určitosti výroku rozsudku vyjadriť povinnosť obidvoch žalovaných (dlžníka aj ručiteľa) zaplatiť veriteľovi tú istú sumu s tým, že plnením jedného zo žalovaných zaniká do výšky plnenia povinnosť druhého žalovaného“ (R 2/1975).

⁴⁵ Ro NS ČR z 24. 7. 2002, sp. zn. 25 Cdo 499/2002.

- b) plnením viacerých povinných dlžníkov sa uspokojuje identický záujem veriteľa (napr. právo na náhradu škody),
- c) veriteľ má právo vybrať si dlžníka, voči ktorému si môže uplatniť svoje právo na plnenie; právo na plnenie má však iba raz,
- d) všetci dlžníci sú v priamom a nepodmienenom právnom postavení voči veriteľovi,
- e) ak niektorí zo spoločne zaviazaných dlžníkov poskytnú plnenie na základe zmluvného záväzku, má právo na regres voči dlžníkovi, ktorý škodu spôsobil svojim protiprávnym a zavineným konaním.

Použitá literatúra

- BLAŽKE, J.: Společné závazky. O nové pojetí koreality. Praha: Orbis, 1953.
- BÖRNSSEN, E. W.: Strukturen der Gesamtschuld. Kiel, Dissertation, 1969.
- BUCHER, E.: Schweizerisches Obligationenrecht. Allgemeiner Teil. 2. vyd. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1988, ISBN 3-7255-2661-3.
- EISELE, F.: Correalität und Solidarität. In: Archiv für die civilistische Praxis, 1891, zv. 77, s. 375 – 481.
- EHMAN, H.: Gesamtschuld. Versuch einer begrifflichen Erfassung in drei Typen, Berlin: Duncker & Humboldt, 1972, ISBN 3-4268-02733-7.
- FEKETE, I.: Občiansky zákonník. Komentár. 3. zväzok. Žilina: Eurokodex, 2015, ISBN 978-80-8155-041-6.
- FIKENTSCHER, W., HEINEMANN, A.: Schuldrecht. 10. vyd., Berlin, New York: De Gruyter, 1975, ISBN 978-3-89949-147-0.
- GAUCH, P., SCHLUEP, W. R.: Schweizerisches Obligationenrecht. Allgemeiner Teil. Band II. 4. vyd. Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag, 1987, ISBN 3-7255-2571-4.
- HASENÖRTL, V.: Das oesterreichische Obligationenrecht. Erster Band. 2. vyd. Wien: Manzsche Verlag, 1892.
- HILLENKAMP, U.: Zur Lehre von der unechten Gesamtschuld. Hamburg: Ludwig Appel Verlag, 1966.
- HURDÍK, výklad k § 511-515. In: ELIÁŠ, K. a kol.: Občiansky zákonník. Velký akademický komentář. § 488-880. II. díl, 2. zv., Praha: Linde, 2008, ISBN 978-80-7201-687-7.
- LARENZ, K.: Lehrbuch des Schuldrechts. Erster Band: Allgemeiner Teil. 14. vyd. München: C. H. Beck, 1987, ISBN 3-406-31997-1.
- LAVICKÝ, P.: Solidární závazky. Praha: C. H. Beck, 2004, ISBN 80-7179-913-0.
- KLINGMÜLLER, F.: Unechte Gesamtschuldverhältnisse. In: Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts, 2014, zv. 64, s. 31-111.
- KNAPP, V.: SPLNĚNÍ ZÁVAZKŮ A JINÉ ZPŮSOBY JEJICH ZÁNIKU. PRAHA: NAKLADATELSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD, 1955.
- PECEŇ, P., MELIŠ, R.: Bankové právo záväzkové. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, ISBN 978-80-8168-961-1.
- JÜRGENS, H.: Teilschuld – Gesamtschuld – Kumulation. Baden-Baden: Nomos Verlag, 1988, ISNN 3-7890-1495-8.
- PERNER, S. in FENYVES, A., KERSCHNER, F., VONKILCH, A. (Hrgs.): Kommentar Klang ABGB §§ 888 bis 896. 3. vyd. Wien: Verlag Österreich, 2008, ISBN 978-3-7046-51-67-9.
- RADWAŃSKI, Z., OLEJNICZAK, A.: Zobowiązania – cześć ogólna. 11. vyd. Warszawa: C. H. Beck, 2014, ISBN 978-83-255-5634-1.
- RIEDLER, A.: GESAMT- UND TEILGLÄUBIGERSCHAFT IM ÖSTERREICHISCHEN RECHT. WIEN, NEW YORK: SPRINGER VERLAG, 1997, ISBN 3-211-83196-7.
- SANDJOHANN, H.: DIE „ECHTE“ UND „UNECHTE“ GESAMTSCHULD. FRIEDRICH-ALEXANDERS-UNIVERSITÄT, ERLANGEN, 1934.
- SELB, W.: Meheith von Gläubigern und Schuldern. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), ISBN 3-16-644849-9.
- ŠTEVČEK, M. DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Občiansky zákonník II. § 451-880. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, ISBN 978-80-7400-597-8.

WINTER, H.: Teilschuld, Gesamtschuld und unechte Gesamtschuld. Zur Konzeption der 420 ff. BGB - Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte des BGB. Bern: Peter Lang, 1984, ISBN 978-3-8204-8419-9.

Kontaktné údaje:

Mgr. Andrej Fekete

andrej.fekete@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave,

Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6 P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

JUDr. Imrich Fekete, CSc.

imrich.fekete@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave,

Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

810 00 Bratislava

PRÁVA A POVINNOSTI RODIČA, KTORÉMU DIEŤA NEBOLO ZVERENÉ DO STAROSTLIVOSTI

Veronika Bačíková

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The main idea of the following article are rights and obligations of parents to minors on the time after the divorce, mainly with reference on rights and obligations of parent, to whom the care of child was not entrusted. Relationships between parents and their children or family relationships in general, are the basis of organization of the society. Currently, the issue of divorce followed by decision-making about rights and obligations to children for the time after divorce, is very actual topic. There may arise different situations in practice, when we need to deal with the question, if the consent of the other parent on decisions relating to minor is needed. That's why we focus on actual legislation and also on decisions of courts in individual cases.

Abstrakt: Hlavnou témou nasledujúceho príspevku je problematika úpravy práv a povinností rodičov voči maloletým deťom na čas po rozvode, najmä s poukazom na práva a povinnosti toho rodiča, ktorému dieťa zverené do starostlivosti nebolo. Vzťahy medzi rodičmi a deťmi, resp. rodinnoprávne vzťahy ako také, sú základom usporiadania spoločnosti. V súčasnej dobe je však problematika rozvodov, s ktorými je spojené aj rozhodovanie o úprave práv a povinností rodičov k deťom na čas po rozvode, veľmi aktuálnou témou. V praxi môžu vznikať rôzne situácie, kedy je potrebné konkrétne riešiť, či a v akých prípadoch sa vyžaduje súhlas druhého rodiča pri rozhodovaní vo veciach týkajúcich sa maloletého. Zameriame sa preto na právnu úpravu de lege lata a na rozhodovaciu prax súdov v jednotlivých prípadoch.

Key words: divorce, rights and obligations, care, minor.

Kľúčové slová: rozvod, práva a povinnosti, starostlivosť, maloletý.

1. ÚVOD

Zákon o rodine definuje manželstvo ako zväzok muža a ženy, ktorého účelom je založenie rodiny a výchova detí. Podľa zákona o rodine je tak cieľom manželstva vytvorenie harmonického a trvalého životného spoločenstva. Napriek tomu, že podľa dikcie zákona možno manželstvo chápať ako trvalý zväzok, nie je tomu vždy tak. V súčasnej dobe sú rozvody manželstiev stále viac a viac pertraktovanou témou. Navyše, s touto problematikou úzko súvisí otázka starostlivosti o maloleté deti, keďže s rozhodovaním súdu o rozvode manželstva je spojené aj konanie o úprave práv a povinností rodičov k maloletým deťom na čas po rozvode. Súd v rozhodnutí o rozvode manželstva určuje, ktorému rodičovi zveruje maloletého do osobnej starostlivosti, ktorý rodič bude maloletého zastupovať a kto spravovať jeho majetok. Zároveň sa súd musí v rozhodnutí vysporiadať s otázkou príspevku na výživu maloletého poskytovaného tým rodičom, ktorému dieťa nezveruje do osobnej starostlivosti. V rozhodnutí súd buď uvedie výšku príspevku, v akej druhý rodič prispieva na výživu maloletého alebo schváli dohodu o výške príspevku uzavretú medzi rodičmi. Súd by teda mal vyriešiť všetky otázky ďalšieho fungovania rodiny na čas po rozvode už v rozhodnutí, ktorým manželstvo rozvádza. Avšak, v praxi nezriedka dochádza k situácii, že postavenie jednotlivých členov rodiny nie je súdom vyriešené a dochádza k stavu právnej neistoty.

V nasledujúcom príspevku sa zameriame na postavenie rodiča, ktorému súd maloleté dieťa nezveril do osobnej starostlivosti.

2. ROZVOD A ROZHODOVANIE O ZVERENÍ DIEŤA DO OSOBNEJ STAROSTLIVOSTI

Rodičovské práva a povinnosti majú prirodzene obaja rodičia. Týmito právami a povinnosťami rodičov rozumieme predovšetkým výchovu a starostlivosť o dieťa, jeho zastupovanie či spravovanie majetku a výživu maloletého. V prípade rozvodu manželstva je však

potrebné tieto práva a povinnosti upraviť na čas po rozvode a vysporiadať sa s otázkou, ktorému z rodičov bude dieťa zverené do starostlivosti.

V súvislosti s uvedeným považujem za vhodné najskôr vymedziť pojmy výchova a starostlivosť. Zákon o rodine ani žiaden iný právny predpis neobsahuje legálnu definíciu týchto pojmov, no je potrebné ich rozlišovať. Výchovou rozumieme celkovú starostlivosť o dieťa, ktorá zahŕňa starostlivosť psychickú, teda citovú, mravnú či rozumovú, ale aj fyzickú, telesnú, zdravotnú. Ide teda o celý komplex práv a povinností týkajúcich sa riadenia konania dieťaťa (samozrejme spôsobom, ktorým nebude dotknutá jeho dôstojnosť) a vykonávania dohľadu nad ním. Na druhej strane, osobná starostlivosť predstavuje starostlivosť poskytovanú dieťaťu v rodine. Môžeme povedať, že osobná starostlivosť je výchovou v užšom zmysle slova a výchovu ako takú chápeme v širšom ponímaní.¹

Zákon o rodine v ustanovení § 24 ods. 1 výslovne neupravuje okruh osôb, ktorým možno zveriť dieťa do osobnej starostlivosti. Konkrétne, uvádza nasledovné: „...najmä určí, komu maloleté dieťa zverí do osobnej starostlivosti,...“. Zverenie maloletého do osobnej starostlivosti teda nie je zúžené len na osobu, resp. osoby rodiča dieťaťa. Aj keď ide o ustanovenie týkajúce sa rozhodnutia o rozvode manželstva rodičov dieťaťa a úpravy rodičovských práv a povinností, môže sa javiť, že súd bude rozhodovať len o výbere jedného z rodičov, ktorému maloletého zverí do osobnej starostlivosti.² Osobnou starostlivosťou však je aj tzv. náhradná osobná starostlivosť, zmyslom ktorej je zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby ako rodiča. Rozhodnúť o nej môže len súd, ak to vyžadujú záujmy maloletého dieťaťa a ak ju rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť. Súd zároveň vymedzí práva a povinnosti tvoriace obsah tejto osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby. V takomto prípade ale nezaniká povinnosť rodičov vyživovať dieťa a súd rozhodne o povinnosti oboch na výživu prispievať.

Pavelková naopak uvádza, že zo znenia predmetného zákonného ustanovenia „...súd upraví výkon ich rodičovských práv a povinností k maloletému, najmä určí, komu maloleté dieťa zverí do osobnej starostlivosti...“ bezpochyby vyplýva, že v konaní o rozvode manželstva nemôže súd zveriť dieťa do starostlivosti inej osoby, ako jedného z rozvádzajúcich sa rodičov. V prípade potreby zverenia dieťaťa do starostlivosti osoby odlišnej od rodiča by bolo potrebné prerušiť rozvodové konanie do právoplatnosti rozhodnutia, ktorým sa dieťa zveruje do náhradnej osobnej starostlivosti tejto osoby.³ Navyše, rozhodnutie o zverení dieťaťa do osobnej starostlivosti inej osoby vyžaduje iné obsahové náležitosti ako rozhodnutie o rozvode a o úprave práv a povinností rodičov na čas po rozvode, týkajúcich sa najmä vymedzenia práv a povinností tretej osoby. Naproti tomu, pri rozhodovaní súdu o úprave výkonu práv a povinností rodičov na čas po rozvode sa súd nezaobera otázkou vymedzenia obsahu týchto práv a povinností, nakoľko vyplývajú priamo zo zákona. Väčšina autorov sa preto prikláňa k názoru, že s ohľadom na účel konania o rozvode manželstva je rozhodovanie o zverení maloletého do náhradnej osobnej starostlivosti v tomto konaní vylúčené.

Pokiaľ hovoríme o zverení dieťaťa do osobnej starostlivosti rodičov, rozlišujeme striedavú osobnú starostlivosť alebo osobnú starostlivosť jedného z rodičov. O striedavej osobnej starostlivosti môže súd rozhodnúť v takom prípade, ak sú na výchovu maloletého spôsobilí obaja rodičia a majú o výchovu aj záujem. Netreba ale opomenúť, že súd vo všetkých veciach týkajúcich sa maloletého musí zohľadňovať jeho najlepšie záujmy. Vyplýva to nielen zo základných zásad Zákona o rodine, ale aj z Dohovoru o právach dieťaťa. Táto povinnosť súdu sa vzťahuje aj na rozhodovanie o tom, ktorému z rodičov bude dieťa po rozvode zverené do osobnej starostlivosti. Ak by aspoň jeden rodič súhlasil so striedavou osobnou starostlivosťou, súd sa musí zaoberať aj otázkou, či striedavá osobná starostlivosť bude v záujme maloletého. V opačnom prípade bude dieťa zverené do osobnej starostlivosti jedného rodiča. Vzhľadom na tému predmetného príspevku sa ďalej budem venovať len problematike zverenia dieťaťa do osobnej starostlivosti jedného z rodičov.

V prípade, kedy striedavá osobná starostlivosť neprichádza do úvahy, rozhodne súd o zverení maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti jedného rodiča. Či už súd zveruje maloletého do striedavej osobnej starostlivosti alebo do osobnej starostlivosti jedného rodiča, vždy musí

¹ FICOVÁ, S. a kol. Ochrana práv maloletých v civilnom procese, s. 158-159.

² HORVÁTH, E., VARGA, E. Zákon o rodine. Komentár, s. 102.

³ PAVELKOVÁ, B. Maloletí v slovenskom rodinnom práve. Právne postavenie rodiča vo výchove maloletého dieťaťa, s. 30.

pamätať na to, že maloletý má právo na výchovu a starostlivosť zo strany oboch rodičov. Súd teda musí rešpektovať jeho právo na pravidelný, rovnocenný a rovnoprávny styk s oboma rodičmi. Zverením dieťaťa do osobnej starostlivosti len jedného rodiča súd teda rozhodne o tom, s kým bude maloletý žiť v spoločnej domácnosti. Rodič, ktorému je maloletý zverený do osobnej starostlivosti sa o maloletého osobne stará a rozhoduje o bežných veciach, ktoré sa maloletého týkajú. Rodičovské práva a povinnosti rodiča, ktorému dieťa zverené do osobnej starostlivosti nebolo tým však nesmú byť obmedzené. Opačná situácia by bola v rozpore s dokumentami medzinárodnej úrovne zaoberajúcimi sa právami dieťaťa.⁴

Pri rozhodovaní o tom, ktorému z rodičov súd maloletého zverí do osobnej starostlivosti, je potrebné prihliadať na viacero aspektov. Už spomenutý najlepší záujem maloletého v sebe zahŕňa jeho rôzne potreby, či už citové alebo vývinové. Týkajú sa najmä vzťahu maloletého k rodičom a príbuzným, priateľom, celkového výchovného prostredia a jeho vývinových potrieb. Prihliada sa teda na vek maloletého, jeho zdravotné, školské a záujmové potreby, ale tiež na pomery rodičov ohľadom ich hmotného zabezpečenia, na ich bytové pomery či povahové vlastnosti, postoje a uplatnenie v spoločnosti.⁵ V otázke bývania a bytových pomerov nemôže byť rozhodujúcim faktorom len vzdialenosť bydliska rodiča od súčasného bydliska maloletého. Pokiaľ je bydlisko rodiča, u ktorého sú dané väčšie záruky riadnej výchovy maloletého, vzdialené od súčasného bydliska maloletého, resp. od bydliska druhého rodiča, nemôže byť len táto skutočnosť dôvodom pre nezverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti tohto rodiča.⁶ Súd teda skúma a hodnotí všetky tieto podmienky tak, aby si utvoril dostatočný záver o tom, že zverením dieťaťa do starostlivosti niektorého z rodičov bude čo najlepšie zabezpečený jeho vývoj.

3. POSTAVENIE RODIČA, KTORÉMU NEBOLO DIEŤA ZVERENÉ DO OSOBNEJ STAROSTLIVOSTI

Pri rozvoze manželstva a úprave rodičovských práv a povinností k maloletým deťom na čas po rozvoze musí súd dbať na to, aby v otázkach týkajúcich sa maloletého bola rozhodnutím zabezpečená stabilita a istota výchovného prostredia maloletého. Ak súd dospeje k záveru, že takéto prostredie bude zabezpečené lepšie, ak bude maloletý zverený do osobnej starostlivosti jedného rodiča, nesmie vylúčiť druhého rodiča z výkonu rodičovských práv a povinností. Pokiaľ sa rodičia nedohodli na úprave výkonu rodičovských práv a povinností, je povinnosťou súdu určiť, kto bude maloletého zastupovať a spravovať jeho majetok.

3.1 Zastupovanie maloletého a správa jeho majetku

Jednou zo skutočností, ktoré treba pri rozvoze manželstva s maloletým upraviť je to, kto bude dieťa zastupovať a spravovať jeho majetok.

Súčasná prax je taká, že rodič, ktorému je maloletý zverený do osobnej starostlivosti, ho zastupuje a spravuje jeho majetok. Podstatou podmienkou ale je, že ide o bežné veci. Na tomto mieste je potrebné zodpovedať otázku, čo možno považovať za bežnú vec, keďže Zákon o rodine ani žiaden iný právny predpis takýto pojem nedefinuje. Zákon o rodine v § 35 len exemplifikatívne vymedzuje, aké veci možno považovať za podstatné. Podľa uvedeného ustanovenia je podstatnou vecou je najmä vystaňovanie maloletého do cudziny, správa jeho majetku, určenie štátneho občianstva, udelenie súhlasu s poskytnutím zdravotnej starostlivosti či príprava maloletého na budúce povolanie. Zároveň zákon v tomto ustanovení uvádza, že pokiaľ sa rodičia o podstatných veciach nedohodnú, rozhodne súd na návrh jedného z rodičov. *A contrario* teda možno vyvodit', že dohoda rodičov ani rozhodnutie súdu v prípade nezhody rodičov v bežných veciach nie je potrebná. Domnievam sa, že zodpovedanie otázky, čo možno považovať za bežnú vec závisí od jednotlivých prípadov. Nie je preto vylúčené, že súd pri rozhodovaní v konkrétnom prípade posúdi aj inú vec ako vec podstatnú. To, čo môže byť v jednej rodine považované za bežnú vec, môže byť v inej zasa vecou podstatnou. Všeobecne za bežné záležitosti považujeme tie, ktoré vznikajú pri uspokojovaní každodenných potrieb maloletého a závisia od aktuálnej situácie, v ktorej sa maloletý nachádza.

Keďže spôsobilosť maloletého na právne úkony je obmedzená len na úkony zodpovedajúce jeho veku a rozumovej a vôľovej vyspelosti, v ostatných úkonoch zastupujú maloletého jeho zákonní

⁴ FICOVÁ, S. a kol. Ochrana práv maloletých v civilnom procese, s. 161-162.

⁵ HORVÁTH, E., VARGA, E. Zákon o rodine. Komentár, s. 104.

⁶ R 25/1970.

zástupcovia. Každý rodič, pokiaľ nebol pozbavený rodičovských práv a povinností a je spôsobilý na právne úkony, môže svoje dieťa zastupovať. V prípade rozvodu manželstva, ak sa dieťa zveruje do osobnej starostlivosti jedného z rodičov, ktorý bude dieťa zastupovať v bežných veciach, nie je na takého rozhodnutie potrebný súhlas druhého rodiča. Ak ale ide o podstatnú vec a druhý rodič vysloví nesúhlas, sú dané podmienky na to, aby na návrh rodiča rozhodol súd.⁷

Čo sa týka sťahovania maloletého, vyššie uvedené ustanovenie Zákona o rodine za podstatnú vec považuje vystaňovanie maloletého do cudziny. Súčasná právna úprava teda nevyžaduje súhlas druhého rodiča pri zmene bydliska maloletého v rámci Slovenskej republiky. Ak sa teda rodič, ktorý má maloletého v osobnej starostlivosti, rozhodne presťahovať napríklad aj na väčšiu vzdialenosť, nie je potrebný súhlas druhého rodiča, pokiaľ ide o sťahovanie v rámci Slovenska. Naopak, na sťahovanie napríklad len do susednej dediny v Rakúsku už však je potrebný súhlas druhého rodiča. Iná situácia je, keď rodič vycestuje s maloletým do zahraničia za účelom dovolenky. Podľa judikatúry sa v tomto prípade súhlas druhého rodiča nevyžaduje, keďže nejde o trvalé vystaňovanie do cudziny. Nakoľko druhý rodič má právo na informácie o maloletom, domnievam sa, že je vhodné ho o tejto skutočnosti informovať.

Jednou z povinností rodičov maloletého dieťaťa, ktorú nemožno považovať za bežnú vec, je správa jeho majetku. Pri zverení maloletého do osobnej starostlivosti musí súd určiť, kto bude majetok maloletého spravovať. Zvyčajne je ním ten rodič, ktorému súd dieťa zveruje. Rodičovské práva a povinnosti druhého rodiča pritom zostávajú zachované, a je potrebné ich len upraviť v súvislosti s tým, že tento rodič nemá ďalej dieťa v osobnej starostlivosti.⁸ Zverenie maloletého do osobnej starostlivosti jedného rodiča totiž neznamená, že druhý rodič stráca časť výkonu rodičovských práv a povinností, tie trvajú naďalej bez ohľadu na to, či rodičia maloletého sú alebo nie sú manželmi alebo či spolu žijú alebo nie.⁹

Pokiaľ sú záujmy maloletého súvisiace so správou jeho majetku ohrozené a rodičia nie sú schopní zabezpečiť správu a ochranu jeho majetku, môže súd v zmysle § 33 ods. 1 Zákona o rodine maloletému ustanoviť majetkového opatrovníka. Nie je pritom podmienkou, aby ustanoveniu majetkového opatrovníka predchádzalo rozhodnutie o obmedzení výkonu rodičovských práv a povinností.

Čo sa týka prípravy maloletého na budúce povolanie, rodičia sa musia o tejto otázke dohodnúť. Uvedená povinnosť sa nevzťahuje len na voľbu základnej či strednej školy, ale aj na voľbu predškolského zariadenia.¹⁰

3.2 Styk rodiča s maloletým

Právo rodiča na styk s maloletým je súčasťou rodičovských práv a povinností. Vyplýva nielen zo Zákona o rodine, ale aj z Dohovoru o právach dieťaťa, podľa ktorého má dieťa oddelené od jedného alebo od oboch rodičov právo na pravidelný osobný kontakt s rodičmi, pokiaľ je to v záujme dieťaťa. Preto jednou z vecí, ktoré musí súd pri rozhodovaní o úprave rodičovských práv a povinností vyriešiť je to, ako a kedy sa bude rodič, ktorému dieťa nebolo zverené do osobnej starostlivosti stykať s maloletým.

Súd o styku tohto rodiča s maloletým rozhoduje automaticky okrem prípadu, kedy rodičia výslovne požiadajú styk neupraviť. Rodičia však môžu o úprave styku s maloletým uzatvoriť dohodu. Ak by rodičia dospeli k dohode pred vyhlásením rozhodnutia, ktorým sa rozvádza manželstvo, táto dohoda sa stáva súčasťou rozhodnutia. Dohoda o styku rodiča s maloletým ale nepodlieha schváleniu súdom ako dohoda o úprave výkonu rodičovských práv a povinností. Súd vo výroku rozhodnutia iba uvedie, ako sa rodičia o úprave styku dohodli. Určité právo súdu vyjadriť sa k dohode rodičov o styku s maloletým možno vyvodiť z ustanovení Dohovoru o právach dieťaťa, v zmysle ktorého platí, že súd pri každom rozhodovaní týkajúcom sa maloletého pamätá na najlepší záujem dieťaťa. Takýto extenzívny výklad však môže byť sporný, nakoľko sa predpokladá, že ak sa rodičia na úprave styku s maloletým dohodnú, tak je zachovaný najlepší záujem dieťaťa.¹¹ Prípustná

⁷ Najvyšší súd ČSR, sp. zn. 5 Cz 119/1967.

⁸ R 8/1971.

⁹ Rozsudok Krajského súdu v Košiciach, sp. zn. 8 CoP 155/2013.

¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, P. a kol. Rodinné právo, s. 219.

¹¹ FICOVÁ, S. a kol. Ochrana práv maloletých v civilnom procese, s. 192.

je aj možnosť, že rodičia úpravu styku žiadajú neupraviť. V každom prípade si však obaja rodičia musia dobrovoľne plniť povinnosti týkajúce sa styku s maloletým.

V bežnom živote však pomerne často dochádza k situáciám, kedy jeden z rodičov (zväčša ten, ktorý má dieťa v osobnej starostlivosti), bráni styku druhého rodiča s maloletým. Pre takéto prípady Zákon o rodine umožňuje, aby súd na návrh rodiča zmenil rozhodnutie o osobnej starostlivosti. Podmienkou je, že rodič, ktorému je dieťa zverené do osobnej starostlivosti znemožňuje styk druhého rodiča s maloletým opakovane, bezdôvodne a zámerne. Aj takáto zmena rozhodnutia však musí byť v záujme maloletého. Preto pred tým, ako k nej súd pristúpi, skúma (okrem iného) aj dôvody, ktoré vedú rodiča majúceho dieťa v osobnej starostlivosti k tomu, prečo bráni druhému rodičovi stykať sa s maloletým. Ak je takéto konanie bezdôvodné a svojvoľné, môže ohroziť vývoj maloletého po psychickej stránke a zároveň je v rozpore s najlepším záujmom dieťaťa, ktoré má právo na zachovanie vzťahu k obom rodičom.

Môže sa stať, že vyššie uvedené podmienky potrebné na to, aby súd rozhodol o zmene rozhodnutia o úprave styku rodiča s maloletým nie sú splnené. Súd sa však aj tak musí zaoberať otázkou, či styk maloletého s rodičom, ktorému nebol zverený do osobnej starostlivosti, nie je v rozpore so záujmami maloletého. V takomto prípade súd obmedzí alebo zakáže styk rodiča s maloletým, pričom zakázať styk je možné iba ak by záujem maloletého nebol zabezpečený obmedzením styku. Pri rozhodovaní o obmedzení alebo zákaze styku rodiča s maloletým ale nesmie byť rozhodujúcou skutočnosť, že rodič, ktorému je maloletý zverený do osobnej starostlivosti, má odmietavý postoj k tomu, aby sa druhý rodič stýkal s maloletým. Na túto skutočnosť ale môže súd prihliadnuť z toho hľadiska, či má význam pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa. Prihliada sa pritom aj na to, ako prebiehal styk druhého rodiča s maloletým predtým, ako mu rodič s dieťaťom v osobnej starostlivosti začal brániť.¹² Zákaz styku rodiča s maloletým dieťaťom je teda výnimočným a krajným riešením. „Jediným kritériom pre vyslovenie zákazu styku rodiča s dieťaťom je aktuálna nevyhnutosť takéhoto opatrenia a záujem dieťaťa, z ktorého táto nevyhnutosť vyplýva.“¹³

Čo sa týka podmienok styku maloletého s rodičom, ktorému nebol zverený do osobnej starostlivosti v prípade, kedy o styku rozhoduje súd, stretávanie musí byť upravené tak, aby z neho bolo zrejme v akom čase má rodič dieťa prevziať, na akom mieste, kedy a kde ho má odovzdať späť rodičovi, resp. akej osobe.¹⁴ V bežnom živote sa však môžu vyskytnúť rôzne, aj nepredvídané udalosti. Rodičia síce majú určené, komu je maloletý zverený do osobnej starostlivosti a aké sú podmienky styku dieťaťa s druhým rodičom, no napriek tomu sa vyskytujú rôzne problémy. Dieťa napríklad ochorie v čase, kedy by malo ísť k druhému rodičovi. Nie je samozrejme vhodné, aby sa dieťa s vysokou teplotou presúvalo z miesta na miesto. Rodič, ktorý má maloletého v osobnej starostlivosti, síce oznámi druhému rodičovi, že dieťa ochorelo, no druhý rodič trvá na tom, aby bolo dieťa s ním, tak ako je určené v rozhodnutí. Samozrejme, dôležitá je v tomto prípade vzájomná komunikácia medzi rodičmi. Úlohu tiež môže zohrávať aj časový okamih, kedy sa druhý rodič o chorobe maloletého dozvie. Ak totiž napríklad cestuje na stretnutie s maloletým a o jeho chorobe sa dozvie v deň predchádzajúci dňu stretnutia (pokiaľ teda choroba nenastala práve v tento deň), nie je takýto postup správny ani voči rodičovi, ktorý má maloletého v osobnej starostlivosti. Z rozhodnutia Ústavného súdu ČR vyplýva, že len samotná snaha rodiča o čo najširší styk s maloletým nesmie byť použitá proti rodičovi. Aj po rozvoze manželstva je naďalej rodičom so všetkými rodičovskými právami a povinnosťami.¹⁵ Druhý rodič by tak mohol podať návrh na nariadenie výkonu rozhodnutia. Predpokladám, že takýto postup by bol už krajným riešením a najvhodnejšou bude vzájomná dohoda rodičov.

3.3 Právo na informovanie sa o maloletom

Pri rozhodovaní o zverení maloletého do osobnej starostlivosti jedného rodiča je povinnosťou súdu dbať na to, že druhý rodič má právo na pravidelné informácie o dieťati. Ide predovšetkým o informácie o živote maloletého, jeho školských výsledkoch, aktivitách a záujmoch, zdravotnom stave, a pod. Druhý rodič má právo, aby mu uvedené informácie boli poskytnuté v takom čase, aby

¹² HORVÁTH, E., VARGA, E. Zákon o rodine. Komentár, s. 126.

¹³ III. ÚS 438/05 (ÚS ČR).

¹⁴ FICOVÁ, S. a kol. Ochrana práv maloletých v civilnom procese, s. 196.

¹⁵ I. ÚS 238/05 (ÚS ČR).

maloletému vedel poradiť či pomôcť. Rodič, ktorému je maloletý zverený do osobnej starostlivosti, je teda povinný tieto informácie druhému rodičovi poskytnúť v dostatočnom časovom predstihu. V opačnom prípade, ak mu nebudú poskytnuté, sa môže rodič tohto práva domáhať na súde.

Pokiaľ o informačnej povinnosti rodiča, ktorému je maloletý zverený do osobnej starostlivosti, rozhoduje súd, musí v rozhodnutí uviesť jednak okruh informácií, ktoré je tento rodič povinný oznamovať, v akých intervaloch a akým spôsobom. Najlepším riešením zrejme je, ak sú informácie podané písomne.¹⁶ Špecifikácia práva druhého rodiča na informácie o maloletom môže byť aj súčasťou samotného rozhodnutia o rozvode manželstva, ak tento rodič počas konania požiada súd o úpravu jeho práva na pravidelné informácie o maloletom.¹⁷

Samozrejme, tieto informácie môže druhý rodič získať aj priamo od maloletého, prípadne od jeho učiteľa alebo lekára - to však neznamená, že povinný rodič mu ich nemusí poskytovať. Keďže ide o dieťa maloleté, druhý rodič si nemôže vytvoriť objektívne pravdivý záver o skutočnostiach tvrdených len maloletým.

Čo možno hodnotiť negatívne je skutočnosť, že v našom právnom poriadku absentuje úprava druhého rodiča na komunikáciu s maloletým.¹⁸ Pre maloletého je zachovanie komunikácie s rodičom dôležitou súčasťou citového puta k nemu, ktoré je čiastočne narušené už samotným rozvodom rodičov a zverením maloletého do osobnej starostlivosti len jedného z nich. Komunikácia s druhým rodičom, resp. výkon jeho rodičovských práv a povinností však nemôže byť obmedzený len na vyslovovanie súhlasu k podstatným veciam týkajúcim sa maloletého. Tento rodič bol len pozbavený práva na každodennú starostlivosť o maloletého, čo však nevylučuje každodenný kontakt prostredníctvom neosobnej komunikácie. Súčasná doba umožňuje rôzne formy neosobnej komunikácie, ako napríklad prostredníctvom mobilného telefónu, e-mailu alebo skypu. Vo väčšine prípadov platí, že absencia úpravy práva dieťaťa na komunikáciu s rodičom nespôsobuje žiadne problémy – ak z oboch strán (rodiča i maloletého) je o vzájomnú komunikáciu záujem. V niektorých prípadoch však absencia takejto právnej úpravy môže byť problematická. Napríklad ak rodič, ktorému maloletý nie je zverený do osobnej starostlivosti, si bude nedostatok osobného kontaktu kompenzovať častými a zdĺhavými telefonátmi, ktoré môžu na dieťa pôsobiť obťažujúco – a v konečnom dôsledku dosiahnu pravý opak a dieťa sa bude kontaktu a komunikácii s druhým rodičom vyhýbať. Alebo naopak, ak druhý rodič nemá záujem o komunikáciu s dieťaťom a dieťa takouto absenciou skutočného záujmu rodiča o jeho život môže trpieť.

Aj keď rodičia sa v dohode o úprave rodičovských práv a povinností môžu dohodnúť aj na režime komunikácie s maloletým, súd toto právo nemôže rodičovi autoritatívne priznať, keďže mu nevyplýva z právnych predpisov. *De lege ferenda* by preto podľa môjho názoru bolo vhodné zvážiť aspoň základný rámec úpravy práva druhého rodiča na komunikáciu s maloletým.

3.4 Výživné

V rozhodnutí o rozvode manželstva súd ďalej určuje, ako má druhý rodič prispievať na výživu maloletého. Môže tiež schváliť dohodu rodičov o výške výživného, ak je táto dohoda v záujme maloletého. Ak určuje rozsah vyživovacej povinnosti súd, prihliada na to, ktorý z rodičov sa o dieťa osobne stará a v akej miere. „*Pri určovaní výživného je potrebné vziať do úvahy výkon osobnej starostlivosti o dieťa jedným z rodičov, pretože práca a osobná starostlivosť, ktorú jeden z rodičov poskytuje dieťaťu, tvoria materiálne hodnoty zodpovedajúce príspevku druhého z rodičov, ktorý ich poskytuje v peniazoch.*“¹⁹

Na výživu maloletého sú ale povinní prispievať obaja rodičia, a to každý podľa svojich možností, schopností a majetkových pomerov, keďže dieťa má právo na rovnakú životnú úroveň ako jeho rodičia. Zákon o rodine neupravuje, čo možno rozumieť možnosťami, schopnosťami a majetkovými pomermi. Uvedené kritériá sú vzájomne podmienené, pričom súdna prax ich chápe jednak ako možnosti rodiča vlastným pričinením dosiahnuť príjem, ktorý pokryje jeho potreby a potreby osôb, ktoré je povinný vyživovať, a schopnosťami rodičov sú zasa ich psychické a fyzické

¹⁶ FICOVÁ, S. a kol. Ochrana práv maloletých v civilnom procese, s. 196.

¹⁷ SMYČKOVÁ, R., ŠTEVČEK, M., TOMAŠOVIČ, M., KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vyd., s. 337.

¹⁸ PAVELKOVÁ, B. Maloletí v slovenskom rodinnom práve. Právne postavenie rodiča vo výchove maloletého dieťaťa, s. 55.

¹⁹ Rozsudok Krajského súdu v Nitre, sp. zn. 5 CoP 2/2014.

schopnosti, zdravotný stav, vzdelanie, pracovné zaradenie a ďalšie skúsenosti. Majetkové pomery rodiča sa netýkajú iba príjmu zo zamestnania, ale akéhokoľvek majetku, ktorý vypovedá o jeho životnej úrovni.

V zmysle § 63 ods. 1 Zákona o rodine má rodič poskytujúci výživné povinnosť preukázať súdu príjmy, ktoré nadobúda z inej ako závislej činnosti podliehajúcej dani z príjmu. Konkrétne ide o evidenčnú povinnosť, teda povinnosť predložiť súdu podklady na zhodnotenie svojich majetkových pomerov, a tiež je povinný umožniť súdu zistenie ďalších skutočností potrebných na rozhodnutie, a to sprístupnením údajov, ktoré sú chránené podľa osobitného predpisu. Súd v takýchto prípadoch primárne vychádza z daňového priznania povinného rodiča. Skúma a hodnotí charakter jeho príjmov a výdavkov s cieľom zistiť, či ide o skutočne nevyhnutné a potrebné výdavky. V niektorých prípadoch však nie sú všetky výdavky povinného rodiča natoľko nevyhnuté, aby boli dôvodom pre neplnenie jeho vyživovacej povinnosti. Ak si rodič povinnosť preukázania týchto príjmov a výdavkov nesplní, platí nevyvrátiteľná právna domnienka, podľa ktorej sa predpokladá, že výška jeho priemerného mesačného príjmu predstavuje dvadsaťnásobok sumy životného minima. Nie je vylúčené, že pre niektorého povinného rodiča bude výhodnejšie, ak svoje majetkové pomery súdu nepreukáže a uplatní sa uvedená právna domnienka.²⁰

Aj bez ohľadu na možnosti, schopnosti a majetkové pomery rodiča ustanovuje Zákon o rodine minimálnu výšku, v akej je rodič povinný výživné poskytovať. Minimálny rozsah vyživovacej povinnosti zákon stanovuje ako 30 % zo sumy životného minima na nezaopatrené dieťa. Sumu životného minima upravuje osobitný predpis, ktorým je zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Pre určenie minimálnej výšky výživného pritom nie je podstatné, čo je zdrojom príjmu rodiča a ani aké sú jeho výdavky.

Pre určenie výšky výživného poskytovaného rodičom, ktorému dieťa nebolo zverené do osobnej starostlivosti je potrebné dôkladne zistiť jeho osobné, zárobkové a majetkové pomery. Súd síce prihliada na to, ktorý z rodičov sa o dieťa osobne stará, no pri určení výšky výživného pre druhého rodiča je potrebné tiež zistiť, aké sú tieto pomery aj na strane rodiča, ktorému je dieťa do osobnej starostlivosti zverené.²¹ Okolnosti týkajúce sa pomerov rodičov môžu byť totiž aj také, že rodič, ktorý má dieťa v osobnej starostlivosti má lepší príjem a majetkové pomery, preto bude vo väčšej miere kryť potreby dieťaťa aj po finančnej stránke. Naopak, ak je dieťa v starostlivosti rodiča s nižšou životnou úrovňou, jeho vyživovacia povinnosť je vo väčšej časti zasa naplnená samotnou osobnou starostlivosťou.²²

Súd tiež môže podľa § 64 Zákona o rodine určiť druhému rodičovi povinnosť zložiť peňažnú sumu na výživné splatné v budúcnosti. K takejto možnosti súd pristúpi, ak sú na to dôvody hodné osobitného zreteľa, napríklad v prípade sezónneho zamestnania rodiča. Túto sumu potom druhý rodič poukáže na osobitný účet, ktorý je zriadený rodičom, ktorý má dieťa zverené do osobnej starostlivosti, v prospech maloletého. Súd tiež určí, akým spôsobom sa z tohto účtu budú poukazovať pravidelné mesačné sumy na výživné maloletého.

Krátkodobý pobyt maloletého u toho rodiča, ktorému nebolo zverené do osobnej starostlivosti neznamená, že tento rodič je z daného dôvodu pozbavený počas pobytu maloletého u neho povinnosti platiť výživné.²³ Samotná skutočnosť, že druhý rodič uhradza výživné automaticky neznamená, že ide o jedinou formu, akou plní svoju vyživovaciu povinnosť. Pokiaľ sa tento rodič s dieťaťom aj osobne stýka podľa dohody rodičov alebo rozhodnutia súdu, uhradza aj peňažné výdavky s tým spojené. Ide o formu plnenia vyživovacej povinnosti.

4. ZÁVER

Problematika rozvodu manželstva, z ktorého pochádzajú maloleté deti, sa netýka len rozvádžajúcich sa manželov. Rozvodom manželstva dochádza k zmenám v celej rodine a dopad má predovšetkým na maloleté deti. V rozhodnutí, ktorým sa rozvádza manželstvo, je preto potrebné upraviť výkon rodičovských práv a povinností k maloletým na čas po rozvode. Najvhodnejšou situáciou je, keď sa rodičia vedia na ďalšom fungovaní dohodnúť. V prípade, že rozhoduje súd, je

²⁰ LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné. 1. časť. 1. vyd. s. 432.

²¹ Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne, sp. zn. 6 CoP 55/2015.

²² HORVÁTH, E., VARGA, E. Zákon o rodine. Komentár, s. 315.

²³ R 73/1969.

potrebné pamätať na najlepší záujem maloletého a na zachovanie jeho vzťahu k oboj rodičom. Súdny preto zohrávajú dôležitú úlohu, keďže každý prípad treba posúdiť s ohľadom na okolnosti v rodine. Cieľom je predovšetkým predísť tomu, aby rozvod manželstva mal negatívny dopad na maloleté deti, no netreba opomenúť ani práva rodiča, ktorému dieťa súd nezverí do osobnej starostlivosti. Napriek tomu, že maloletý je zverený do osobnej starostlivosti jedného rodiča, druhý rodič môže naďalej vykonávať svoje rodičovské práva a povinnosti, a to v súlade s dohodou rodičov alebo rozhodnutím súdu.

Použitá literatúra:

- FICOVÁ, S. a kol.: Ochrana práv maloletých v civilnom procese. Bratislava: EUROUNION spol. s r. o., 2008. 214 s. ISBN 978-80-89374-04-5.
- HORVÁTH, E., VARGA, E.: Zákon o rodine. Komentár. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2014. 652 s. ISBN 978-80-8168-021-2.
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLIČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, P. a kol.: Rodinné právo. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017. 400 s. ISBN 978-80-7400-644-9.
- LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné. 1. časť. 1. vyd. Bratislava: IURIS LIBRI, spol. s r. o., 2014, 698 s. ISBN 078-80-89635-08-5.
- PAVELKOVÁ, B.: Maloletí v slovenskom rodinnom práve. Právne postavenie rodiča vo výchove maloletého dieťaťa. 2. časť. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2009. 112 s. ISBN 978-80-89363-34-6.
- SMYČKOVÁ, R., ŠTEVČEK, M., TOMAŠOVIČ, M., KOTRECOVÁ, A. a kol.: Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2017. 1112 s. ISBN 978-80-89603-54-1.
- R 25/1970.
- Najvyšší súd ČSR, sp. zn. 5 Cz 119/1967.
- R 8/1971.
- Rozsudok Krajského súdu v Košiciach, sp. zn. 8 CoP 155/2013.
- III. ÚS 438/05 (ÚS ČR).
- I. ÚS 238/05 (ÚS ČR).
- Rozsudok Krajského súdu v Nitre, sp. zn. 5 CoP 2/2014.
- Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne, sp. zn. 6 CoP 55/2015.
- R 73/1969.

Kontaktné údaje:

JUDr. Veronika Bačíková
bacikovaveronika@gmail.com
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6, P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

PRÁVO NA SEBEURČENÍ DÍTĚTE JAKO SUBJEKTU PRÁVA

Robin Brzobohatý, Martina Cirbusová¹

Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta; Ministertvo práce a sociálních věcí ČR

Abstract: With more and more current questions about the participation of children under Article 12 of the Convention on the Rights of the Child, there are several theoretical and practical questions. The first is the question of the status of the child as a subject of law and the resulting possibility of any right to enjoy and enjoy. Another issue arising from the nature of participation is the extent to which the children themselves can determine their destiny, the right to self-determination. The right of an individual to make his or her own choices and choices in areas that concern him is, almost from time immemorial, considered to be one of the cornerstones of the moral framework in which democratic Western societies operate. This framework determines both the objectives, rather than just pursuing the ways we choose to achieve these goals. The contribution aims to conceptualize and clarify the interrelationships between the concepts of the child as a subject of law, the foundation of the right to participation and the possibility of exercising the right to self-determination of the child.

Abstrakt: Se stále více aktuálními otázkami participace dětí dle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte je spojeno několik teoreticko-praktických otázek. První z nich je otázka statusu dítěte jako subjektu práva a z něho vyplývající možnosti jakákoliv práva mít a užívat. Další otázkou vyplývající z povahy participace je míra, do níž mohou děti samy určit svůj osud, tedy právo na sebeurčení. Právo jednotlivce činit svá vlastní rozhodnutí a volby v oblastech, jež se ho týkají, je téměř od nepaměti považováno za jeden z uhlavních kamenů morálního rámce, v němž fungují demokratické západní společnosti. Tento rámec určuje obojí-cíle, o něž je spravedlivé usilovat i způsoby, jež si volíme k dosažení těchto cílů. Cílem příspěvku je konceptualizovat a vyjasnit vzájemné vazby mezi pojmy dítěte jako subjektu práva, fundamenty práva na participaci a možnosti uplatnění práva na sebeurčení dítěte.

Key words: subject, law, self-determination, child, will, freedom, Niklas Luhmann, human rights

Klíčové slová: subjekt, právo, sebeurčení, determinismus, dítě, vůle, svoboda, Niklas Luhmann, lidská práva

1. ÚVOD

„Celé 20. století bylo stoletím boje o úplné uznání právní subjektivity dítěte a dosažení pro ně v podstatě všech práv, která vyplývají pro každou lidskou bytost ze Všeobecné deklarace lidských práv.“² Již léta diskutovaná a deklarovaná problematika týkající se práv dítěte, je zpravidla spojována s prohlášením, že děti jsou subjektem práva ne objektem práv. Pochopitelně se z toho vyvozují také závěry podporující v maximálně možné míře participaci dětí. Metodika inovativních postupů a služeb v oblasti ohrožených dětí a rodin Ministerstva práce a sociálních věcí, zakládá průřezové principy, které by měly být nejen součástí inovovaných postupů a služeb, ale také by měly být implementovány do stávajících služeb, kde doposud nejsou standardní součástí metodologie. Jedním ze tří těchto principů je právě participace dětí. Názor dítěte má podle stanoviska MPSV mimořádný význam a je nutné respektovat právo dítěte, které je schopno formulovat své vlastní názory, tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, jež se ho dotýkají. Vyjádření dítěte přitom musí být věnována ze strany pomáhajících profesionálů

¹ Názory zde prezentované nejsou stanoviskem MPSV ČR, ale pouze a výhradně názorem autorky.

² DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, s. 23.

náležitá pozornosť. Nezbytným predpokladom je také aktívne účasť dieťaťa na riešení svojej vlastnej situácie. Účasť dieťaťa musí byť úmerná jeho veku, rozumovej vyspelosti a ďalším kompetenciam.³ Jak samo metodické doporučení uvádí, jedná se o zdůraznění práva dítěte tak jako je ukotveno v §8 odst. 2 zákona o sociálněprávní ochraně dětí. Uchopíme-li participaci z celospolečenského pohledu, smyslem zapojování dětí do rozhodování je pomoci jim rozvíjet nové dovednosti, zvyšovat jejich sebevědomí a vědomí o tom, jak funguje daná společnost. Zapojení dětí je pro ně v podstatě posilující zkušenost, díky které získávají povědomí o svých právech, získávají větší pocit jistoty a sebevědomí, učí se zodpovědnosti za svá rozhodnutí, uvědomují si svou roli v rodině a širším sociálních prostředích, učí se a zlepšují si sociální dovednosti (empatie, naslouchání, vyjednávání), mají možnost učit se a prosazovat své potřeby a zájmy.⁴

To co se ale paradoxně také často objevuje jako výstup různých odborných diskuzí, konferencí a seminářů, je zjištění, že praxe bývá pořád jiná než deklarovaná teorie. Snaha ochránit dítě za cenu znemožňující mu zapojit se do témat, která se ho týkají, ještě pořád výrazně převyšuje otevřenost k umožnění participace a faktickému uznání dítěte jako subjektu práva, kterému náleží práva a povinnosti. Takle situace nás vybízí k úvahám o jiné opoře pro participační práva a konceptualizaci dítěte v právu, než jak jsou aktuálně nejčastěji uplatňována, ať už se jedná o Úmluvu o právech dítěte, občanský zákoník, nebo zákon o sociálněprávní ochraně dětí.

Tyhle úvahy nás vedou minimálně ke dvěma teoreticko-právním otázkám. První z nich je otázka statusu dítěte jako subjektu práva a z něho vyplývající možnosti jakákoliv práva mít a užívat. Další otázkou vyplývající z povahy participace je pak míra, do níž mohou děti samy určit svůj osud, tedy právo na sebeurčení. Právo jednotlivce činit svá vlastní rozhodnutí a volby v oblastech, jež se ho týkají, je téměř od nepaměti považováno za jeden z úhelných kamenů morálního rámce, v němž fungují demokratické západní společnosti.⁵ Tento rámec určuje obojí - cíle, o něž je spravedlivé usilovat, i způsoby, jež si volíme k dosažení těchto cílů. Cílem příspěvku je tak konceptualizovat a vyjasnit vzájemné vazby mezi pojmy dítěte jako subjektu práva, fundamenty práva na participaci a možnosti uplatnění práva na sebeurčení dítěte.

1. POJETÍ OSOBY, SUBJEKTU A ČLOVĚKA V PRÁVU

Mluvíme-li o dítěti, musíme si nejdříve uvědomit, jaké postavení v právu má, jak je s ním nakládáno, jak se postavení dítěte ve společnosti odráží v jeho úpravě v právním řádu, atd. Označujeme-li dítě za subjekt práva, znamená to nutně první otázku - jaká práva mu jako subjektu náleží a zda by se tato práva lišila, pokud bychom pro jeho vymezení v právu používali jiné označení, např. osoba, člověk, lidská bytosť, atd.?

Subjekt práva neboli osoba, která má právní subjektivitu, je způsobilá stát se účastníkem právního vztahu. Dle Harváňka, subjekt právního vztahu existuje na základě toho, že v něm „musí existovat někdo, kdo je oprávněn či povinen konat“, tedy někdo, kdo samotný právní vztah uvádí do pohybu.⁶

Občanský zákoník po rekonstrukci mění zásadním způsobem terminologii k označení člověka v právu, a termíny subjekt ani objekt paradoxně nepoužívá. Vedle pojmu člověk se v zákoně vyskytuje také označení osoba. J. Hurdík odlišuje označení člověka a fyzické osoby v tom smyslu, že člověk je komplexní, reálně existující biosociální bytosť, zatímco fyzická osoba představuje soubor těchto znaků, resp. vlastností člověka, které jsou předpokladem jeho účasti na právních vztazích.⁷

³ Analýza inovativních postupů a služeb pro rodiny a děti v České republice [on-line], s. 6.

⁴ KNETLOVÁ, Z. a kol. Čí je to hra?, s. 16.

⁵ Srov. McDERMOTT, F. E. Introduction, s. 2.

⁶ BERAN, K. Pojem osoby v právu, s. 138.

⁷ Srov. KRIVÁČKOVÁ, J., HAMULÁKOVÁ, K., TINTĚRA, T. a kol. K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu, s. 2.

Význam pojmu „osoba“ má svůj původ v řeckém a římském prostředí, ve smyslu masky, kterou si herci nasazovali v divadle a taky role, kterou herec představoval. K významu člověk tak dospělo slovo persona tím způsobem, že bylo přeneseno z divadelního světa do světa sociálního, kde označuje toho, kdo v sociálním životě hraje roli občana.⁸

I. Kant se pokusil zdůvodnit, proč by sociální status neměl být tím, co určuje její práva a povinnosti a vymezuje osobu jako „causae finalis“ samostatně myslícího subjektu. Tím, že filosoficky potvrdil a povýšil pozici každého jednotlivce do říše svých vlastních účelů, současně přikl každému jednotlivci jeho důstojnost a vlastní hodnotu.⁹

Právo a jednotlivá právní odvětví užívají pojem dítě tam, kde není nutné osobu dítěte blíže specifikovat. Tam, kde s okamžikem dosažení určitého věku dítěte právo spojuje vznik, změnu či zánik právních skutečností, právo konstruuje a užívá terminologii specifikující dítě, např. nezletilá osoba, osoba mladší patnácti let, mladistvý. Ve spojení s konkrétním termínem je dítěti právními normami přisuzováno specifické postavení a v souvislosti s tím i specifická práva.

Nemůžeme-li jednoznačně vymezit postavení dítěte v právním řádu, nabízí se konstrukce přes 3 stěžejný projevy postavení ČLOVĚKA v občanském právu:

1.1. Člověk jako subjekt práva a jeho právní osobnost

Právní osobnost představuje způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti, které se nemůže nikdo vzdát (ani z části). Obecná úprava způsobilosti k právům a povinnostem je obsažena v usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů (dále jen LZPS nebo Listina), která zaručuje svobodu osobnosti a jejího projevu a zabezpečuje všem stejné možnosti a stejné příležitosti. LZPS dává všem bez rozdílu rovnou způsobilost k právům a povinnostem v mezích zákona.¹⁰

Podle základního ustanovení Listiny v čl. 5, je způsobilý mít práva každý. Podle moderního pojetí má potom právní subjektivitu každý, zejména člověk, bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.¹¹

S právní osobností člověka jsou neoddělitelně spojena přirozená práva, jejichž projev můžeme v OZ nalézt v §19 OZ: „každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu“. Zatímco právní osobnost člověka nelze žádným způsobem omezit, u přirozených práv spojených s osobností člověka již tento absolutní zákaz neplatí a tato mohou být omezena jak právním předpisem, tak i nositelem veřejné moci, pokud jsou dodrženy určité podmínky nastavené v souladu s principy demokratického státu.¹²

OZ vznik právní osobnosti člověka spojuje až s okamžikem narození člověka a zánik se smrtí. Na počaté dítě se přitom hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům.¹³ OZ tak umožňuje, aby počaté dítě mohlo být subjektem práv, mít tedy práva a povinnosti, pokud je to v jeho zájmu. Pokud k narození živého dítěte nedojde, hledí se na něj, jako by nikdy nebylo.

⁸ Srov. BERAN, K. Pojem osoby v právu, s. 13.

⁹ Srov. Tamtéž, s. 30.

¹⁰ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Čl. 5 odst. 1 Listiny základních práv a svobod

¹² KRIVÁČKOVÁ J.; HAMULÁKOVÁ K.; TINTĚRA, T. a kol. K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu, s. 7.

¹³ §25 zákona č. 89/2012 Sb., Občanského zákoníku

1.2. Způsobilost člověka k právnímu jednání

Označením svéprávnost se nahradil po rekodifikaci pojem způsobilost k právním úkonům, neboli způsobilost nabyvat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem. Plné svéprávnosti se podle §30 OZ nabyvá dosažením zletilosti, kde zletilosti se podle věty druhé § 30 nabyvá okamžikem, kdy člověk dosáhne osmnáctého roku života. Prostřednictvím svého právního jednání se lidská bytost stává autonomním tvůrcem svých životních podmínek. Přestože tato způsobilost u nezletilých je v řadě ohledů omezená, i nezletilý člověk již je nadán touto způsobilostí vlastním projevem vůle nabyvat práva, zavazovat se k povinnostem či jinak právně jednat.¹⁴ OZ koncipuje ve vztahu k nezletilým ve vztahu ke svéprávnosti tři specifické oblasti:

- a) kritérium přiměřenosti rozumové a volní vyspělosti věku nezletilých koncipované dle § 31 OZ jako vyvratitelná domněnka – „Má se zato, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právnímu jednání co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.“ Vzhledem k tomu, že je ale tohle pravidlo koncipováno jako vyvratitelná domněnka, lze očekávat, že bude rozumová a volní vyspělost konkrétního nezletilého více či méně vybočovat z této typizované kategorie.¹⁵
- b) udělení souhlasu zákonným zástupcem nezletilému k určitému právnímu jednání dle § 32 OZ – s omezením, kde by i zákonný zástupce nezletilého při svém právním jednání potřeboval přivolení soudu
- c) možnost přiznání svéprávnosti – zde přichází do úvahy hranice šestnácti let, jak ale uvádí zákon, ze své podstaty není vhodné přiznat plnou svéprávnost někomu, kdo není schopen se živit a obstarat si své záležitosti

1.3. Člověk jako předmět občanskoprávní ochrany

Zejména pokud jde o ochranu osobnosti člověka a jiného duševního vlastnictví člověka. Pokud se dnes chceme zabývat právní ochranou dítěte, musíme nutně rozlišovat dvě roviny: otázky týkající se právního postavení dítěte jakožto specifického subjektu práv ve společnosti, a dále pak otázku zahrnující právní ochranu ohroženého dítěte. V této oblasti bude zdrojem spíše zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

2. SPOLEČENSKÝ VÝZNAM A FUNKCE LIDSKÝCH PRÁV

Zdá se nyní, že občanský zákoník vychází z předpokladu, že všichni lidé, tedy i děti, mají jistý soubor nezadatelných práv, jež jsou označována jako lidská práva. Ačkoliv se dnes lidská práva těší téměř univerzálnímu a zřídkačdy zpochybňovanému uznání, jsou z pohledu vývoje společnosti a kultury, jmenovitě západní židokřesťanské kultury, konceptem relativně novým a nesamozřejmým. Oprostíme se nyní od zájmu o postavení lidských práv v systému práva a namísto toho zaměříme pozornost na to, jakou funkci vlastně lidská práva ve společnosti plní. V tuto chvíli tak budeme vycházet z pozic sociologie práva. Inspirativní pojetí vývoje, resp. vzniku lidských práv ze sociologického pohledu nabízí Niklas Luhmann. Jeho cílem není nalézt argumenty normativně legitimizující lidská práva, ale soustředí se na analýzu společenských struktur a následný sociologický popis toho, jak jsou v jejich rámci lidská práva zasazena. Předmětem Luhmannova zájmu tedy je charakter propojení lidských práv se společenskými strukturami. Takový úhel pohledu umožňuje rozumět lidským právům jako společenské instituci, jež plní konkrétní funkci.¹⁶ Podle Luhmana se moderní společnost organizuje na základě funkcionální diferenciací – tato myšlenka představuje jádro Luhmannovy teorie členění (Differenzierungstheorie). To znamená, že společnost je členěna do různých subsystémů, jež jsou funkční pro organizaci smysluplné komunikace v rámci

¹⁴ KŘIVÁČKOVÁ J.; HAMULÁKOVÁ K.; TINTĚRA, T. a kol. K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu, s. 105.

¹⁵ Tamtéž, s. 111.

¹⁶ Srov. VERSCHRAEGEN, G. Human Rights and Modern Society: A Sociological Analysis from the Perspective of Systems Theory, s. 260-262.

společnosti. Každý z těchto subsystémů má svou jedinečnou a nenahraditelnou funkci.¹⁷ Jednotlivými subsystémy společnosti jsou například politika, náboženství, rodina nebo právo.

Uvažujeme-li o lidských právech sociologickou optikou, je zřetelné, že předpokládají svou morální nadřazenost myšlence státu nebo společnosti. Klíč k takovému tvrzení lze hledat v samotném významu adjektiva „lidská“, jež zřetelně odkazuje k jedinému kritériu jejich přisuzování a vyhodnocování – má je každý, koho lze označit za člověka, bez ohledu na další charakteristiky typu občan nebo člen společnosti.¹⁸ Jediné má lidská práva jednoduše z toho důvodu, že je člověkem – to je podmínka nutná i dostačující.

O lidských právech tak, jak jim dnes rozumíme, se však začíná uvažovat relativně nedávno – až v průběhu osvícenství, jež bylo spojeno s velkými revolucemi, zejména francouzskou a americkou. Je samozřejmě pravdou, že první pokusy ustanovit přehledy a normy založené na pojetí lidských práv, existovaly již dříve (např. Magna Charta), nicméně jak ukážeme vzápětí, jejich společenská funkce byla odlišná, protože se nesoustředily na lidská práva jako na práva individuální.

2.1. Subjektivní práva

Práva jako nepodmíněné a individuální oprávnění se objevuje až po dlouhém společenském vývoji. Jejich význam je spojen s historickým vývinem individuálních oblastí jednání typických pro moderní společnost. V premoderních společnostech nebyli jedinci nositeli práv. Na sémantické úrovni je to patrné v termínu právo (*ius*) - v antice a středověku tento pojem vždy odkazoval k objektivitě sociálního řádu. *Ius* většinou neznamenal nic jiného, než samotný faktický právní řád - totalitu norem, zákonů a institucí, jež definovala práva a povinnosti společenských skupin nebo specifické role, u nichž se očekávalo, že je jednotlivec může zastávat (např. panovník, šlechtic, biskup). Právní řád stratifikovaných společností nebyl složen ze subjektivních práv jedinců. Šlo spíše o složitý vzorec specifických svobod, privilegií a odpovídajících povinností, jichž může jedinec nabýt na základě příslušnosti k určité specifické skupině (královská práva a povinnosti, klášterní práva, svobody šlechty, městské svobody, atd.). Právní řád například ve středověké Evropě tak především reflektoval existující společenský řád.¹⁹

Podle Luhmanna jsou subjektivní práva taková práva, jež mají zákonnou kvalitu, jelikož existují pouze kvůli svému subjektu a tudíž nepotřebují žádný jiný základ. Právní základ tak již není společenský řád, ale samotný jedinec, nyní chápáný jako subjekt spravedlnosti. Práva již navíc nejsou chápána jako objektivní věci (*res iusta*), nýbrž jako atributy subjektu samotného - jako moc vůle (*potestas*) nebo schopnost (*facultas*)²⁰ jednat svobodně. V osvícenské tradici počínaje Hobbesem jsou subjektivní práva na sebeurčení považována za neoddelitelnou vlastnost subjektu, bez ohledu na objektivní právní řád. Všichni jednotlivci jsou tak oprávněni mít subjektivní práva čistě z toho titulu, že jsou subjekty. Jedinci již nadále nejsou definováni svým sociálním statutem, ale mají kapacitu se definovat sami.²¹

V segmentovaných, stejně jako v hierarchických společnostech postačují objektivní zákony k regulaci společenské interakce, takže subjektivní práva nejsou nutná. Jedinec zde má pevnou

¹⁷ Srov. KING, M. The sociology of childhood as scientific communication, s. 196.

¹⁸ Srov. VERSCHRAEGEN, G. Human Rights and Modern Society: A Sociological Analysis from the Perspective of Systems Theory, s. 263.

¹⁹ Srov. VERSCHRAEGEN, G. Human Rights and Modern Society: A Sociological Analysis from the Perspective of Systems Theory, s. 264.

²⁰ Jak *potestas* tak i *facultas* bezesporu souvisejí s pojmem sebeurčení, resp. jsou jeho skladebnými prvky. Možnost rozhodovat o směřování svého života nebo jakékoliv jiné rozhodování vyžaduje jak volní aktivitu, tak i schopnost je využít.

²¹ Srov. LUHMANN, N. Subjektive Rechte: Zum Umbau des Rechtsbewusstseins für die moderne Gesellschaft, s. 45, 48 a násl.

pozici, je pevně zasazen ve společenském kontextu. Jedná se vlastně o totální inkluzi - individualita a sociální pozice jsou identické.²²

Ústřední tezí teorie systémů je, že v důsledku formování funkcionálně členěné společnosti byl premoderní řád opuštěn. Nadále to již nejsou skupiny lidí, jež jsou členěny, ale typy komunikace. Osoba coby jednotlivec žije mimo funkcionální systém. Na druhou stranu však musí mít každá osoba přístup ke každému funkcionálnímu systému, pokud a do takové míry, v níž její způsob života vyžaduje využití funkcí společnosti. Subjektivní práva tak mohou být chápána jako způsob kompenzace za ztrátu úplné inkluze a neměnné společenské pozice.²³

Formulováním práv jako lidských práv je zajištěno, že každý, bez ohledu na jeho společenskou pozici nebo status, může participovat na rozličných funkcionálních systémech a skrze ně utvářet svou osobnost. Lidská práva brání tomu, aby byla osobní identita nátlakem definována skrze příslušnost ke skupině, a zajišťuje inkluzi do různých funkcí systému.²⁴

Aplikujeme-li výše uvedené na situaci dětí, můžeme dojít k závěru, že obecné lidskoprávní úvahy nabízejí dětem výraznější možnost inkluze do jednotlivých subsystémů, včetně práva, než přístup založený na definování speciální role dětí ve společnosti a jejich práv, jak se o to snaží nová sociologie dětství nebo dětsko-právní aktivisté. Vzhledem k tomu, že není pochyb o subjektivitě dětí, mají nutně i subjektivní práva. I děti tak mají právo na sebeurčení, na možnost projevit svou vůli a schopnosti. Takové pojetí je zcela ve shodě s přístupem k dětem na základě jejich rozvíjejících se schopností (evolving capacities).²⁵ Znovu se tak ukazuje, že v praktické rovině chrání univerzálních lidskoprávních přístupů práva dětí lépe, než specifické přístupy dětsko-právní.²⁶

3. PRÁVO NA SEBEURČENÍ DÍTĚTE

Sebeurčení (self-determination) je na významy bohatým a v použití promiskuitním termínem. Přesto však je obtížné nalézt ucelené definice či pojetí toho, co znamená sebeurčení jednotlivce v právu. Pokud už se právo sebeurčení věnuje, pak povětšinou v jeho projevu práva na sebeurčení národů.²⁷ Sebeurčení v individuální rovině je definováno jako rozhodnutí mysli nebo samotné vůle vůči objektu.²⁸ Zřetelně zde vystupuje do popředí osobní rozměr, jež je ve svém základu spojen s otázkami lidského jednání jako funkce mysli, vůle a/nebo chtění.²⁹

3.1. Sebeurčení a determinismus

První úvahy o sebeurčení se datují již do třetího století před našim letopočtem, tedy do antického Řecka ke Stoikům a Epikurejcům. Za zmínku zde stojí především učení Chrýsippa ze Soloi. Jako první myslitel v historii čelil úspěšně otázce, jak je možné, aby lidské myšlenky, rozhodnutí, pocity a jednání, byly součástí nepřerušitelného kauzálního řetězce, kde každá předchozí událost funguje jako nutná a dostačující podmínka události následující, a současně aby bylo možné člověka považovat za odpovědného za své jednání. Úvaha o odpovědnosti za jednání totiž nutně vede k závěru, že člověk by mohl jednat i jinak, kdyby se tak rozhodl. Zjevný paradox. Chrýsippos tedy přišel s myšlenkou sebeurčení.³⁰ Jde o myšlenku, že do té míry, v níž lze jedince

²² Srov. LUHMANN, N. Individuum, Individualität, Individualismus, s. 149.

²³ Srov. LUHMANN, N. Das Recht der Gesellschaft, s. 110–117.

²⁴ Srov. VERSCHRAEGEN, G. Human Rights and Modern Society: A Sociological Analysis from the Perspective of Systems Theory, s. 267.

²⁵ Srov. LANSDOWN, G. The Evolving Capacities of the Child.

²⁶ Srov. CIRBUSOVÁ, M. Ohrožené dítě a jeho práva. Filosoficko právní analýza problému. [online].

²⁷ Srov. TRINIDAD, J. Self-Determination in Disputed Colonial Territories.

²⁸ SIMPSON, G., WEINER, W. *Oxford English dictionary*, s. 919.

²⁹ Srov. WEHMEYR, M. L., SHORGEN, K. A., LITTLE, T. D., LOPEZ, S. J. Introduction to the Self-Determination Construct, s. 4.

³⁰ Chrýsippos termín sebeurčení sám nikdy nepoužil, nicméně význam pojmů a konstruktů, které vytvořil, je shodný s tím, co bylo v minulosti i dnes sebeurčením myšleno.

považovat za vlečeného událostmi a vnějšími vlivy, bez možnosti jim vzdorovat, je jako kámen ve vodě – nesvobodný a nevhodný pro aplikaci principu odpovědnosti. Pokud však mezi faktory, jež ovlivnily jeho chování, byl sklon vůle k určitému účelu, a pokud navíc takový sklon byl dostačující (ačkoliv nemusel být nutnou) podmínkou jednání, pak byl člověk svobodný a jeho jednání záviselo na jeho vůli a rozhodnutí, bez něž by se nestalo.³¹ Chrysippovo řešení mělo zásadní význam pro otázku mravní odpovědnosti. Pokud jsou totiž některé důležité momenty jednání v naší moci – pokud je můžeme svou vůlí určit, neseme za ně odpovědnost. V opačném případě, pokud by člověk nemohl jednat svobodně, pokud by neměl příležitost jednat samostatně na základě svého rozhodnutí, pak by vše bylo nutné, neexistovala by možnost volit z možností a k tomu, co se člověku přihodí, by pak nebylo možné zaujmout morální postoj.³² To je ovšem silná deterministická pozice.

Na tomto místě musíme ještě vyjasnit, co máme na mysli determinismem. Podle jedné verze je determinismus doktrína, že veškeré události, včetně lidského jednání, jsou řízeny kauzálními zákony. Zde je však nutné ještě vyjasnit, co znamená, že je událost řízena kauzálními zákony? Odpověď vyžaduje využití konceptu předvídatelnosti. Pokud říkáme, že událost je řízena kauzálními zákony, tvrdíme tím, že je těmito zákony předvídatelná. Determinismus tedy říká, že veškeré události, včetně lidského jednání, jsou v principu předvídatelné. Důvod, proč je často odmítána možnost prolnutí principu sebeurčení s vírou v determinismus, je to, že z determinismu se zdá vyplývat nemožnost svobodného jednání. Vše co uděláme je předurčeno předchozími událostmi, takže veškeré naše jednání může mít nakonec počátek ve vlastnostech našeho okolí nebo v dědičnosti. Pokud je determinismus pravdivý, veškeré naše jednání je způsobeno událostmi, na něž nemáme žádný vliv. Taková úvaha pak implikuje, že žádné naše jednání není doopravdy svobodné. Princip sebeurčení však vyžaduje přijetí předpokladu, že alespoň některé lidské jednání je svobodné, protože jinak nemá smysl chtít, abychom respektovali svobodnou volbu klientů. Filozofové determinismu tvrdí, že pokud lidské jednání není kauzálně předurčeno, pak musí být čistě náhodné, což je ovšem nemožné ze dvou hlavních důvodů:³³

a) říci, že je jednání náhodné by mohlo být to samé, jako říci, že se stalo shodou okolností, což je však zcela zničující pro běžné koncepte odpovědnosti

b) my jsme si však vědomi jistých pravidelností v lidském jednání, takže lze často předvídat, co lidé učiní. Běžná zkušenost nám tedy ukazuje, že lidské jednání je, přinejmenším do jisté míry, předvídatelné a nemůže tak být nahodilé.

3.2. Sebeurčení dětí

Jistou obtíž pro úvahy o sebeurčení dětí představuje fakt, že je koncept sebeurčení těsně spjat s konstruktem racionality a dospělosti. I Chrysippos, jenž byl zkušený i v otázkách výchovy, předpokládal, že mravní soudy jsou vynášeny dospělými lidmi, kteří jediní mohou být odpovědní za své činy. Předpokládal dále, že povaha člověka se rozvíjí a utváří, a že klíčovou úlohu při rozvoji mravnosti, svobody a možnosti sebeurčení hraje výchova.³⁴ Pro Stoiky je totiž duše shodná s rozumem, chápou ji jako vládnoucí část osobnosti. Rozum je současně tím, co odlišuje člověka jako tvora od ostatních zvířat. V zárodečném stavu jsme podle Stoiků jako rostliny - ovládnání pouze přirozeností (*physis*). Šokem narození je tento zárodečný stav transformován do neracionální duše, jež jedná na základě neracionálních tužeb a impulsů. Jak rosteme, vyvíjí se i náš rozum. V dětství, tvrdí Stoikové, jsme ovládnání neracionálními impulsy, podobně jako zvířata.³⁵

Tento základní design argumentů, v nichž je sebeurčení úzce spojeno s morálním rozměrem odpovědnosti za své jednání, což je opět spojeno s rozvojem racionálního uvažování, se udržel po

³¹ Srov. BERLIN, I. Liberty. Incorporating Four Essays on Liberty, s. 260.

³² Srov. RIST, J. M. Stoická filosofie, s. 138-141.

³³ Srov. Stalley, R. F. Determinism and the principle of client self-determination. s. 100-105

³⁴ Srov. RIST, J. M. Stoická filosofie, s. 139.

³⁵ Srov. FREDE, M. A Free Will. Origins of the notion in ancient thought. 1. vyd. Berkeley: University of California Press, 2011, s. 31-48.

tisíciletí. V průběhu osvícenství byl znovu uveden na scénu myšlenkami Johna Locka, jenž se vymezoval vůči Descartesovu pojetí člověka s vrozenou - Bohem od počátku vloženou - ideou Boha. Locke na tomto místě představil svůj koncept prázdné mysli (*tabula rasa*), jež je postupně zaplňována poznáním a zkušenostmi.³⁶ Z této základní premisy vycházejí i Lockovy úvahy o dětech. Locke považuje děti za nezralé, iracionální, neznalé a nevyvinuté. Děti jsou vnímány jako nositelé dosud nerealizovaných a zatím plně nerozvinutých schopností a možností – jsou rozumově nedostatečné a nedovyvinuté. Díky tomu postrádají zralost dospělých, která z nich dělá vědomé a zodpovědné občany. Děti jsou tak doslova chápány jako „ještě-ne-dospělé“. Dětství je vlastně jakýmsi tréninkem na dospělost, v němž se mají děti postupně posouvat do stavu dospělosti kontinuálním rozvíjením svých rozumových schopností. Vzhledem k tomu, že děti jsou chápány jako ne-dospělé a vlastně tedy ne-lidé, resp. ne-občané v plném slova smyslu, nemohou být ani nositeli práv. Děti se tak stávají subjekty společenského morálního a intelektuálního rozvoje, jehož účelem je rozvoj společnosti jako celku. V průběhu svého tréninku na dospělost jsou postupně sociálně rozvíjeny a adaptovány na prostředí a hodnoty dospělých.³⁷ V moderním, mnohem přísnějším, a z pohledu deterministických úvah extrémním hávu prosazoval podobné myšlenky B. F. Skinner, jenž byl přesvědčen, že veškeré lidské jednání je řízeno čistě zákony operantního podmiňování.³⁸

Úvahy Stoiků, scholastiků i pozdějších osvícenců nebo představitelů behaviorismu tak vedou k nemilému závěru – sebeurčení je jako výsostně racionální kategorie dětem nepřístupné. Pokud je tento argument platný, pak jsou možnosti práva při ochraně lidských práv dětí, zejména práva na sebeurčení, značně omezené. My jsme však přesvědčeni, že výše uvedené závěry platné nejsou.

První námitka je čistě filosofická a vychází z důkladné analýzy deterministických argumentů. Pokud platí, jak tvrdí Stoikové, že:

- I. člověk není pouze objektem vlečeným kauzálním řetězcem událostí,
- II. člověk není objektem ale subjektem uplatňujícím svou vůli,
- III. člověk uplatňuje svou vůli, pokud je schopen výkonu výsostně racionálních úkonů,
- IV. děti nejsou schopny výsostně racionálních úkonů,

vyplývá z takových premis závěr, že děti jsou pouze objekty ovlivňované bezvýhradně kauzálními zákony. Takto silný deterministický předpoklad však také znamená, že:

- V. veškeré jednání dětí musí být v principu předvídatelné.

Takové tvrzení je však v naprostém rozporu s naší zkušeností, kterou máme s dětmi jako partnery v sociálních interakcích,³⁹ ale i se zkušeností našeho vlastního dětství.

3.3. Sebeurčení jako projev jednání

Druhý argument proti tezi, že děti nemohou požívat práva na sebeurčení je založen na současných psychologických výzkumech, jež se týkají projevů sebeurčení u dětí. Palmer et al. přesvědčivě dokazují, že ačkoliv jsou děti závislé na dospělých, již v průběhu raného dětství projevují dovednosti, znalosti, schopnosti a zkušenosti, jež lze považovat za základ sebeurčení.⁴⁰

³⁶ Srov. WEHMEYR, M. L., SHORGEN, K. A., LITTLE, T. D., LOPEZ, S. J. Introduction to the Self-Determination Construct, s. 5-7.

³⁷ BRZOBOHATÝ, R. Ideové a metodologické předpoklady přístupu založeného na právech dítěte, s. 252.

³⁸ Srov. WEHMEYR, M. L., SHORGEN, K. A., LITTLE, T. D., LOPEZ, S. J. Introduction to the Self-Determination Construct, s. 8.

³⁹ Bez ohledu na fakt, že jsou chvíle, kdy by většina rodičů přesně takovou zákonitost více než ocenila.

⁴⁰ Srov. PALMER, S. B., WEHMEYR, M. L., SHORGEN, K. A. The Development of Self-Determination During Childhood, s. 72.

Little et al. poukazujú na fakt, že presvedčení o schopnosti řídit a ovládat svět kolem sebe se rozvíjí již v předškolním věku a profiluje se jak podle oblastí jednání, tak i podle využívaných prostředků. Děti začínají rozumět tomu, že různé oblasti jednání vyžadují různé schopnosti.⁴¹ Stern⁴² nebo Rossetti⁴³ popisují zřetelné indikátory toho, že kojenci, resp. batolata jsou schopné výběru mezi dvěma objekty, na požádání vyberou dva oblíbené předměty, a od dvou let jsou již děti na požádání schopné volby jednoho objektu z pěti. Co se týká řešení problémů, Ramani a Brownell ukazují, jak děti prostřednictvím hry řeší sociální problémy spojené se společenskou interakcí, jako je třeba sdílení oblíbených předmětů, vycházení s ostatními nebo řešení konfliktů s vrstevníky.⁴⁴ Děti jsou schopné i vysoce komplexních mentálních funkcí v podobě rozhodování (decision-making), jež v sobě zahrnuje jak schopnost řešit problémy tak i schopnost volby z více variant dostupných řešení, zvažování různých možností jednání, úvahy o důsledcích jednotlivých možností atd.⁴⁵ Jedna ze studií například zkoumala vývoj schopnosti rozhodování na upraveném herním úkolu pro dospělé u 69 dětí ve věkovém rozpětí tří až šesti let. Výsledky pochopitelně ukázaly, že šestileté děti jsou schopné mnohem lépe porozumět zadání a dosahovat lepších výsledků v rozhodování, než děti tříleté.⁴⁶ V neposlední řadě jsou pak děti schopné zpracovávat situace vyžadující vazbu nebo stanovování cílů a jejich dosahování. Například Trabasso et al. ukázali, jak jsou již čtyřleté děti schopné ze série obrázků zobrazujících události vybrat ten, který reprezentuje cíl, a že od pěti let jsou již děti schopné propojovat cíle a jednání k nim vedoucí.⁴⁷

Veškeré tyto výzkumy směřují a jsou podporovány zásadním předpokladem – rozvoj všech výše zmíněných dovedností je kriticky závislý na prostředí dětí. Nejenom prostředí rodiny, ale i očekávání a výzvy nastavované širší společností, nabízení různých možností, včetně těch z pohledu aktuálního prožívání náročných, je pro rozvoj schopnosti sebeurčení zásadní. Dospělí musí být k dosažení tohoto účelů nejenom citliví a vnímaví vůči dětem, ale také jim nabízet příležitosti k rozvíjení odpovědnosti nebo je postupně učit strategie řešení problémů, jež jsou pro danou společnost a kulturu typické a umožní dětem postupně se integrovat do společnosti.⁴⁸ Taková výzva vyžaduje i od takových společenských institucí, jako je např. právo, aby aktivně a odpovědně přistoupily k rozvíjení takových příležitostí.

4. SPOLEČENSKÉ PŘEDPOKLADY SEBEURČENÍ A DŮSLEDKY PRO PRÁVNÍ POJETÍ DÍTĚTE

Předchozí řádky naznačují, že efektivní podpora i výkon práva na sebeurčení musí zahrnovat oba rozměry – individuální i společenský. Individuální rozměr sebeurčení jsme náležitě osvětlili v předchozí části, takže se nyní zaměříme na jeho společenské předpoklady. Východiskem bude znovu sociologie Niklase Luhmanna. Z Luhmannova pojetí vyplývá, že, oproti běžnému přesvědčení, skutečná autonomie a sebeurčení jedince nemohou být realizovány izolovanými jedinci, ale jsou možné jediné v rámci širšího a diferencovaného společenského prostředí. Základní práva a svobody totiž institucionalizují nejenom negativní svobody, ale také uznávají společenský rozměr osobního rozvoje - garantují možnost rozvíjet společenskou identitu. V moderní společnosti jsou lidská práva zásadní pro společenské uznání a pro respekt k jakémukoliv lidskému tvorovi jako k osobě. Nejsou tedy právy izolovaného jedince, nýbrž berou v úvahu specifické společenské

⁴¹ LITTLE, T., HAWLEY, P., HENRICH, C., MARSLAND, K. Three Views of the Agentic Self: A Developmental Synthesis, s. 397.

⁴² Srov. STERN, D. The interpersonal world of the infant. 1. vyd. New York: Basic Books, 1985.

⁴³ Srov. ROSSETTI, L. The Rossetti infant-toddler language scale. East Moline: LinguiSystems, Inc., 1990.

⁴⁴ Srov. RAMANI, G. B., BROWNELL, C. A. Preschoolers' cooperative problem solving: Integrating play and problem solving, s. 92–108.

⁴⁵ Srov. FURBY, L., BEYTH MAROM, R. Risk taking in adolescence: A decision-making perspective, s. 1–44.

⁴⁶ Srov. GARON, N., MOORE, C. Complex decision making in early childhood, s. 158–170.

⁴⁷ Srov. TRABASSO, T., STEIN, N., RODKIN, P., PARK, M., BAUGHAN, C. Knowledge of goals and plans in the on-line narration of events, s. 133–170.

⁴⁸ Srov. PALMER, S. B. et al. The Development of Self-Determination During Childhood, s. 83.

prostředí moderních lidských bytostí. Sebeurčení a sebe prezentace moderního jedince jsou možné jedině, pokud je zaručeno svobodné zahrnutí / zapojení do nejrůznějších struktur moderní společnosti.⁴⁹

4.1. Rovnost před právem

Základní lidská práva jsou formulována nejenom jako práva založená na svobodě, ale také jako rovná práva. Všichni lidé mají práva čistě z toho titulu, že jsou lidmi, takže lidská práva jsou univerzální. Každý je oprávněn ke všem právům a svobodám. Právo na rovnost v Luhmannově pojetí však není ani vyjádřením přirozené rovnosti (všichni lidé jsou si rovni), ani vyjádřením hodnoty, o níž se má usilovat (se všemi lidmi by se mělo zacházet stejně). Ve světle jeho funkce v moderní společnosti může být princip rovnosti považován spíše za princip selektivní netečnosti: pouze relevantní vlastnosti nebo nerovnosti mohou hrát roli v procesu inkluze. V potaz by neměly být brány úplně všechny vlastnosti nebo nerovnosti.⁵⁰

Princip rovnosti Luhmann formuluje na základě diferenciací rolí. Rovné zacházení znamená, že v potaz jsou brána pouze funkcionálně určitá rolí očekávání a požadavky. S konzumenty by proto mělo být zacházeno jako s konzumenty, s voliči jako s voliči, se studenty jako se studenty, s členy rodiny jako s členy rodiny, se subjekty práva jako se subjekty práva, s právními osobnostmi jako s právními osobnostmi. atd.⁵¹ Jakékoliv zaměření na nejasnou, strukturálně irelevantní, jakkoli náhodnou a toliko osobní rolí kombinaci je porušením principu rovnosti.⁵²

Lze tedy říci, že právo na rovnost garantuje jednotlivcům, že budou do rozličných systémů moderní společnosti zapojováni na základě konkrétních a soudržných kritérií a procedur. Jedině tak lze zajistit, že irelevantní společenské charakteristiky, jako barva pleti, pohlaví, jazyk, věk, náboženství, politická nebo jiná příslušnost, nebudou brány v potaz.⁵³

4.2. Požadavky Úmluvy o právech dítěte

Pojetí rovnosti před právem akcentuje i komentář k Úmluvě o právech dítěte, kde se jasně uvádí, že smluvní státy nesmějí vycházet z apriorně deficitního pojetí dítěte jako někoho, kdo nemá schopnosti vyjádřit svůj názor, resp. projevit svou vůli, ale právě naopak, musí předpokládat, že děti tuto schopnost mají a nemusejí ji žádným způsobem prokazovat. Komentář k Úmluvě, podobně, jako jsme to my provedli před chvílí, zdůrazňuje vědecky založené poznání, že děti jsou schopné svou vůli a názory projevit a že jsou schopné porozumět situaci natolik, aby se k ní mohly vyjádřit sobě a svému vývojovému období odpovídajícím způsobem.⁵⁴

5. ZÁVĚR

Tak jak procházelo vývojem postavení dítěte ve společnosti a s tím spojená práva, která mu byla postupně připisovaná, tak si obdobným vývojem obecně prošla i lidská práva. Označování dítěte za subjekt práva je spíše historický pozůstatek pramenící ve společenském postavení dítěte v minulosti, kdy bylo předmětem otcovské moci (*patria potestas*) a bylo s ním nakládáno spíše jako s věcí. Postavení dítěte jako subjektu práva je faktem, který je mnohem obtížnější zpochybnit, než obhájit.

⁴⁹ Srov. LUHMANN, N. Grundrechte als Institution, s. 79-81.

⁵⁰ Srov. VERSCHRAEGEN, G. Human Rights and Modern Society: A Sociological Analysis from the Perspective of Systems Theory, s. 278.

⁵¹ Srov. LUHMANN, N. Grundrechte als Institution, s. 179.

⁵² Srov. LUHMANN, N. Das Recht der Gesellschaft, s. 111-112.

⁵³ Srov. Tamtéž, s. 115-116.

⁵⁴ Srov. Všeobecný komentář č. 12 k Úmluvě o právech dítěte. Úmluva o právech dítěte a související dokumenty, s. 64.

V súčasnosti vychádzame z prístupu založeného na ľudských právach, ktorý pripisuje všetkým ľuďom veškerá ľudská práva čistě z toho dôvodu, že sú ľuďmi. Zcela v duchu Luhmannova požiadavku rovnosti musíme upustiť v úvahách o ľudských právach od všetkých štruktúrne irelevantných, náhodných a toľko osobných rolových charakteristík. S deťmi je tak podľa práva nutné zachádzať pouze jako s ľuďmi, pretože jejich dětství je definováno štruktúrne irelevantní charakteristikou věku.

Deťi majú, a to již od veľmi útlého věku, veškeré osobní předpoklady pro to, aby byly schopny projevit svou vůli a naplňovat tak své právo na sebeurčení. Co zatím deťi nemají tak samozřejmě, je vůle na straně dospělých, zachádzať s deťmi takovým způsobem, aby své sebeurčení mohly naplňovat.

Máme-li naplňovat a chránit dětská práva, tak jak jsme se k nim zavázali, tak do budoucna již nestačí pouze deklarovat, že deťi jsou subjektem práva. Potreba zdůraznit tuhle společenskou změnu je již překonána. Pro efektivní naplňování práv deťi do budoucna je nezbytné začít se na ně dívat optikou lidských práv. Nadále se již nelze spokojit pouze s tvrzením, že deťi jsou subjekty práv. Je třeba přistupovat k nim jako k ľuďm a důsledně rozlišovat, kdy se budeme v případě deťi zabývat otázkami týkajícími se právního postavení dítěte ve společnosti, a kdy se naopak budeme věnovat např. otázkám právní ochrany ohroženého dítěte.

Použitá literatura:

Analýza inovativních postupů a služeb pro rodiny a deťi v České republice [on-line], 1. vyd. Praha: MPSV ČR, 2017. Dostupné z <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/analýza-inovativnich-postupu-a-sluzeb-pro-rodiny-a-deťi-v-ceske-republice2017>.

BERAN, K. Pojem osoby v právu. Praha: Legas, 2012, 224 s. ISBN 978-80-87576-06-9.

BERLIN, I. Liberty. Incorporating Four Essays on Liberty. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2002. 382 s. ISBN 0-19-924988-1.

BRZOBOHATÝ, R. Ideové a metodologické předpoklady přístupu založeného na právech dítěte. In Jílek, D., Čechová, I. (eds.) *Aktuální otázky ochrany práv deťi. Informování deťi o jejich právech*. 1. vyd. Bro: Česko-britská, o.p.s, 2017, 301 s. ISBN: 978-80-905598-3-7.

CIRBUSOVÁ, M. Ohrožené dítě a jeho práva. Filosoficko právní analýza problému. [online]. Brno, 2016. [cit. 30. 8. 2017]. Disertační práce. 216 s. Masarykova univerzita, právnická fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/238456/pravf_d/Disertacni_prace.pdf

DECI, E. L., RYAN, R. M. (eds.). Handbook of Self-Determination Research. 1. vyd. Rochester: University of Rochester Press, 2004, 480 s. ISBN 978-1580461566.

DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada Publishing, 1995, 245 s. ISBN 80-7169-192-5.

FREDE, M. A Free Will. Origins of the notion in ancient thought. 1. vyd. Berkeley: University of California Press, 2011, 224 s. ISBN 978-0520268487.

FURBY, L., BEYTH MAROM, R. Risk taking in adolescence: A decision-making perspective. In: *Developmental Review*, 1992, č. 12, s. 1–44.

GARON, N., MOORE, C. Complex decision making in early childhood. In: *Brain and Cognition*, 2004, č. 55, s. 158–170.

JÍLEK, D., ČECHOVÁ, I. (eds.). Aktuální otázky ochrany práv deťi. Informování deťi o jejich právech. 1. vyd. Bro: Česko-britská, o.p.s, 2017, 301 s. ISBN: 978-80-905598-3-7.

KING, M. The sociology of childhood as scientific communication. In: *Childhood*, 2007, roč. 14, č. 2, s. 193-213.

KNETLOVÁ, Z. a kol. Čí je to hra? 1. vyd. České Budějovice: Krizové centrum pro deťi a rodinu v Jihočeském kraji, 2017, 215 s. ISBN 978-80-904854-6-4.

KŘIVÁČKOVÁ, J., HAMULÁKOVÁ, K., TINTĚRA, T. a kol. K pojetí člověka a věci v novém soukromém právu. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2015. 272 s. ISBN 978-80-7400-294-6.

LANSDOWN, G. The Evolving Capacities of the Child. 1. Vyd. UNICEF: Florence. 2005. 112 s. ISBN 978-88-891291-5-9.

LITTLE, T., HAWLEY, P., HENRICH, C., MARSLAND, K. Three Views of the Agentic Self: A Developmental Synthesis. In: Deci, E. L., Ryan, R. M. (eds.). *Handbook of Self-Determination Research*. 1. Vyd. Rochester: University of Rochester Press, 2004. 480 s. ISBN 978-1580461566.

- LUHMANN, N. Subjektive Rechte: Zum Umbau des Rechtsbewusstseins für die moderne Gesellschaft. In: Luhmann, N. Gesellschaftsstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft – sv. 2. 1. vyd. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag, 1981, 293 s. ISBN 978-35-180755-1-7.
- LUHMANN, N. Gesellschaftsstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft – sv. 2. 1. vyd. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag, 1981, 293 s. ISBN 978-35-180755-1-7.
- LUHMANN, N. Individuum, Individualität, Individualismus. In Luhmann, N. Gesellschaftsstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft – sv. 3. 1. vyd. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag, 1989. 457 s. ISBN 978-3-518-28693-7.
- LUHMANN, N. Gesellschaftsstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft – sv. 3. 1. vyd. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag, 1989. 457 s. ISBN 978-3-518-28693-7.
- LUHMANN, N. Das Recht der Gesellschaft. 1. vyd. Berlin: Suhrkamp Verlag, 1995. 598 s. ISBN: 978-3518287835.
- LUHMANN, N. Grundrechte als Institution. 6. vyd. Berlin: Duncker & Humblot, 2019, 223. s. ISBN: 978-3428009596
- McDERMOTT, F. E. Introduction. In: McDermott, F. E. (ed). Self-determination in social work. 1. vyd. London: Routledge & Kegan Paul, 1975. 245 s. ISBN 0-7100-7981-8.
- McDERMOTT, F. E. (ed). Self-determination in social work. 1. vyd. London: Routledge & Kegan Paul, 1975. 245 s. ISBN 0-7100-7981-8.
- PALMER, S. B., WEHMEYR, M. L., SHORGEN, K. A. The Development of Self-Determination During Childhood. In: Wehmeyr, M. L., Shorgen, K. A., Little, T. D., Lopez, S. J. (eds.). Development of self-determination trough the life-course. 1. vyd. Dodrecht: Springer, 2017. 303 s. ISBN: 978-94-024-1042-6
- RAMANI, G. B., BROWNELL, C. A. Preschoolers' cooperative problem solving: Integrating play and problem solving. Journal of Early Childhood Research, 2014, č. 12, s. 92–108.
- RIST, J. M. Stoická filosofie. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1998, 343 s. ISBN: 80-86005-06-5.
- ROSSETTI, L. The Rossetti infant-toddler language scale. East Moline: LinguiSystems, Inc., 1990.
- SIMPSON, G., WEINER, W. The Oxford English Dictionary. 2. vyd. Oxford: Clarendon Press, 1989, 21728 s. ISBN 9780198611868.
- STERN, D. The interpersonal world of the infant. 1. vyd. London: Routledge, 1985. 352 s. ISBN 978-1855752009.
- STALLEY, R. F. Determinism and the principle of client self-determination. In McDermott, F. E. (ed). Self-determination in social work. 1. vyd. London: Routledge & Kegan Paul, 1975. 245 s. ISBN 0-7100-7981-8.
- TRABASSO, T., STEIN, N., RODKIN, P., PARK, M., BAUGHAN, C. Knowledge of goals and plans in the on-line narration of events. In: *Cognitive Development*, 1992, č. 7, s. 133–170.
- TRINIDAD, J. Self-Determination in Disputed Colonial Territories. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 288 s. ISBN 110841818X.
- USNESENÍ PŘEDSEDNICTVA ČESKÉ NÁRODNÍ RADY č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.
- VERSCHRAEGEN, G. Human Rights and Modern Society: A Sociological Analysis from the Perspective of Systems Theory. In Journal of Law and Society, 2002, roč. 29, č. 2, s. 258 – 281.
- Všeobecný komentář č. 12 k Úmluvě o právech dítěte. Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. Praha: MPSV ČR, 2016. s. 64 ISBN 978-80-7421-1.
- WEHMEYR, M. L., SHORGEN, K. A., LITTLE, T. D., LOPEZ, S. J. Introduction to the Self-Determination Construct. In Wehmeyr, M. L., Shorgen, K. A., Little, T. D., Lopez, S. J. (eds.). Development of self-determination trough the life-course. 1. vyd. Dodrecht: Springer, 2017. 303 s. ISBN: 978-94-024-1042-6.
- WEHMEYR, M. L., SHORGEN, K. A., LITTLE, T. D., LOPEZ, S. J. (eds.). Development of self-determination trough the life-course. 1. vyd. Dodrecht: Springer, 2017. 303 s. ISBN: 978-94-024-1042-6

Kontaktné údaje:

Mgr. Robin Brzobohatý
robin.brzobohaty@gmail.com
Masarykova Univerzita v Brně, Právnická fakulta
Veveří 70, 611 80
Česká republika

Mgr. Ing. Martina Cirbusová, Ph.D.
martina.cirbusova@mpsv.cz
Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
Na poříčním právu 1/376
Praha 2, 128 01
Česká republika

PRÁVNE POSTAVENIE SUBJEKTOV SUROGAČNÉHO MATERSTVA VO VEĽKEJ BRITÁNII

Lenka Dufalová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The United Kingdom is one of the few European countries explicitly regulating issues of surrogacy, since 1985 when the Surrogacy Arrangements Act was adopted. Despite the fact, jurisprudence and legal practice still deal with number of issues that arise in relation to surrogacy. In the article, the author deals with the legal status of entities involved in legal relationship of surrogacy, namely the surrogate and the intended parents, who can acquire parental rights and obligations exclusively based on a court decision, by so-called parental order.

Abstrakt: Veľká Británia je jedným z mála európskych štátov, ktoré explicitne regulujú otázky týkajú sa surogačného materstva, a to už od roku 1985, kedy bol prijatý Surrogacy Arrangements Act. Napriek tejto skutočnosti, sa právna veda aj prax stále zaoberá množstvom otázok, ktoré v súvislosti so surogačným materstvom vyvstávajú. Autorka sa v článku venuje právnemu postaveniu subjektov, ktoré vystupujú v právnom vzťahu surogačného materstva, a to náhradnej matky a objednávateľskému páru, ktorý rodičovské práva a povinnosti môže nadobudnúť výlučne na základe súdneho rozhodnutia, vydaním tzv. parental order.

Key words: surrogacy, surrogate, intended parents, rights and obligations

Kľúčové slová: surogačné materstvo, surogátka, objednávateľa, práva a povinnosti

1 ÚVOD

Surogačné materstvo je vo Veľkej Británii regulované pomerne reštriktívne, čo je dôsledkom udalostí pred prijatím právnej úpravy surogačného materstva, ktorá má vo Veľkej Británii tradíciu už od roku 1985, kedy bol prijatý a nadobudol účinnosť Zákon o surogačných dojednaniach¹. Uvedený zákon upravuje základné podmienky upravujúce tento právny inštitút. Prijatiu zákona predchádzalo niekoľko udalostí – najvýznamnejšou z nich bolo narodenie prvého dieťaťa následkom fertilizácie in vitro (IVF, mimotelové oplodnenie) v júli 1978, ktoré predstavovalo významný pokrok v oblasti humánnej embryológie. Medicínsky pokrok tak nielen v minulosti, ale v súčasnosti, prináša nielen nové poznatky a možnosti liečby, ale aj množstvo etických, právnych a filozofických otázok, s ktorými sa spoločnosť musí vysporiadať. Vo Veľkej Británii mala na tieto otázky v tom čase poskytnúť odpovede v roku 1982 špeciálne zriadená komisia (Committee of Inquiry Into Human Fertilisation and Embryology), ktorej predsedníčkou bola Mary Warnock. Komisia vypracovala správu známu aj ako Warnock Report (1984), ktorá sa v súvislosti s liečbou neplodnosti a možnosťami umelého oplodnenia osobitne venovala aj otázke surogačného materstva, keďže práve metóda IVF mala významný vplyv na možnosti využitia surogačného materstva. Tá umožňuje neplodným párom byť genetickými rodičmi dieťaťa, čo iné, dovtedy dostupné metódy umelého oplodnenia neumožňovali. Komisia v správe uviedla, že surogačné materstvo je eticky neprijateľné

¹ V uvedenom zákone, anglický zákonodarca používa pojem „arrangements“, nie *agreement* alebo *contract*, čím pravdepodobne poukazuje na skutočnosť, že ide o neformálne dohody medzi subjektami tohto právneho vzťahu, ktoré sú podľa ustanovenia článku 1A zákona o surogačných dojednaniach stranami týchto dojednaní nevymáhateľné. Z pohľadu slovenského práva možno tieto dohody označiť za naturálne obligácie, kedy dobrovoľné plnenie je zákonom dovolené, avšak nie súdne vynútiteľné. V uvedených prípadoch vzniká subjektom právo, ktoré sa ale *ex lege* nezmení na právny nárok.

v prípadoch, ak je žena schopná vynosiť dieťa a taktiež odporúčala zaviesť trestnoprávne sankcie, ktoré by postihovali subjekty, ktoré by komerčne sprostredkovali surogačné materstvo.² Tieto odporúčania sa v zákone o surogačných dojednaniach prejavili tak, že aj v súčasnosti sa za trestný čin považuje akákoľvek angažovanosť pre komerčné (odplatné) surogačné materstvo.³ Druhou udalosťou, ktorá viedla k rozhodnutiu legislatívne upraviť surogáciu vo Veľkej Británii bola publicita venovaná prípadu náhradnej matky Kim Cotton, ktorá za odmenu 6 500 libier vynosila dieťa ako náhradná matka pre objednávateľský pár a následne svoj príbeh predala bulvárnej tlači za 20 000 libier.⁴

Nemenej významným právnym predpisom upravujúcim právne rodičovstvo v prípade využitia metód asistovanej reprodukcie a podmienky pre transfer právneho rodičovstva je Zákon o asistovanej reprodukcii (Human Fertilisation and Embryology Act 1990 v znení novely z roku 2008, ďalej aj ako „zákon o asistovanej reprodukcii“), ktorý upravuje určovanie rodičovstva k deťom narodeným prostredníctvom využitia metód asistovanej reprodukcie a tiež stanovuje podmienky pre prevod rodičovských práv a povinností v prípade surogačného materstva.

Základné rysy surogačného materstva vo Veľkej Británii sú nasledovné:

- a) dovolené je výlučne altruistické surogačné materstvo, nie komerčné,
- b) aspoň jeden z objednávateľov musí byť genetickým rodičom dieťaťa,
- c) dohody týkajúce sa surogačného materstva sú právne nevymáhateľné,
- d) objednávateľia nadobúdajú právne rodičovstvo až rozhodnutím súdu,
- e) toto rozhodnutie súdu možno vydať len v prípade, ak k splodeniu dieťaťa došlo niektorou z metód umelého oplodnenia (aj tzv. domáce umelé oplodnenie), nie prirodzeným spôsobom.

Základná otázka týkajúca sa právneho postavenia subjektov surogačného materstva, na ktorú sa tento článok pokúsi odpovedať je otázka posúdenia toho, kto zo zúčastnených subjektov je právnym rodičom dieťaťa a kto teda disponuje rodičovskou zodpovednosťou k dieťaťu narodenému surogátke.

2 SUBJEKTY PRÁVNEHO VZŤAHU SUROGAČNÉHO MATERSTVA

Subjektami právneho vzťahu surogačného materstva sú predovšetkým náhradná matka, t.j. surogátka, a objednávateľský pár, pričom k prechodu právneho rodičovstva zo surogátky na objednávateľský pár dochádza na základe súdneho rozhodnutia tzv. výrokom o rodičovstve (*parental order*). Zákon o asistovanej reprodukcii v ustanoveniach § 54 a 55 upravuje hmotnoprávne požiadavky, ktoré musia byť splnené, aby súd takéto rozhodnutie vydal. Predpokladom pre jeho vydanie je žiadosť relevantných subjektov, pričom podľa právnej úpravy platnej a účinnej do 02.01.2019 žiadosť museli podať vždy dve osoby (model právneho rodičovstva dvoch subjektov/rodičov). Následkom súdneho rozhodnutia vo veci *Re Z* [2015] EWFC 73 zo dňa 07.09.2015⁵ však došlo k zmene príslušnej legislatívy a v súčasnosti zákon o asistovanej

² Správa dostupná tu: https://www.bioeticacs.org/iceb/documentos/Warnock_Report_of_the_Committee_of_Inquiry_into_Human_Fertilisation_and_Embryology_1984.pdf

³ Bližšie k tomu: ustanovenia § 2 zákona o surogačných dojednaniach.

⁴ Fenton-Glynn, C.: The regulation and recognition of surrogacy under English law: an overview of the case-law. In: *Child and Family Law Quarterly*, Vol 27, No 1, 2015, s. 84

⁵ V uvedenom prípade žiadal o vydanie *parental order* biologický otec dieťaťa narodeného surogátke v Minnesote, USA, ktorý disponoval rozhodnutím súdu v USA, ktorý zbavil surogátku rodičovských práv a povinností a založil výlučné právne rodičovstvo biologického otca dieťaťa. Vo Veľkej Británii je v prípade surogačného materstva možný transfer právneho rodičovstva len vydaním *parental order* za splnenia podmienok uvedených v zákone o asistovanej reprodukcii. Ten však bolo možné vydať len dvojici žiadateľov, nie osamelej osobe (§ 54 ods. 1). V súlade s právom Veľkej Británie tak bola surogátka aj naďalej považovaná za právnu matku dieťaťa a vo vzťahu k osamelému žiadateľovi nebolo možné vydať *parental order*. Súd tak žiadosť zamietol, avšak následkom diskusie vyvolanej týmto rozhodnutím došlo k zmene legislatívy, aj s ohľadom na skutočnosť, že požiadavka dvoch žiadateľov nie je v súlade s článkom 14 v spojení v článkom 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

reprodukcii umožňuje prechod právneho rodičovstva a rodičovskej zodpovednosti aj len na jednu osobu, čím sa vyriešila jedna z problematických otázok surogačného materstva vo Veľkej Británii.

2.1 Surogátka

Vo vzťahu k žene, ktorá je ochotná vynosiť a porodiť dieťa pre objednávateľov, právo nestanovuje žiadne požiadavky pre to, kto môže vystupovať ako náhradná matka. Jedinou podmienkou je, že k splodeniu dieťaťa nesmie prísť prirodzeným spôsobom, t.j. prostredníctvom pohlavného styku medzi surogátkou a objednávateľom, ale niektorou z metód asistovanej reprodukcie. V prípade, ak sa preukáže, že dieťa bolo splodené pohlavným stykom, nie je možné vydať *parental order* a jedinou možnosťou, ako sa objednávateľ/objednávateľský pár môže stať rodičom dieťaťa je prostredníctvom adopcie. Legislatívne sa taktiež nevyžaduje, aby bol proces umelého oplodnenia uskutočnený subjektom, ktorý má licenciu na vykonávanie zákrokov asistovanej reprodukcie. Celý proces môže prebehnúť aj v domácom prostredí, avšak v takom prípade je sťažený proces dokazovania skutočnosti, že k splodeniu dieťaťa nedošlo prirodzeným spôsobom. Zákon o asistovanej reprodukcii tiež zakazuje poskytnutie odplaty surogátke, či už v peniazoch alebo formou inej výhody.⁶ Surogátke môžu byť nahradené len primerane vzniknuté náklady súvisiace s tehotenstvom a pôrodom.

2.2 Objednávateľ

Subjekty, ktoré vyjadria vôľu nadobudnúť právne rodičovstvo k dieťaťu, ktoré vynosiť a porodiť náhradná matka, sa zvyčajne označujú pojmom objednávateľa (*intended parents, commissioning couple*). Do 02.01.2019 bolo podľa zákona o asistovanej reprodukcii možné, aby bol *parental order* vydaný len v prípade, ak na strane žiadateľov vystupovali dve osoby. Zmena legislatívy po vydaní rozhodnutia vo veci *Re Z* v súčasnosti umožňuje, aby o vydanie *parental order* požiadala aj len jedna osoba, ako jediný žiadateľ a budúci rodič dieťaťa. Podmienky, ktoré žiadatelia musia spĺňať, sú v článku 54 zákona o asistovanej reprodukcii stanovené nasledovne:

- a) ak je žiadateľom jedna osoba:
 - o táto osoba musí byť genetickým rodičom dieťaťa,
 - o v čase podania žiadosti o vydanie *parental order* musí mať 18 rokov,
 - o musí mať domicil⁷ v Spojenom kráľovstve, Channel Islands alebo Isle of Man,
 - o musí sa o dieťa osobne starať,
 - o musí vyjadriť slobodný, úplný a nepodmienený súhlas s vydaním *parental order*.
- b) ak sú žiadateľmi dve osoby, musí ísť o osoby, ktoré sú buď manželia⁸ alebo osoby, ktoré uzavreli formálny občiansky zväzok (*civil partners*)⁹ alebo osoby, ktoré žijú ako *de facto*

⁶ Článok 54 ods. 8.

⁷ Domicil je pomerne komplikovaný koncept, ktorý sa posudzuje prísne individuálne v každom jednom prípade. Ako uvádza Ústavný súd Slovenskej republiky v uznesení spis. zn. II. ÚS 5/2017-15 zo dňa 11.01.2017: "Ide o právny inštitút, ktorý má svoje korene v právnych poriadkoch založených na zvykovom práve (*common law*).... Pri pojme domicil samotné Nariadenie Brusel IIa výslovne uvádza, že Nariadenie Brusel IIa používa pojem domicil v rovnakom význame, aký má v právnych poriadkoch Veľkej Británie a Írska (čl. 3 ods. 2 Nariadenia Brusel IIa). Pojem domicil (pobyt) by sa dal analogicky prirovnať k trvalému pobytu podľa slovenských právnych predpisov a dalo by sa zhrnúť, že osoba môže mať trvalý pobyt podľa Registra obyvateľov SR nahlásený na takom mieste, na ktorom sa nezdržiava a teda obvyklý pobyt má niekde inde. Obdobne je to i s domicilom, s tým, že právny poriadok Veľkej Británie a Írska rozlišuje dva hlavné typy domicilov - domicil pôvodu (*domicil of origin*) a domicil výberu (*domicil of choice*). Domicil pôvodu je osobe pridelený pri jej narodení.... Na to, aby (osoba mohla) prijať zvolený domicil, musia mať miesto bydliska v príslušnej jurisdikcii a zamýšľať zotrvať v tomto mieste bydliska dobu neurčitú, resp. natrvalo. Ak niektorý z týchto prvkov prestane existovať, prestane platiť i zvolený domicil a platí domicil pôvodu."

⁸ Osoby rôzneho pohlavia (Marriage Act 1949) alebo rovnakého pohlavia (The Marriage (Same Sex Couples) Act 2013)

⁹ V súčasnosti ide v súlade s ustanovením § 1 Civil Partnership Act 2004 len o osoby rovnakého pohlavia.

partneri v trvalom rodinnom vzťahu a nie sú navzájom v zakázanom stupni príbuzenstva¹⁰. Zároveň:

- o aspoň jeden žiadateľ musí byť genetickým rodičom dieťaťa,
- o obaja žiadatelia musia mať v čase podania žiadosti o vydanie *parental order* 18 rokov,
- o aspoň jedna osoba musí mať domicil v Spojenom kráľovstve, Channel Islands alebo Isle of Man,
- o musia sa o dieťa spoločne starať,
- o musia vyjadriť slobodný, úplný a nepodmienený súhlas s vydaním *parental order*.

2.3 Iné subjekty

V štádiu rozhodovania súdu o splnení podmienok a vydaní *parental order*, vstupuje do procesu aj ďalší subjekt, a tým je právny otec alebo druhý právny rodič dieťaťa. Ako sme už uviedli, anglické právo nepredpisuje pre spôsobilosť byť náhradnou matkou žiadne podmienky, ani čo sa manželského či partnerského statusu týka, preto ňou môže byť žena slobodná, vydatá, alebo vo formálnom občianskom zväzku. V závislosti od osobného statusu matky sa odvíja aj rodičovstvo ďalšej osoby k dieťaťu, pre ktoré sa uplatňuje systém domniek. Ak právna domnienka rodičovstva prislúcha inej osobe ako objednávateľovi, pre vydanie *parental order* je nevyhnutný aj súhlas druhého právneho rodiča dieťaťa narodeného surogátke.

3 PRÁVNE RODIČOVSTVO V PRÍPADE SUROGAČNÉHO MATERSTVA

3.1 Určenie materstva

Právo Veľkej Británie v prípade surogačného materstva, aj v prípadoch umelého oplodnenia využitím darcovských ženských pohlavných buniek, zotrváva pri určovaní rodičovstva na rímskej zásade *mater semper certa est*, teda, že právnou matkou dieťaťa je žena, ktorá dieťaťa porodila¹¹, a to bez ohľadu na to, či je aj genetickou matkou dieťaťa, t.j. či ide o úplnú alebo čiastočnú surogáciu. Pôrod dieťaťa je jedinou právnou skutočnosťou zakladajúcou právny vzťah materstva. Matka samotným pôrodom získava status právneho rodiča a rodičovskú zodpovednosť v plnom rozsahu.

Pre porovnanie možno uviesť, že v Kalifornii, ktorá je známa „liberálnejším“ prístupom k surogačnému materstvu je za určitých okolností možné, aby objednávateľský pár bol hneď po pôrode dieťaťa zapísaný do rodného listu dieťaťa ako otec/matka alebo rodič 1/rodič 2 (v prípade objednávateľov rovnakého pohlavia). Ešte pred narodením dieťaťa môže súd vydať tzv. *pre-birth order*, na základe ktorého sa od momentu narodenia objednávateľa považujú za právnych rodičov.¹²

Diskusia o tom, či pôrod dieťaťa má byť jedinou právnou skutočnosťou pre určovanie materstva, alebo genetické spojenie ženy-darkyne vajíčok má byť rozhodujúcim prvkom, sa odohrávala aj v Európe. V roku 2013 írsky súd v Dubline v odôvodnení rozhodnutia vo veci M.R & Anor, An tArd Chlaraitheoir & Ors.2013¹³, uviedol, že v prípade, ak surogátka nie je genetickou matkou detí, tak za biologických a právnych rodičov dieťaťa by sa mal považovať objednávateľský pár, ktorý poskytol geneticky materiál pre splodenie dieťaťa. Išlo o rozhodnutie súdu prvého stupňa, ktorý uviedol, že odmietnutie zapísať objednávateľku ako matku dieťaťa do rodného listu dieťaťa, napriek tomu, že je genetickou matkou dieťaťa, stará sa o detí od ich narodenia, je nezákonné a je v rozpore s jej ústavnými právami. Samozrejme, toto rozhodnutie vzbudilo v Írsku vlnu diskusií o tom, ako určovať materstvo v prípade surogačného materstva, ktoré nie je legislatívne upravené. Írsky najvyšší súd, ako súd odvolací, v roku 2014 však toto rozhodnutie zrušil s odôvodnením, že ústava nedefinuje pojem „matka“ a právne predpisy surogačné materstvo neriešia, preto je matkou dieťaťa

¹⁰ Ide o osoby, ktoré z dôvodu existujúceho vzájomného vzťahu nemôžu uzavrieť manželstvo podľa ustanovení zákona Marriage (Prohibited Degrees of Relationship) Act 1986.

¹¹ Článok 33 ods. 1 zákona o asistovanej reprodukcii

¹² Bližšie podmienky upravuje Uniform Parantage Act (2017) v § 811.

¹³ [2013] IEHC 91 (2013)

žena, ktorá dieťa porodila. Najvyšší súd tiež uviedol, že rozhodovanie o zmene pravidiel pre určovanie materstva v prípade gestačnej surrogácie¹⁴ nie je úlohou súdu, ale zákonodarcu.

Zásada *mater semper certa est* sa v práve Veľkej Británie nedá obísť ani formou medzinárodnej surrogácie, teda tak, že dieťa vynosi a porodí surogátka v zahraničí. Zákon o asistovanej reprodukčii totiž v článku totiž v § 33 ods. 3 stanovuje, že zásada *mater semper certa est* sa uplatňuje bez ohľadu na to, či sa surogátka v čase vykonania umelého oplodnenia nachádzala v Spojenom kráľovstve alebo kdekoľvek inde. Aj v prípade medzinárodnej surrogácie tak musia byť pre vydanie *parental order* splnené podmienky stanovené zákonom o asistovanej reprodukčii.

3.2 Určenie otcovstva, resp. rodičovstva druhého rodiča

Ako vyplýva z vyššie uvedených informácií, určenie materstva je pomerne jednoduchá záležitosť, ktorú nemožno obísť. V prípade určenia otcovstva, resp. rodičovstva druhého rodiča, sa vo Veľkej Británii rovnako ako na Slovensku uplatňuje systém domnienok, a to aj v prípade surogačného materstva. Rodičovstvo druhého rodiča sa v prípade surrogácie určuje v súlade s príslušnými ustanoveniami zákona o asistovanej reprodukčii. Rodičovstvo ďalšej osoby k dieťaťu sa odvíja v závislosti od osobného statusu matky dieťaťa, teda surogátky¹⁵:

- a) ak je surogátka v čase podstúpenia umelého oplodnenia **jedným zo subjektov manželského vzťahu s osobou opačného pohlavia**, ktorá ale neposkytla biologický materiál na splodenie dieťaťa, jej manžel je považovaný za právneho otca dieťaťa, pokiaľ sa nepreukáže, že s umelým oplodnením neprejavil súhlas,
- b) ak je surogátka v čase podstúpenia umelého oplodnenia jedným zo **subjektov manželského vzťahu s osobou rovnakého pohlavia alebo jedným zo subjektov formálneho občianskeho zväzku** (v súčasnosti možné len pre osoby rovnakého pohlavia), za druhého právneho rodiča dieťaťa sa považuje žena, s ktorou manželstvo alebo občiansky zväzok uzavrela, pokiaľ sa nepreukáže, že s umelým oplodnením neprejavila súhlas,
- c) ak surogátka v čase podstúpenia umelého oplodnenia **nie je subjektom manželského alebo formálneho občianskeho zväzku vzťahu, a objednávatelom je jedna osoba – muž** – podľa ustanovení zákona o asistovanej reprodukčii tento muž musí byť genetickým otcom dieťaťa a je považovaný aj za právneho otca dieťaťa,
- d) ak surogátka v čase podstúpenia umelého oplodnenia **nie je subjektom manželského alebo formálneho občianskeho zväzku vzťahu, a objednávatelom je jedna osoba – žena** – podľa ustanovení zákona o asistovanej reprodukčii táto žena musí byť genetickou matkou dieťaťa, avšak vzhľadom na zásadu *mater semper certa est* nie je považovaná za právnu matku dieťaťa. Nemá k dieťaťu žiadny právny vzťah, právnu matkou a jediným rodičom sa stane až vydaním *parental order*, resp. surogátka a objednávatelka môžu urobiť súhlasné vyhlásenie o rodičovstve, a objednávatelka sa tak bude považovať za druhého rodiča dieťaťa, surogátka naďalej zostáva právnu matkou dieťaťa. Surogátka a objednávatelka však nesmú byť sú navzájom v zakázanom stupni príbuzenstva.
- e) ak surogátka v čase podstúpenia umelého oplodnenia **nie je subjektom manželského alebo formálneho občianskeho zväzku, a objednávatelom je pár rôzneho pohlavia** – jeden z objednávatelov musí byť genetickým rodičom dieťaťa. Ak je genetickým rodičom žena, vzhľadom na zásadu *mater semper certa est* nie je považovaná za právnu matku dieťaťa – a tak ani jedna osoba z objednávatelského páru nemá k dieťaťu právny vzťah. Právnymi rodičmi sa stanú až vydaním *parental order*. Ak je genetickým rodičom muž, ten je považovaný aj za právneho otca dieťaťa, žena nemá k dieťaťu právny vzťah, právnu matkou sa stane až vydaním *parental order*.

¹⁴ Gestačné náhradné materstvo je také, kde surogátka nie je genetickou matkou dieťaťa.

¹⁵ Keďže v prípade asistovanej reprodukčie umožňuje zákon vydanie *parental order* aj párom rovnakého pohlavia, tí sú označovaní ako rodičia dieťaťa, bez uvádzania matka/otec dieťaťa.

- f) ak surogátka v čase podstúpenia umelého oplodnenia **nie je subjektom manželského alebo formálneho občianskeho zväzku, a objednávateľom je pár mužského pohlavia** – jeden z objednávateľov musí byť genetickým otcom dieťaťa, ten je považovaný aj za právneho otca dieťaťa. Druhý muž z objednávateľského páru nemá k dieťaťu žiadny právny vzťah, právnym rodičom dieťaťa sa stane ž po vydaní *parental order*.
- g) ak surogátka v čase podstúpenia umelého oplodnenia **nie je subjektom manželského alebo formálneho občianskeho zväzku, a objednávateľom je pár ženského pohlavia** – jedna z objednávateľiek musí byť genetickou matkou dieťaťa, avšak vzhľadom na zásadu *mater semper certa est* nie je považovaná za právnu matku dieťaťa. Ani jedna z objednávateľiek nemá k dieťaťu žiadny právny vzťah, právnymi rodičmi dieťaťa sa stanú až vydaní *parental order*.

Uvedené pravidlá možno vyjadriť nasledovne:

MUŽ – JEDINÝ ŽIADATEĽ	ŽENA – JEDINÁ ŽIADATEĽKA
Musí byť genetickým otcom dieťaťa	Musí byť genetickou matkou dieťaťa
Surogátka je právna matka	Surogátka je právna matka
Je právnym otcom dieťaťa, ak surogátka nie je vydatá, v civil partnership alebo ak manžel/CP nedal súhlas s umelým oplodnením	Môže byť druhým rodičom dieťaťa, ak je vo vzťahu so surogátkou (aj v neformálnom)
Inak – žiadny právny vzťah k dieťaťu	Inak – žiadny právny vzťah k dieťaťu
Po vydaní PO je jediným právnym rodičom	Po vydaní PO je jediným právnym rodičom
Po vydaní PO je jediným právnym rodičom	

Tabuľka 1: Určenie rodičovstva, ak je žiadateľom o vydanie *parental order* jedna osoba

PÁR ROVNAKÉHO POHLAVIA - MUŽI		PÁR ROVNAKÉHO POHLAVIA - ŽENY		PÁR RÔZNEHO POHLAVIA	
Jeden zo žiadateľ musí byť genetickým otcom dieťaťa		Jedna zo žiadateľiek musí byť genetickou matkou dieťaťa		Jeden zo žiadateľov musí byť genetickým rodičom dieťaťa	
Surogátka je právna matka		Surogátka je právna matka	Bez ohľadu na genetické spojenie s dieťaťom – ani jedna nemá žiadny právny vzťah k dieťaťu	Surogátka je právna matka	Muž je právnym otcom dieťaťa, ak je jeho genetickým otcom a ak surogátka nie je vydatá, v civil partnership alebo ak manžel/CP nedal súhlas s umelým oplodnením
Genetický otec je právnym otcom dieťaťa, ak surogátka nie je vydatá, v civil partnership				Žena - žiadny právny vzťah k dieťaťu	Muž - v opačnom prípade –

alebo ak manžel/CP nedal súhlas s umelým oplodnením				žiadny právny vzťah k dieťaťu
Muž bez genetického spojenia s dieťaťom - žiadny právny vzťah k dieťaťu				
Ak genetický otec nie je právnym otcom, po vydaní PO sú obaja právnymi rodičmi	Po vydaní PO sú obe právnymi rodičmi		Ak genetický otec nie je právnym otcom, po vydaní PO sú obaja právnymi rodičmi	

Tabuľka 2: Určenie rodičovstva, ak je žiadateľom o vydanie parental order objednávateľský pár

4 ZÁVER

Surogačné materstvo je téma, ktorá vzbudzuje množstvo nielen etických a morálnych, ale aj právnych otázok. K tým právnym otázkam patrí predovšetkým otázka, či je v jednotlivých právnych poriadkoch potrebné explicitne surogačné materstvo upraviť a akým spôsobom - či ho výslovne dovoliť a v akej podobe, alebo ho zakázať. Požiadavka na explicitnú právnu úpravu sa zvyšuje s narastajúcim fenoménom reprodukčnej turistiky, čo je pojem slúžiaci na označenie javu, kedy pacienti cestujú do iných krajín ako je krajina ich pobytu, resp. ich štátnej príslušnosti, za účelom dosiahnutia liečby neplodnosti takýto metódami alebo spôsobmi, ktoré v ich krajine nie sú dostupné alebo sú zakázané. Ďalšou motiváciou je spravidla vyššia kvalita liečby alebo nižšie náklady na liečbu. Medzinárodné surogačné materstvo možno zaradiť k najrozvinutejšiemu typu reprodukčnej turistiky. Niektorí autori dokonca medzinárodnú surogáciu označujú ako multimiliónový globálny priemysel¹⁶.

Veľká Británia patrí k tým krajinám, ktoré si už v krátkej dobe po úspešnom výkone mimotelového oplodnenia zvolili cestu pomerne striktnej regulácie surogačného materstva. Striktnosť spočíva nielen v právnej nevymáhateľnosti akýchkoľvek dojednaní týkajúcich sa surogácie, v zákaze komerčnej surogácie a požiadavke na genetické spojenie objednávateľov s dieťaťom, ktoré vynesie a porodí náhradná matka, ale aj v zákaze inzerovania surogačného materstva na území Veľkej Británie a možnosti sprostredkovania surogačného materstva len vybranými neziskovými organizáciami.

Právne postavenie subjektov surogačného materstva je upravené zákonom o asistovanej reprodukcií, ktorý v súčasnosti vo vzťahu k určeniu materstva stojí na zásade, že matkou dieťaťa je žena, ktorá dieťa porodila. Iná žena môže právne materstvo nadobudnúť len súdnym rozhodnutím, v konaní, kde súd skúma, či sú splnené zákonom stanovené podmienky pre nadobudnutie právneho rodičovstva objednávateľmi, pričom právna matka dieťaťa musí s vydaním *parental order* vyjadriť súhlas, ktorý možno účinne udeliť najskôr po uplynutí 6 týždňov od pôrodu. Takto právna úprava ponecháva surogátke možnosť rozhodnúť sa až na obdobie po narodení dieťaťa. Nie je totiž vylúčené, že surogátka si počas tehotenstva vytvorí k dieťaťu silnú citovú väzbu a nebude ochotná alebo schopná sa dieťaťa vzdať. Keďže akékoľvek dojednania týkajúce sa vzťahu surogátky a objednávateľov nie sú vymáhateľné, nejestvuje spôsob, ako surogátku prinúť súhlasiť s transferom právneho rodičovstva ani ako jej súhlas nahradiť.¹⁷

Predmetom tohto príspevku nebolo skúmanie právneho postavenie dieťaťa počatého alebo narodeného náhradnej matke. Dôvodom je skutočnosť, že v klasickom ponímaní kontraktu a jeho subjektov, toto dieťa nie je subjektom tohto právneho vzťahu¹⁸, nevystupuje ani na jednej zmluvnej strane, v čase uzatvárania dohody o náhradnom materstve ani nemá právnu subjektivitu. Podľa anglického práva počaté dieťa nadobúda právnu subjektivitu až oddelením od tela matky, za

¹⁶ Deonandan, R.: Recent Trends in Reproductive Tourism and International Surrogacy: Ethical Considerations and Challenges for Policy. In: Risk Management and Healthcare Policy, č.8, 2015, s. 111–119.

¹⁷ Súhlas sa v súlade s § 54 ods. 7 zákona o asistovanej reprodukcií nevyžaduje v prípade, ak ide o osobu, ktorej pobyt nie je známy alebo ak nie je schopná súhlas vyjadriť (napr. je v kóme).

¹⁸ Vo vzťahu k počatému dieťaťu však nepovažujeme za vhodné používať ani pojem predmet právneho vzťahu medzi surogátkou a objednávateľmi, nakoľko nejde spôsobilý predmet občiansko-právnych vzťahov tak, ako ho chápe občiansko-právna veda.

predpokladu, že sa narodí živé.¹⁹ Všetky medicínske rozhodnutia týkajúce sa *nascitura* sú tak v kompetencii surrogátky, nakoľko počaté dieťa za považuje za súčasť tela matky.²⁰ Objednávateľský pár je oprávnený rozhodovať o poskytnutí zdravotnej starostlivosti len v prípade, ak surogátka nemá spôsobilosť urobiť toto rozhodnutie v súlade so zákonom o duševnej spôsobilosti (Mental Capacity Act 2005), za predpokladu, že objednávateľom výslovne udelila na takéto rozhodnutia plnú moc. Rozhodnutia však musia urobiť v najlepšom záujme zastúpenej surrogátky, berúc do úvahy jej známe želania. Ak sa dieťa narodí živé, súd v konaní o vydanie *parental order* ako najvyššiu paradigmu skúma najlepší záujem tohto dieťaťa.

Použitá literatúra:

ALGHRANI, A., BRAZIER, M.: What Is It? Whose It? Re-Positioning the Fetus in the Context of Research? In: Cambridge Law Journal, 70(1), March 2011, pp. 51–82.

DEONANDAN, R.: Recent Trends in Reproductive Tourism and International Surrogacy: Ethical Considerations and Challenges for Policy. In: Risk Management and Healthcare Policy, č.8, 2015, s. 111–119.

FENTON-GLYNN, C.: The regulation and recognition of surrogacy under English law: an overview of the case-law. In: Child and Family Law Quarterly, Vol 27, No 1, 2015, s. 84.

Kontaktné údaje:

Mgr. Lenka Dufalová, PhD.

lenka.dufalova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Šafárikovo námestie 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

¹⁹ Tzv. born-alive rule podľa § 4 ods. 2 písm. a) zákona o občianskoprávnej zodpovednosti pri vrodených postihnutiach (The Congenital Disabilities (Civil Liability) Act 1976).

²⁰ Alghrani, A., Brazier, M.: What Is It? Whose It? Re-Positioning the Fetus in the Context of Research? In: Cambridge Law Journal, 70(1), March 2011, pp. 51–82.

SODNÍ PŘEZKUM USNESENÍ PŘIJATÉHO SHROMÁŽDĚNÍM VLASTNÍKŮ JEDNOTEK

Martina Ditmarová

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

Abstrakt: Společenství vlastníků jednotek je subjektem občanskoprávních vztahů, a to jak po stránce hmotněprávní, tak i procesní. K naplňování svého účelu přijímá rozhodnutí účinná vůči jeho členům i třetím osobám. Jedná se o rozhodnutí jeho orgánů, nejčastěji shromáždění - nejvyššího orgánu. Příspěvek se zaměřuje na možnosti soudního přezkumu rozhodnutí shromáždění soudem.

Abstract: The Unit Ownership Association is a subject of civil relations, both in terms of substantive and procedural law. To achieve its purpose, it adopts decisions effective against its members and third parties. It is the decision of its organs, most often the assembly - the supreme body. This contribution deals with judicial review of the decision of the Assembly by court.

Klíčová slova: Společenství vlastníků, procesní legitimize, soudní přezkumu rozhodnutí shromáždění

Key words: The Unite Ownership Association, procedural subjectivity, the judicial review of the decision of the Assembly

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Téma tohoto příspěvku má zacíleno na možnost vlastníka jednotky na soudní přezkum rozhodnutí nejvyššího orgánu společenství vlastníků, byl-li přehlasován. V širších souvislostech spadá pod právní úpravu bytového spoluvlastnictví a správy domu a pozemku skrze právnickou osobu - společenství vlastníků obsaženou v občanském zákoníku¹ (dále jen „občanský zákoník“). Tato úprava nahradila její předchůdkyni obsaženou v zákoně o vlastnictví bytů². Jedná se o koncepci, na jejímž základě jsou vlastníci jednotek³ právními nástroji nuceni k ustavení společenství vlastníků, a to za účelem zajištění správy společné věci. Obdobně je to upraveno i ve Slovenské republice v zákoně č. 182/1993 Z.z., o vlastnictve bytov a nebytových priestorov (ve znění pozdějších právních předpisů).

2. PRÁVNÍ OSOBNOST A ZPŮSOBILOST SPOLEČENSTVÍ VLASTNÍKŮ

Dle platné právní úpravy nemá společenství vlastníků jako právnická osoba přirozené právo na svou osobnost, tu mu stanoví zákon a vzniká současně s jeho vznikem a zaniká s jeho zánikem. Právní osobností je způsobilost mít práva a povinnosti vyplývající z právního řádu, a to jak způsobilost hmotně právní, tak i ji odrážející způsobilost procesně právní. Znamená to být subjektem práva. Charakteristickým znakem subjektivity právnické osoby je pak její „nezávislost“ na subjektech, které ji tvoří nebo ji založily.⁴

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů (ust. § 1158 a násl. - bytové spoluvlastnictví, ust. § 1194 a násl. – společenství vlastníků).

² Zákon č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví bytů), ve znění pozdějších právních předpisů.

³ Jednotka zahrnuje dle ust. § 1159 občanského zákoníku byt jako prostorově oddělenou část domu a podíl na společných částech nemovité věci vzájemně spojené a neoddělitelné.

⁴ Do 1. července 2000 nemělo společenství vlastníků právní subjektivitu (tento pojem byl v novém občanském zákoníku nahrazen pojmem právní osobnost), tj. nebylo způsobilé k právům

Platí, že právní osobnost právnické osoby není omezena předmětem její činnosti (ust. § 20 odst. 1 o. z.)⁵; právnická osoba nemá speciální právní subjektivitu omezenou předmětem své činnosti, tedy může mít práva a povinnosti bez zřetele na předmět své činnosti, na druhou stranu je ovšem omezena na práva a povinnosti, která se slučují s její právní povahou.

Byť se existence společenství vlastníků váže k jeho účelu, tento neomezuje jeho právní osobnost. Jinak je tomu ovšem v otázce způsobilosti k právnímu jednání – ve svéprávnosti, která je dána pro všechny osoby, tedy i osoby právnické. Zákon upravuje u společenství vlastníků způsobilost k právnímu jednání speciálně (ust. § 1194 odst. 1 o. z.) tak, že ji váže k naplňování účelu společenství vlastníků.⁶ Společenství vlastníků tak představuje jednu⁷ z výjimek z pravidla, že právnickým osobám soukromého práva je ponechán větší prostor pro vymezení účelu oproti právnickým osobám ustaveným zákonem nebo rozhodnutím orgánu veřejné moci, kterým bývá účel vymezen nebo úžeji určen.

Společenství vlastníků stejně jako např. penzijní fondy nebo veřejné vysoké školy aj. jsou vlastním speciálním zákonným režimem v určitých směrech omezeny tak, že nemohou podstupovat některá jednání, která by jinak – tedy v obecném soukromoprávním režimu – vykonávat mohly.

Právní úprava vymezuje účel společenství vlastníků jak pozitivně, tak i negativně a tím vytváří hranice ustavující autonomie. Společenství vlastníků se zakládá za účelem zajišťování správy domu a pozemku s tím, že při naplňování svého účelu nesmí podnikat ani se přímo nebo nepřímo podílet na podnikání nebo jiné činnosti podnikatelů anebo být jejich společníkem nebo členem. Při naplňování svého účelu je způsobilé nabývat práva a zavazovat se k povinnostem a může nabývat majetek a nakládat s ním pouze pro účely správy domu a pozemku.

Jednání orgánů společenství vlastníků dále není vlastním jednáním této právnické osoby, neboť občanský zákoník vychází z koncepce, že rozumové a volní projevy jsou neslučitelné s právníkou osobou a jsou vlastní jen fyzickým osobám, tedy že právnická osoba nemůže jednat sama za sebe a svéprávnost a deliktní způsobilost je výsledkem přičítání právně relevantního jednání fyzických osob, které jsou v určitém vztahu k právnické osobě na základě konstrukce zastoupení.⁸

Podle dřívější právní úpravy platilo, že členové statutárního orgánu (např. členové výboru společenství vlastníků) nebo statutární orgán (pověřený vlastník) jednali jménem právnické osoby.⁹ Občanský zákoník v tomto ohledu přinesl změnu - nově jednají i členové statutárního orgánu toliko jako zástupci právnické osoby (tedy i společenství vlastníků) a jejich jednání má charakter zastoupení, nikoliv přímého jednání právnické osoby.

3. PROCESNÍ LEGITIMACE SPOLEČENSTVÍ VLASTNÍKŮ

Společenství vlastníků má jak subjektivitu hmotněprávní, tak procesní, jak dovodil v jednom ze svých nálezů Ústavní soud ČR. Jakkoliv se jeví toto konstatování samozřejmé a pro aplikaci ust. § 1209 o. z., které je předmětem zkoumání, stěžejní, ne vždy tomu tak bylo.

a povinností. Bylo ne-osobou, což přinášelo mnohá úskalí spočívající ve složitosti řádného výkonu práv a povinností vlastníků jednotek.

⁵ Od názoru panujícího v 90. letech minulého století, kdy převažoval názor, podle něhož právní subjektivita právnické osoby je vymezena předmětem činnosti, ke kterému byla zřízena (jednalo o společenství vlastníků jednotek podle zákon o vlastnictví bytů) se přešlo k pojetí právní subjektivity právnických osob neomezené předmětem jejich činnosti. Srov. HURDÍK, J. In LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 163.

⁶ V důvodové zprávě se podává, že jinak než její právní povahou svéprávnost právnické osoby omezena není, protože musí být respektován princip její majetkové autonomie.

⁷ Dalším příkladem je bytové (ust. § 727 občanského zákoníku) nebo sociální družstvo (ust. § 758 občanského zákoníku).

⁸ Vždy se jedná o zastoupení zákonné (např. členem statutárního orgánu), dále o zastoupení smluvní nebo opatrovníkem jmenovaným soudem s odkazem na ust. § 161 občanského zákoníku.

⁹ Např. ust. § 13 odst. 1 již zrušeného zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů.

Pro vymezení procesní legitimace společenství vlastníků je klíčový náleží Ústavního soudu ČR spis. zn. I. ÚS 646/04 ze dne 8. 3. 2005 a závěry v něm obsažené. Jádrem sporu byla otázka, zda přehlasovaný vlastník jednotky brání se žalobou podle ust. § 11 odst. 3 zákona o vlastnictví bytů¹⁰ (srov. nyní ust. § 1209 odst. 1 o. z.)¹¹, měl žalovat společenství vlastníků nebo jednotlivé spoluvlastníky společných částí domu.

Ústavní soud k tomu v odůvodnění svého náleží vyložil, že obsah kteréhokoliv spoluvlastnictví tvoří práva a povinnosti, která jsou obsahem individuálního vlastnictví, jež jsou modifikována v důsledku plurality vlastníků. Tyto modifikace se obvykle rozdělují do tří skupin, podle toho, zda se týkají:

- a) vzájemného vztahu mezi spoluvlastníky,
- b) vztahu všech spoluvlastníků k třetím osobám ohledně společné věci,
- c) vztahu jednoho spoluvlastníka k ostatním spoluvlastníkům, příp. ke třetím osobám, ohledně jeho spoluvlastnického podílu.

Ústavní soud vyšel z toho, že v důsledku existence zvláštního spoluvlastnictví budovy je třeba posoudit význam plurality spoluvlastníků budovy na výše formulované tři skupiny modifikací, přičemž z hlediska posuzovaného případu je relevantní pouze první skupina, tj. vzájemný vztah mezi spoluvlastníky.

Právní názor Ústavní soud, který lze vztáhnout i platnou právní úpravu, deklaruje, že hlasování podle ust. § 11 odst. 3 zákona o vlastnictví bytů (podle ust. § 1209 odst. 1 občanského zákoníku) je sice rozhodováním ve vztahu mezi spoluvlastníky, avšak za existence společenství vlastníků (právnícké osoby), je toto hlasování vlastníků jednotek současně projevem vůle této právnícké osoby. Přijaté rozhodnutí zavazuje nejen spoluvlastníky budovy, ale také společenství vlastníků, protože jde o rozhodnutí jeho nejvyššího orgánu – shromáždění vlastníků jednotek. Výsledkem hlasování je projev vůle společenství (plurality vlastníků) a právní subjektivita společenství vlastníků je pak neodmyslitelně spjata i s pasivní legitimací v případném sporu.

Množina věcí, ve kterých bude svědčit procesní legitimace společenství vlastníků, je vymezena jeho účelem. Alfou a omegou je termín správa domu (a pozemku)¹², kterou lze vymezit jak pozitivně, tak i negativně, k čemuž významně přispěla judikatura¹³ a lze očekávat, že ne jinak tomu bude i v budoucnu.

¹⁰ Ust. § 11 odst. 3 zákona o vlastnictví bytů: Při hlasování je rozhodující velikost spoluvlastnických podílů vlastníků jednotek na společných částech domu (ust. § 8 odst. 2); spoluvlastníci jednotky mají postavení vlastníka jednotky (jeden hlas). Při rovnosti hlasů, nebo nedosáhne-li se potřebné většiny nebo dohody, rozhodne na návrh kteréhokoliv vlastníka jednotky soud. Jde-li o důležitou záležitost, může přehlasovaný vlastník jednotky požádat soud, aby o ní rozhodl. Právo je nutno uplatnit u soudu do 6 měsíců ode dne přijetí rozhodnutí, jinak právo zanikne.

¹¹ Ust. § 1209 odst. 1 o. z.: Je-li pro to důležitý důvod, může přehlasovaný vlastník jednotky nebo i společenství vlastníků, pokud je vlastníkem jednotky, navrhnout soudu, aby o záležitosti rozhodl; v rámci toho může též navrhnout, aby soud dočasně zakázal jednat podle napadeného rozhodnutí. Není-li návrh podán do tří měsíců ode dne, kdy se vlastník jednotky o rozhodnutí dozvěděl nebo dozvědět mohl, jeho právo zaniká.

¹² Srov. např. důvody rozsudku Nejvyššího soudu spis. zn. 22 Cdo 3281/2008 ze dne 24. 11. 2010. Dále v souladu s ust. § 1189 o. z. správa domu a pozemku zahrnuje vše, co nenáleží vlastníku jednotky a co je v zájmu všech spoluvlastníků nutné nebo účelné pro řádnou péči o dům a pozemek jako funkční celek a zachování nebo zlepšení společných částí. Správa domu zahrnuje i činnosti spojené s přípravou a prováděním změn společných částí domu nástavbou, přístavbou, stavební úpravou nebo změnou v užívání, jakož i se zřízením, udržováním nebo zlepšením zařízení v domě nebo na pozemku sloužících všem spoluvlastníkům domu. Dle odborné literatury byly takovou správou dle předchozí právní úpravy jednak správní činnosti, jednak údržba, opravy, úpravy a soubor provozních, technických, revizní technických a dalších činností (včetně např. modernizace, rekonstrukce, změn stavby, zajišťování technických prohlídek apod. In ČÁP, J., SCHÖDELBAUEROVÁ, P. *Zákon o vlastnictví bytů. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2010. Komentář k § 9

¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 3630/2010 ze dne 11. 4. 2012, rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 22 Cdo 5330/2008 ze dne 19. 7. 2010, usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 32 Cdo 1389/2007 ze dne 29. 5. 2007.

4. PŘEZKOUMÁNÍ USNESENÍ PŘIJATÉHO SHROMÁŽDĚNÍM

Jelikož je proces tvorby vůle společenství vlastníků výsledkem hlasování vlastníků jednotek na shromáždění, jak vyzdvihl i Ústavní soud, může se přehlasovaný vlastník jednotky cítit dotčen na svých právech. Jaké zákonné možnosti se v takovém případě nabízejí vlastníkoví jednotky na obranu jeho oprávněných zájmů?!

4.1 Právní východiska

Ustanovení § 1209 odst. 1 o. z. normuje, že je-li pro to důležitý důvod, může přehlasovaný vlastník jednotky nebo i společenství vlastníků, pokud je vlastníkem jednotky, navrhnout soudu, aby o záležitosti rozhodl; v rámci toho může též navrhnout, aby soud dočasně zakázal jednat podle napadeného rozhodnutí. Není-li návrh podán do tří měsíců ode dne, kdy se vlastník jednotky o rozhodnutí dozvěděl nebo dozvědět mohl, jeho právo zaniká.

Ustanovení § 1221 o. z. odkazuje na právní úpravu spolku, kdy uvádí, že nevyplývá-li z ustanovení o společenství vlastníků něco jiného, použijí se přiměřeně ustanovení o spolku. Nepoužijí se však ustanovení o shromáždění delegátů, dílčích členských schůzích ani o náhradní členské schůzi.

Z úpravy spolkového práva se pak podává, že na základě ust. § 258 o. z. každý člen spolku nebo ten, kdo na tom má zájem hodný právní ochrany, může navrhnout soudu, aby rozhodl o neplatnosti rozhodnutí orgánu spolku pro jeho rozpor se zákonem nebo se stanovami, pokud se neplatnosti nelze dovolat u orgánů spolku.

Bez povšimnutí nelze ponechat ani ust. § 260 o. z., podle něž soud neplatnost rozhodnutí nevysloví, došlo-li k porušení zákona nebo stanov, aniž to mělo závažné právní následky, a je-li v zájmu spolku hodném právní ochrany neplatnost rozhodnutí nevyslovit (odst. 1 citovaného ust.) a ani tehdy, bylo-li by tím podstatně zasaženo do práva třetí osoby nabytého v dobré víře (odst. 2 citovaného ust.).

4.2 Jakého nároku se lze domáhat dle ust. § 1209 odst. 1 o. z.

Ustanovení § 1209 odst. 1 o. z. nespécifikuje s jakým petitem (návrhem, jak má být ve věci rozhodnuto) se má přehlasovaný vlastník jednotky na soud obrátit. Za zmínku stojí, že na uvedenou otázku nedávala odpověď ani dřívější (z hlediska obsahového obdobná) právní úprava obsažená v zákoně o vlastnictví bytů. Tuto otázku bylo nutno totiž vyřešit výkladem citovaného ustanovení.

Nejvyšší soud již v rozsudku sp. zn. 29 Cdo 383/2010 ze dne 25. 1. 2012, uveřejněném pod č. 58/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, vyložil, že postupem podle ust. § 11 odst. 3 věty třetí zákona o vlastnictví bytů se přehlasovaný vlastník jednotky může u soudu domáhat pouze určení (vyslovení) neplatnosti usnesení přijatého shromážděním, naléhavý právní zájem na takovém určení prokazovat nemusí a citované ustanovení brání tomu, aby byla platnost usnesení přijatých shromážděním vlastníků jednotek posuzována v jiném řízení; nelze ji tudíž posuzovat v řízení o žalobě podle ust. § 80 písm. c) o.s.ř. a ani nemůže být přezkoumávána jakožto předběžná otázka v jiném soudním řízení, s výjimkou řízení o zápis skutečností, vzešlých z dotčeného usnesení, do rejstříku společenství vlastníků jednotek. Jinými slovy řečeno, postupem podle ust. § 11 odst. 3 věty třetí zákona o vlastnictví bytů se přehlasovaný vlastník jednotky mohl u soudu domáhat pouze určení (vyslovení) neplatnosti usnesení přijatého shromážděním. Nejvyšší soud konstatoval, že neexistuje žádný rozumný důvod pro odklon od těchto názorů v poměrech obsahově shodné právní úpravy obsažené nyní v ust. § 1209 odst. 1 o. z.¹⁴

Lze tak uzavřít, že i **postupem podle ust. § 1209 odst. 1 o. z. se přehlasovaný vlastník jednotky může u soudu domáhat pouze určení (vyslovení) neplatnosti usnesení přijatého shromážděním.**¹⁵

¹⁴ Blíže viz usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 4567/2016 ze dne 15. 3. 2017.

¹⁵ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 1053/2017 ze dne 15. 8. 2017, spis. zn. 26 Cdo 2657/2016 ze dne 27. 6. 2017, spis. zn. 26 Cdo 4567/2016 z 15. 3. 2017, spis. zn. 26 Cdo 3645/2016 ze dne 12. 12. 2016, spis. zn. 26 Cdo 2360/2016 ze dne 16. 11. 2016.

4.3 Kumulatívni podmienky možnosti uplatnení postupu dle ust. § 1209 odst. 1 o. z.

Vzhľadom k tomu, že při rozhodování podle ust. § 1209 odst. 1 o. z. jde o zásah veřejné moci do soukromoprávních vztahů, lze tento institut připustit pouze ve zcela odůvodněných a výjimečných případech. **Právo obrátit se na soud s návrhem na přezkoumání usnesení přijatého shromážděním je proto omezeno z hlediska osobního, věcného a časového** (návrh musí být podán do tří měsíců ode dne, kdy se vlastník jednotky odzvěděl nebo mohl dozvědět, jinak jeho nárok zanikne).

Právo obrátit se na soud s návrhem na určení (vyslovení) neplatnosti usnesení přijatého shromážděním může pouze přehlasovaný vlastník jednotky (osobní omezení). Výkladem slovního spojení přehlasovaný vlastník se dovolací soud opakovaně zabýval v poměrech právní úpravy obsažené v ust. § 11 odst. 3 věty třetí zákona o vlastnictví bytů. Předně dovodil, že za přehlasovaného nelze považovat vlastníka, který se účastnil zasedání shromáždění a při něm hlasoval pro přijetí napadeného usnesení.¹⁶ Oprávněn (aktivně legitimován) domáhat se zrušení rozhodnutí přijatého shromážděním však není ani vlastník, který se účastnil shromáždění a zdrží se hlasování. Takový vlastník totiž nedává svým postojem najevo, že s rozhodnutím nesouhlasí. V dané souvislosti pak není podstatné, zda byl vlastník osobně přítomen na shromáždění či se nechal zastoupit třetí osobou, stejně tak jako důvod, pro který nehlasoval proti později zpochybněnému rozhodnutí.¹⁷ Dále také vyložil, že vlastník projevuje svůj názor hlasováním o usnesení, a proto je nerozhodné, jak se v průběhu diskuse o něm vyjadřoval.¹⁸ Formuloval rovněž právní závěr, že z možnosti podat návrh na přezkum rozhodnutí v důležité záležitosti není bez dalšího vyloučen vlastník jednotky, který se hlasování nezúčastnil (např. z vážných zdravotních důvodů či jiných obdobných důvodů) a s rozhodnutím nesouhlasí.¹⁹ Naopak pokud se vlastník jednotky, ač řádně pozván na shromáždění společenství a informován o jeho plánovaném programu, se ze shromáždění vzdálil (nikoli ze zdravotních či jiných vážných důvodů) a nezúčastnil se tedy bez vážných důvodů hlasování o zpochybněvaném usnesení, není aktivně věcně legitimována k podání žaloby podle ust. § 1209 odst. 1 o. z., neboť za této situace jej nelze pokládat za přehlasovaného vlastníka jednotky.²⁰

Od takto nastaveného výkladu slovního spojení přehlasovaný vlastník užitého v ust. § 11 odst. 3 větě třetí zákona o vlastnictví bytů se dovolací soud neodchyluje ani v poměrech právní úpravy obsažené nyní v ust. § 1209 odst. 1 o. z. Citované ustanovení totiž užívá pro vymezení osoby aktivně legitimované k podání návrhu na přezkum usnesení přijatého shromážděním naprosto shodné slovní spojení a nebyl shledán důvod, pro který by toto slovní spojení mělo být v poměrech právní úpravy účinné od 1. ledna 2014 vykládáno jinak. Výraz přehlasovat znamená hlasováním překonat, z čehož pro poměry rozhodování shromáždění vlastníků jednotek vyplývá, že přehlasovaným je takový vlastník, který se zúčastnil hlasování o zpochybněvaném rozhodnutí společenství a neuspěl, tedy řečeno jinak hlasoval proti, byl však přehlasován (překonán) většinou tvořenou jinými vlastníky.²¹ S tím nakonec koresponduje též úvaha, podle níž samotné zdržení se hlasování nelze považovat ani za vyslovení souhlasu, ani nesouhlasu s předmětným návrhem rozhodnutí. Přitom pro účely posouzení, zda lze vlastníka jednotky v konkrétním případě považovat za přehlasovaného ve smyslu ust. § 1209 odst. 1 o. z., je již nerozhodné, že ve svém důsledku je však (zdržení se hlasování) prakticky totožné s hlasováním proti.

Účelem ust. § 1209 odst. 1 o. z. je ochrana práv a oprávněných zájmů vlastníků jednotek, jakož i obecná ochrana zákonitosti ve vnitřních poměrech společenství vlastníků, resp. souladu těchto vnitřních poměrů s autonomní úpravou provedenou ve stanovách, a zprostředkovaně i ochrana všech dalších osob, jež mohou být těmito vnitřními poměry dotčeny.

¹⁶ Srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 3399/2010 ze dne 23. 5. 2012.

¹⁷ Srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 924/2012 ze dne 25. 2. 2015, proti němuž byla podána ústavní stížnost, kterou Ústavní soud odmítl usnesením spis. zn. IV. ÚS 1459/15 ze dne 9. 9. 2015.

¹⁸ Srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 4386/2015 ze dne 8. 6. 2016.

¹⁹ Srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 22 Cdo 1423/2009 ze dne 25. 5. 2011.

²⁰ Srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 781/2018 ze dne 18. 4. 2018.

²¹ Srov. odůvodnění již citovaného rozsudku Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 924/2012 ze dne 25. 2. 2015.

Aby soud mohl učinit (kladný) závěr o tom, že napadené usnesení shromáždění vlastníků bylo (skutečně) přijato v rozporu se zákonem či stanovami společenství, musí být z hlediska věcného dále splněna podmínka, že k přezkumu napadeného usnesení existuje důležitý důvod ve smyslu ust. § 1209 odst. 1 o. z.

Při porovnání současné a předchozí právní úpravy nelze přehlédnout, že na rozdíl od předchozí právní úpravy, kdy přehlasovaný vlastník jednotky mohl požádat soud o rozhodnutí jen tehdy, šlo-li o důležitou záležitost (ust. § 11 odst. 3 věta třetí zákona o vlastnictví bytů), nová úprava umožňuje přezkum usnesení shromáždění vlastníků pouze v případě, je-li pro to důležitý důvod; současně však stále hovoří o rozhodnutí o záležitosti. Ačkoli tedy není pochyb o tom, že nová právní úprava mění dřívější pojmosloví užívané pro vyjádření věcného omezení práva na přezkoumání usnesení přijatého shromážděním vlastníků, podle přesvědčení dovolacího soudu lze už na tomto místě předeslat, že nejde o natolik výraznou změnu, že by sama o sobě odůvodňovala opuštění dosavadního přístupu. Přesto však je třeba se vypořádat s možnými výkladovými variantami, které z dotčené terminologické změny pramení.

Existenci důležitého důvodu ve smyslu ust. § 1209 odst. 1 o. z. nelze zkoumat na podkladě motivu vedoucího k podání návrhu na přezkum usnesení přijatého shromážděním vlastníků (subjektivní přístup). Přípustnost soudního přezkumu usnesení shromáždění vlastníků lze hodnotit toliko podle závažnosti obsahu napadeného usnesení, tedy řečeno jinak podle významu záležitosti, o níž bylo rozhodnuto dotčeným usnesením (objektivní přístup). V opačném případě by věcné omezení takového přezkumu ztrácelo jakýkoli smysl. Ačkoli tedy nová právní úprava mění dřívější pojmosloví užívané pro vyjádření věcného omezení práva na přezkoumání usnesení přijatého shromážděním, z účelu ust. § 1209 odst. 1 o. z. vyplývá, že dotčenou terminologickou změnu nelze pojímat jako odklon od dosavadního přístupu. **Při výkladu slovního spojení důležitý důvod, užitého v citovaném ustanovení, proto lze vyjít z definice pojmu důležitá záležitost, k níž dospěla ustálená soudní praxe při aplikaci ust. § 11 odst. 3 věty třetí zákona o vlastnictví bytů, a lze dovodit, že důležitý důvod pro přezkoumání usnesení přijatého shromážděním je dán tehdy, jestliže dotčeným usnesením bylo rozhodnuto o záležitosti, která přímo zasahuje buď do samotného právního postavení vlastníků jednotek, nebo do podstaty předmětu jejich vlastnictví z hlediska účelu jeho využití, jak dovodil Nejvyšší soud ČR.²²**

Termín důležitý důvod (důležitá záležitost) lze vymezit za pomoci judikatury jak pozitivně, tak i negativně.

Jako vhodný praktický příklad lze uvést případ, kdy bylo napadeným usnesením rozhodnuto o navýšení výpočtových listů o částku 155,- Kč na bytovou jednotku s tím, že z inkasovaných finančních prostředků budou financovány odměny členů výboru a příspěvky na úklid domu, které byly dosud hrazeny z fondu oprav. Současně s tím však nebylo rozhodnuto o odpovídajícím snížení příspěvků do uvedeného fondu. Skutečný význam napadeného usnesení tak spočívá ve zvýšení plateb do fondu oprav.²³

Nejvyšší soud ČR se také zabýval otázkou, zda a popřípadě kdy je míra závažnosti usnesení o navýšení plateb do fondu oprav natolik intenzivní, že tuto záležitost lze hodnotit jako důležitou a dospěl k závěru, že navýšení plateb do fondu oprav zásadně nelze považovat za záležitost, která přímo zasahuje do právního postavení vlastníků jednotek nebo do podstaty předmětu jejich vlastnictví z hlediska účelu jeho využití, ledaže v konkrétním případě jde o navýšení extrémní. Jako důležitý důvod pro přezkoumání napadeného usnesení nemusí být za určitých okolností spatřováno ani to, že dotčené usnesení zakládá členům společenství vlastníků platební povinnost se zpětnou účinností, pokud se jedná o částku, jež je v předmětných socioekonomických poměrech vnímána spíše jako bagatelní (v projednávané věci byla celková výše retroaktivně uložené platební povinnosti pouhých 1.550,- Kč na bytovou jednotku - 155,- Kč měsíčně za období

²² Blíže viz odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 4567/2016 ze dne 15. 3. 2017. K důležité záležitosti blíže viz odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 3246/2007 ze dne 22. 10. 2008, a spis. zn. 26 Cdo 421/2014 ze dne 19. 3. 2014 (ústavní stížnosti podané proti citovaným usnesením odmítl Ústavní soud usneseními spis. zn. I. ÚS 60/09 ze dne 27. 1. 2009, spis. zn. IV. ÚS 1746/14 ze dne 4. 8. 2014, a dále např. rozsudky Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 3706/2010 ze dne 25. 1. 2012, uveřejněný pod č. 95/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, či spis. zn. 26 Cdo 4386/2015 ze dne 8. 6. 2016.

²³ Srov. odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 4567/2016 ze dne 15. 3. 2017.

v délce deset měsíců). Za rozhodující pro konečný úsudek o nedostatku důležitého důvodu pro přezkoumání napadeného usnesení však dovolací soud (i v tomto případě) považoval okolnost, že možné výdaje z takto vybraných prostředků mohou vlastníci jednotek ovlivnit hlasováním o konkrétních akcích souvisejících s domem, které budou projednávány na budoucích shromážděních.²⁴

Nejvyšší soud také vyložil, že u rozhodnutí shromáždění vlastníků o jmenování (volbě) člena kontrolní komise není dán důležitý důvod ve smyslu ust. § 1209 odst. 1 o. z. Vzhledem k tomu, že kontrolní komise je pouze fakultativním (tj. nepovinně vytvářeným) orgánem společenství vlastníků, který s přihlédnutím ke znění stanov není nadán rozhodovací pravomocí vůči vlastníkům jednotek ani mu nenáleží oprávnění právně jednat jménem společenství vlastníků navenek, není volba člena tohoto orgánu způsobilá zasáhnout do právního postavení vlastníků jednotek (natož do podstaty předmětu jejich vlastnictví).²⁵

Důležitým důvodem může, ale nemusí být stavební úprava bytového domu - každý případ musí být posuzován samostatně. Důležitým kritériem je charakter a cena stavební úpravy a zdroj jejího financování. Např. výměnu výtahů v domě, lze co do závažnosti řešené záležitosti pro vlastníky jednotek i pro společenství vlastníků samotné přirovnat (zejména s ohledem na technickou a finanční náročnost realizace takové záležitosti) k rozhodnutí o výměně oken v domě, jež podle judikatury Nejvyššího soudu lze pokládat za rozhodnutí přijaté v důležité záležitosti, a to i tehdy, má-li být výměna oken hrazena z fondu údržby. V tomto kontextu lze za důležitou záležitost považovat i schválení smlouvy o dílo, která stanoví konkrétní podmínky, za nichž bude výměna výtahů realizována, jakož i schválení případných podstatných změn takové smlouvy.²⁶

Dále výměna oken a její financování z fondu oprav může být důležitou záležitostí, dá-li se u ní předpokládat, s přihlédnutím k jejímu rozsahu, jistá finanční náročnost a také vzhledem k tomu, že o této záležitosti bylo rozhodováno kvalifikovanou většinou, která by měla být u důležitých záležitostech vyžadována vždy, je uvedené rozhodnutí shromáždění vlastníků třeba považovat za rozhodnutí o důležité záležitosti (srov. § 11 odst. 5 věta druhá zákona o vlastnictví bytů).²⁷

Také celkovou revitalizaci domu a její financování formou přijetí úvěru od peněžního ústavu ve výši 20 milionů Kč lze považovat za důležitý důvod s ohledem na finanční náročnost opravy a způsob financování z úvěru, tedy nikoliv z aktuálně dostupných vlastních prostředků naspořených vlastníky jednotek z fondu údržby.²⁸

Na druhou stranu dle judikatury přijaté za účinnosti zákona o vlastnictví bytů ani komplexní úpravy bytového domu v podobě výměny oken, vchodových dveří, zateplení obvodového zdiva a zateplení půdního prostoru, jedná-li se o opravy, které jsou s ohledem na stáří domu obvyklé a jimiž nedojde k podstatným změnám na budově tak, aby bylo třeba souhlasu všech vlastníků jednotek, pak samotné provádění těchto úprav a s tím související povinnost spolupodílet se na jejich financování prostřednictvím zálohových plateb do fondu rezerv a oprav a placení příspěvků či vkladů do fondů doplňkové tvorby a účelové tvorby není důležitou záležitostí (dle ust. § 11 odst. 3 věty třetí zákona o vlastnictví bytů), o níž by měl rozhodovat soud.²⁹

4.4 Aplikace zásady přiměřenosti

Je-li dáno hledisko osobní, věcné a časové, je dále nutné zkoumat, zda přijatým usnesením shromáždění došlo k porušení právních předpisů či stanov, jak bylo vyloženo výše. Přesto, že soud zjistí takové porušení, nemusí to ani tak vést k vyslovení neplatnosti

²⁴ Srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 5024/2015 ze dne 12. 7. 2016.

²⁵ Srov. odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 26 Cdo 2657/2016 ze dne 27. 6. 2017 a dále rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 5024/2015 ze dne 12. 7. 2016 a ústavní stížnosti podané proti tomuto rozsudku, již Ústavní soud odmítl usnesením sp. zn. II. ÚS 3352/16 ze dne 27. 3. 2017.

²⁶ Srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1423/2009 ze dne 25. 5. 2011.

²⁷ Srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu spis. zn. 22 Cdo 1423/2009 ze dne 25. 5. 2011 a výklad v díle FIALA, J., NOVOTNÝ, M., OEHM, J., HORÁK, T. : Zákon o vlastnictví bytů, C. H. Beck, třetí vydání, Praha 2005, str. 142.

²⁸ Srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 5363/2014 ze dne 16. 6. 2015.

²⁹ Srov. odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 3246/2007 ze dne 22. 10. 2008.

usnesení, a to z důvodu aplikace zásady přiměřenosti, která se prosadila při aplikaci ust. § 11 odst. 3 věty třetí zákona o vlastnictví bytů.

Nejvyšší soud zaujal právní názor, že neplatnost usnesení přijatého shromážděním soud v řízení o žalobě podle citovaného ustanovení nevysloví, nedošlo-li zjištěným porušením právních předpisů či stanov s ohledem na okolnosti případu k závažnému zásahu do práv vlastníků jednotek či společenství vlastníků samotného, nebo bylo-li by vyslovením neplatnosti usnesení shromáždění závažně zasaženo do práv nabytých třetími osobami v dobré víře.³⁰ K odůvodnění předestřené právního názoru vyložil, že ne každé porušení právních předpisů či stanov může být důvodem pro vyslovení neplatnosti napadeného usnesení shromáždění, a že jakkoliv zákon o vlastnictví bytů neobsahuje v tomto směru žádné výslovné ustanovení, lze uvedený závěr dovodit z principu proporcionality jako obecné zásady právní.³¹

Smyslem promítnutí principu proporcionality do řízení obecně, tedy i o žalobě podle ust. § 11 odst. 3 věty třetí zákona o vlastnictví bytů, bylo docílit všestranně šetrného, leč spravedlivého vypořádání střetu mezi individuálním zájmem vlastníka jednotky na vyrovnání újmy, která mu byla způsobena protiprávním rozhodováním nejvyššího orgánu společenství vlastníků (shromáždění), a kolektivním zájmem společenství vlastníků na stabilitě jeho poměrů, resp. ochranou dobré víry subjektů stojících vně společenství. S tím koresponduje, že soud nevysloví neplatnost usnesení přijatého shromážděním, třebaže shledal žalobu podle citovaného ustanovení důvodnou, jestliže by vyslovení neplatnosti napadeného usnesení mělo závažné důsledky pro společenství vlastníků (a zprostředkovaně jeho členy) nebo třetí osoby. Zamítnutí žaloby v takovém případě značí, že vyslovení neplatnosti napadeného usnesení představuje v poměrech dané věci neadekvátní prostředek nápravy stavu vyvolaného protiprávním rozhodováním vrcholného orgánu společenství. Uvedené však neznamená, že přehlasovanému vlastníku mají být odepřeny též jiné (soukromoprávní) prostředky vyrovnání utrpěné újmy, které představují mírnější zásah do poměrů společenství vlastníků nebo třetích osob. Přitom takovéto šetrnější prostředky nápravy stavu vyvolaného protiprávním rozhodováním shromáždění vlastníků jednotek mu musí zůstat zachovány i tehdy, jestliže v řízení o žalobě podle ust. § 11 odst. 3 věty třetí zákona o vlastnictví bytů soud nevyslovil neplatnost usnesení přijatého shromážděním proto, že zjištěným porušením právních předpisů či stanov nedošlo (s ohledem na okolnosti případu) k závažnému zásahu do práv vlastníků jednotek či společenství vlastníků samotného, nebo proto, že vyslovením neplatnosti usnesení shromáždění by bylo závažně zasaženo do práv nabytých třetími osobami v dobré víře.

Z řečeného však současně vyplývá, že z příčin pramenících z principu proporcionality může soud žalobu podle citovaného ustanovení zamítnout až po té, co učinil (kladný) závěr o tom, že napadené usnesení shromáždění vlastníků jednotek bylo přijato v rozporu s právními předpisy či stanovami společenství.³² V opačném případě totiž přehlasovanému vlastníku odejme vedle možnosti domoci se vyslovení neplatnosti dotčeného usnesení též šetrnější prostředky vyrovnání újmy, kterou utrpěl následkem protiprávního rozhodování vrcholného orgánu společenství. Je tomu tak proto, že ust. § 11 odst. 3 věty třetí zákona o vlastnictví bytů brání tomu, aby v jiném řízení než o žalobě na vyslovení neplatnosti usnesení přijatého shromážděním (s výjimkou řízení o zápis skutečností, vzešlých z dotčeného usnesení, do rejstříku společenství vlastníků jednotek) soud posuzoval jako předběžnou otázku

³⁰ Srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Cdo 3399/2010 ze dne 23. 5. 2012.

³¹ Nejvyšší soud současně poukázal na v té době platnou právní úpravu přezkumu platnosti usnesení valné hromady společnosti s ručením omezeným obsaženou v ustanovení § 131 odst. 3 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění po novele provedené zákonem č. 370/2000 Sb., jež z uvedeného principu vychází a použije se obdobně mimo jiné i v řízení o žalobě na vyslovení neplatnosti usnesení členské schůze družstva (srov. ustanovení § 242 odst. 2 in fine obch. zák.).

³² Dle názoru prezentovanému v rozsudku Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 5363/2014 ze dne 16. 6. 2015 se od této premisy soud nemůže odchýlit ani za situace, že obsah napadeného usnesení byl již vykonán, neboť tato skutečnost nemůže nijak zmírnit intenzitu zásahu zjištěného porušení právních předpisů či stanov do práv vlastníků jednotek či společenství vlastníků samotného, a potažmo učinit méně naléhavým požadavek, aby soud vyslovil (se všemi důsledky z toho vyplývajícími), že napadené rozhodnutí shromáždění je neplatné.

souladu napadeného usnesení s právními předpisy a stanovami společenství. Naproti tomu jestliže soud v řízení o žalobě podle citovaného ustanovení nevysloví neplatnost usnesení shromáždění (z důvodů vycházejících z principu přiměřenosti) přesto, že dospěl k závěru, že napadené usnesení bylo přijato v rozporu s právními předpisy nebo stanovami společenství, pak rozsudek, jímž určovací žalobu přehlasovaného vlastníka zamítl, je v uvedeném závěru závazný a soud je povinen z něj v jiném řízení mezi stejnými účastníky vycházet.³³ Dotčenému vlastníku pak nic nebrání, aby se na základě uvedeného rozsudku, byť zamítavého, domáhal jiných forem vyrovnání újmy, jíž mu způsobilo společenství vlastníků protiprávním rozhodováním shromáždění vlastníků jednotek (kompenzace a satisfakce).

S ohledem na výše uvedené lze dovodit, že aplikace zásady přiměřenosti je na místě i za situace aplikace ust. § 1209 odst. 1 o. z.

4.5 Poměr ust. § 1209 odst. 1 k ust. § 258 občanského zákoníku

Jaký je poměr k ust. § 1209 odst. 1 a ust. § 258 občanského zákoníku?! Jde především o otázku, zda nárok na vyslovení neplatnosti usnesení shromáždění je podřaditelný pod ust. § 1209 odst. 1 o. z., či zda dle odkazu ust. § 1221 o. z. podléhá právní úpravě obsažené v ust. § 258 a násl. o. z.

Ustanovení § 1209 odst. 1 o. z. zakotvuje právo přehlasovaného vlastníka jednotky (nebo i společenství vlastníků, pokud je vlastníkem jednotky), nesouhlasí-li s usnesením přijatým shromážděním (o záležitostech náležejících do působnosti shromáždění daných zákonem, příp. stanovami) navrhnout soudu, aby rozhodl o záležitosti, která je předmětem dotčeného usnesení. K zodpovězení položené otázky přispěl Nejvyšší soud, když vyložil, že **jelikož toto speciální ustanovení zařazené v rámci ustanovení o společenství vlastníků řeší ochranu přehlasovaného vlastníka jednotky (nebo i společenství vlastníků, pokud je vlastníkem jednotky), je vyloučena podpůrná aplikace ustanovení o spolku (ve smyslu ust. § 1221 o. z.), neboť ta připadá v úvahu pouze tehdy, nevyplývá-li z ustanovení o společenství vlastníků něco jiného.**³⁴

Tento závěr podporuje i názor Nejvyššího soudu prezentovaný k postupu dle ust. § 11 odst. 3 zákona o vlastnictví bytů, v němž soud vyložil, že postupem dle tohoto ustanovení se přehlasovaný vlastník jednotky může u soudu domáhat pouze určení (vyslovení) neplatnosti usnesení přijatého shromážděním, naléhavý právní zájem na takovém určení prokazovat nemusí a citované ustanovení brání tomu, aby byla platnost usnesení přijatých shromážděním vlastníků jednotek posuzována v jiném řízení; nelze je tudíž posuzovat v řízení o žalobě podle ust. § 80 písm. c) o.s.ř. a ani nemohou být přezkoumávána jakožto předběžná otázka v jiném soudním řízení, s výjimkou řízení o zápis skutečností vzešlých z dotčeného usnesení do rejstříku společenství vlastníků.

5. K ÚSTAVNOSTI LIMITOVANÉ OCHRANY VLASTNÍKA JEDNOTKY

Nad rámec uvedeného lze snad jen dodat, že bytové spoluvlastnictví je z podstaty věci nutně omezeno v rozsahu, ve kterém je třeba respektovat nutnost hospodaření s budovou jako celkem. Práva jednotlivých vlastníků jednotek jsou pak omezena stejným vlastnickým právem ostatních vlastníků jednotek.³⁵

Byť se této problematice opakovaně věnoval i Ústavní soud a přes jeho jasná vysvětlení stran omezení vlastníka jednotky a jeho limitované ochrany, stále se objevují nové případy. Nespokojení spoluvlastníci jednotky, kteří podali v roce 2018 ústavní stížnost proti rozsudku krajského soudu, který žalobu dle ust. § 1209 odst. 1 o.z. týkající se usnesení o „osdouhlasení vybudování nezávislého vstupu na půdu“ zamítl, neboť neshedal namítanou protiprávnost přijatého

³³ Blíže viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR, spis. zn. 33 Cdo 1074/98 ze dne 27. října 1999, uveřejněný pod č. 69/2000 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

³⁴ Blíže viz odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 4567/2016 ze dne 15. 3. 2017.

³⁵ Srov. odůvodnění nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 51/2000 ze dne 13. 3. 2001. O ochraně vlastníka jednotky, a to ochraně limitované, která plně odpovídá zvláštní povaze vzájemných vztahů jednotlivých vlastníků, jejichž zájmy se nevyhnutelně ocitají ve vícestranných interakcích blíže viz odůvodnění usnesení Ústavního soudu spis. zn. II. ÚS 1066/17 ze dne 23. 5. 2017.

usnesení a považoval narhovatele navíc za osoby, které nemají aktivní věcnou legitimaci, když se shromáždění zúčastnili, ale hlasování se zdrželi. Odvolací vrchní soud rozsudek krajského soudu potvrdil. Dovolací nejvyšší soud dovolání odmítl pro nepřípustnost. Stěžovatelé byli přesvědčeni, že jejich právo na soudní ochranu a spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy bylo porušeno odepřením meritorního rozhodnutí o žalobě stěžovatelů na neplatnost usnesení shromáždění, čímž byl rovněž porušen čl. 13 Úmluvy, neboť není žádný účinný prostředek nápravy. Dále mimo jiné uvedli, že odepřením práva na soudní ochranu došlo k zásahu do jejich majetkových práv, neboť musí plnit povinnosti uložené rozhodnutím shromáždění vedlejšího účastníka v rozporu se zákonem, a dále je stěžovatelům znemožněno domáhání se vyrovnání újmy, která jim byla způsobena protiprávním rozhodnutím shromáždění.

Stěžovatelé navíc spojili s ústavní stížností i návrh na zrušení ust. § 1209 odst. 1 o.z.

Ústavní soud usnesením III. ÚS 1566/18 ze dne 10. 7. 2018 stížnost a návrh s ní spojený zamítl a odkázal na výše citovaný nálezh ústavního soudu již z roku 2001 s tím, že napadená rozhodnutí z ústavněprávního hlediska plně obtojí (soudy se nedopouštějí ústavně relevantní libovůle, aplikují-li postup dle ust. § 1209 odst. 1 o.z. v souladu se zásadami jeho aplikace a za respektování zvláštní povahy bytového spoluvlastnictví) a do základních práv stěžovatelů zasaženo nebylo.

6. ZÁVĚR

Obsah kteréhokoliv spoluvlastnictví tvoří práva a povinnosti, která jsou obsahem individuálního vlastnictví, jež jsou modifikována v důsledku plurality vlastníků a ne jinak tomu je i v případech bytového spoluvlastnictví. Práva jednotlivých vlastníků jednotek jsou omezena stejným vlastnickým právem ostatních vlastníků jednotek. Specifikem bytového spoluvlastnictví je, že z podstaty věci je omezeno v rozsahu, ve kterém je třeba respektovat nutnost hospodaření s částmy nemovité věci, které podle své povahy mají sloužit vlastníkům jednotek společně. Nad to vlastnictví jednotky je spojeno s povinnou účastí ve společenství vlastníků a vlastníci jednotek mají práva i povinnost podílet se na procesu tvorby vůle této právní osoby a musejí respektovat přijatá usnesení nejvyššího orgánu a z toho plynoucí způsob správy domu a pozemku.

Jelikož je proces tvorby vůle společenství vlastníků výsledkem hlasování vlastníků jednotek na shromáždění, může se přehlasovaný vlastník jednotky cítit dotčen na svých právech a na obranu svých oprávněných zájmů má právo obrátit se na soud s návrhem na určení (vyslovení) neplatnosti usnesení přijatého shromážděním za předpokladu, že jsou kumulativně splněny zákonné podmínky, a to podmínka osobní, věcná a časová. Návrh tedy může podat jen přehlasovaný vlastník, je-li pro přezkum napadeného usnesení dán důležitý důvod, kterým je rozhodnutí o záležitosti, která přímo zasahuje buď do samotného právního postavení vlastníků jednotek, nebo do podstaty předmětu jejich vlastnictví z hlediska účelu jeho využití, a konečně v zákonné lhůtě.

Dále je nutné zkoumat, zda přijatým usnesením shromážděním došlo k porušení právních předpisů či stanov. Přesto, že soud zjistí takové porušení, nemusí to ani tak vést k vyslovení neplatnosti usnesení, a to z důvodu aplikace zásady přiměřenosti, kdy soud neplatnost protiprávního usnesení nevysloví, nedošlo-li zjištěným porušením právních předpisů či stanov s ohledem na okolnosti případu k závažnému zásahu do práv vlastníků jednotek či společenství vlastníků samotného, nebo bylo-li by vyslovením neplatnosti usnesení shromáždění závažně zasaženo do práv nabytých třetími osobami v dobré víře.

Je tedy zřejmé, že vlastníci jednotek jsou ve svém vlastnictví výrazně ovlivněni charakterem bytového spoluvlastnictví. V jednotlivých institucích, vyslovení neplatnosti usnesení shromáždění soudem nevýmaje, se tak projevuje střet mezi individuálním zájmem vlastníka jednotky a kolektivním zájmem společenství vlastníků na stabilitě jeho poměrů. Pro některé vlastníky jednotek je to skutečnost přijímaná s obtížemi, avšak platí, že vlastnictví zavazuje – v případě bytového spoluvlastnictví k podřízení se legitimně projevené vůli a oprávněným zájmům celku.

Použitá literatura:

ČÁP, J., SCHÖDELBAUEROVÁ, P. Zákon o vlastnictví bytů. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2010.

FIALA, J., NOVOTNÝ, M., OEHM, J., HORÁK, T.: Zákon o vlastnictví bytů, C. H. Beck, třetí vydání, Praha 2005.

- LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.
- KABELKOVÁ, E., SCHÖDELBAUEROVÁ, P. Bytové spoluvlastnictví v novém občanském zákoníku. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2013.
- SPÁČIL, J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976 – 1474). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.

- FIALA, J. Nad zákonem o vlastnictví bytů aneb „spoluvlastnictví je vynálezem ďábla“. In: Časopis pro právní vědu a praxi. Masarykova univerzita, 1994, č. 4.
- PŘÍKOPA, V. Problém procesní legitimace společenství vlastníků. In: Právní prostor [online]. 9. 7. 2015 ve smyslu doplnění autora ze dne 24. 11. 2015.
- ZUKLÍNOVÁ, M. Zákon o vlastnictví bytů. In: Právní praxe v podnikání, 1994, č. 7- 8.

- PETR, P. Vlastnictví bytů v Evropě. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2012.

- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů.
- Zákon č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví bytů), ve znění pozdějších právních předpisů.
- Zrušený zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů.

- Nález Ústavního soudu ČR spis. zn. I. ÚS 646/04 ze dne 8. 3. 2005.
- Nález Ústavního soudu ČR spis. zn. Pl. ÚS 51/2000 ze dne 13. 3. 2001.
- Usnesení Ústavního soudu ČR spis. zn. II. ÚS 1066/17 ze dne 23. 5. 2017.
- Usnesení Ústavního soudu ČR spis. zn. II. ÚS 3352/16 ze dne 27. 3. 2017.
- Usnesení Ústavního soudu ČR spis. zn. IV. ÚS 1459/15 ze dne 9. 9. 2015.
- Usnesení Ústavního soud ČR spis. zn. IV. ÚS 1746/14 ze dne 4. 8. 2014.
- Usnesení Ústavního soud ČR spis. zn. I. ÚS 60/09 ze dne 27. 1. 2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 781/2018 ze dne 18. 4. 2018.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 5024/2015 ze dne 12. 7. 2016.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 4386/2015 ze dne 8. 6. 2016.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 811/2015 ze dne 16. 6. 2015.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 5363/2014 ze dne 16. 6. 2015.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 924/2012 ze dne 25. 2. 2015.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 728/2012 ze dne 5. 12. 2012.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 3399/2010 ze dne 23. 5. 2012.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 3630/2010 ze dne 11. 4. 2012.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 29 Cdo 3706/2010 ze dne 25. 1. 2012.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 22 Cdo 1423/2009 ze dne 25. 5. 2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 22 Cdo 3281/2008 ze dne 24. 11. 2010.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 22 Cdo 5330/2008 ze dne 19. 7. 2010.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 2618/2007 ze dne 23. 8. 2007.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 2381/2002 ze dne 30. 6. 2004.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, spis. zn. 33 Cdo 1074/98 ze dne 27. října 1999.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 1053/2017 ze dne 15. 8. 2017.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 2657/2016 ze dne 27. 6. 2017.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 4567/2016 ze dne 15. 3. 2017.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 3645/2016 ze dne 12. 12. 2016.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 26 Cdo 2360/2016 ze dne 16. 11. 2016.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 33 Cdo 3185/2014 ze dne 22. 9. 2016.
- Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 5610/2015 ze dne 22. 8. 2016.
- Usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 33 Cdo 1153/2015 ze dne 24. 3. 2016.
- Usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 26 Cdo 624/2014 ze dne 16. 4. 2014.
- Usnesení Nejvyššího soud ČR spis. zn. 26 Cdo 421/2014 ze dne 19. 3. 2014.
- Usnesení Nejvyššího soudu spis. zn. 29 Cdo 874/2011 ze dne 18. 9. 2012.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 28 Cdo 3246/2007 ze dne 22. 10. 2008.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 32 Cdo 1389/2007 ze dne 29. 5. 2007.

Kontaktní údaje:

Mgr. Martina Ditmarová

martina.ditmarova@seznam.cz

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

Třída 17. listopadu 8

771 00 Olomouc

Česká republika

SÚDNY EXEKÚTOR AKO SUBJEKT OBČIANSKEHO PRÁVA, HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ

Michal Dáni

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: A judicial officer as an entity of civil law is an immanent part of the judiciary. A status and authority delegated by law to the judicial officer allows relatively effective implementation of a right to judicial protection. Civil process would have no meaning without a functional enforcement procedure. An adoption of the Enforcement Act and a creation of the judicial officer as a liberal profession has had a major impact on reduction of the amount of court cases, removal of illegal dispute resolution methods and enforceability of law. Despite of the fact that judicial officers exist more than 20 years there are different views on their legal statement. Impartiality of the judicial officer has been strengthened by an amendment to the Enforcement Act by Act No. 2/2017. The amendment has caused a fundamental change in a process of option of judicial officer and his competence. Part of creditors do not apply their right to judicial protection because of they do not agree with the new rules. These changes provide scope for a theoretical and analytical assessment of a current status of judicial officer as a subject of the civil law, with particular reference to the impartiality, independence and his procedural acts. Clarification of this question is relevant to various subjects of civil law.

Abstrakt: Súdny exekútor ako subjekt občianskeho práva je imanentnou súčasťou súdnej moci. Postavenie a zákonom delegovaná právomoc na súdneho exekútora umožňuje relatívne efektívne realizovanie práva na súdnu ochranu. Civilný proces, základné konanie by bez funkčného vykonávacieho konania nemalo zmysel. Prijatie Exekučného poriadku a vytvorenie súdneho exekútora na báze slobodného povolania malo zásadný vplyv na odbremenenie súdov, odstránenie nežiadúcich metód riešenia sporov a vymožitelnosť práva. Napriek viac ako 20 ročnej existencii súdnych exekútorov pretrvávajú rôzne názory na ich postavenie. Veľká novela Exekučného poriadku zákonom č. 2/2017 Z. z. podstatným spôsobom posilňuje princíp nestrannosti exekútora, zásadne mení koncepciu výberu exekútora a oprávnenia exekútora. Časť veriteľov sa pre nestotožnenie s novými pravidlami odkláňa od uplatňovania práva na súdnu ochranu. Predmetné zmeny vytvárajú priestor pre teoretické a analytické posúdenie aktuálneho statusu exekútora ako subjektu občianskeho práva s osobitným poukazom na nestrannosť, nezávislosť a procesné úkony exekútora. Objasnenie tejto otázky má význam pre aplikačnú prax rôznych subjektov občianskeho práva.

Key words: judicial officer, impartiality, independence, judiciary

Kľúčové slová: súdny exekútor, nestrannosť exekútora, nezávislosť exekútora, súdna moc

ÚVOD

V období Československej republiky sa prijatím zákona č. 11/1918 Sb. z. o zriadení samostatného štátu československého nadviazalo na právnu úpravu Rakúsko-Uhorska, následkom čoho bol právny dualizmus. Na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi sa uplatňoval zákonný čl. LX z roku 1881 o exekučnom pokračovaní. Exekúciu nariaďoval súd a vykonával ustanovený exekútor, ktorý spĺňal osobitné podmienky pre výkon exekúcie. Predpokladom činnosti exekútora boli exekútorské skúšky podľa § 2 zákonného čl. LI z roku 1871. Predmetná úprava bola doplnená zákonným čl. XLI z roku 1908 a čl. LIV z roku 1912. Subsidiárne sa používala všeobecná procesná úprava zákonný čl. 54/1868 Uhorského sporového poriadku, a to až do 1.1.1915, kedy nadobudol

účinnosť zákonný čl. 1/1911 o občianskom súdnom poriadku.¹ Po vzniku samostatného štátu sa významnejšie zmeny zrealizovali až zákonom č. 23/1928 Sb., ktorým boli v čl. X zrušené exekútori podľa pôvodnej právnej úpravy. Pôvodní exekútori mali prednostné právo na miesta súdnych zriadencov (podúradníkov a zriadencov), ktorí konali na základe poverenia prednostu súdu. Len výnimočne pri zložitejších veciach mohli byť poverení úradníci súdnej kancelárie. Pri väčších súdoch sa zriaďovali zvláštne (osobitné) miesta podúradníkov pre exekučné služby, ktorí museli absolvovať osobitné skúšky. Tieto osoby, označované ako výkonné orgány, uskutočňovali jednotlivé úkony potrebné k výkonu exekučného titulu, a to pod dozorom sudcu a v postavení zamestnanca poberajúceho plat. Mohli prijímať plnenia od dlžníka, iné platby získané exekúciou, vydávali potvrdenia. Mali oprávnenia uskutočňovať osobnú prehliadku, prehliadku priestorov, vrátane vynútenia vstupu a taktiež žiadať o ochranu bezpečnostné orgány. Pri svojej činnosti mali dbať aj na ochranu práv dlžníka, avšak nevydávali rozhodnutia o sporoch vyvolaných exekúciou. Len výnimočne mohli sami posudzovať predkladané dôkazy a neuskutočniť úkon exekučnej činnosti bez predchádzajúceho rozhodnutia súdu. Zo svojich úkonov spisovali protokol, resp. záznam. Vo vzťahu k súdu mali povinnosť poskytovať správy na požiadanie a na základe pokynov odstraňovať nedostatky. Súd vykonával dozor nad ich činnosťou.² Predpokladom ich činnosti bol vydaný príkaz, ktorý realizovali v súlade so zákonom, ale aj osobitnými pokynmi uloženými sudcom. Proti postupu výkonného orgánu bol prípustný rozklad, ktorý mal suspenzívny účinok.³ V prípade zrušenia úkonu mohol byť orgán zaviazaný na náhradu nákladov.

Koniec právneho dualizmu nastal až prijatím zákona č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok). Exekúcie sa stali súčasťou procesného kódexu. Zároveň sa zjednodušila úprava, zmenila terminológia, ale obsah zostal v podstate totožný.⁴ Samotnú exekúciu realizovali výkonní úradníci podľa pokynov sudcu. Výkon rozhodnutí podľa zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok sa vyznačoval predovšetkým terminologickými zmenami. Jednoduché úkony realizoval vykonávateľ (súdny zamestnanec) podľa pokynov sudcu. Výkon rozhodnutia realizovaný súdmi sa však v nových sociálnoekonomických pomeroch ukázal ako málo efektívny a zaťažujúci súdny aparát.

V spolupráci s Medzinárodnou úniou súdnych vykonávateľov boli stanovené základné východiská novej právnej úpravy a následne aj zásady pripravovaného zákona o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti. Ústredným motívom právnej úpravy mala byť delegácia oprávnení súdu na štátom určenú a splnomocnenú osobu súdneho exekútora vykonávajúceho činnosť na princípe slobodného povolania. Exekučné konanie vykonávané podľa zákona č. 233/1995 Z.z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov⁵ bolo pôvodne vytvorené ako alternatíva k súdnemu výkonu rozhodnutí. Účinnosťou zákona č. 341/2005 Z.z.⁶ sa však Exekučný poriadok stal jediným civilným procesným predpisom upravujúcim nútený výkon exekučných titulov s výnimkou výkonu rozhodnutí vo veciach maloletých.

Postavenie súdneho exekútora ako nezávislého a nestranného orgánu ochrany práva pri výkone súdnej moci, ako aj rozsah zákonom a poverením súdu delegovanej súdnej moci na exekútora predstavujú len niektoré determinanty pre pochopenie problematiky súdneho exekútora ako subjektu občianskeho práva. Nemenej podstatné sú otázky týkajúce sa predpokladov pre výkon povolania súdneho exekútora, organizácie súdnych exekútorov, dohľadu nad činnosťou exekútorov, počtu exekútorov a v neposlednom rade aj spôsobu výberu exekútora v konkrétnej veci.

Téma exekútor ako subjekt občianskeho práva je pomerne obsierna a zahŕňa viaceré inštitúty exekučného práva, ale aj problematiku slobodných povolání všeobecne. Z uvedeného dôvodu tento

¹ HORVÁTH, J.: Pohľad na počiatky exekúcií – historický vývoj. In: História 1995 – 2005. s. 12.

² Bližšie pozri HORA, V.: Soustava exekučního práva. Soudní řízení nesporné. s. 24-30.

³ Prvá veta § 36 upraveného § 41 zák. čl. LIV/1912 po úprave zákonom č. 23/1928 Sb.: "*Dokud nebude o rozkladu pravoplatně rozhodnuto, nemůže býti - vyjímaje případ uvedený v §u 16 čl. VI. tohoto zákona - dražba provedena, zabavená pohledávka přikázána na místě placení ani hotovost exekucí dobytá použita k uspokojení vymáhajícího věřitele, nýbrž složena do soudního uschování.*"

⁴ WINTEROVÁ, A.: Poznámky k dílu Václava Hory. In HORA, V.: Soustava exekučního práva. Soudní řízení nesporné. s. XI.

⁵ Ďalej len „Exekučný poriadok“.

⁶ Právna úprava nadobudla účinnosť 1. septembra 2005.

príspevok predstavuje predovšetkým úvod do problematiky, ktorá si zasluhuje väčší priestor. Vzhľadom k aktuálnemu legislatívnemu vývoju možno mať pochybnosti o postavení súdneho exekútora ako príslušníka slobodného povolania, a preto bude práve táto polemika v tomto príspevku akcentovať.

2 POSTAVENIE SÚDNEHO EXEKÚTORA

Postavenie súdneho exekútora ako subjektu občianskeho práva je do značnej miery špecifické, v niektorých odborných publikáciách býva výslovne označované ako bipolárne.⁷

Pri výkone exekučnej činnosti, t. j. nútenom výkone exekučných titulov, exekútor vykonáva, ako subjekt občianskeho práva, verejnú moc delegovanú štátom zo súdov a v týchto prípadoch je vzťah exekútora a iných subjektov občianskeho práva svojím charakterom verejnoprávny. Naopak pri ďalšej činnosti exekútora takéto postavenie nie je jednoznačné. Pri niektorých činnostiach výslovne prevláda súkromnoprávny aspekt, keďže oprávnenie konať bolo odvodené nie od poverenia súdu, ale od udeleného plnomocenstva. Pri rozhodovaní o náhrade trov exekúcie je exekútor taktiež vnímaný ako slobodné povolanie. V judikatúre Ústavného súdu Slovenskej republiky a exekučných súdov sa akceptuje znášanie rizika exekútora spojeného s nepriznaním a neuhradím trov exekúcie v určitých prípadoch.

Status exekútora sa podstatným spôsobom menil predovšetkým nasledovnými novelami Exekučného poriadku:

- zákonom č. 280/1999 Z. z. bola zrušená možnosť ďalšej činnosti exekútora a zrušený inštitút exekútorského kandidáta,
- zákonom č. 341/2005 Z. z. bola zrušená dvojkoľajnosť civilnej exekúcie a exekútor sa stal jediným subjektom realizujúcim výkon exekúcie, taktiež sa v obmedzenom rozsahu obnovila ďalšia činnosť exekútora,
- zákonom č. 144/2010 Z. z. nastala zmena postavenia exekútora vo vzťahu k súdu a účastníkom exekúcie zavedením povinnosti podľa § 57 ods. 4 Exekučného poriadku,⁸ čím sa exekútor stáva exekučným orgánom dohliadajúcim nad zákonnosťou exekúcie bez ohľadu na aktivitu účastníkov,
- zákonom č. 2/2017 Z. z. sa mení celková koncepcia výberu exekútora, vzťah exekútora a súdu v exekučnom konaní a v exekúcii a rozsah procesných oprávnení exekútora.

2.1 VEREJNOPRÁVNÝ ASPEKT ČINNOSTI EXEKÚTORA

Exekútor ako subjekt občianskeho práva má v exekučnom konaní vymedzené procesné práva, povinnosti a predstavuje súčasť justičného systému. Nútený výkon súdnych rozhodnutí a teda exekučná činnosť je súčasťou ústavného práva na súdnu ochranu. Ústavný súd Slovenskej republiky sa v tejto otázke vyjadril nasledovne: „Ak by sa výkon vykonateľného rozhodnutia súdu nepovažoval za integrálnu časť „súdnej ochrany“ v zmysle čl. 46 ods. 1 ústavy, všetky tieto záruky, ktoré vo svojom celku vyjadrujú záujem na ochrane „práva na spravodlivý proces“, by stratili svoj dôvod na existenciu v ústave. Preto právo na súdnu ochranu zaručené v čl. 46 ods. 1 ústavy sa nemôže končiť vydaním právoplatného a vykonateľného rozhodnutia súdu, ale musí zahŕňať aj možnosť núteným spôsobom a aj proti vôli povinného realizovať povinnosť na plnenie obsiahnutú vo výroku takéhoto rozhodnutia, ktorá nebola splnená dobrovoľne.“⁹

Štát preniesol časť svojich oprávnení prináležiacich súdom na štátom určenú a splnomocnenú osobu, súdneho exekútora, ktorá predstavuje neštátny orgán vykonávajúci úlohy štátu v oblasti vykonávacieho konania. Delegácia súdnej moci na exekútora sa realizuje len vo vzťahu k exekučnej činnosti, ktorou sa rozumie nútený výkon súdnych a iných rozhodnutí, resp. exekučných titulov. „Právne postavenie exekútora je ustanovené tak, že v rámci delby verejnej (štátnej) moci sa exekútor podieľa na plnení pozitívneho záväzku štátu v súvislosti s realizáciou základného práva na súdnu a inú právnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy v rozsahu ustanovenom zákonom (čl. 46 ods. 4, čl. 51 ods. 1 ústavy). Exekútora preto nemožno v zásade

⁷ ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., TOMAŠOVIČ, M., KOTRECOVA, A. a kol.: Exekučný poriadok. Komentár. s. 6.

⁸ Exekútor je povinný predložiť vec súdu bezodkladne po tom, ako nadobudne pochybnosti alebo zistí, že sú dôvody na zastavenie exekúcie alebo čiastočné zastavenie exekúcie.

⁹ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 10.01.2005, sp. zn. I. ÚS 5/00.

vylúčiť ani spod režimu ustanoveného v čl. 2 ods. 2 ústavy.¹⁰ V zmysle uvedeného článku súdny exekútor môže konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Na súdneho exekútora je potrebné v súvislosti s exekučnou činnosťou nazerať ako na orgán, ktorý vykonáva verejnú moc. Každé nariadenie exekútora, ktoré nevyplýva z právnej normy (práva či povinnosti) sa považuje za nepripustné prekročenie právomoci. *„Podiel exekútora na súdnej moci v rozsahu núteného výkonu súdnych a iných rozhodnutí je podľa názoru ústavného súdu základným východiskom pre úpravu právneho postavenia exekútora, ktoré má svoj základ v Exekučnom poriadku. Právne postavenie exekútora je determinované tým, že vykonáva úlohy (orgánu) verejnej (štátnej) moci, a z tohto dôvodu sa naňho vzťahujú iné kritériá než na právne postavenie subjektov, ktoré nevykonávajú verejnú (štátnu) moc (súdnu moc).“¹¹*

Kým v sporovom konaní hovoríme o civilnoprocesnom vzťahu ako o trojstrannom, ktorého účastníkom je vždy súd, vo vykonávacom konaní je jeho účastníkom popri súde alebo namiesto súdu exekútor. Exekútor vykonáva exekučnú činnosť v postavení verejného činiteľa. Predpokladom pre exekučnú činnosť je všeobecné zákonné splnomocnenie v zmysle § 2 ods. 1 Exekučného poriadku a osobitná delegácia súdnej moci v konkrétnom prípade, ktorej prejavom je poverenie na vykonanie exekúcie. Novelou Exekučného poriadku zákonom č. 2/2017 Z. z. sa exekučná činnosť obmedzuje len na exekúciu samotnú, nakoľko exekútor už nevykonáva činnosti pred doručením poverenia na vykonanie exekúcie. Na druhej strane sa na exekútora deleguje činnosť tradične vyhradená súdu v oblasti odkladu exekúcie a zastavenia exekúcie.

2.2 SÚKROMNOPRÁVNY ASPEKT ČINNOSTI EXEKÚTORA

Okrem exekučnej činnosti môže exekútor realizovať aj ďalšiu činnosť. Pôvodná úprava rozsahu činností exekútora zahŕňala aj možnosť pôsobenia exekútora v mimosúdnom vymáhaní pohľadávok. Exekútor podľa Exekučného poriadku účinného medzi obdobím od 1.12.1995 do 8.11.1999¹² mohol na zmluvnom princípe, v rozsahu písomného plnomocenstva, poskytovať súčinnosť veriteľovi pri vymáhaní jeho pohľadávky aj bez exekučného titulu. Realizoval predovšetkým činnosti spojené s mimosúdnym vymáhaním pohľadávok, vyzýval dlžníka na uspokojenie pohľadávky či dohliadal pri uplatňovaní zádržného práva. Za tieto činnosti bol exekútor odmeňovaný veriteľom na základe písomnej dohody, kde výška odmeny mohla byť stanovená pevnou sumou alebo percentuálnou sadzbou. Jediným zákonným limitom takejto dohody bolo, aby odmena nepresiahla 50% z výšky vymáhanej pohľadávky. Takto vymedzené ďalšie činnosti mali výrazne súkromnoprávny charakter a boli prejavom postavenia exekútora ako slobodného povolania. Postavenie exekútora ako verejného činiteľa je aj naďalej ako rezíduum tejto právnej úpravy viazané len na exekučnú činnosť.

Aktuálne exekútor s výnimkou spisovania návrhov na vykonanie exekúcie môže realizovať len ďalšiu činnosť, na ktorú je poverený súdom. Pri tejto ďalšej činnosti úplne absentuje zmluvný základ. Exekútor je momentálne rozsahom svojej činnosti podstatne viac naviazaný na súd ako napríklad notár, ktorý okrem rozhodovania v dedičských veciach disponuje nepomerne rozsiahlejšou agendou. Činnosť exekútora je dnes takmer výlučne viazaná na exekučnú činnosť, ktorá má výslovne verejnoprávny charakter.

3 EXEKÚTOR AKO SLOBODNÉ POVOLANIE

Rozsah činnosti exekútora úzko súvisí s postavením exekútora ako slobodného povolania. Pojem slobodné povolanie nie je v našom právnom poriadku definovaný. Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania vydala štúdiu „Slobodné povolania“, v ktorej sa pri definícii pojmu slobodné povolanie odvoláva na terminológiu nemeckého spolkového zväzu slobodných povolání, ktorá znie: *„príslušníci slobodných povolání poskytujú na základe osobitnej kvalifikácie osobne, na vlastnú zodpovednosť a nezávisle, duševno-ideové služby v záujme svojich objednávateľov a verejnosti.“¹³*

Jedným z kľúčových pojmov je nezávislosť, avšak nie vo význame neutrality exekútora ako subjektu realizujúceho exekučnú činnosť, ale v zmysle rozhodovania, či danú činnosť bude

¹⁰Nález Ústavného súdu SR zo dňa 10.01.2005, sp. zn. PL. ÚS 49/03.

¹¹Nález Ústavného súdu SR zo dňa 10.01.2005, sp. zn. PL. ÚS 49/03.

¹²Zákomom č. 280/1999 Z. z. účinným k 09.11.1999 bola zrušená ďalšia činnosť exekútora.

¹³FOLTÍNOVÁ, A. a kol: Slobodné povolania. s. 7.

realizovať, kedy ju uskutoční a za akých podmienok. Exekútor je však povinný vykonať každú exekúciu, ale aj ďalšiu činnosť, a to bez ohľadu na povahu vymáhanej povinnosti a účastníkov konania. Predmetné platí tak v exekúciách začatých do účinnosti novely Exekučného poriadku zákonom č. 2/2017 Z. z., ako aj po nej, a to bez ohľadu na spôsob výberu exekútora. Len právna úprava účinná do novely Exekučného poriadku zákonom č. 280/1999 Z. z. umožňovala exekútorovi pomerne širokú oblasť ďalších činností realizovaných mimo výkonu súdnej moci. Pri tejto činnosti sa mohol exekútor rozhodnúť, či bude alebo nebude spolupracovať s veriteľom a za akých podmienok tak uskutoční. Vzhľadom k uvedenému v spôsobe odmeňovania absentuje akýkoľvek prvok nezávislosti.

Súdny exekútor osobne realizuje úkony exekučnej činnosti, ale taktiež riadi činnosť exekútorského úradu, ktorý v jeho mene plní úlohy spojené s odborným, organizačným a technickým zabezpečením exekučnej činnosti. Súdny exekútor si pre plnenie svojich úloh zriaďuje exekútorský úrad, ktorý organizačne a odborne riadi. Samotný exekútorský úrad nemá právnu subjektivitu. Exekútori nemôžu vytvárať spoločenstvá exekútorov ani realizovať svoju činnosť ako obchodné spoločnosti. Súdny exekútor môže zamestnávať zamestnancov, ktorí na základe písomného poverenia exekútora môžu vykonávať jednotlivé úkony exekučnej činnosti. Osobný prvok exekútora je zvýraznený tým, že možnosť poveriť zamestnancov na jednotlivé úkony exekučnej činnosti je do značnej miery obmedzená. Súdny exekútor zamestnáva dva druhy zamestnancov, a to exekútorských koncipientov a ostatných zamestnancov. Exekútor nemôže exekútorského koncipienta poveriť na podstatné procesné úkony ako napríklad vydanie upovedomenia o začatí exekúcie, príkazu na začatie exekúcie, exekučného príkazu. Koncipient nemôže vykonať ani dražbu či exekúcie na nepeňažné plnenia. Podstatne širšie možnosti poverenia zamestnancov mal exekútor vo vzťahu k exekúorským kandidátom, ktorí mohli byť poverení na všetky procesné úkony v exekučnom konaní. Novelou exekučného poriadku č. 280/1999 Z. z. bol od 09.11.1999 inštitút exekúorského kandidáta zrušený. V zmysle legislatívneho vyjadrenia je tak osobný prvok exekútora pri jednotlivých úkonoch exekučnej činnosti nenahraditeľný. V praxi niektorých exekúorských úradov však osobný prvok exekútora vzhľadom k množstvu agendy môže byť len minimálny. Pri početnosti ročnej agendy najväčších exekúorských úradov nemožno predpokladať osobnú ingerenciu exekútora pri všetkých vymedzených procesných úkonoch.

kraj	celkový nápad 2016	najvyšší nápad Ex/EU	priemer na 1 EU/kraj	celkový nápad 2015	najvyšší nápad Ex/EU	priemer na 1 EU/kraj
BA	139,927	24,566	1,727	192,725	48,309	2,570
BB	49,028	19,889	1,486	34,761	10,488	1,086
KE	66,763	16,096	1,484	69,830	21,170	1,746
NR	45,969	12,105	1,532	45,468	10,261	1,516
PO	21,669	3,307	637	24,672	4,298	796
TN	35,293	15,881	1,138	47,890	21,234	1,451
TT	44,906	5,529	1,283	38,920	4565	1,297
ZA	50,254	16,518	1,795	58,589	21,629	2,020

Tabuľka 1: Prehľad počtu exekúcií v rokoch 2015 – 2016.

Miera osobného aspektu súvisí aj so spôsobom výberu exekútora. Rozhodne možno tvrdiť, že výber exekútora oprávneným vedie k väčšej stratifikácii exekúorských úradov podľa množstva agendy. Pri aktuálnej koncepcii výberu exekútora prostredníctvom náhodného prideľovania exekúcií, vzhľadom k početnosti nápadu vecí a počtu exekútorov bude osobná ingerencia exekútora v exekučných konaniach nevyhnutnosťou aj z ekonomického hľadiska¹⁴.

Zodpovednosť exekútora sa prejavuje v rovine disciplinárnej zodpovednosti, trestnoprávnej zodpovednosti a taktiež v zodpovednosti za škodu. Disciplinárna zodpovednosť je druhom administratívnej zodpovednosti. O disciplinárnom previnení exekútora rozhoduje disciplinárny senát.

¹⁴ V roku 2018 bol v závislosti od územného obvodu súdneho exekútora priemerný nápad na jedného exekútora v počte od 341 konaní pre Bratislavský kraj po 771 konaní pre Nitriansky kraj.

Predpokladom pre uloženie disciplinárneho opatrenia je zavinenie z nebanlivosti. Proti rozhodnutiu disciplinárneho senátu možno podať správnu žalobu. Podľa aktuálnej praxe kauzálneho súdu nie je prípustná žaloba navrhovateľa (napr. minister spravodlivosti) o preskúmanie rozhodnutia, nakoľko nie je aktívne vecne legitimovaný, a to aj napriek skutočnosti, že navrhovateľ vystupuje ako účastník disciplinárneho konania.¹⁵ Možno teda povedať, že opravný prostriedok v neprospech disciplinárne obvineného nie je prípustný. Súdny exekútor ako verejný činiteľ predstavuje špeciálny subjekt trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa. Prípadné naplnenie tohto znaku môže mať za následok aplikáciu kvalifikovanej skutkovej podstaty pri iných trestných činoch (napr. trestný čin korupcie). Čo sa týka škody, súdny exekútor zodpovedá za škodu, ktorú spôsobil on alebo jeho zamestnanci. Ide o objektívnu zodpovednosť za škodu s možnosťou liberácie. Podľa výkladu pôvodného § 33 ods. 1 Exekučného poriadku¹⁶ možno vyvodiť zodpovednosť za škodu priamo voči exekútorovi alebo voliť režim podľa zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, podľa ktorého by za škodu bol zodpovedný štát. V konaniach začatých po 1. apríli 2017 už štát predstavuje len ručiteľa za škodu, ak nebola uhradená poisťovňou alebo súdnym exekútorom.

4 NEZÁVISLOSŤ EXEKÚTORA

O nezávislosti exekútora hovoríme v inštitucionálnej, ekonomickej a organizačnej rovine. Aj v týchto oblastiach možno nájsť podstatné zmeny postavenia exekútora. Z hľadiska koncepčného najväčšie zmeny zasiahli inštitucionálnu rovinu nezávislosti, a to konkrétne vzťah súdu a súdneho exekútora.

4.1 INŠTITUCIONÁLNA NEZÁVISLOSŤ

Exekútor nemá byť ovplyvňovaný inými orgánmi, procesné úkony má realizovať autonómne. Pri výkone svojej činnosti (nielen exekučnej činnosti) je na rozdiel od súdu viazaný ústavou, ústavnými zákonmi, medzinárodnými zmluvami, zákonmi, ale aj podzákonnými predpismi. Súdny exekútor je okrem zákonných a podzákonných právnych noriem viazaný tiež rozhodnutím súdu v exekučnom konaní.

Súd a súdny exekútor ako dva subjekty občianskeho práva sa spoločne podieľajú na priebehu exekúcie, avšak každé svoje procesné práva a povinnosti realizuje nezávisle. To teda znamená, že súd môže zasahovať do činnosti exekútora iba v rozsahu kogentne vymedzenom ustanoveniami zákona.¹⁷

Inštitucionálna nezávislosť exekútora bola novelou Exekučného poriadku zákonom č. 2/2017 Z. z. do značnej miery narušená. V zmysle § 32 Exekučného poriadku má exekučný súd voči exekútorovi dopytovacie a pokynové oprávnenia. Predovšetkým pokynové oprávnenia súdu narušujú nezávislosť exekútora. Zákon nestanovuje formu pokynov vydávaných súdom exekútorovi. Vzhľadom k následkom neuposlušnutia pokynu súdu v podobe závažného disciplinárneho

¹⁵Krajský súd Banská Bystrica vydal dňa 17.04.2018 uznesenie sp. zn. 23S/160/2017, v ktorom uviedol: „Žalobca v prejednávanej veci nie je prokurátorom, nie je zainteresovanou verejnosťou a oprávnenie na podanie správnej žaloby mu nevyplýva ani z iného osobitného predpisu. Je nepochybné, že žalobca bol účastníkom administratívneho konania ako navrhovateľ disciplinárneho konania proti súdnej exekútorke - ďalšej účastníčke konania, a týmto svojim návrhom realizoval svoje verejnomocenské oprávnenie vyplývajúce z ust. § 223 ods. 2 Exekučného poriadku. Napriek tomu, že žalobca bol účastníkom administratívneho konania, absentuje u neho splnenie druhej podmienky, ktorej splnenie sa kumulatívne vyžaduje pre aktívnu legitímáciu na podanie správnej žaloby, a to že rozhodnutím žalovaného bol žalobca ukrátený na svojich subjektívnych právach alebo právom chránených záujmoch. Rozhodnutie, ktoré bolo vydané v disciplinárnom konaní, neovplyvnilo právnu pozíciu žalobcu a ani nespôsobilo zmenu jeho vlastného právneho postavenia. Uvedeným záverom správneho súdu zodpovedá aj uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. PL z. ÚS 1/2012 zo dňa 27.06.2012, ako aj uznesenia Ústavného súdu SR sp.zn. IV.ÚS 242/2011 zo dňa 09.06.2011, I.ÚS 166/2011 zo dňa 09.06.2011, II.ÚS 259/2011 zo dňa 04.07.2012 a IV.ÚS 228/2011 zo dňa 02.06.2011 a rozhodnutia Najvyššieho súdu SR, vo vzťahu ku ktorým Ústavný súd rozhodoval.“

¹⁶ Pôvodným § 33 ods. 1 Exekučného poriadku rozumieme znenie účinné k 31.03.2017.

¹⁷ KRAJČO, J.: Exekučný poriadok. Komentár. s. 11.

previnenia by mali mať formu uznesenia, ktoré v spojení s § 3 Exekučného poriadku je pre exekútora záväzné. Pôvodne sa pod záväznými rozhodnutiami súdu rozumeli len rozhodnutia týkajúce sa sporov vyvolaných exekučným konaním. Dohľad nad činnosťou exekútorov je výslovne zverený Ministerstvu spravodlivosti SR, ktoré však v žiadnom prípade nemôže v súvislosti s výkonom štátneho dohľadu ukladať pokyny exekútorovi pri porušení povinností. Následkom zisteného porušenia v rámci výkonu štátneho dohľadu môže byť výlučne začatie disciplinárneho konania voči exekútorovi. Exekútor sa v zmysle zavedenej dozorovej právomoci súdu stáva inštančne podriadený exekučnému súdu. Zmena postavenia súdu voči exekútorovi sa môže prejavovať aj vo vzťahu k už zrealizovaným procesným úkonom. Aj keď voči úkonom exekútora spravidla nie je prípustný prostriedok nápravy možno prostredníctvom pokynu súdu dosiahnuť nápravu v určitých prípadoch (napr. v súvislosti s neprimeranými spôsobmi vykonávania exekúcie či trovami exekútora, voči ktorým už nie sú prípustné námietky). Otázne sú možnosti postupu exekútora v prípade, ak nebude stotožnený s konkrétnym pokynom súdu vyjadreným v uznesení. Vzhľadom ku skutočnosti, že exekútor nie je účastníkom exekučného konania, ale vykonávateľom súdnej moci nemožno považovať za prijateľné, aby mohol podať sťažnosť proti takémuto uzneseniu. Odvolanie v danom prípade vôbec neprichádza do úvahy. V zásade bude platiť, že v zmysle vytvorenej inštančnej nadriadenosti exekučného súdu nad exekútorom bude povinný aplikovať pokyn súdu bez ďalšej možnosti skúmania.

Zmena postavenia súdu voči exekútorovi sa prejavuje aj pri zmene exekútora. *Zmena exekútora je novokoncepovaná ako sankcia za porušenie povinnosti súdneho exekútora v súvislosti s exekučným konaním. Nejde len o skutočnosť, že súdny exekútor v dôsledku zmeny príde o vec, ale táto sankcia sa týka aj trov exekúcie s poukazom na ustanovenie § 198 ods. 1 EP.*¹⁸ Zmena exekútora vzhľadom k zmenenej koncepcii výberu exekútora už nie je len doménou oprávneného, ale možno ju realizovať návrhom účastníkov konania alebo postupom súdu aj bez návrhu účastníka konania. Predpokladom zmeny exekútora je opakované alebo závažné porušenie povinností exekútora stanovených zákonom alebo rozhodnutím súdu. Okrem už spomenutej sankcie v podobe odňatia veci, straty nároku trovy môže byť exekútorovi uložená povinnosť nahradiť účastníkom trovy konania, ktoré im dovtedy vznikli a dokonca mu súd môže uložiť poriadkovú pokutu. V iných oblastiach práva je nepredstaviteľné, aby orgán vykonávajúci verejnú moc bez riadneho konania o náhrade škody mal povinnosť nahradiť náklady konania subjektu, nad ktorým vykonával svoju právomoc.

*Záruky nezávislosti exekútora vyplývajú zo spôsobu jeho vymenovania a odvolávania a z presného vymedzenia podmienok na jeho disciplinárny postih.*¹⁹ V tejto oblasti sa zásadne zmenili podmienky pre vymenovanie do funkcie exekútora. K tradičným podmienkam ako vzdelanie, odborná prax, odborná skúška a bezúhonnosť pribudlo aj úspešné absolvovanie výberového konania. Výberové konanie môže vyhlásiť minister spravodlivosti na návrh SKE, ak je potrebné zvýšiť počet exekútorov pre územný obvod krajského súdu. Vzhľadom k aktuálnemu počtu súdnych exekútorov však v blízkej dobe nemožno predpokladať vyhlásenie výberového konania. Vzhľadom k obmedzenému počtu exekúcií a inkompatibilitu činnosti exekútora s inou zárobkovou činnosťou možno obmedzenie počtu exekútorov hodnotiť ako dôvodné.

4.2 EKONOMICKÁ NEZÁVISLOSŤ

Z hľadiska ekonomickej nezávislosti exekútora je potrebné uviesť, že jediný zdroj príjmov exekútora predstavujú trovy exekútora. Exekútor nie je naviazaný na štátny rozpočet či rozpočet súdov. Je financovaný výlučne z výsledkov svojej exekučnej činnosti. Problematika náhrady trov exekútora tak demonštruje jeho bipolárne postavenie.

Pri rozhodovaní o náhrade trov exekúcie v judikatúre akcentuje postavenie exekútora ako slobodného povolania a súdy akceptujú znášanie rizika exekútora spojeného s nepriznaním či neuhradím trov exekúcie. Aj v tejto oblasti sa náhľad na exekútora postupne menil. Ústavný súd SR spočiatku zastával názor, v zmysle ktorého exekútor nie je účastníkom súkromnoprávných vzťahov a nemožno od neho spravodlivo požadovať znášanie trov exekúcie. „*Sťažovateľka, ktorá je orgánom verejnej moci pri výkone exekúcie, nie je a ani nebola v okolnostiach konkrétneho prípadu*

¹⁸ ŠTEVČEK, M., KOTRECOVA, A., TOMAŠOVIČ, M., MOLNÁR, P. a kol.: Exekučný poriadok. Komentár. s. 111.

¹⁹ MAZÁK, J.: Exekučný poriadok. Komentár. s. 24.

účastníčkou súkromnoprávných vzťahov medzi oprávneným a povinným, a preto od nej podľa názoru ústavného súdu nemožno spravodlivo požadovať, aby znášala trovy bezúspešnej exekúcie.²⁰ Následne sa však Ústavný súd SR vo svojej judikatúre odklonil od predchádzajúceho názoru a začal pripúšťať v stanovených prípadoch nepriznanie náhrady trov exekútorovi. „Ústavný súd nespochybňuje postavenie exekútora ako štátom určenej a splnomocnenej osoby na výkon exekúcie, v rámci ktorého sa mu priznáva status verejného činiteľa (§ 5 Exekučného poriadku). Naproti tomu exekútor vykonáva svoju činnosť aj ako slobodné povolanie (výber exekútora je zverený oprávnenému, odmena exekútora je priamoúmerná jeho procesnej aktivite). V súlade s uvedeným ústavný súd zastáva názor, že samotná skutočnosť, že v konečnom dôsledku môže nastať stav, keď nebudú uspokojené všetky nároky exekútora pri výkone exekúcie, nemusí viesť k protiústavným dôsledkom. Riziko, ktoré exekútor nesie, je odôvodnené a do značnej miery kompenzované jeho v podstate monopolným postavením pri výkone exekúcie. Ústavný súd v tejto súvislosti opätovne konštatuje, že na vec sťažovateľa je primeraným spôsobom aplikovateľný aj právny názor Európskeho súdu pre ľudské práva vyjadrený v jeho rozhodnutí vo veci Van der Musselle proti Belgicku (rozsudok z 23. novembra 1983, séria A, č. 70), podľa ktorého riziko spojené s výkonom určitej profesie, kam spadá i riziko neuhradenia odmeny za odvedenú prácu, je na druhej strane vyvážené výhodami súvisiacimi s výkonom tejto profesie (m. m. IV. ÚS 27/08), a to bez ohľadu na to, že Európsky súd pre ľudské práva vyslovil tento právny názor vo vzťahu k výkonu povolania advokáta.²¹ V odbornej verejnosti sa vyskytli aj názory podľa ktorých aplikácia rozhodnutia vo veci Van der Musselle proti Belgicku nie je vzhľadom na postavenie exekútora vhodná, a to pre iné postavenie advokátskeho koncipienta, dočasnosť stavu poskytovania bezplatnej právnej pomoci, obmedzenosť poskytovania bezplatnej právnej pomoci čo do množstva prípadov ročne a skutočnosť, že nemajetné osoby v Belgicku môžu požiadať príslušný úrad o právnu pomoc a vtedy platia len náhradu hotových výdavkov s výnimkou súdneho exekútora, ktorému prináleží aj v týchto prípadoch ¼ obvyklej odmeny.²² V neskoršom období sa judikatúra ústavného súdu v tejto oblasti opierala aj o rozhodnutie o sťažnosti exekútora. „Obdobné stanovisko vyplýva aj z rozhodovacej praxe ESLP, ktorý vyslovil, že nejde o povinnú alebo nútenú prácu v prípade exekútora, ktorý sa nedomohol zaplatenia trov exekučného konania najmä preto, že povinný (prípadne i oprávnený) bol vymazaný z obchodného registra, resp. zomrel, prípadne nemal prostriedky na úhradu trov. Za podstatné treba považovať, že súdny exekútor sa na danú prácu ponúkol dobrovoľne a bremeno na neho uvalené trovami nebolo neprimerané (Mihal v. Slovenská republika č. 23360/08 a č. 31303/08 z 28. 6. 2011).“²³ Takáto koncepcia rozhodovania o náhrade trov exekútora za istých okolností ohrozuje ekonomickú nezávislosť exekútora. Podľa nášho názoru je potrebné dôsledne odlišovať prípady, kedy niet účastníka, ktorý by mal znášať trovy exekúcie (strata subjektivity oboch účastníkov) od prípadov, keď nie je priznaná náhrada voči existujúcemu účastníkovi exekúcie. Taktiež pripodobňovanie postavenia exekútora v týchto otázkach k podnikateľovi nie je úplne adekvátne.

Novelou Exekučného poriadku zákonom č. 2/2017 Z. z. sa situácia exekútora z hľadiska náhrady trov exekútora do istej miery zlepšila. V konaniach začatých po 1. apríli 2017 len výnimočne súdny exekútor nebude mať priznanú náhradu trov exekúcie. Pôjde o prípady, ak bol exekútor vylúčený z vykonania exekúcie prípadne, ak došlo k zmene exekútora.

Pokiaľ exekútor svojou činnosťou do istej miery vie ovplyvniť mieru úspechu v exekúcii, a teda aj výšku trov exekúcie, nemá možnosť meniť podiel „odplaty“ za vykonanú činnosť. Výška odmeny exekútora a hotových výdavkov je stanovená vyhláškou bez možnosti modifikácie. Aktuálna vyhláška²⁴ na rozdiel od pôvodnej vyhlášky²⁵ neupravuje inštitút zmluvnej odmeny. V exekučných

²⁰ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 04.10.2007, sp. zn. II. ÚS 173/06-28.

²¹ Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 31.08.2010, sp. zn. ÚS 297/2010-11.

²² MOLNÁR, P.: Súdny exekútor ako súčasť súdneho systému. In: Zborník z konferencie Súdny exekútor a vymožititeľnosť práva. s. 9-13.

²³ Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 10:08.2016, sp. zn. II. ÚS 619/2016-15.

²⁴ Vyhláška MS SR č. 68/2017 Z. z. ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov. Ďalej len „Aktuálna vyhláška“.

konaniach začatých po 1.4.2017 dohody týkajúce sa zmluvnej odmeny neprichádzajú do úvahy. Napriek skutočnosti, že vo vzťahu k trovám exekúcie, resp. náhrade trov exekúcie, má exekútor postavenie účastníka konania, nemá možnosť zmluvne meniť výšku uplatňovanej náhrady. Takýto postup by bol nielen v rozpore so zákonom, ale aj s Etickým kódexom exekútora, v zmysle ktorého exekútor nemôže uzatvárať dohody, ktorých predmetom je neuplatňovanie náhrady trov exekúcie alebo uplatňovanie menšej náhrady trov exekúcie.

Pôvodný model financovania činnosti exekútora úplne prirodzene počítal s preddavkovaním činnosti exekútora. Exekútor mal možnosť žiadať o primeraný preddavok. Preddavok sa mohol žiadať nielen na hotové výdavky, ale aj na odmenu exekútora. Podľa Vyhlášky mal exekútor právo žiadať preddavok až do výšky 50% z odmeny vypočítanej podľa Vyhlášky²⁵. Spočiatku sa financovanie každej exekúcie preddavkovalo a exekútor začal vykonávať činnosť až po zložení preddavku. Nezloženie preddavku predstavovalo dôvod na zastavenie exekúcie, ak neboli splnené podmienky pre oslobodenie od súdneho poplatku. Dlhodobá prax súdnych exekútorov smerovala k uplatňovaniu preddavkov. Postupný nárast počtu exekútorov a ďalšie faktory mali však za následok čoraz menšie uplatňovanie si nárokov na preddavky. Pôvodne bolo do funkcie menovaných 76 exekútorov. Maximálny počet exekútorov sa dosiahol v roku 2013 v počte 345. Aktuálne pôsobí 279 exekútorov. Od novely Exekučného poriadku zákonom č. 2/2017 Z. z. exekútor nemá právo žiadať ani len preddavok na nevyhnutné hotové výdavky pokiaľ je predmetom konania peňažné plnenie. Preddavok môže žiadať len pri exekúcii na nepeňažné plnenie a aj to v prípade, ak účastník nie je oslobodený od súdnych poplatkov. Pri niektorých exekúciách na nepeňažné plnenie spojených so značnými nákladmi (vypratanie nehnuteľnosti, odobratie vecí (loď, houseboat) uvedené môže mať dosah aj na samotnú vymožitelnosť práva, keďže sa môže znemožniť realizovanie exekúcie pre nedostatočné krytie. Podľa dôvodovej správy si predmetné skutočnosti zákonodarca uvedomuje, no prijaté znenie tomu nezodpovedá. Absurdné je znenie Aktuálnej vyhlášky, podľa ktorej exekútor má právo žiadať preddavok na nevyhnutné hotové výdavky len do 50% ich predpokladanej výšky. Nezávislosť exekútora z ekonomickej stránky je týmito zmenami do značnej miery oslabená. Pôvodné úvahy k zrealizovanej novele smerovali k obligatórnemu preddavku na trovy exekútora. Keďže na exekútora je delegovaná súdna moc a konanie na súde je spravídla obligatórne spojené so súdnym poplatkom bolo by vhodné, aby obdobný princíp platil nielen pre základné konanie, ale aj pre konanie vykonávacie.

4.3 ORGANIZAČNÁ NEZÁVISLOSŤ

Z hľadiska organizačného sa nezávislosť exekútora prejavuje tým, že správu súdnych exekútorov a s tým súvisiacej agendy nevykonáva štát, ale orgány samosprávy exekútorov. Samosprávu exekútorov realizuje stavovská organizácia, ktorou je Slovenská komora exekútorov. Komora má nielen chrániť záujmy exekútorov, ale predovšetkým má vykonávať kontrolu nad činnosťou exekútorov. Vymenovaním za exekútora sa exekútor stáva členom Slovenskej komory exekútorov. Členstvo v komore je tak povinné. Slovenská komora exekútorov ako samosprávna organizácia exekútorov je financovaná z povinných členských príspevkov súdnych exekútorov. Najvyšším orgánom komory je konferencia exekútorov. Ďalším znakom samosprávy exekútorov je vedenie zoznamu exekútorov SKE. Novelou Exekučného poriadku zákonom č. 299/2013 Z. z. začalo zoznam exekútorov viesť Ministerstvo spravodlivosti SR. Ministerstvo ďalej oznamuje komore podstatné zmeny v zozname exekútorov najmä prerušenie výkonu funkcie exekútora, pozastavenie výkonu funkcie exekútora a zánik výkonu funkcie exekútora. Obdobné zoznamy pri iných slobodných povolaniach spravídla vedú samosprávne stavovské organizácie ako napr. Slovenská advokátska komora v prípade advokátov, ale aj notárska komora Slovenskej republiky v prípade notárov. Naproti tomu správcovia, ktorí však nie sú samosprávne organizovaní, sú zapisovaní len do zoznamu vedeného MS SR.

5 NESTRANNOSŤ EXEKÚTORA

Postavenie účastníkov exekučného konania musí byť rovné a exekútor musí svoju činnosť realizovať v súlade s týmto ústavnoprávnym princípom. „Za nestrannú treba považovať takú činnosť

²⁵ Vyhláška MS SR č. 288/1995 Z. z. o odmenách a náhradách súdnych exekútorov. Ďalej len „Vyhláška“.

²⁶ Základom pre odmenu bolo pôvodne vymáhané plnenie.

exekútora, ktorou na jednej strane aktívne zabezpečuje ochranu práv povinného, avšak nepripustí, aby došlo k zneužitiu práv všetkých účastníkov konania²⁷ Predovšetkým požiadavka nestrannosti a nezávislosti exekútora je v zmysle § 3 Exekučného poriadku vyjadrená len vo vzťahu k exekučnej činnosti. Predmetné vyplýva z pôvodného zmluvného základu ďalšej činnosti exekútora.

Súdny exekútor musí byť nestranný nielen zo subjektívneho, ale aj objektívneho hľadiska. Súdny exekútor má povinnosť z úradnej povinnosti skúmať, či sú splnené podmienky pre nestranné konanie. Zárukou nestrannosti exekútora je inštitút vylúčenia exekútora, inkompatibility funkcie exekútora s inou zárobkovou činnosťou a niektoré ďalšie podmienky stanovené Exekučným poriadkom. Exekútor má povinnosť vykonávať exekúcie v poradí, v akom mu boli doručené s výnimkou exekúcií, ktorých predmetom je výživné. Pre postup exekútora nemá byť preto rozhodujúca prípadná bonita povinného ani výška potenciálnej odmeny, ale poradie exekúcie. „Nestrannosť je potrebné skúmať z dvoch hľadísk, a to zo subjektívneho hľadiska nestrannosti, čo znamená, že je potrebné zistiť osobné presvedčenie sudcu prejednávajúceho prípad a z objektívneho hľadiska nestrannosti, t.j. je potrebné zistiť, či sú poskytnuté dostatočné záruky pre vylúčenie akejkoľvek pochybnosti v danom smere. V prípade subjektívneho hľadiska nestrannosti sa nestrannosť sudcu prezumuje až do predloženia dôkazu o opaku (Piersach v. Belgicko – rozsudok ESLP z 1. októbra 1982). Objektívna nestrannosť sa posudzuje podľa vonkajších objektívnych skutočností. Platí tzv. teória zdania, podľa ktorej nestačí, že sudca je subjektívne nestranný, ale musí sa ako taký objektívne javiť v očiach strán. Objektívne hľadisko je založené na existencii dostatočných záruk pre vylúčenie akejkoľvek legitímnej pochybnosti o zaujatosti sudcu. Spravidlosť nielenže má byť vykonaná, ona sa musí aj javiť, že je vykonaná (Delcourt v. Belgicko – rozsudok ESLP zo 17. januára 1970, Saraiva de Carvalho v. Portugalsku – rozsudok z roku 1994...).“²⁸

Inštitút vylúčenia exekútora je od novely Exekučného poriadku zákonom č. 2/2017 Z. z. vymedzený podstatne širšie. Nové dôvody vylúčenia je potrebné posudzovať formálne a pri ich naplnení musí exekútor oznámiť dôvody svojho vylúčenia súdu. Niektoré dôvody vylúčenia aj pri vynaložení odbornej starostlivosti môžu byť pre exekútora len ťažko rozpoznateľné. Predovšetkým v prípade dôvodu vylúčenia v zmysle § 33 ods. 2 Exekučného poriadku²⁹ možno mať dôvodné pochybnosti o reálnej uplatniteľnosti predmetného ustanovenia vzhľadom k širokému vymedzeniu tzv. spriaznenej osoby. Súdny exekútor v prípadnom konaní vo veci vylúčenia z exekúcie vystupuje ako orgán verejnej moci. Nie je účastníkom konania o svojom vylúčení z exekúcie. Súdny exekútor sa vo vzťahu k svojmu vylúčeniu nemôže domáhať porušenia základných práv podľa čl. 12 ods. 2, čl. 20 ods. 1 a čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.³⁰

Za porušenie princípu rovnosti v exekučnom konaní sa prirodzene nepovažuje aplikácia ustanovení Exekučného poriadku, ktoré vyplývajú z rozdielneho procesného postavenia účastníkov.

²⁷ KRAJČO, J.: Exekučný poriadok. Komentár. s. 16.

²⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 3.3.2016, sp. zn.6Ndt/3/2016, prípadne Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 8.10.2010 sp.zn. 7 Nc 2/2010 uvádza: „Z vyššie uvedenej judikatúry ESLP a ústavného súdu možno vyvodit', že subjektívne hľadisko sudcovskej nestrannosti sa musí podriaďovať prísnejšiemu kritériu objektívnej nestrannosti. Za objektívne však nemožno považovať to, ako sa nestrannosť sudcu len subjektívne niekomu javí, ale to, či reálne neexistujú okolnosti objektívnej povahy, ktoré by mohli viesť k legitímnym pochybnostiam o tom, že sudca určitým, nie nezaujatým vzťahom k veci disponuje. Aj pri zohľadnení teórie zdania môže byť sudca vylúčený z prejednávania a rozhodovania veci iba v prípade, keď je celkom zjavné, že jeho vzťah k veci, účastníkom alebo ich zástupcom dosahuje taký charakter a intenzitu, že aj napriek zákonom ustanovenej povinnosti nebude môcť rozhodovať „sine ira et studio“, teda nezávisle a nestranné.“

²⁹ Exekútor je vylúčený z vykonávania exekúcie vždy, ak s ním spriaznená osoba je veriteľom alebo dlžníkom povinného, alebo veriteľom, alebo dlžníkom osoby spriaznenej s povinným.

³⁰ Uznesenie Ústavného súdu SR zo dňa 22.08.2012, sp. zn. I. ÚS 398/2012-15: „Súdny exekútor nemá aktívnu legitímáciu na podanie sťažnosti proti rozhodnutiu, ktorým ho súd vylúčil z vykonávania exekúcie v daných veciach pre jeho pomer k účastníkovi konania (oprávnenému) v zmysle ustanovenia § 30 Exekučného poriadku. V takomto prípade je objektom rozhodovania o vylúčení a sám ako súčasť súdnej moci nie je nositeľom žiadnych základných práv, a to ani v záujme ochrany účastníka exekučného konania (oprávneného), preto ústavný súd jeho sťažnosti odmietol ako podané zjavne neoprávnenou osobou.“

Súdny exekútor má napr. povinnosť poskytovať správy o priebehu exekúcie oprávnenému, prihliadať na pokyny oprávneného za účelom zistenia majetkových pomerov povinného. Porušením nestrannosti by bolo konanie, ktoré by sa hodnotilo ako prietahy v exekučnom konaní, prípadne konanie spočívajúce v zneužití práva.

Spôsob výberu exekútora taktiež úzko súvisí s nestrannosťou exekútora. Za charakteristický znak postavenia exekútora ako slobodného povolania odborná literatúra³¹ označuje aj výber exekútora oprávneným. Pri prijatí exekučného poriadku akcentovala potreba zabezpečenia konkurenčného prostredia. Konkurencia kvalitou činnosti mala zvyšovať vymožitelnosť práva a znižovať náklady exekúcie. Takáto koncepcia výberu exekútora mala však niekoľko kritických oblastí. Jednou z nich bol práve vzťah exekútora a veriteľa. Pri tejto koncepcii súdny exekútor pri uplatňovaní práv podľa Exekučného poriadku prirodzene berie do úvahy, kto vystupuje na strane oprávneného. Uvedené sa prejavilo už v spomenutom neuplatňovaní preddavkov na trovy exekúcie, neuplatňovaním náhrady trov exekúcie pri zastavení exekúcie, čím vznikali deformácie konkurenčného prostredia. Exekútor sa mohol ľahko stať ekonomicky závislý na podaní návrhu na vykonanie exekúcie významným veriteľom, čo veriteľom umožnilo diktovať si podmienky spolupráce s exekútorom. Obzvlášť problematické bolo stanovenie výberu exekútora pri štátnych inštitúciách a verejnoprávných korporáciách. Exekútor má exekúciu realizovať nestranné. Nestrannosť exekútora je však do istej miery relativizovaná systémom odmeňovania exekútora. Novelou exekučného poriadku zákonom č. 2/2017 Z. z. sa zaviedlo náhodné pridelovanie exekúcií na krajo­vom princípe, ktoré nepochybne prispelo k posilneniu nestrannosti exekútora.

6 ROZSAH PROCESNÝCH ÚKONOV EXEKÚTORA

S postavením exekútora ako subjektu občianskeho práva súvisí aj rozsah a povaha procesných úkonov exekútora uskutočňovaných v exekučnom konaní. V exekučných konaniach začatých po 1. apríli 2017 došlo k zmene a súdny exekútor sa stal namiesto exekučného súdu exekučným orgánom povoľujúcim odklad exekúcie. Súdny exekútor na účely povolenia odkladu exekúcie vydáva upovedomenie o odklade exekúcie, ktoré sa doručuje všetkým subjektom dotknutým exekúciou. Uvedená zmena významne prispieva k zrýchleniu exekučného konania.

Delegácia rozhodovacej právomoci zo súdu na exekútora čiastočne zasiahla aj inštitút zastavenia exekúcie. Účelom zmeny právnej úpravy je odbremenenie súdu od rozhodovania pri nepochybných dôvodoch zastavenia exekúcie. Súd rozhoduje o zastavení exekúcie len v prípade obrany povinného, avšak výnimočne by bolo vhodné, aby rozhodoval aj ex offo, najmä ak je potrebné odstrániť nedostatky vlastnej činnosti. Súdny exekútor tak po novom realizuje úkony spojené s ochranou povinného a tretích osôb, ktoré v predchádzajúcom období zabezpečoval súd.

ZÁVER

Ako vyplýva z vyššie uvedeného, v postavení exekútora ako subjektu občianskeho práva možno v súčasnosti pozorovať značné modifikácie. Vzhľadom k prezentovanému minulému a aktuálnemu právnemu stavu možno sledovať čoraz silnejšie previazanie súdu a súdneho exekútora vo viacerých oblastiach. Uvedené sa prejavuje jednak v absencii činností exekútora vykonávaných na báze slobodného povolania čo do rozsahu, ale aj množstva agendy. Odstránenie možnosti realizovania ďalšej činnosti exekútora na základe dohôd, vylúčenie zmluvnej odmeny, zrušenie preddavkov na trovy exekútora a zavedenie náhodného pridelovania všetkých exekúcií spôsobujú odklon od pôvodnej koncepcie exekútora vytvoreného na princípe slobodného povolania. Zavedením dozoru súdu sa exekútor skutočne stal „predĺženou rukou súdu“, ³²a to nielen vo vzťahu k výkonu rozhodnutia všeobecne, ale aj v konkrétnej veci. Dozor vykonávaný súdom nad súdnym exekútorom tak predstavuje v podstate návrat v čase a podobá sa vzťahu súdu a výkonných

³¹ MAZÁK, J.: Exekučný poriadok. Komentár. s. 21.

³² Z judikatúry Ústavného súdu SR (napr. I. ÚS 398/2012, III. ÚS 185/2012), ale aj z názorov právnej vedy (napr. JUDr. Marek Števec, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, "Postavenie a funkcia inštitútu súdneho exekútora v systéme orgánov ochrany práva Slovenskej republiky v kontexte hrozby tzv. súkromnej justície") vyplýva, že súdny exekútor poverený exekučným súdom na vykonanie exekúcie tvorí súčasť súdnej moci, má postavenie orgánu verejnej moci, je "predĺženou rukou súdu."

orgánov (štátnych úradníkov) z obdobia prvej Československej republiky. Zbližovanie súdu a exekútora sa prejavuje aj v získaných oprávneniach pri posudzovaní odkladu exekúcie a zastavenia exekúcie priamo exekútorom. Na druhej strane pokiaľ ide o zodpovednostné vzťahy (náhradu škody) do popredia vystupuje osobná zodpovednosť exekútora, štát sa dostáva len do pozície ručiteľa. Zákonné zakotvenie úpravy vylučujúcej priznania náhrady trov exekútora pri vylúčení exekútora a zmene exekútora predstavuje zavŕšenie predchádzajúceho vývoja judikatúry v tejto oblasti. Bipolárne postavenie exekútora sa v tomto zmysle nielen potvrdilo, ale došlo k jeho prehĺbeniu.

Použitá literatúra:

- FOLTÍNOVÁ, A. a kol: Slobodné povolania. Bratislava: národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania, 2000. s. 30.
- HORA, V.: Soustava exekučního práva. Soudní řízení nesporné. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. ISBN 978-80-7552-237-5.
- HORVÁTH, J.: Pohľad na počiatky exekúcií – historický vývoj. In: História 1995 – 2005. Bratislava: Slovesná komora exekútorov, 2005, s. 9-17.
- KRAČO, J.: Exekučný poriadok. Komentár. Bratislava: Eurounion, 2009. 600 s. ISBN 978-80-89374-07-6.
- MAZÁK, J.: Exekučný poriadok. Komentár. 3. vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006. 590 s. ISBN 80-8078-083-8.
- MOLNÁR, P.: Súdny exekútor ako súčasť súdneho systému. In: Zborník z konferencie Súdny exekútor a vymožitelnosť práva. Bratislava: Aprint s.r.o., 2011, s. 9-13. ISBN 978-80-89415-06-9.
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., TOMAŠOVIČ, M., KOTRECOVA, A. a kol.: Exekučný poriadok. Komentár. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2015. 864 s. ISBN 978-80-89603-25-1.
- ŠTEVČEK, M., KOTRECOVA, A., TOMAŠOVIČ, M., MOLNÁR, P. a kol.: Exekučný poriadok. Komentár. 3. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2018. 1072 s. ISBN 978-80-7400-706-4.
- TOMAŠOVIČ, M.: Exekučný poriadok s komentárom. Žilina: Eurokódex, Poradca podnikateľa. 2006. ISBN 80-88931-41-X.
- WINTEROVÁ, A.: Poznámky k dílu Václava Hory. In HORA, V.: Soustava exekučního práva. Soudní řízení nesporné. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. s. XI. ISBN 978-80-7552-237-5.

Kontaktné údaje:

JUDr. Michal Dáni
michal.dani@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

ROZSAH PROCESNEJ SPÔSOBILOSTI MALOLETÝCH

Zuzana Klincová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: In civil disputes as well as in non-dispute proceedings, the part of the proceedings/ participant in the proceedings may also be a minor, i. e. a person under the age of 18. The question that arises in this case is the extent to which a minor is capable of acting independently before a court and which procedural steps should be taken by a legal guardian or, as the case may be, a legal guardian appointed by the court. The aim of this paper is to refer to a different view of Czech and Slovak judicial practice and legislation on the issue at hand.

Abstrakt: V civilnom sporovom konaní ako aj v civilnom mimosporovom konaní môže byť sporovou stranou/účastníkom konania aj maloletá osoba, teda osoba mladšia ako 18. rokov. Otázka, ktorá v uvedenom prípade vyvstáva je, v akom rozsahu je maloletá osoba procesne spôsobilá samostatne konať pred súdom a ktoré procesné úkony by mal za maloletého realizovať zákonný zástupca, prípadne súdom ustanovený procesný opatrovník. Cieľom príspevku je poukázať na rozličné nazeranie českej a slovenskej právnej úpravy a súdnej praxe na danú problematiku.

Key words: minor, legal capacity, procedural capacity, legal representative, limited procedural capacity, limited legal capacity, intellectual and willful maturity

Kľúčové slová: maloletý, spôsobilosť na právne úkony, procesná spôsobilosť, zákonný zástupca, obmedzená procesná spôsobilosť, obmedzená spôsobilosť na právne úkony, rozumová a vôľová vyspelosť

1. Úvod

Ochrana práv maloletých osôb je imanentnou súčasťou civilného procesu. Potreba špecifického prístupu k tejto skupine osôb vychádza najmä z toho, že maloletý nie je schopný vzhľadom na svoju fyzickú a duševnú nezrelosť dostatočne ochraňovať svoje práva. Uvedené reflektujú aj ustanovenia Občianskeho zákonníka, ktoré nepriznávajú maloletému plnú spôsobilosť na právne úkony, čo sa následne premieťa aj v rovine práva procesného. Otázka, ktorá v tomto prípade vyvstáva, sa týka spôsobu nazerania na procesnú spôsobilosť. Názorový nesúlad sa vyskytuje najmä v prípade existuje resp. neexistencie inštitútu obmedzenej procesnej spôsobilosti.

2. Vymedzenie pojmu maloletý

Vzhľadom na skutočnosť, že pojem „maloletý“ je ústredný pojem príspevku, je v úvode nevyhnutné vymedziť jeho obsah. Ako najvhodnejšia sa javí negatívna definícia odvodená od ustanovenia § 8 ods. 2 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“), ktorá vo všeobecnosti určuje hranicu plnoletosti na dovŕšenie 18 roku veku. Z uvedeného vyplýva, že za maloletého možno považovať každú fyzickú osobu, ktorá nedosiahla zákonom ustanovenú hranicu plnoletosti. V zmysle ustanovenia § 8 ods. 2 Občianskeho zákonníka existuje možnosť nadobudnutia plnoletosti aj pred dovŕšením 18 roku veku, a to uzavretím manželstva osoby staršej ako 16 rokov, za kumulatívneho splnenia podmienky, ktorou je udelenie súhlasu súdu. Od tohto okamihu osoba nadobúda plnú spôsobilosť na právne úkony aj napriek vekovému nedostatku. Za plnoletú ju budeme považovať aj v prípade, ak jej manželstvo zaniklo alebo bolo vyhlásené za neplatné pred dovŕšením osemnásteho roku veku.

3. Hmotnoprávna spôsobilosť maloletého v občianskoprávných vzťahov

Maloletého ako fyzickú osobu považujeme za subjekt občianskoprávných vzťahov. U každej fyzickej osoby je nevyhnutné rozlišovať medzi spôsobilosťou na práva a povinnosti (t.j. právnou

subjektivitou) a spôsobilosťou na právne úkony. Právnu subjektivitu nadobúda fyzická osoba v zmysle ustanovenia § 7 Občianskeho zákonníka narodením, no v určitých prípadoch patrí aj počatému, avšak ešte nenarodenému dieťaťu. Okamih zániku sa viaže jednak na smrť fyzickej osoby, teda na prípad keď dôjde k zastaveniu dýchania a srdcovej činnosti, k vyhasnutiu všetkých funkcií celého mozgu ale taktiež aj na vyhlásenie za mŕtveho.

Zatiaľ čo právnu subjektivitu má každá živá fyzická osoba, so spôsobilosťou na právne úkony to také jednoznačné nie je. Spôsobilosť vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti v plnom rozsahu, má v zmysle ustanovenia § 8 Občianskeho zákonníka výlučne plnoletá osoba a osoba, ktorá po dovŕšení 16 rokov veku uzavrela so súhlasom súdu manželstvo. Plnoletosť sa dovŕšuje okamihom začiatku dňa, t.j. 00.00, ktorý dňom a mesiacom zodpovedá dňu, keď sa pred 18 rokmi fyzická osoba narodila.

Ustanovenia Občianskeho zákonníka osobitne venujú pozornosť spôsobilosti na právne úkony maloletých. Tá je upravená v ustanovení § 9 Občianskeho zákonníka nasledovne: „*maloletí majú spôsobilosť len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku.*“ Z uvedeného jasne vyplýva, že maloletí nemôžu neobmedzene realizovať akékoľvek právne úkony, ktorými sa zakladajú, rušia alebo menia občianskoprávne vzťahy. Zo zákona im prislúcha len tzv. obmedzená spôsobilosť na právne úkony. Ustanovenie § 9 Občianskeho zákonníka svojou formuláciou chráni nielen samotné maloleté osoby pred právnymi úkonmi, ktorých obsahu by len ťažko porozumeli, ale chráni taktiež dobromyseľné tretie osoby, ktoré by potencionálne mohli s maloletými vstupovať do právnych vzťahov. Spôsobilosť na právne úkony sa u maloletej osoby vyvíja postupne. V ideálnom prípade by sa mala rozvíjať priamoúmerne s rozvojom intelektuálnym a vôľových schopností. Znamená to, že od narodenia do dovŕšenia 18 rokov veku rozlišujeme stav úplnej nespôsobilosti na právne úkony, obmedzenú spôsobilosť na právne úkony, pričom finálnym štádiom je dosiahnutie plnej spôsobilosti na právne úkony. Fázu obmedzenej spôsobilosti na právne úkony je možné vymedziť len hornou hranicou veku t.j. dovŕšením 18 rokov kedy nastupuje plná spôsobilosť na právne úkony. Vymedzenie hranice medzi úplnou nespôsobilosťou na právne úkony a obmedzenou spôsobilosťou na právne úkony je podľa nášho názoru nemožné.

„Rozumová a vôľová vyspelosť znamená schopnosť uvedomiť si význam a dôležitosť právneho úkonu a jeho dôsledky, ktoré môže spôsobiť najmä v majetkovej sfére konajúceho. Maloletý tak musí vedieť posúdiť význam právneho úkonu, ktorý má urobiť, ako aj hlavné následky tohto konania, a to nielen následky pozitívne (napr. rozmnoženie majetku) ale aj následky negatívne (napr. ďalšie povinnosti vznikajúce so získaním majetku). Vôľovou vyspelosťou rozumieme schopnosť svoje konanie ovládnuť t.j. konanie svojou vôľou usmerňovať.“¹

Z uvedeného vyplýva, že spôsobilosť maloletého na právne úkony závisí od jeho rozpoznávajúcich a určujúcich schopností, teda od schopnosti ovládať svoje konanie, schopnosti posúdiť následky svojho právneho konania, či schopnosti posúdiť následky svojho protiprávneho konania, ktoré musí byť zároveň primerané jeho veku. „*Na rozumovú a vôľovú vyspelosť je potrebné nazerať ako na všeobecnú vyspelosť prezumovanú pre maloletého v určitom štádiu (veku) vývoja. Ide teda o objektívnu kategóriu, resp. objektívnu vyspelosť, ktorou disponujú maloletí rovnakého veku. Vecné hľadisko ustupuje do úzadia, pričom argumentácia v prospech objektívneho posudzovania pramení v potrebe právnej istoty ostatných osôb.*“² Inak povedané, primeranosť právneho úkonu k rozumovej vyspelosti maloletého sa vo všeobecnosti posúdi objektívne podľa jeho veku, a to bez ohľadu na individuálne odchýlky akými sú napríklad nadpriemerný intelekt alebo naopak nižšie schopnosti dieťaťa, nakoľko tieto osobitosti nie je tretia osoba ako zmluvná strana schopná zanalyzovať pri vstupe do právneho vzťahu s maloletým. Ak by však zo správania maloletej osoby alebo z iných dostupných informácií muselo byť tretej osoby zjavné, že intelekt

¹ I. Fekete: Občiansky zákonník 1 zväzok (Všeobecná časť). Veľký komentár, 3 aktualizované a rozšírené vydanie, Bratislava: EUKÓDEX. 2017. 170s.

² Števcík, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M., a kol. Občiansky zákonník I. § 1-450. Komentár. Praha: C.H. Beck, 2015, 56s.

maloletého je vzhľadom na jeho vek nízky, môže súd pri posudzovaní platnosti právneho úkonu zobrať túto skutočnosť na zreteľ. Naopak, nie je možné generálne vysloviť názor, že určitý právny úkon je neplatný len preto, že ho zrealizoval maloletý, ktorého rovesníci nie sú na základe objektívneho kritéria pri posudzovaní spôsobilosti na právne úkony na daný právny úkon spôsobilí, avšak bude potrebné zobrať do úvahy aj individuálne rozumové a vôľové danosti maloletého, keďže ten môže byť oveľa vyspelejší ako jeho ostatní rovesníci. Individuálna vyspelosť však nebude primárnym objektom skúmania súdu, pôjde skôr o výnimočné situácie, keď sudca vyhodnotí ako potrebné skúmanie individuálnych predpokladov maloletej fyzickej osoby pri realizácii právneho úkonu.

Súd bude skúmať jednotlivé právne úkony maloletého. Ak by na základe posúdenia všetkých okolností prípadu, to znamená po posúdení veku maloletého, druhu právneho úkonu, účelu právneho úkonu, hodnoty právneho úkonu a iných skutočností dospel k záveru, že právny úkon prevyšuje rozumovú a vôľovú vyspelosť maloletého, naplní právny úkon skutkovú podstatu ustanovenia § 38 ods. 1 Občianskeho zákonníka, a teda bude považovaný za absolútne neplatný. Právna teória s inštitútom absolútnej neplatnosti právneho úkonu spája skutočnosť, že absolútne neplatný právny úkon nie je možné dodatočne schváliť, a tým z neho urobiť platný právny úkon. Z uvedeného dôvodu ani dodatočné privolenie, teda konvalidácia právneho úkonu maloletého jeho právnym zástupcom nebude mať vplyv na platnosť právneho úkonu maloletého. Dokonca ani súhlas rodiča s uskutočnením právneho úkonu maloletým nie je relevantný z hľadiska posudzovania jeho platnosti. *„Platí teda, že právny úkon, na ktorý nie je maloletá osoba spôsobilá musí za ňu realizovať jej zákonný zástupca s právnymi účinkami ex nunc, a teda zákonný zástupca svojim prejavom vôle nahrádza prejav vôle maloletého.“*³

Takto formulovaná spôsobilosť na právne úkony je vhodnejším riešením ako viazať spôsobilosť na určitú hranicu veku ako tomu bolo na Slovensku do roku 1950, kedy fyzická osoba do dovŕšenia 12 rokov veku nemala žiadnu spôsobilosť na právne úkony, osoby staršie ako 14 rokov mohli nadobúdať príjem z vlastnej práce, pričom plnoletosť sa dosahovala v 21. roku veku života, výnimočne aj skôr t.j. po dovŕšení 18 rokov. Po roku 1950 sa v ustanoveniach § 9 a nasl. zákona č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník z roku 1950“) zakotvilo nasledovné rozlišovanie vekových kategórií: *„Kto je mladší než šesťročný, je na právne úkony celkom nespôsobilý; za neho koná jeho zákonný zástupca. Kto dovŕšil šiesty rok, je sám spôsobilý len na právne úkony, ktoré sú výlučne na jeho prospech, a na uzavieranie smlúv, pri ktorých sa plní hneď pri ich uzavretí a ktoré sú primerané jeho veku. Kto dovŕšil pätnásť rok, je sám spôsobilý aj uzavierať pracovné smluvy a nakladať s odmenou za vlastnú prácu. Spôsobilosť vlastnými úkonmi nadobúdať práva a zaväzovať sa (svojprávnosť) vzniká v plnom rozsahu dosiahnutím plnoletosti. Plnoletosť sa dosahuje dovŕšením osemnásteho roku.“*

Ďalej by sme radi poukázali na skutočnosť, že napriek zákonnému obmedzeniu spôsobilosti maloletých na právne úkony, nie je vylúčené, aby súd rozhodol o ďalšom obmedzení v súlade s ustanovením § 10 ods. 2 Občianskeho zákonníka, najmä v prípade ak sa maloletý vyššieho veku intelektuálne nerozvinul, no vzhľadom k jeho vekovej kategórii by mal byť schopný realizovať aj náročnejšie právne úkony, ktoré sú vzhľadom na intelektuálnu stránku nad jeho osobné možnosti.

4. Procesná spôsobilosť maloletého v civilnom procese v podmienkach Slovenskej republiky

Inštitút procesnej spôsobilosti nadväzuje na právnu úpravu spôsobilosti na právne úkony. Procesná spôsobilosť je upravená v ustanovení § 67 a nasl. zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Civilný sporový poriadok“) nasledovne: *„každý môže pred súdom samostatne konať v rozsahu, v akom má spôsobilosť na právne úkony.“*

³ I. Fekete: Občiansky zákonník 1 zväzok (Všeobecná časť). Veľký komentár, 3 aktualizované a rozšírené vydanie, Bratislava: EUKÓDEX. 2017. 171s.

Procesnú spôsobilosť je možné definovať ako oprávnenie samostatne realizovať procesné úkony v súdnom konaní. Jej absencia nemá za následok nespôsobilosť subjektu vystupovať v konaní, ale len prístupenie ďalšej povinnosti subjektu spočívajúcej v obligatórnosti zastúpenia zákonným zástupcom alebo súdom ad hoc ustanoveným zástupcom tzv. procesným opatrovníkom. *„V odbornej literatúre býva označovaná aj ako aj ako spôsobilosť vlastnými úkonmi nadobúdať procesné práva a povinnosti, či spôsobilosť samostatne realizovať procesné úkony.“*⁴ Iba v prípade, ak sa nepodarí nedostatok procesnej podmienky odstrániť, je súd povinný konanie zastaviť.

Definíciu procesnej spôsobilosti môžeme nájsť aj v judikatúre napr. v právnej vete Uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 25.05.2011, sp. zn.: 5 Cdo 202/2010: *„Procesnou spôsobilosťou sa označuje spôsobilosť účastníka samostatne alebo prostredníctvom svojho zvoleného zástupcu vykonávať pred súdom procesné úkony. Túto spôsobilosť majú účastníci v zmysle v tom rozsahu, v akom majú spôsobilosť na právne úkony podľa hmotného práva. Úplná procesná spôsobilosť fyzickej osoby vzniká plnoletosťou, ktorá sa nadobúda dovŕšením osemnásteho roku, pred dosiahnutím tohto veku úplná procesná spôsobilosť vzniká len uzavretím manželstva. Procesne spôsobilí v obmedzenom rozsahu sú maloletí, ktorí majú spôsobilosť len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané ich rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku (§ 9 Občianskeho zákonníka). Procesne spôsobilí v obmedzenom rozsahu sú aj fyzické osoby, ktorých spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená súdom.“*

V najvšeobecnejšej rovine možno konštatovať, že rozsah procesnej spôsobilosti je priamoúmerný rozsahu spôsobilosti na právne úkony. Preto platí, že ak sú maloletí spôsobilí na právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané ich rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku, ich procesná spôsobilosť sa bude posudzovať v nadväznosti na túto hmotnoprávnu premisu. Príkladom, ktorý je pomerne často uvádzaný literatúre je uzavretie kúpnej zmluvy v určitej hodnote eur maloletou osobou. Ak by maloletá osoba následne uplatňovala nároky z tejto zmluvy pred súdom, bola by procesne spôsobilá, a mohla by konať bez zákonného zástupcu či súdom ustanoveného procesného opatrovníka. Otázka, ktorá v tomto prípade vyvstáva je, či bude maloletá osoba oprávnená realizovať všetky právne úkony, týkajúce sa kúpnej zmluvy alebo bude spôsobilá len na niektoré z nich.

Uvedené však podľa nášho názoru neplatí bezvýhradne. Ad absurdum, ak do úvahy sme zobrali 11-ročné dieťa, ktoré si v obchode kúpilo balíček cukríkov, v dôsledku požitia ktorých mu vznikla ujma na zdraví, pri uplatňovaní niektorého z nárokov, ktoré upravuje Občiansky zákonník (napr. bolestné a sťaženie spoločenského uplatnenia) by podľa nášho názoru nebolo dieťa dostatočne rozumovo a vôľovo vyspelé aj napriek skutočnosti, že bolo spôsobilé vstúpiť do záväzkovoprávneho vzťahu založeného kúpnu zmluvou.

Z uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: 5 Cdo 92/2009 vyplýva, že: *„spôsobilosť maloletého na právne úkony sa posudzuje vždy so zreteľom na povahu právneho úkonu, o ktorý v konkrétnom prípade ide.“* Z praktického hľadiska súd v civilnom procese neposudzuje spôsobilosť maloletého vo vzťahu ku každému procesnému úkonu osobitne, nakoľko by to bolo v rozpore s hospodárnosťou konania. Ak súd rozhodne, že maloletý je dostatočne rozumovo a vôľovo vyspelý na to, aby pred súdom vystupoval sám, bude oprávnený realizovať všetky právne úkony bez rozdielu. Podľa nášho názoru však nie je tento prístup s odkazom na hmotné právo správny. Maloletá osoba nemá z hľadiska hmotného práva plnú spôsobilosť na právne úkony, a preto zastávame názor, že pokiaľ sa procesná spôsobilosť odvodzuje od rozsahu spôsobilosti na právne úkony maloletej osoby, nemôže mať osoba pred súdom plnú procesnú spôsobilosť, keďže tá jej neprislúcha z hľadiska hmotného práva. Preto sa domnievame, že niektoré z úkonov by bolo potrebné realizovať zákonným zástupcom, prípadne súdom ustanoveným procesným opatrovníkom. Pôjde najmä o udelenie plnomocenstva na zastupovanie advokátovi, podávanie opravných prostriedkov a ďalšie procesné úkony, ktoré sú z obsahového hľadiska

⁴ Marek Števček, Svetlana Ficová, Jana Baricová, Soňa Mesiarkinová, Jana Bajánková, Marek Tomašovič a kol.: Civilný sporový poriadok. Veľký komentár. Praha: C.H. Beck. 2016, 154s.

náročnejšie na pochopenie a majú pre osobu maloletého ďalekosiahle následky. Napriek tomu, že právna úprava v Civilnom sporovom poriadku nehovorí nič o tzv. obmedzenej procesnej spôsobilosti domnievame sa, že tento inštitút by sa mal pri maloletých fyzických osobách uplatňovať a to najmä z dôvodu, že maloletý môže byť rozumovo a vôľovo vyspelý len na niektoré právne úkony, pričom komplexné posudzovanie procesnej spôsobilosti v konečnom dôsledku znamená odopretie možnosti samostatne konať pred súdom v tých úkonoch, na ktoré je maloletý v zmysle ustanovení hmotného práva rozumovo a vôľovo vyspelý.

Český Ústavný súd vo svojom náleze zo dňa 4.12.2014, sp. zn. I. ÚS 1041/2014 marginálne načrtnol otázku konkurencie právnych úkonov zákonného zástupcu a maloletého. V zmysle citovaného rozhodnutia podanie zákonného zástupcu maloletého nepožíva absolútnu prednosť pred akýmkoľvek úkonom žalovaného. Podanie vykonané maloletým účastníkom konania, ktorý nemá procesnú spôsobilosť v plnom rozsahu, nie je možné jednoducho ignorovať, ale musí byť posúdené cez prizmu najlepšieho záujmu dieťaťa. Inými slovami, nie je relevantná iba vôľa zákonných zástupcov, ale aj vôľa dieťaťa, ktorú nie je možné úplne opomenúť. Uvedené plne korešponduje s čl. 12 Dohovoru o právach dieťaťa, v zmysle ktorého dieťa musí mať možno formulovať vlastné názory a slobodne sa vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú. Bude už len úlohou súdu, aby svojou činnosťou vyhodnotil konkurujúce si právne úkony, pričom výsledný názor súdu by sa mal čo najbližšie približovať k najlepšiemu záujmu dieťaťa. Vo svetle uvedených skutočností možno preto v danom kontexte uvažovať o postavení dieťaťa ako o tzv. *de facto* slabšej strane, a to aj napriek tomu, že ho zákon medzi enumeráciu „slabšostranných“ subjektov nezaraďuje.

Prvotným okamihom skúmania procesnej spôsobilosti maloletého by mal byť okamih podania žaloby, keďže súd od začiatku musí skúmať, či sú splnené procesné podmienky, teda aj procesná spôsobilosť maloletej strany sporu. Podľa názoru vysloveného v rozhodnutí Najvyššieho súdu, sp. značka 5 Cdo 92/2009 by mal súd procesnú spôsobilosť maloletého posudzovať v nadväznosti na ustanovenie § 9 ako predbežnú otázku. Ak by súd po preskúmaní podania zistil, že maloletý nemá vzhľadom na vek na daný druh právneho úkonu dostatočnú rozumovú a vôľovú vyspelosť, mal by rozhodnúť o tom, že môže v konaní vystupovať len prostredníctvom zákonného zástupcu, prípadne mu zvoliť procesného opatrovníka. *„Pri právnych úkonoch, na ktoré nie je maloleté dieťa spôsobilé, ho zastupujú rodičia (§ 26 OZ, § 27 ods. 1 OZ, § 31 ods. 1 ZR). Právo a povinnosť zastupovať maloleté dieťa nie je neobmedzené. (Pri právnych úkonoch, pri ktorých by mohlo dôjsť k rozporu záujmov medzi rodičmi a maloletým dieťaťom alebo medzi maloletými deťmi zastúpenými tým istým rodičom navzájom, nemôže zastupovať svoje maloleté dieťa žiadny z rodičov a súd obligatórne ustanoví maloletému dieťaťu opatrovníka, ktorý ho bude v konaní alebo pri určitom právnom úkone zastupovať.“* (Rozsudok Okresného súdu Galanta - 17P/22/2013).

Keďže procesná spôsobilosť je procesnou podmienkou na strane strán sporu, bez jej splnenia nie je možné vo veci meritórne rozhodnúť. Jej splnenie musí súd skúmať počas celého konania a v prípade ak zistí jej nedostatok, musí ho odstrániť napríklad prostredníctvom ustanovenia procesného opatrovníka. Naopak, pokiaľ neplnoletá strana sporu dovŕši počas konania plnoletosť, nadobúda aj plnú procesnú spôsobilosť a v konaní ďalej môže vystupovať bez procesného zástupcu.

5. Procesná spôsobilosť maloletého v civilnom procese v podmienkach Českej republiky

Procesná spôsobilosť v prostredí českého právneho poriadku je vo svojich základoch postavená na rovnakých princípoch ako v Slovenskej republike. Procesná subjektivita aj procesná spôsobilosť je odrazom hmotnoprávnych ustanovení normovaných novým českým občanským zákonníkom. Odlišnosť oproti slovenskej úprave obsahuje ustanovenie § 23 zákona č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Občanský soudní řád“), ktorý predstavuje určitú formu legislatívnej poistky pre sudcov, aby mohli v zásade už v úvode konania zabezpečiť jeho plynulý priebeh. Na základe tohto ustanovenia môže súd uznesením rozhodnúť, že osoba musí byť zastúpená aj v prípadoch, kedy by mohla v konaní vystupovať samostatne. Je preto dôležité odlišovať ustanovenie § 22 a § 23 Občanského soudního řádu, keďže

prvé ustanovenie rieši obligatórne zastúpenie maloletého pokiaľ nemá procesnú spôsobilosť a aplikácia ustanovenia § 23 je v plnej diskreícii konajúceho súdu.

Dôležitú úlohu pri aplikácii pertraktovaných ustanovení na postavenie maloletých v súdnom konaní priniesol nález Ústavného súdu ČR zo dňa 4.12.2014, sp. zn. I. ÚS 1041/2014, v zmysle ktorého sa obmedzená procesná spôsobilosť maloletého prezumuje. Plnú procesnú spôsobilosť maloletému je v zmysle predmetného nálezu možné priznať len vo výnimočných situáciách, pričom je potrebné dôkladne prihliadať na individualitu konkrétneho maloletého a súd je povinný svoj názor riadne odôvodniť. Uvedený právny názor sa vo svojej podstate stavia do protipóľnej situácie v porovnaní so zákonnou úpravou, ktorá *de facto* prioritizuje procesnú spôsobilosť maloletého. V zmysle ustanovenia § 23 by podľa nášho názoru mal súd odôvodniť, prečo v konkrétnom prípade nariadi maloletému zákonné zastúpenie napriek tomu, že je oprávnený konať samostatne. Racio v náleze Ústavného súdu ČR možno vidieť v do istej miery pochopiteľnom súdnom pragmatizme, ktoré v konečnom dôsledku vytvára priestor pre rýchlejšie konanie, z ktorého "odpadá" povinnosť súdu pri jednotlivých právnych úkonoch maloletého vykonávať (znalecké) dokazovanie za účelom posúdenia spôsobilosti na jeho vykonanie.

Veľký význam predmetného rozhodnutia Ústavného súdu však vidíme najmä v jeho triezvom pohľade na problematiku vymedzenia procesnej spôsobilosti maloletého. V danej kauze totiž rovnaký obvodný súd v totožnom skutkovom prípade rozhodol rozdielne o spôsobilosti maloletej samostatne konať pred súdom. Ústavný súd podľa nášho názoru celkom korektné poukázal na fakt, že nie je možné hovoriť o ekvivalencií medzi hmotnoprávnou spôsobilosťou a procesnou spôsobilosťou. Súdne konanie je totiž omnoho komplexnejší a zložitejší proces ako napr. uzavretie kúpnej zmluvy vstupom do prostriedku MHD. Ústavný súd veľmi dobre poukazuje tiež na rozdiel medzi schopnosťou maloletého chápať zmysel konania (a teda mať právo byť do konania zapojený) a schopnosťou konať samostatne pred súdom. V podmienkach Českej republiky preto súdy postupujú v zmysle ustanovenia § 23 Občianskeho súdneho rádu, keď vydajú uznesenie o tom, že maloletý musí byť zastúpený svojim zákonným zástupcom (podľa viacerých autorov dochádza k aplikácii § 23 automaticky bez toho, aby sa súd dôsledne vysporiadal s požiadavkou nevyhnutnosti takéhoto uznesenia, resp. konkretizáciou úkonu, ktorý maloletý nemôže uskutočniť), alebo sa vzťah medzi hmotnoprávnou a procesnou spôsobilosťou neposudzuje v rigoróznom merítku. V tejto súvislosti je však potrebné zamyslieť sa nad otázkou, či skutočne môže hranica 18. roku života maloletého predstavovať v rámci súdneho konania taký významný medzník, ktorý bude bezvýhradne určovať možnosť zapojenia maloletého do konania. Zastávame názor, že vo veľkej väčšine prípadov nadobudnutie plnoletosti predstavuje skôr matričnú ako faktickú zmenu. Preto sa možno prikloniť k názoru, že pokiaľ súd nevyhodnotí osobnosť maloletého ako plne procesne nespôsobilú, mal by aplikáciu ustanovenia § 23 Občianskeho súdneho rádu podložiť riadnym zdôvodnením a dbať na vzájomnú koherenciu úkonov maloletého a jeho zákonného zástupcu.

Civilné procesné predpisy Českej republiky riešia tiež otázku doručovania maloletému. Menším defektom právnej úpravy je však skutočnosť, že súdu je stanovená povinnosť doručovania len v prípade súdom nariadeného zastúpenia v zmysle ustanovenia § 23 Občianskeho súdneho rádu. Ústavný súd ČR však v tejto veci vyslovil názor, že v prípade rodičov s rozdielnym miestom trvalého pobytu súd musí aj v prípade zastúpenia podľa § 22 využiť oprávnenie doručovať písomnosti podľa svojej úvahy a písomnosť doručiť aj maloletému. Ústavný súd v otázke doručovania zároveň vyslovil, že je povinnosťou súdu doručovať písomnosť prioritne (pokiaľ nemá vedomosť o iných pomeroch v rodine maloletého) rodičovi, s ktorým maloletý zdieľa trvalý pobyt. Len platné doručenie tomuto zákonnému zástupcovi potom môže vyvolať účinky s dorúčením spojené.

6. Záver

Maloletému ako subjektu súdneho konania je potrebné v civilnom procese venovať osobitnú pozornosť. Keďže mu v zmysle hmotného práva neprislúcha plná spôsobilosť na právne úkony, nemala by mu z procesného hľadiska prislúchať ani plná procesná spôsobilosť. V takom prípade, by však súd musel znaleckým posudkom skúmať rozumovú a vôľovú vyspelosť maloletého vzhľadom

ku každému z procesných úkonov, ktoré zrealizuje. Tým by sa konanie stávalo nehospodárnym, a preto sa v praxi zaužívalo, že keď súd rozhodne, že maloletý je dostatočne rozumovo a vôľovo vyspelý, bude v konaní oprávnený realizovať všetky procesné úkony bez rozdielu. Z uvedeného vyplýva, že maloletý buď procesnú spôsobilosť má alebo nemá. Napriek tejto skutočnosti sa však domnievame, že existenciu obmedzenej procesnej spôsobilosti nemožno poprieť a v určitých prípadoch by ju mal súd v civilnom procese aj zohľadňovať.

Zoznam použitej literatúry

Ficová S. a kol.: „Ochrana práv maloletých v civilnom procese“. Bratislava: EUROUNION, 2008
Števíček M., Ficová S., Baricová J., Mesiarkinová S., Bajánková J., Tomašovič M. a kol.: „Civilný sporový poriadok. Veľký komentár.“ Praha: C.H. Beck. 2016
Števíček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M., a kol.: „Občiansky zákonník I. § 1-450.“ Komentár. Praha: C.H. Beck, 2015, 56s.
Fekete I.: „Občiansky zákonník 1 zväzok (Všeobecná časť).“ Veľký komentár, 3 aktualizované a rozšírené vydanie, Bratislava: EUKÓDEX. 2017. 171s.
Zákon č. 60/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov
Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších právnych predpisov
Zákon č. 99/1963 Sb. Občiansky súdny rád v znení neskorších právnych predpisov
Zákon č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov
Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 25.05.2011, sp. zn.: 5 Cdo 202/2010
Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn: 5 Cdo 92/2009
Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 4.12.2014, sp. zn. I. ÚS 1041/2014

Kontaktné údaje:

Mgr. Zuzana Klincová
zuzana.klincova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
Bratislava
Slovenská republika

RODIČIA AKO SUBJEKTY RODINNÉHO PRÁVA A VÝKON ICH RODIČOVSKÝCH PRÁV A POVINNOSTÍ

Ivana Zmeková

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The relationship between parents and children is a fundamental family-law relationship. In a child's life the parents who take care of the child's upbringing, health, nutrition and all-(a)round / all-purpose development, represent and manage his/her property (when the child is still a minor) have an essential / a crucial role to play. Parents are parental rights and duties holders which they are obligated to perform properly and in the child interest so as not to expose the child to a negative influence. Otherwise, there is the possibility to intervene in / with the exercise of their parental rights.

Abstrakt: Vzťah medzi rodičmi a deťmi je základným rodinnoprávnym vzťahom. V živote dieťaťa majú rozhodujúcu úlohu práve jeho rodičia, ktorí sa starajú o jeho výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývin, zastupujú ho a spravujú jeho majetok (v čase, keď je dieťa ešte maloleté). Rodičia sú nositeľmi rodičovských práv a povinností, ktoré sú povinní vykonávať riadne a v záujme dieťaťa, tak, aby ho nevystavovali negatívnym vplyvom. V opačnom prípade je možné do výkonu ich rodičovských práv zasiahnuť.

Key words: parents, minor child, family-law relationship, parental rights and obligations, parental responsibility, child interest, exercise of parental responsibility and duties

Kľúčové slová: rodičia, maloleté dieťa, rodinnoprávny vzťah, rodičovské práva a povinnosti, rodičovská zodpovednosť, záujem dieťaťa, výkon rodičovských práv a povinností

1 ÚVOD

Rodičia a deti sú subjektmi rodinného práva. Sú členmi rodiny (základnej bunky spoločnosti), v rámci ktorej dochádza k uspokojovaniu a napĺňaniu ich základných osobných potrieb.

Rodina je priestorom, ktorý jej členom v ideálnom prípade poskytuje maximálnu slobodu a možnosť realizácie. Právo na rodinný či súkromný život je čisto súkromnej povahy.¹ Každý (rodičia aj deti) má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života (čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd) a ochranu pred neoprávneným zasahovaním do tohto práva (čl. 10 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd, čl. 19 Ústavy SR).

Základom rodinných väzieb je tradičné biologické puto pokrvného príbuzenstva medzi členmi rodiny. Základným prvkom rodinného života je spolužitie rodičov a detí (rozsudok ESLP vo veci Kutzner vs. Nemecko zo dňa 26. 2. 2002), lebo práve v jeho rámci sa má uskutočňovať starostlivosť a výchova zo strany rodičov, na ktorú má dieťa právo podľa čl. 32 ods. 4 Listiny². Čl. 32 ods. 4 Listiny základných práv a slobôd garantuje rodičom právo starať sa a vychovávať svoje deti a naopak dieťaťu zaisťuje právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Systematické zaradenie tohto práva do kategórie hospodárskych a sociálnych práv sa potom musí nutne odraziť v interpretácii tohto práva, a to nielen ako práva rodičov a dieťaťa na to, aby štátna moc

¹ Polák, V., Westphalová, L. Interdisciplinární spolupráce ve věcech péče soudu o nezletilé. In: Právní rozhledy, rok: 2018, číslo: 6, s. 241

² nález Ústavného súdu ČR z 13. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 485/2010; pozri aj Nález Ústavného súdu ČR z 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/2007

nezasahovala do rodinnej starostlivosti, ale naopak aj tak, aby tejto starostlivosti štátna moc poskytovala špecifickú ochranu.³

Vzťah medzi rodičmi a deťmi je základným rodinnoprávnym vzťahom. V živote a právnom postavení dieťaťa majú rozhodujúcu úlohu práve jeho rodičia, ktorí sa starajú o jeho výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývin, zastupujú ho a spravujú jeho majetok (v čase, keď je dieťa ešte maloleté). Rodičia sú nositeľmi rodičovských práv a povinností, tzv. rodičovskej zodpovednosti. Práve oni rozhodujú o výchove dieťaťa a jeho smerovaní po všetkých stránkach. Sú pre dieťa nenahraditeľní a nezastupiteľní, sú pre neho vzorom, najmä spôsobom života a správaním v rodine a medziľudských vzťahoch. Právu rodičov recipročne zodpovedá aj právo dieťaťa na výchovu a starostlivosť zo strany oboch rodičov.

Keďže deti nie sú, z hľadiska biologického vývoja, schopné vôbec alebo neskôr len čiastočne, sa o svoje práva starať, zveruje zákon výsadné postavenie ich rodičom.⁴ Obaja – matka aj otec sú plnohodnotnými rodičmi, ktorým prislúchajú rovnaké práva a povinnosti, obaja by sa mali rovnocenne podieľať na výchove a formovaní dieťaťa, čím obaja rodičia ovplyvňujú ďalší život dieťaťa, vývoj jeho osobnosti, chápanie hodnôt, morálku. Neprítomnosť ktoréhokoľvek z rodičov v živote dieťaťa je pre dieťa výrazným hendikepom. Rodičia sú povinní kooperovať a komunikovať v záujme svojho dieťaťa a súd (prípadne iné kompetentné orgány) ich k tomu má viesť, ak je z rôznych dôvodov táto povinnosť z ich strany opomínaná.

Výchovne spôsobilý je rodič, ktorý hľadá najmä na blaho dieťaťa, vie sa správať zodpovedne a je schopný na výchove dieťaťa kooperovať s druhým rodičom, nerieši v prvom rade konflikty s druhým rodičom a svoju posadnutosť mať dieťa pripútané výlučne k sebe v presvedčení, že nikto iný mu nemôže poskytnúť viac lásky a starostlivosti, je schopný akceptovať aj druhého rodiča ako podstatnú, nenahraditeľnú a nezastupiteľnú súčasť života dieťaťa. V záujme dieťaťa je byť s oboma rodičmi (matkou a otcom) tak často, ako je to možné, čím možno prispieť k jeho harmonickému a zdravému vývinu po všetkých stránkach – materiálnej, citovej, rozumovej a mravnej. Naplnenie tohto záujmu je mnohokrát náročné pre nezhodu medzi rodičmi, ktoré súd nerieši.

2 RODIČOVSKÉ PRÁVA A POVINNOSTI A ICH VÝKON

Medzi rodičmi a deťmi existujú určité vzťahy, prostredníctvom ktorých sa vytvárajú citové väzby. Práve tieto citové väzby pomáhajú rodičom pri ich výchove. Keď sú pozitívne, aj výchova smeruje k vybudovaniu pozitívnych vlastností u dieťaťa. V prípade negatívnych, dlhodobo narušených až rozpadnutých vzťahov o výchove rodičov sa hovoriť nedá.⁵ Výchova dieťaťa je súčasťou rodičovských práv a povinností.⁶

Medzi rodičmi musí byť rovnosť, a to od momentu narodenia dieťaťa. Spoločná rodičovská zodpovednosť znamená, že rodičia majú práva, povinnosti a nesú zodpovednosť voči svojim deťom. Rodičia majú právo na informácie a rozhodovanie o dôležitých záležitostiach týkajúcich sa života a vývoja dieťaťa, v najlepšom záujme dieťaťa. Pre zdravý vývin dieťaťa je totiž prínosné zapojenie oboch rodičov do výchovy a starostlivosti. Pre dieťa a rodičov je predpokladom k naplneniu rodinného života spoločné spolužitie. Rozdelenie rodiča a dieťaťa má nenapraviteľný negatívny efekt na ich vzťah. K takémuto rozdeleniu by malo dochádzať iba na základe rozhodnutia súdu vo výnimočných prípadoch, kedy by mohlo dôjsť k vážnemu ohrozeniu záujmu dieťaťa.

Štát je povinný rešpektovať zodpovednosť, práva a povinnosti rodičov k maloletému dieťaťu, pričom tento záväzok mu vyplýva z Dohovoru o ochrane práv dieťaťa (čl. 5).

2.1 Rodičovské práva a povinnosti všeobecne

Rodičovské práva a povinnosti tvorí súhrn práv a povinností, ktorých účelom je zabezpečiť morálne a materiálne blaho dieťaťa a chrániť jeho práva a oprávnené záujmy. Pre moderné

³ nález Ústavného súdu ČR z 26. 01. 2006, sp. zn. IV. ÚS 257/2005; pozri aj Nález Ústavného súdu ČR z 11. 10. 2007 sp. zn. I. ÚS 420/2005

⁴ Šínová, R., Westphalová, L., Králičková, Z. a kolektív: Rodičovská zodpovednosť. Praha: Leges, 2016, s. 19

⁵ Šínová, R., Šmíd, O., Juráš, M. a kolektív: Aktuální problémy rodinnoprávné regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, s. 148

⁶ V právnom poriadku ČR sú rodičovské práva a povinnosti upravené v inštitúte pod názvom „rodičovská zodpovednosť“.

chápanie rodičovských práv a povinností je príznačné, že sa v nich zdôrazňuje zodpovednosť rodičov.⁷

Ústava SR poskytuje rodičovstvu⁸ zákonnú ochranu, pri súčasnej garancii osobitnej (intenzívnejšej) ochrany detí a mládeže (čl. 41 ods. 1 Ústavy SR). Rodičovské práva a práva detí upravuje Ústava SR paralelne v čl. 41 ods. 4 Ústavy SR, keď zakotvuje právo rodičov na starostlivosť o deti a ich výchovu a právo detí na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti vôli rodičov len rozhodnutím súdu na základe zákona. Na úpravu podrobností o právach podľa čl. 41 ods. 1 až 5 Ústava SR splnomocňuje zákon.

Zákon o rodine (čl. 3) vymedzuje rodičovstvo, ako mimoriadne uznávané poslanie muža a ženy, ktorému spoločnosť poskytuje nielen svoju ochranu, ale aj potrebnú starostlivosť, najmä hmotnou podporou rodičov a pomocou pri výkone rodičovských práv a povinností.

Rodinnoprávne vzťahy je potrebné vykladať nielen v zmysle Zákona o rodine, ale tiež aj v zmysle Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý je súčasťou nášho právneho poriadku⁹. Tento medzinárodný právny dokument vymedzuje spoločnú zodpovednosť rodičov za výchovu a vývin dieťaťa, pričom ukladá štátom, ktoré sú zmluvnou stranou dohovoru, vynaložiť všetko úsilie na to, aby sa táto základná zásada uznala. Rodičia majú prvotnú a spoločnú zodpovednosť za výchovu a vývin dieťaťa, pričom zmyslom ich starostlivosti musí byť záujem dieťaťa (čl. 18 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa).¹⁰ Zmluvné štáty sú povinné zabezpečiť dieťaťu takú ochranu a starostlivosť, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho, pričom musia brať ohľad na práva a povinnosti jeho rodičov (prípadne poručníkov, resp. iných osôb zaň zodpovedných) a na tento účel musia prijať všetky potrebné zákonodarné a správne opatrenia (čl. 3 ods. 2 Dohovoru).

Vzťahy medzi rodičmi a deťmi sú čisto súkromnoprávne, ide možno o najsúkromnejšiu sféru vôbec, avšak z dôvodu ochrany maloletého je potrebné akceptovať primeraný zásah zvonka.¹¹ Spôsob, okolnosti a intenzita zásahu je predmetom právnej úpravy rodičovských práv a povinností. Takýto zásah do rodinného, resp. súkromného života musí byť odôvodnený verejným záujmom na ochrane dieťaťa a jeho najlepšieho záujmu a predstavuje „*krajné opatrenie v situáciách, kedy súkromná povinnosť, či právo rodičov, zlyhali alebo neboli aktívne.*“¹² Zváženie toho, čo najlepšie slúži záujmom dieťaťa, má vždy nepochybné rozhodujúci význam.¹³

Dieťa má právo poznať svojich rodičov a má právo na ich starostlivosť (čl. 7 ods. 1. Dohovoru o ochrane práv dieťaťa).

Rodičovské práva a povinnosti určujú právne vzťahy rodičov a ich maloletých detí.¹⁴ Patria obom rodičom – matke (žene, ktorá ich porodila) a otcovi (mužovi, ktorému svedčí jedna zo zákonných domniek otcovstva).

Rodičovské práva a povinnosti sú budované na rovnocennom postavení otca aj matky pri ich výkone, vznikajú priamo zo zákona a ich úprava je kogentná. Je pre ne charakteristické, že rodičia nimi nemôžu disponovať, nemôžu sa ich vzdať, ani ich previesť na inú osobu. Nepodliehajú premičaniu a nie sú predmetom dedenia.¹⁵ Bez ohľadu na to, či sa dieťa narodí v manželstve alebo nie (prípadne je osvojené¹⁶) má rovnaké postavenie voči svojim rodičom.

⁷ Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 1. Všeobecná časť, Rodinné právo, Vecné práva, Dedičské právo. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 352

⁸ Rodičovstvo možno definovať ako založenie rodiny a riadnu výchovu detí.

⁹ pozri článok 7 ods. 5 Ústavy SR

¹⁰ Pozri Nález Ústavného súdu ČR z 23. 02. 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/2009

¹¹ Šínová, R. Westphalová, L., Králičková, Z. a kolektív: Rodičovská zodpovednosť. Praha: Leges, 2016, s.19

¹² Polák, V., Westphalová, L. Interdisciplinárni spolupráce ve věcech péče soudu o nezletilé. In: Právní rozhledy, rok: 2018, číslo: 6, s. 242

¹³ rozhodnutie ESLP vo veci Bronda vs. Taliansko zo dňa 09. 07. 1998č. 2240/1993

¹⁴ Círák, J., Pavelková, B., Števček, M., Rodinné právo. Šamorín: Heuréka, 2005, s. 95

¹⁵ pozri Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 1. Všeobecná časť, Rodinné právo, Vecné práva, Dedičské právo. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 311

¹⁶ Nositeľmi rodičovských práv a povinností sa stávajú osvojiteľia právoplatnosťou rozhodnutia o osvojení.

Rodičovské práva a povinnosti sú upravené v § 28 Zákona o rodine, pričom predstavujú súhrn práv a povinností, ktoré patria rodičom vo vzťahu k ich maloletému dieťaťu. Súčasťou rodičovských práv a povinností sú najmä:

- sústavná a dôsledná starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývoj maloletého dieťaťa,
- zastupovanie maloletého dieťaťa,
- správa majetku maloletého dieťaťa.

Výpočet rodičovských práv a povinností vymedzený v § 28 ods. 1 Zákona o rodine je len demonštratívny. Aj napriek tomu je ho však možné považovať za „zásadné obsahové vymedzenie rodičovských práv a povinností“¹⁷, keďže „najrôznejšie životné situácie neumožňujú tento výpočet považovať za uzatvorený“.¹⁸

Nad rámec rodičovských práv a povinností stojí povinnosť vyživovať dieťa.¹⁹ Ide o osobitné právo a povinnosť rodičov, ktoré podlieha odlišnému právnemu režimu než právna úprava ostatných rodičovských práv a povinností.²⁰ Zabezpečovanie výživy dieťaťa nekončí dovŕšením plnoletosti (ale závisí od schopnosti dieťaťa samo sa živiť) a nie je podmienené spôsobilosťou rodiča na právne úkony v plnom rozsahu (závisí od jeho schopností, možností a majetkových pomerov). Rodič, ktorý nie je spôsobilý na právne úkony v plnom rozsahu, tiež musí plniť svoju vyživovaciu povinnosť k dieťaťu (jeho schopnosti a možnosti však zrejme budú obmedzené).

Osobitný charakter má tiež právo rodiča na styk s dieťaťom. Ide o právo, ktoré nepatrí len do obsahu rodičovských práv a povinností. Jeho realizáciou sa uspokojujú základné ľudské potreby rodiča.²¹

Jedným z najdôležitejších oprávnení a súčasne povinností rodičov vo vzťahu k dieťaťu, je zabezpečenie jeho výchovy v najširšom slova zmysle.²² Rodičia sú oprávnení, a zároveň povinní svoje maloleté dieťa chrániť, vychovávať ho po všetkých stránkach a zabezpečovať riadnu (náležitú) starostlivosť oň. Pojem náležitá starostlivosť nemožno vyložiť len ako osobnú starostlivosť, ide o starostlivosť vo vzťahu k osobe dieťaťa, jeho výchova, zastupovanie, ale i správa jeho majetku. Najmä odovzdávanie základných životných hodnôt a postojov sa medzi rodičmi a deťmi deje nenásilne, vierohodne, jedinečne a osobitným spôsobom. V tomto je rodičovská rola nezastupiteľná.²³ Všetky svoje rodičovské kompetencie sú rodičia povinní plniť v záujme dieťaťa, ktorý primárne oni definujú a každodenne naplňujú.

Výchova dieťaťa je nielen právom, ale aj povinnosťou rodičov a musí byť realizovaná riadne v záujme dieťaťa tak, aby z neho vyrástol zdravý jedinec s pozitívnou hodnotovou orientáciou.

Výchova a vzdelávanie dieťaťa sa v modernej spoločnosti odohráva v kontexte trilógie záujmov – rodičov, dieťaťa a štátu. Prirodzená a primárna autorita nad výchovou a vzdelávaním dieťaťa je na strane rodičov.²⁴

Ústavnoprávny základ ochrany rodiny a rodičovstva je obsiahnutý v čl. 32 Listiny základných práv a slobôd, kde v ods. 4 je garantované právo rodičov starať sa a vychovávať svoje deti. Obsahom práva vychovávať je v prvom rade právo (a povinnosť) chrániť záujmy dieťaťa, ďalej tiež riadiť a usmerňovať jeho konanie a vykonávať nad ním dohľad, právo mať dieťa u seba, resp. určiť miesto jeho pobytu a právo osobne sa o neho postarať.²⁵ Výchovu možno teda definovať tiež ako

¹⁷ Svoboda, J., Ficová, S., Zákon o rodine. Komentár. Judikatúra, súvisiace predpisy a vzory rodinnoprávnych podaní. Bratislava: EUROUNION, spol. s r.o., 2005, s. 74

¹⁸ tamtiež

¹⁹ Pavelková, B. Zákon o rodine. Komentár. 1. vydanie. Praha : C.H.Beck, 2011, s. 102

²⁰ Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 1. Všeobecná časť, Rodinné právo, Vecné práva, Dedičské právo. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 353

²¹ Pozri Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 1. Všeobecná časť, Rodinné právo, Vecné práva, Dedičské právo. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 351

²² nález Ústavného súdu ČR z 16. 12. 2015, sp. zn. IV. ÚS 650/2015

²³ Polák, V., Westphalová, L. Interdisciplinárny spolupráce ve věcech péče soudu o nezletilé. In: Právní rozhledy, rok: 2018, číslo: 6, s. 242

²⁴ Moravčíková, M. (ed.): Náboženské vyznanie rodičov a najlepší záujem dieťaťa. Praha: Leges, 2013, s. 123

²⁵ Pavelková, B. Zákon o rodine. Komentár. 1. vydanie. Praha : C.H.Beck, 2011, s. 102

komplexnú starostlivosť o osobu dieťaťa. Rozhodovanie o dieťati v tom rámci, v ktorom dieťa o sebe nemôže rozhodovať samé.²⁶

Úlohou rodičov je vychovávať dieťa, viesť ho k zodpovednosti a dôslednosti, stanoviť medze, hranice, životné hodnoty. Na rodičoch je voľba vhodného spôsobu výchovy ich dieťaťa, so zreteľom na jeho osobnostný vývin, nadanie, schopnosti a ich rozvíjanie. Rodičia sú oprávnení pri výchove dieťaťa použiť primerané výchovné prostriedky, tak, aby nebolo ohrozené zdravie, dôstojnosť, duševný, telesný a citový vývin dieťaťa (§ 30 ods. 3 Zákona o rodine).

Úloha oboch rodičov je v živote maloletého dieťaťa nezastupiteľná. Starostlivosť o maloleté dieťa a jeho výchova predpokladá zabezpečenie nielen materiálnych, ale i nemateriálnych podmienok, ktoré umožňujú rozvíjanie osobnosti maloletého dieťaťa.²⁷ V procese socializácie maloletého dieťaťa je v zásade nevyhnutná účasť oboch rodičov.²⁸ Obaja rodičia (mužský aj ženský vzor), za splnenia určitých predpokladov, môžu nezastupiteľným spôsobom ovplyvniť vývin, výchovu a životnú orientáciu dieťaťa, čím sa realizuje nielen záujem dieťaťa, ale aj záujem rodičov.

2.2 Výkon rodičovských práv a povinností

Zákon o rodine pri výkone rodičovských práv a povinností preferuje záujem maloletého dieťaťa. Zdôrazňuje rozhodujúcu úlohu rodičov vo výchove dieťaťa a rodičovské práva a povinnosti, ktoré zásadne patria obom rodičom (§ 30 ods. 1, § 28 ods. 2 Zákona o rodine). Rodičia sú tak povinní rešpektovať záujem dieťaťa a dbať na jeho dobro.

Rodičia vykonávajú rodičovské práva a povinnosti za predpokladu, že spĺňajú zákonné podmienky, t.j. neboli výkonu rodičovských práv a povinností pozbavení alebo v ich výkone obmedzení, majú spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu. Rodičia vykonávajú svoje rodičovské práva a povinnosti spoločne alebo každý z nich samostatne, podľa toho ako sa dohodnú (resp. ako rozhodne súd). Pokiaľ jeden z rodičov nežije alebo nie je známy, vykonáva rodičovské práva a povinnosti druhý rodič. Rodičia nesmú svoje rodičovské práva a povinnosti zanedbávať, ani zneužívať²⁹. Rodičia si nesmú ich prostredníctvom presadzovať svoje predstavy a záujmy, ale musia ich vykonávať v súlade s najlepším záujmom (dobrom) dieťaťa.

Rodičia sú pri výkone rodičovských práv a povinností povinní chrániť záujmy maloletého dieťaťa. Rodičovské práva a povinnosti sú povinní vykonávať riadne tak, aby svoje maloleté dieťa nevystavovali negatívnym vplyvom. Rodičia majú povinnosť vykonávať rodičovskú zodpovednosť voči dieťaťu spôsobom a v miere zodpovedajúcej stupňu vývoja dieťaťa. To znamená, že rodičia sú povinní prispôbiť svoju starostlivosť veku dieťaťa a jeho potrebám a výkonom svojej rodičovskej zodpovednosti dieťa chrániť.³⁰ S pribúdajúcim vekom dieťaťa sa prirodzene menia jeho potreby a požiadavky a tým aj rozsah a miera výkonu rodičovskej zodpovednosti. Ak rodičia svoje rodičovské práva vykonávajú vadne, alebo ich nevykonávajú vôbec, je možné do ich rodičovských práv zasiahnuť (najmä ak je ohrozené fyzické alebo psychické zdravie dieťaťa), prípadne rodičom uložiť aj výchovné opatrenie (§ 37 Zákona o rodine).

Zásahom do výkonu rodičovských práv a povinností je obmedzenie, pozastavenie alebo pozbavenie rodičovských práv a povinností (§ 38 a nasl. Zákona o rodine). Takýto zásah je však

²⁶ Pavelková, B. Zákon o rodine. Komentár. 1. vydanie. Praha : C.H.Beck, 2011, s. 167

²⁷ Všeobecne možno za cieľ výchovy dieťaťa považovať vedenie dieťaťa k pozitívnemu správaniu, zabezpečenie jeho všestranného vývoja (po stránke fyzickej aj mentálnej) na sociálne a citovo zreľú a morálne povedomú osobnosť. Každé dieťa je jedinečné, preto aj jeho potreby (tak fyzické, ako aj psychické) sa odvíjajú od jeho individuálnej stránky. Naplnenie cieľov výchovy predpokladá poznanie a pochopenie dieťaťa a jeho potrieb, ako aj spoluprácu samotného dieťaťa (Šínová, R., Šmíd, O., Juráš, M. a kolektív: Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, s. 152)

²⁸ uznesenie Krajského súdu v Prešove z 25. 9. 2014, č.k. 21CoE/74/2014-519

²⁹ Súdny za zneužívanie rodičovských práv prevažne považujú ohrozovanie telesného a duševného vývoja detí, umožňovanie im páchať trestnú činnosť, vedenie nemorálneho spôsobu života, týranie detí a pod. Za závažné zanedbávanie svojich povinností považujú najmä dlhodobé neplnenie so rodičovských práv a povinností, absolútny nezáujem o maloleté deti, najmä ich výchovu a výživu a pod. (Cpj 19/1989)

³⁰ Novotný, P., Ivičičová, J., Syrůčková, I., Vondráčková, P. Nový občanský zákoník. Rodinné právo. 2. aktualizované vydání. Praha : Grada Publishing, a.s., 2017, s. 163

krajným riešením, pre ktoré musia existovať legitímne dôvody. Ak takéto dôvody nie sú preukázané, do rodičovských práv nie je možné zasiahnuť, nakoľko by tým došlo k porušeniu základných ústavou garantovaných práv (najmä práva rodiča na výchovu a starostlivosť o dieťa, práva dieťaťa na rodičovskú výchovu a starostlivosť a práva dieťa a rodiča na rodinný život, práva na spravodlivý proces).³¹

Zneužívanie a zanedbávanie rodičovských práv a povinností je nepochybne legitímnym dôvodom pre zásah zo strany súdu. Nemožno však pripustiť, aby výsledkom účelového a manipulatívneho správania jedného z rodičov, jeho snahy o odcudzenie dieťaťa od druhého rodiča, vytlačenie z výchovného vplyvu na dieťa, bolo obmedzenie rodičovských práv druhého rodiča. Týmto spôsobom by totiž došlo k neprípustnej reštrikcii rodičovskej zodpovednosti.

2.3 Výkon rodičovských práv a povinností po rozvoze (rozchode) rodičov

Pokiaľ rodičia žijú v manželstve (resp. usporiadanom partnerskom vzťahu), predpokladá sa, že rodičovské práva a povinnosti (ktoré im obom patria), vykonávajú v zásade na základe vzájomnej dohody (v zhode) a v záujme maloletého dieťaťa.

Problém vyvstáva po rozchoze rodičov, ktorí sa na úprave výkonu rodičovských práv a povinností nevedia dohodnúť. Práve v súdnych konaniach týkajúcich sa úpravy výkonu rodičovských práv a povinností sa výrazne prejavuje osobnosť rodičov a ich schopnosť konať a rozhodovať v záujme dieťaťa, schopnosť akceptovať aj druhého rodiča, ako plnohodnotnú a nenahraditeľnú súčasť života dieťaťa.

V posledných rokoch badať posun vo vnímaní úlohy matky a otca pri výchove dieťaťa, zvýšené zapojenie otcov do starostlivosti o dieťa aj v jeho najmladšom veku, vzrastajúci počet mužov zostávajúcich s deťmi na rodičovskej dovolenke a snahu umožniť „dvojkarierne“ manželstvo (partnerstvo). Výchova dieťaťa tak nie je výhradne ani prevažne v rukách matky, čomu musí zodpovedať aj riešenie situácie, keď sa manželstvo (partnerstvo) rozpadne a je nevyhnutné zabezpečiť následnú výchovu dieťaťa.³² Uvedené sa však nie vždy darí dosiahnuť, predovšetkým pre konflikty medzi rodičmi a ich neefektívne riešenie zo strany kompetentných. **Výsledkom je často stav, že rodič, aj keď je nositeľom rodičovských práv a povinností, tieto reálne vykonávať nemôže, z dôvodov správania a konania druhého rodiča.** Tento rodič sa často nevie domôcť ochrany svojich práv a ochrany práv svojho dieťaťa.

Rodičia svojím prístupom k životu predkladajú dieťaťu model správania, ktoré dieťa preberá. Prostredie rodiny je pre dieťa nesmierne dôležité a determinujúce.³³ Správanie rodičov voči okoliu, sebe navzájom a voči dieťaťu, má výrazný dopad na ďalší vývin dieťaťa a môže dieťa zásadným spôsobom ovplyvniť (resp. poznačiť). Je dôležité, aby sa rodičia voči sebe správali s úctou, aby sa navzájom rešpektovali a pomáhali si a aby v žiadnom prípade (za žiadnych okolností) dieťa nemanipulovali proti druhému rodičovi. Správanie rodičov, ich schopnosť rešpektovať dôležitosť aj toho druhého rodiča, je odrazom ich osobnostnej vyspelosti a zrelosti. Negatívne nastavenie rodičov sa totiž automaticky premietne do prežívania a vnímania dieťaťa. Zdravé rodinné prostredie a zdravé vzťahy (aj napriek rozpadu rodiny) sú základom pre správne smerovanie dieťaťa po všetkých stránkach.

Rodičia si mnohokrát neuvedomujú, že rozpad ich vzťahu (či už manželského alebo partnerského) je záležitosť, ktorá sa týka dospelých ľudí a aj keď má za následok rozpad rodiny, je nevyhnutné ho odlišovať od rodičovského vzťahu, ktorý zostáva zachovaný aj po rozpade rodiny. Lahostajný prístup, nerešpektovanie spoločnej rodičovskej výchovy, popieranie rodičovských práv druhého rodiča, vyostrovanie konfliktov medzi rodičmi zo strany preferenčného rodiča, sú veľmi nebezpečným fenoménom, ktorý sa môže výrazne negatívne prejavovať na zdravom vývine maloletého dieťaťa. Tieto závažné skutočnosti nie je možné prehliadať a mali by byť starostlivo vyhodnocované zo strany súdu (ktorý rozhoduje o úprave výkonu rodičovských práv a povinností). Súd by mali klásť dôraz na prevenčný a výchovný vplyv konania, nehodnotiť situáciu z pohľadu len jedného rodiča, bez zistenia jej príčin, dôsledkov, ako aj podielu viny toho ktorého z rodičov. Je nevyhnutné skúmať motív toho, prečo rodič žiada striedavú starostlivosť (či to nie je len snaha, ako potrestať

³¹ uznesenie Ústavného súdu ČR z 26. 01. 2011, sp. zn. III. ÚS 2621/2010

³² nález Ústavného súdu ČR z 26. 05. 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/2013

³³ Novotný, P., Ivičičová, J., Syrůčková, I., Vondráčková, P. Nový občanský zákoník. Rodinné právo. 2. aktualizované vydání. Praha : Grada Publishing, a.s., 2017, s. 163

druhého rodiča, ktorý sa o dieťa staral vo väčšej miere, resp. snaha vyhnúť sa vyživovacej povinnosti) a naopak, prečo so striedavou starostlivosťou alebo rozšíreným stykom druhého rodiča s dieťaťom nesúhlasí (či to nie je spôsobené len negatívnym postojom tohto rodiča k druhému rodičovi a výkonu jeho rodičovských práv; teda či tento nesúhlas nie je len obštrukčného charakteru) a aký je dopad tohto konania rodiča na záujem maloletého dieťaťa. Nedovoliť, aby rodičia svoje rodičovské práva zneužívali na úkor toho druhého a predovšetkým na úkor záujmu dieťaťa, nakoľko následky tohto škodlivého konania si odnesie dieťa.

Ak sa rodič bezdôvodne a nezmyselne snaží druhého rodiča vytlačiť zo života dieťaťa (snahou o obmedzenie styku, dožadovanie sa svojej prítomnosti počas styku, ktorá nemá racionálny základ, dôvodiac záujmom dieťaťa, ktorý však pre neho nie je ani zďaleka prvoradý, presadzovaním vlastných egoistických zámerov, nehľadiac na dieťa), nie je možné ho považovať za osobu, ktorá je schopná zvládať riadnu výchovu dieťaťa. Dieťa sa v danom prípade stáva nástrojom pomsty tohto rodiča na riešenie nedoriešených vzájomných vzťahov medzi rodičmi, čo nie je možné pripustiť a ani akceptovať. Tento rodič nerešpektuje úlohu druhého rodiča v živote dieťaťa, maximálne pripúšťa právo sa s dieťaťom (obmedzene) stretávať. Jedná sa o patologické situácie, ktoré musí súd starostlivo vyhodnotiť a včas a účinne zasiahnuť.

V záležitostiach týkajúcich sa maloletých detí by rodičia mali dať do ústrania vzájomné nezhody a nevráživosť. Je primárne na nich, aby dbali na najlepší záujem svojho dieťaťa, ktorým určite je, ako absolútne minimum, absencia prenášania vzájomných nezhôd medzi rodičmi a ich dôsledkov na deti. Všeobecné súdy by tomuto cieľu mali napomáhať a naopak zásadne nemôžu nekomunikujúceho rodiča v konečnom dôsledku odmeňovať väčším právom na dieťa.³⁴

V spore rodičov je v právnej praxi týkajúcej sa detí osobitne zreteľné, že v centre súdneho konania nie je ani tak „právo dieťaťa“, ako skôr v drvivej väčšine prípadov „právo na dieťa“. V praxi sa síce často používa imperatív „Dobro dieťaťa je nad právom rodičov“ ako zaklínadlo orientačného najvyššieho cieľa konania, ale výklad práv detí pravidelne vyplýva zo záujmov rodičov, takže často v prípade sporného rozhodnutia, ktorým je spečatené vylúčenie jedného rodiča zo života dieťaťa, dochádza k použitiu reálne existujúcej zásady: „Dobro/záujem jedného z rodičov je nad právom dieťaťa.“³⁵ Dôsledky problémov, ktoré zapríčinili rodičia (nie deti) sa málokedy pričítajú na ťarchu rodičov, resp. jedného z nich, ktorý je za problém (konflikt) zodpovedný a napokon si ich odnesie samotné dieťa. Absentuje tak ohľad na perspektívu dieťaťa, namiesto toho sa jeho záujem popisuje z perspektívy rodičov, resp. v mnohých prípadoch jedného z nich.

Dôvodom, pre ktorý rodičia nie sú schopní nájsť zhodu, dohodnúť sa v záujme svojho maloletého dieťaťa na najlepšom riešení usporiadania vzťahov po rozpade rodiny, ktoré bude v súlade s jeho najlepším záujmom, sú najmä ich partnerské konflikty, prípadne konflikty pri výchove dieťaťa. Aplikácia prax je vystavená závažnému problému, ktorý spočíva v tom, ako konflikty medzi rodičmi, ktoré sa týkajú práva rodičov vykonávať svoje rodičovstvo, riešiť, akým spôsobom a akými prostriedkami čo najšetrnejšie zasiahnuť v prípade kolidujúcich záujmov (záujmov medzi rodičmi navzájom alebo medzi rodičmi a dieťaťom).

Konflikty medzi rodičmi sú závažnou skutočnosťou, ktorá výrazne ovplyvňuje priebeh aj výsledok súdnych konaní a v konečnom dôsledku majú negatívny dopad na maloleté dieťa. Narušené vzťahy medzi rodičmi a ich problematickú komunikáciu dieťa veľmi citlivo vníma a sporom rodičov je nepochybne zaťažené a vystavené neustálemu napätiu. Pokiaľ má k obom rodičom intenzívne vzťahy, nechce ich (svoju lásku a náklonnosť) vedome ani voči jednému z nich prejavovať viac, aby neublížilo tomu druhému. Ak rodičia svojim sporom zaťažujú dieťa, je to prejavom ich osobnosti a egoizmu. Rodičia musia korigovať prejavy v rámci svojich vzájomných vzťahov s cieľom minimalizovať ich negatívny dopad na dieťa. Ak toho sami nie sú schopní, súd musí prijať vhodné opatrenia na to, aby sa naučili konať v záujme ich dieťaťa.

Vytrvalosť a bezohľadnosť rodiča pri presadzovaní svojej snahy – vytlačiť druhého rodiča zo života dieťaťa, alebo jeho rodičovské práva obmedziť na minimálnu úroveň, prípadne sa mu pomstiť, nesmie zostať bez povšimnutia a musí byť adekvátne sankcionovaná. Bezohľadný rodič má všetky vlohy na manipuláciu dieťaťa, s cieľom odtrhnúť dieťa od druhého rodiča (narušiť ich vzťahy), bez možnosti prijať ústupky v záujme dieťaťa. Neuvedomuje si negatívne dopady izolácie dieťaťa od

³⁴ pozri Nález Ústavného súdu ČR z 25. 09. 2014 sp. zn. I. ÚS 3216/2013

³⁵ Jürgen, R. Jsi moje dítě. Cochemská praxe – cesta k lidštějšímu rodinnému právu. Originál „Du bist mein Kind“ preložil Tomáš Podivinský. Drážďany, 2011, s. 20

druhého rodiča. Dieťa sa tak môže dostať do stavu, že nie je schopné sa s druhým rodičom stretávať, je celkom závislé na postojoch rodiča, s ktorým žije (ktorému je zverené do osobnej starostlivosti), nekriticky sa identifikuje s jeho názormi. Je nevyhnutné si uvedomiť, že negatívne až averzné vzťahy medzi rodičmi, či už vzájomné alebo spôsobované jedným z rodičov, majú výrazný a silne negatívny vplyv na maloleté dieťa.³⁶

Positívne pôsobenie každého rodiča na dieťa, schopnosť každého z rodičov akceptovať význam druhého rodiča v živote dieťaťa, vytvárajú spoločne kvalitný základ pre zachovanie pozitívnej väzby dieťaťa k obojmu rodičom, a prispievajú k riadnemu vývinu dieťaťa po všetkých stránkach. Pozitívna motivácia dieťaťa voči druhému rodičovi je tak nesmierne dôležitá.

Ak rodičia nie sú schopní sa o úprave výkonu rodičovských práv a povinností dohodnúť v súlade s najlepším záujmom dieťaťa³⁷, súd musí pri rozhodovaní prihliadnuť aj na to, ktorý z rodičov pristupuje k riešeniu situácie pozitívne – je ochotný podrobiť sa psychologickému poradenstvu, príp. znaleckému dokazovaniu, je schopný ústupkov, navrhuje dohodu, riešenia, postup na nápravu vzťahov. Schopnosť rodiča spolupracovať s druhým rodičom pri výchove dieťaťa je totiž jedným zo základných faktorov, ktoré súd posudzuje pri rozhodovaní o zverení dieťaťa do osobnej starostlivosti. Rodič, u ktorého táto schopnosť (bez relevantného dôvodu) absentuje, nie je výchovne spôsobilý. Pokiaľ rodičia (alebo jeden z nich) nie sú schopní zvládnuť kultivovane komunikáciu o výchove dieťaťa, hľadať riešenia v jeho záujme, zatiahujú dieťa do svojich osobných konfliktov, vystavujú ho protichodným očakávaniam, môže takéto ich správanie negatívne pôsobiť na sebahodnotenie, rozvoj sebaúcty a psychický stav dieťaťa. Dieťa je tak vystavené záťažovej situácii, pocitu straty domova, bezpečia, lásky a starostlivosti, čo sa následne môže prejaviť jeho regresným a neurotickým vývinom.

Negatívnym správaním preferenčného rodiča je práve bezdôvodné a čisto účelné odmietanie kvalifikovanej komunikácie (neposkytovanie pravidelných a adekvátnych informácií o dieťati, rozhodovanie o dieťati bez vedomosti a účasti druhého rodiča) a bránenie v styku. K bráneniu v styku dochádza aktívnym konaním a pasivitou rodiča zabezpečujúceho starostlivosť, ktoré môže spočívať nielen v samotnom neodovzdaní dieťaťa k styku, ale tiež v neplnení ďalších súdom stanovených alebo medzi rodičmi dohodnutých podmienok (nerespektovanie času, prípadne miesta jednotlivých odovzdaní).³⁸ Bránením styku však môže byť aj ďalšie konanie a správanie preferenčného rodiča, ktoré sťažuje alebo znemožňuje realizáciu styku rodiča s dieťaťom.

Na druhej strane je ale potrebné uviesť, že aj správanie rodiča, ktorý dieťa nemá zverené, môže počas jeho styku s dieťaťom viesť k negatívnym vplyvom voči preferenčnému rodičovi, k snahe ovplyvňovať dieťa proti nemu. Negatívne vplyvy má aj pravidelné oneskorené vracanie dieťaťa do starostlivosti preferenčného rodiča, prípadne odmietnutie dieťa vrátiť.

Jednou z možností, ako riešiť porušovanie povinností zo strany rodičov alebo zneužívanie ich rodičovských práv je výchovné opatrenie, ktoré súd môže rodičom uložiť v zmysle ustanovenia § 37 Zákona o rodine. Cieľom výchovného opatrenia môže byť zlepšenie rodičovských zručností, zlepšenie schopnosti rodičov vzájomne komunikovať o záležitostiach týkajúcich sa dieťaťa a o jeho výchove, naučiť sa akceptovať aj úlohu druhého rodiča pri výchove dieťaťa a pod. Súd sleduje účinnosť výchovného opatrenia a vyhodnocuje ho. Následne rozhodne o zverení dieťaťa do

³⁶ pozri napr. Nález Ústavného súdu ČR z 11. 10. 2007, sp. zn. I. ÚS 420/2005

³⁷ Dohoda rodičov o úprave výkonu ich rodičovských práv a povinností je primárnym a vždy preferovaným spôsobom pre usporiadanie vzťahov rodičov a detí. Dohoda totiž predpokladá, že jej účastníci ju budú nasledovať a tak vytvára väčší priestor pre riadnu výchovu dieťaťa oboma rodičmi, bez obštrukcií, manipulatívneho a účelového správania. Je tak nepochybne v záujme dieťaťa, aby sa rodičia o úprave výkonu ich rodičovských práv a povinností dohodli. Rodičovská dohoda, ktorou sa rodičia zhodli na úprave výkonu ich rodičovských práv a povinností je nepochybne najvhodnejším riešením.

Je základným predpokladanom zdravej výchovy maloletého, ktorý kultivovaným správaním rodičov získava pozitívny vzor pre riešenie konfliktných situácií v budúcnosti, ale tiež zbavuje dieťa rozhodovania o tom, ktorého rodiča uprednostní (Pavelková, B. Zákon o rodine. Komentár. 1. vydanie. Praha : C.H. Beck, 2011, s.113).

³⁸ Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 3 vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 101 (citát In.: Šínová, R. Westphalová, L., Králičková, Z. a kolektiv: Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, s. 140,141)

starostlivosti toho z rodičov, ktorý vytvára lepšie výchovné prostredie pre dieťa, a zároveň rešpektuje rodičovské práva druhého rodiča.

Ak je prítomné správanie a konanie rodiča, porušovanie rodičovských práv druhého rodiča, a tiež aj práv dieťaťa, ktoré nemá objektívny základ (teda dôvody nespočívajú vo fyzickom alebo psychickom stave dieťaťa alebo v závažných okolnostiach na strane rodiča) a dosahuje značnú intenzitu (je trvalé alebo opakované), pričom k náprave nevedú ani prijaté opatrenia súdu (napr. výchovného opatrenie, uloženie pokuty v rámci konania o výkon rozhodnutia), je na mieste aplikovať § 25 ods. 4 Zákona o rodine. Pristúpiť tak k zmene výchovného prostredia, ktoré nie je z hľadiska ďalšej perspektívy dieťaťa vhodné pre jeho riadny vývin po všetkých stránkach. Je potrebné si uvedomiť, že dlhodobá nerealizácia osobného styku rodiča s dieťaťom (resp. jeho realizácia len v minimálnom rozsahu, prípadne ešte za súčasného nevhodného pôsobenia druhého rodiča), môže viesť k odcudzeniu rodiča a dieťaťa, a napokon aj k zavrhnutiu rodiča.

Neposkytovanie informácie o dieťati, snaha rozhodovať o všetkom čo sa dieťaťa týka (aj o podstatných záležitostiach), bezdôvodné odmietanie kvalifikovanej komunikácie s druhým rodičom, je výrazným nedostatkom v starostlivosti rodiča. Nemožno pripustiť, aby rodič, ktorý sa tohto dopúšťa a za narušenú komunikáciu medzi rodičmi je zodpovedný, bol za svoje protiprávne správanie odmenený tým, že súd z dôvodu konfliktov medzi rodičmi vylúči striedavú starostlivosť a dieťa zverí do osobnej starostlivosti rodiča, ktorý svoje rodičovské práva zneužíva.³⁹

Štát nesmie resignovať na svoju pozitívnu povinnosť chrániť dieťa a jeho najlepšie záujmy, pokiaľ vzťahy a postoje rodičov sú nezmeriteľné. Musí sa zaoberať príčinami a dôvodmi negatívnych vzťahov a vyvinúť maximálne úsilie k ich zlepšeniu.⁴⁰

Neexistuje správna odpoveď na otázku „ktorý z rodičov je pre dieťa lepší“ (ak u jedného z nich nie sú zistené závažné nedostatky rodičovskej kompetencie). Ani odpoveď na túto otázku nie je spôsobilá vyriešiť nezhody medzi rodičmi, ale práve naopak ich spravidla ešte viac vyostří.

Rodič, ktorý sa pokladá za lepšieho, by mal starostlivo zvážiť, či konfrontačný spôsob vedenia konania, zahrňujúci osobné útoky voči druhému rodičovi, je skutočne v záujme dieťaťa. Skúsenosť totiž ukazuje, že kľúčovým predpokladom riadnej výchovy maloletého dieťaťa sú korektné vzťahy medzi rodičmi, resp. schopnosť vzájomnej komunikácie rodičov ohľadom starostlivosti o dieťa a otázok jeho výchovy, pričom k ich kvalite osobné výpady môžu sotva prispieť.⁴¹

Po rozchode rodičov je nepochybne v záujme dieťaťa, aby bolo zverené do starostlivosti oboch rodičov (aby tak boli zachované rovnocenné väzby s oboma rodičmi), a pokiaľ to nie je možné (z objektívnych, závažných a preukázaných dôvodov), potom toho z rodičov, ktorý má k tomu lepšie predpoklady, okrem iného uznáva rolu (úlohu a dôležitosť) druhého rodiča v živote dieťaťa, nie je voči nemu a priori (negatívne) zameraný a je presvedčený, že aj ten druhý rodič je dobrým rodičom. Takéto pôsobenie preferenčného rodiča vytvára väčší priestor na to, aby dieťa vo väčšej miere absorbovalo výchovné pôsobenie druhého rodiča, a zároveň zvyšuje pravdepodobnosť pozitívnej intenzívnej väzby dieťaťa k druhému rodičovi.⁴²

V súvislosti s rozhodovaním súdu o forme osobnej starostlivosti je potrebné upozorniť na výrazný aspekt, ktorý so sebou rozpad manželstva alebo partnerského spoluzitia prináša, a to „pocit straty jedného rodiča“, ako aj pocit tohoto rodiča, že stráca svoje dieťa, že je odstavený na druhú koľaj a pod. a ako ideálne sa javí riešenie, kedy dieťa je rozpadom partnerského spoluzitia zasiahnuté čo najmenej. Ako sa toto usporiadanie nazýva, je vedľajšie. Či pôjde o výlučnú starostlivosť s výrazným stykom i v týždni alebo o striedavú starostlivosť. Dôležité je, aby po rozvode manželstva či rozpade partnerstva dieťa vyrastalo v povedomí, že má dvoch rodičov, ktorí sú si rovní.⁴³

³⁹ pozri nález Ústavného súdu ČR z 25. 09. 2014 sp. zn. I. ÚS 3216/2013

⁴⁰ pozri nález Ústavného súdu SR z 26. 05. 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/2013; Nález Ústavného súdu ČR z 23. 02. 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/2006

⁴¹ nález Ústavného súdu SR z 15. 03. 2016, sp. zn. III. ÚS 2298/2015

⁴² pozri napr. nález Ústavného súdu ČR z 23. 2. 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/2009; Nález Ústavného súdu ČR z 27. 1. 2005, sp. zn. I. ÚS 48/2004

⁴³ Westphalová, L. Konflikty rodičů o péči o dítě vo ve světle Ústavního soudu České republiky. In: Zborník z medzinárodnej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2018, s. 188

Pri preukázaní konfliktov medzi rodičmi, tieto v niektorých prípadoch prechádzajú na ľarchu len jedného z nich, do ktorého rodičovských práv sa výrazne zasahuje. Podceňuje sa skúmanie vplyvu preferenčného rodiča na dieťa vo vzťahu k druhému rodičovi, čo môže mať veľmi negatívny vplyv na vývin maloletého dieťaťa. Nie je možné pripustiť, aby konflikty medzi rodičmi boli zo strany jedného z rodičov zneužitá na dosiahnutie zásahu do rodičovských práv druhého rodiča, na dosiahnutie jeho odcudzenia od dieťaťa, narušenia väzby, ktorá medzi nimi je. Je nevyhnutné skúmať príčiny a pôvod konfliktov medzi rodičmi, nielen uzavrieť ich samotnú existenciu na úkor rodičovských práv jedného z rodičov. **Vytvára potreba čo najúplnejšie a najobjektívnejšie zistiť príčiny, ktoré ovplyvnili vzťahy medzi rodičmi a deťmi.**⁴⁴

Rozhodnutie súdu by malo vychádzať a dbať na spravodlivú rovnováhu medzi záujmami rodičov a záujmami dieťaťa, pri zdôraznení prednosti záujmov dieťaťa (záujem dieťaťa v niektorých prípadoch môže, podľa konkrétnych okolností prípadu, prevážiť nad záujmom rodičov), vyhnúť sa preferovaniu len jedného z rodičov a tak zasahovaniu do práv druhého rodiča.

Pri narušených vzťahoch rodičov je súd povinný vyvinúť maximálne úsilie na ich zlepšenie. Súd musí nájsť také riešenie, ktoré nebude bezdôvodne obmedzovať právo rodičov na výchovu a starostlivosť, aby tak dieťa rozvodom, resp. rozchodom rodičov, o jedného z rodičov neprišlo.

Pokiaľ súd zveruje dieťa so osobnej starostlivosti jedného z rodičov, a rodičia sa nevedia dohodnúť, je nevyhnutné upraviť styk s dieťaťom, pokiaľ možno čo najširšie, aby počas tohto času mohol na dieťa pôsobiť výchovne. Je to práve množstvo času, v ktorom je možné realizovať aj neverbálne výchovné pôsobenie rodiča, tzv. výchova prítomnosťou alebo príkladom, ktorá je tou najúčinnnejšou výchovnou metódou. Je nevyhnutné mať na zreteli, že akákoľvek deformácia vzťahu rodiča - dieťa je v dôsledku odcudzenia v neskoršej dobe iba ťažko napravitel'ná.⁴⁵ Izolácia dieťaťa od rodiča (vyvolaná správaním druhého rodiča) sa dotýka záujmov dieťaťa a evidentne bude mať negatívny dopad na jeho zdravý vývin po všetkých stránkach.

Priznaním práva na styk rodiča s dieťaťom sa realizuje zákonom a Ústavou priznané právo rodiča (a aj dieťaťa) na starostlivosť o dieťa (§ 24 ods. 4 druhá veta a § 28 ods. 1 písm. a/ Zákona o rodine a čl. 41 ods. 4 Ústavy SR).⁴⁶

Právo na styk rodiča, ktorému dieťa nie je zverená do starostlivosti, s dieťaťom, je jeho základným právom, ktorému sa poskytuje ochrana a napriek tomu, že nie je výslovne vymedzené v Listine základných práv a slobôd, má ústavnoprávny základ. Článok 32 ods. 4 Listiny základných práv a slobôd⁴⁷ poskytuje rodičom a deťom ochranu, zaručuje im aj právo na vzájomný styk, ktorým je možné realizovať starostlivosť a výchovu maloletého dieťaťa. Dieťa, ktoré je oddelené od rodiča, má právo na pravidelné osobné kontakty s ním⁴⁸, ak to nie je v rozpore so záujmami dieťaťa (čl. 3 Dohovor o ochrane práv dieťaťa).

Bez osobného styku rodičov s dieťaťom by nebolo možné realizovať rodičovstvo (ani rodičovskú zodpovednosť) v plnom rozsahu. Ide o základné právo (povinnosť) tvoriace obsah rodičovskej zodpovednosti.⁴⁹ Bez osobného kontaktu by boli mnohé povinnosti a práva len *law in books*⁵⁰.

Styk rodiča s maloletým dieťaťom chápeme ako základný prostriedok, ktorým vzniká, udržuje sa a rozvíja vzťah medzi rodičom a jeho potomkom, prostriedok, ktorým medzi nimi vzniká bezprostredné a celoživotné osobné, citové, rodinné puto, prostriedok, ktorým môže rodič pôsobiť na dieťa a uplatňovať voči nemu výchovné prostriedky, a prostriedok, ktorým dieťa naopak môže od

⁴⁴ pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 28. 2. 1966, sp. zn. 5 Cz 3/1966, R 31/1966

⁴⁵ pozri nález Ústavného súdu ČR z 7. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 618/2005; pozri aj Nález Ústavného súdu ČR z 11. 10. 2007, sp. zn. I. ÚS 420/2005

⁴⁶ pozri uznesenie Ústavného súdu SR z 30. 09. 2014, sp. zn. II. ÚS 596/2014

⁴⁷ podľa čl. 32 ods. 4 Listiny základných práv a slobôd, starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov; deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti ich vôli iba rozhodnutím súdu na základe zákona.

⁴⁸ Dieťa, ktorého rodičia sa zdržiavajú v rôznych štátoch, má až na výnimočné okolnosti právo udržiavať pravidelné osobné kontakty a priame styky s oboma rodičmi čl. 10 ods. 2 Dohovoru o ochrane práv dieťaťa)

⁴⁹ Šmíd, O., Demjanová, R. a kolektiv: Povinnosti a práva rodičů k dětem. Praha: Leges, 2017, s. 90

⁵⁰ Hrušáková, M., Králičková, Z., Westphalová, L. a kolektiv. Rodinné právo. 2. vydání. Praha : C.H. Beck, 2017, s. 216

svojho rodiča získavať životné skúsenosti a vzory.⁵¹ Podľa záverov Ústavného súdu ČR je výkon práva na styk chápaný ako výchova dieťaťa prítomnosťou a príkladom.⁵² V najširšom slova zmysle možno styk medzi rodičmi a deťmi chápať ako základný prvok, prostredníctvom ktorého dochádza ku vzniku, rozvoju a zachovaniu vzájomnej rodinnej väzby medzi rodičom a jeho dieťaťom.⁵³

Právo na styk nie je však len právom rodiča, ale predovšetkým právom samotného dieťaťa, ktorému prislúcha právo udržiavať kontakt so svojimi rodičmi spôsobom, ktorý zohľadňuje jeho najlepšie záujmy.

Európsky súd pre ľudské práva uznal právo rodiča byť s dieťaťom, t.j. právo na styk, za základný prvok rodinného života.⁵⁴ Osobný styk rodiča s dieťaťom je prejavom osobných väzieb rodiča a dieťaťa. Viac menej právo osobného styku je v porovnaní s ostatnými povinnosťami a právami vyplývajúcimi z rodičovskej zodpovednosti výnimočné, nakoľko jeho prostredníctvom je možné realizovať samotné rodičovstvo.⁵⁵

Ústavný súd SR vyslovil právny názor, podľa ktorého právna úprava styku rodičov s maloletými deťmi nevedie k obmedzeniu rodičovských práv, ale práve naopak, prostredníctvom tejto úpravy sa prispieva k ich garancii (pri rozhodovaní o výkone rodičovských práv a povinností sa v zásade rozhoduje o ich realizácii, bez toho aby sa do nich negatívne zasahovalo), a preto nemôže byť v nesúlade s čl. 41 ods. 4 ústavy.⁵⁶ Právo stretávania sa s dieťaťom zaručuje oprávnenej osobe právo dieťa vidieť, právo na prístup k dieťaťu, právo určiť miesto a spôsob trávenia času počas stretávania, právo výlučne výchovne na dieťa počas tohto času pôsobiť a právo na náhradu za čas stretávania, ktorý sa nerealizoval z dôvodov, ktoré nespočívali v osobe oprávneného.

Pri úprave styku by mala byť zachovaná proporcionalita (pomer materskej aj otcovskej lásky a starostlivosti) a rešpektované rovnaké práva oboch rodičov, čím je možné naplniť predpoklad na vyvážený psychický a fyzický vývin maloletého dieťaťa. V zásade je potrebné vychádzať z toho, že rodič má právo stráviť s dieťaťom polovicu jeho voľného času. Úprava styku pod tento rozsah (ak nie je žiadna prekážka na strane dieťaťa, oprávnený rodič má záujem o stretávanie sa v tomto rozsahu, je schopný sa o svoje maloleté dieťa riadne postarať a má na to vytvorené všetky podmienky) je zásahom do práv rodiča – obmedzením jeho styku, ako aj práv dieťaťa a súd sa musí v odôvodnení rozhodnutia vysporiadať s tým, aké skutočnosti - záujem dieťaťa ho viedli k tomuto zásahu.⁵⁷

Právo rodiča na styk s dieťaťom v prípade zverenia dieťaťa do starostlivosti len jedného z rodičov je jediným možným spôsobom spolupôsobenia rodiča na jeho výchovu. Po rozpade rodiny s maloletými deťmi nielen etika príbuzenských vzťahov, ale aj zákon zaväzuje deti k povinnosti svojich rodičov ctíť a rešpektovať ich, zatiaľ čo rodičovská zodpovednosť je prikázaná obom rodičom. Preto tiež, ak nie sú zistené také skutočnosti, ktoré by viedli k pozastaveniu výkonu rodičovskej zodpovednosti, nie je, ani pri plnom rešpektovaní k právam samotných maloletých, zákonný, o to menej ústavnoprávny, dôvod k tomu, aby rodičovi, v ktorého osobnej starostlivosti dieťa nie je, bol styk s ním zakázaný, resp. neprimerane obmedzený. Štát má povinnosť chrániť záujem rodiny a prispievať aktívne k udržiavaniu a obnovovaniu rodinnoprávnych väzieb.⁵⁸

Úlohou rodiča, ktorému je dieťa zverené, je v záujme maloletého dieťaťa pozitívne vplývať na dieťa a viesť ho k pozitívnemu vzťahu k druhému rodičovi. Príprava na styk je nielen príprava po stránke fyzickej (zabezpečenie oblečenia a pod.), ale aj psychická pomoc a príprava dieťaťa na stretávanie sa s druhým rodičom, ktorá nesmie absentovať. Preferenčný rodič je povinný dieťa na

⁵¹ Novák, T., Corradiniová, S., Vypušták, R. Kontakt s deťmi po rozvodu. Jek nepřijít o dítě. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 204

⁵² nález Ústavného súdu ČR z 12. 04. 2012, sp. zn. II. ÚS 868/2012

⁵³ Šinová, R., Westphalová, L., Králíčková, Z. a kolektív: Rodičovská zodpovednosť. Praha: Leges, 2016, s. 133

⁵⁴ pozri napr. rozhodnutie ESLP vo vec Bronda vs. Taliansko, č. 2240/1993

⁵⁵ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol., Občanský zákoník II. Rodinného právo (§ 655-975). Komentář. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 885

⁵⁶ uznesenie Ústavného súdu SR z 31. 3. 2010, sp. zn. I. ÚS 120/2010-15; nález Ústavného súdu SR z 6. 7. 2006, sp. zn. PL. ÚS 26/2005

⁵⁷ pozri napr. rozsudok Krajského súdu v Nitre z 13. 11. 2014, sp. zn. 8Co/713/2014

⁵⁸ uznesenie Ústavného súdu ČR z 24. 9. 1998, sp. zn. III. ÚS 125/1998

styk s druhým rodičom riadne pripraviť a svojím prejavom – verbálnym aj neverbálnym, dieťa vo vzťahu k druhému rodičovi podporovať, usmerňovať a organizovať program dieťaťa s ohľadom na záujem dieťaťa stretávať sa s druhým rodičom. V opačnom prípade je možné spochybniť výkon rodičovských práv v záujme dieťaťa zo strany preferenčného rodiča, t.j. výchovnú spôsobilosť preferenčného rodiča.

Je potrebné tiež zdôrazniť, že rodič, ktorý nemá dieťa v starostlivosti, nestráca svoje právo o dieťati rozhodovať, preto tento môže riadne vyjadriť svoj názor, a to aj taký, ktorý sa preferenčnému rodičovi, prípadne aj dieťaťu, nepáči. Jeho úlohou počas styku je však realizovať svoje rodičovské práva – rodičovskú úlohu pozitívnym spôsobom v intenciách právnej úpravy - § 30 Zákona o rodine, čl. 29 Dohovoru o právach dieťaťa, tak aby nemaril výsledky riadnej výchovy preferenčného rodiča.

Snaha a praktiky preferenčného rodiča, ktoré smerujú k popieraniam rodičovských práv druhého rodiča (či už obmedzovaním kontaktu alebo neposkytovaním informácií, príp. iným spôsobom), by nemali byť prehliadané. Významné je práve prevenčné a výchovné pôsobenie súdneho konania, ktoré môže takémuto správaniu zabrániť alebo aspoň zmierniť jeho škodlivé dôsledky. Porušovanie práva na styk zo strany preferenčného rodiča je závažným zásahom nielen do práv druhého rodiča, ale súčasne aj zásahom do práva samotného dieťaťa a popieraním všetkých hodnôt a cieľov, ktoré styk rodiča s dieťaťom sleduje.

Zistenie absencie psychickej prípravy maloletého dieťaťa na styk s druhým rodičom, opakované bránenie vo výkone styku zo strany preferenčného rodiča, by malo viesť k dôslednejšiemu zváženiu aplikácie ustanovenia § 25 ods. 4 Zákona o rodine. V danom prípade totiž prevyšuje požiadavka na riadnej výchove dieťaťa, ktorú bezohľadný rodič nie je schopný nasledovať. Postup podľa § 25 ods. 4 je fakultatívnou možnosťou. Súd je povinný vždy skúmať dôvody, pre ktoré preferenčný rodič bráni druhému rodičovi v styku s dieťaťom, či takéto konanie nie je v rozpore so záujmom dieťaťa. Je totiž potrebné zabrániť tomu, aby dieťa bolo ochudobňované o vzťah aj s druhým rodičom, ktorý sa formou styku vytvára a prehľbuje.

Pokiaľ však existujú závažné okolnosti na strane rodiča, ktorému dieťaťa nie je zverené (nevhodné správanie voči dieťaťu, marenie výchovy preferenčného rodiča, odmietanie komunikácie s preferenčným rodičom a pod.) súd môže pristúpiť k obmedzeniu alebo úplnému zákazu styku tohto rodiča s dieťaťom. Takýto zásah možno pripustiť iba výnimočne, a to v súlade s ustanovením § 25 ods. 3 Zákona o rodine. V prípade takéhoto vážneho zásahu do rodičovských práv, by súd za účelom odstránenia dôvodov tohto zásahu, mal urobiť ďalšie vhodné opatrenia (napr. odborné poradenstvo). K zásahu do práva na styk môže dôjsť tiež v prípade, ak stykom rodiča s dieťaťom je narušovaná riadna výchova dieťaťa. Podľa judikatúry ESĽP úplné prerušenie styku možno ospravedlniť výlučne vo výnimočných prípadoch.⁵⁹

Obmedzenie styku rodiča s dieťaťom je obmedzením styku rodiča s dieťaťom ako aspektu rodinného života, a preto musí byť riadne a starostlivo odôvodnené. Musí sledovať legitímny cieľ najlepšieho záujmu dieťaťa a musí byť tomuto cieľu primerané.⁶⁰ Za neoprávnený zásah nie je možné považovať len taký postup súdu pri rozhodovaní o právach a povinnostiach k maloletému dieťaťu, ktorý je v súlade so Zákonom o rodine v jeho formálnej aj materiálnej stránke.⁶¹

Možno teda uzavrieť, že právu dieťaťa byť v rovnomernej starostlivosti oboch rodičov zodpovedá aj právo rodičov v zásade rovnakou mierou sa podieľať na výchove dieťaťa. Najlepší záujem dieťaťa je, aby bolo „predovšetkým v starostlivosti oboch rodičov“. Pojem „v starostlivosti oboch rodičov“ nie je možné chápať ako paušalizáciu (uprednostnenie) striedavej starostlivosti ako základného východiska pri rozhodovaní o výchove dieťaťa. Naopak, je nevyhnutné, aby všeobecné súdy vždy zohľadnili ad hoc všetky okolnosti posudzovanej veci a rozhodli o forme starostlivosti v najlepšom záujme dieťaťa – tak, aby bol podiel oboch rodičov na starostlivosti a výchove dieťaťa zásadne rovnocenný, čoho nie je možné dosiahnuť len úpravou striedavej starostlivosti, ale aj zverením dieťaťa do výlučnej starostlivosti jedného z rodičov, avšak za súčasnej zodpovedajúcej

⁵⁹ pozri napr. rozhodnutie ESĽP vo veci Bergmann vs. Česká republika z 27. 10. 2011, sťažnosť č. 8857/08

⁶⁰ pozri Nález Ústavného súdu ČR z 26. 07. 2016, sp. zn. I. ÚS 153/2016

⁶¹ nález Ústavného súdu ČR z 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/2007; pozri aj uznesenie Ústavného súdu ČR z 15. 04. 1998, sp. zn. I. ÚS 471/1997

úpravy styku dieťaťa s druhým rodičom (úpravou tzv. „širokého styku“).⁶² K zásahom do práv rodiča je možné pristúpiť len výnimočne, ak sú identifikované závažné dôvody a takýto zásah je v súlade s najlepším záujmom dieťaťa.

3 ZÁVER

Právna subjektivita je jedným z centrálnych pojmov celej právnej teórie, lebo práve a len práve právne subjekty sú spôsobilé byť adresátmi právnych noriem a oprávnenými či povinnými z práv a povinností.⁶³

Všeobecné problémy s právnou subjektivitou sú relatívne novým fenoménom, ktorý môžeme datovať približne do začiatku 19. storočia a spájajú sa najmä s problematikou právnických osôb a ako také by zo svojej podstaty mali rodinné právo obchádzať. Tento záver sa ale môže ukázať ako nepresný.

Subjekt práva má dve funkcie – viaže na seba práva a povinnosti a prenáša **právnú realitu do reality mimo právnej**.⁶⁴

Ak sa pozrieme na rodičovské práva a povinnosti touto optikou bližšie, zistíme, že druhá funkcia - prenos právnej reality do mimoprávnej, nie je simplicitná a neuskutočňuje sa len prostredníctvom individualít rodičov, ale aj prostredníctvom rodiny ako sociálneho útvaru. Napriek tomu, že je rodina všeobecne považovaná za základnú jednotku spoločnosti (štátu) a je bezo sporu samostatným sociálnym útvarom, je táto jej charakteristika častokrát prehliadaná a redukovaná len na jej individuálnych členov.

Výkon rodičovských práv a povinností vo fungujúcej rodine, nie je len jednoduchým súčtom výkonu rodičovských práv dvoch individualít, čo si najlepšie uvedomíme, ak ich dáme do kontrastu s ich výkonom po rozpade spolužitia rodičov. Aj v prípade kooperatívneho správania oboch rodičov, je výkon rodičovských práv a povinností na inej, aj keď z hľadiska právneho poriadku a vzhľadom k okolnostiam, akceptovateľnej úrovni, ako v prípade ich spolužitia.

V prípade konfliktného rozpadu rodiny je súbor rodičovských práv a povinností, ktorých výkon prináleží obom rodičom ako celku, vo svojej podstate rozdelený na dva súbory, z ktorých každý „pripadá“ jednému z rodičov. Vzhľadom na to, že sociálny útvar – pôvodná rodina, zanikol, sú súdy až príliš často náchylné postupovať v takýchto prípadoch, ako keby šlo o stret dvoch konkurujúcich si strán a uvažovať v dichotomických kategóriách dobrý/zlý, čoho dôsledkom je rozhodnutie typu víťaz/porazený, na základe ktorého rodič, ktorému sa podarí presvedčiť súd o svojej „pravde“, môže dosiahnuť neprimerané obmedzenie rodičovských práv druhého rodiča. V takomto prípade dieťa prestáva byť subjektom práva, a vo vzťahu k druhému rodičovi sa stáva objektom t.j. nástrojom na splnenie jeho cieľov (napr. pomsty).

Škodlivé správanie jedného z rodičov môže viesť k závažným zásahom do práv a povinností druhého rodiča, ako aj do práv samotného dieťaťa.

Častokrát sa opomína, že starostlivosť o dieťa je nielen právom, ale aj povinnosťou, a to oboch rodičov. „A o toto právo sa v partnerských konfliktoch skvelo bojuje, a potom sa toto „právo“ vyhráva alebo prehráva.“⁶⁵

Rodič, súd a ani iné zúčastnené odborné profesie nesmú k rodinnoprávnej veci, ku ktorej patrí aj konanie o úprave výkonu rodičovských práva a povinností k maloletým deťom, pristupovať so zameraním sa na víťazstvo alebo prehru. Víťazmi môžu byť rodičia len vtedy, ak si uvedomia svoju rodičovskú zodpovednosť, rešpektujú sa navzájom, konajú v záujme svojho dieťaťa. Pokiaľ si rodič účelovo presadí svoje na úkor druhého rodiča, porazeným je dieťa.

Na dieťa nemá negatívny dopad forma výchovy, ale konflikty jeho rodičov. Súdne konania aktuálne prebiehajú dlho a v mnohých prípadoch v nich absentuje perspektíva dieťaťa. Je preto nevyhnutné nájsť cestu, ktorá pomôže rodičom prekonať ich konflikty, naučí ich dlhodobej spolupráci v záujme dieťaťa, a povedie tak k správne uchopeniu rodičovskej zodpovednosti.

⁶² nález Ústavného súdu ČR z 21. 11. 2017, sp. zn. IV. ÚS 1921/2017

⁶³ Pelikán, R. Právní subjektivita. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 1

⁶⁴ Pelikán, R. Právní subjektivita. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 50

⁶⁵ Jürgen, R. Jsi moje dítě. Cochemská praxe – cesta k lidštějšímu rodinnému právu. Originál „Du bist mein Kind“ preložil Tomáš Podivínský. Drážďany, 2011, s. 18

Použitá literatúra:

- CIRÁK, J., PAVELKOVÁ, B., ŠTEVČEK, M. Rodinné právo. Druhé vydanie. Šamorín: Heuréka, 2005, 216 s., ISBN: 978-80-89122-47-9
- DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. Bratislava: C. H. Beck, 2015, 1622 s., ISBN: 978-80-89603-39-8
- FABIANOVA, Z., FRIŠTIKOVÁ, T. Judikatúra vo veciach úpravy práv a povinností k maloletým deťom. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 375 s., ISBN: 978-80-8168-579-2
- FICOVÁ, S. a kol. Ochrana práv maloletých v civilnom procese, EUROUNION, 2008, 214 s., ISBN: 978-80-89374-04-5
- HORVÁTH, E. Judikatúra vo veciach rodinnoprávných vzťahov. Bratislava: IURA EDITION, 2012, 437 s., ISBN: 978-80-8078-457-7
- HORVÁTH, E., VARGA, E. Zákon o rodine. Komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, 652 s., ISBN: 978-80-8168-021-2
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLIČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Komentár. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, 1380 s., ISBN: 978-80-7400-503-9
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLIČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Rodinné právo. 2. vydání. Praha : C.H. Beck, 2017, 400 s., ISBN: 978-80-7400-644-9
- JÜRGEN, R. Jsi moje dítě. Cochemská praxe – cesta k lidštějšímu rodinnému právu. Originál „Du bist mein Kind“ preložil Tomáš Podivínský. Drážďany, 2011, dostupné na www.cochem.cz
- LAZAR J. a kol., *Občianske právo hmotné 1*, Iura Edition, 2010, 715 s., ISBN: 978-80-8078346-4
- MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): Náboženské vyznanie rodičov a najlepší záujem dieťaťa. Praha: Leges, 2013, 176 s., ISBN: 978-80-7502-010-9
- NOVÁK, T. Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především. Praha: Portál, 2013, 167 s., ISBN: 978-80-262-0342-1
- NOVÁK, T., CORRADINIOVÁ, S. A VYPUŠŤÁK, R. Kontakt s dětmi po rozvodu. Jek nepřijít o dítě. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, 248 s., ISBN: 978-80-7478-910-6
- NOVOTNÝ, P., IVIČIČOVÁ, J., SYRŮČKOVÁ, I., VONDRÁČKOVÁ, P. Nový občanský zákoník. Rodinné právo. 2. aktualizované vydání. Praha : Grada Publishing, a.s., 2017, 208 s., ISBN: 978-80-271-0431-4
- PAVELKOVÁ B., Maloletí v slovenskom práve, 2. časť, Euro kódex, 2009, 112 s. ISBN: 978-80-89363-34-6
- PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine. Komentár. 1. vydanie. Praha : C.H. Beck, 2011, 655 s., ISBN: 978-80-7400-359-2
- PAVELKOVÁ, B., KUBIČKOVÁ, G., ČEČOTOVÁ, V. Zákon o rodine – Komentár s judikatúrou. 1. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2005, 369 s., ISBN: 80-89122-24-8
- PELIKÁN, R. Právní subjektivita. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 188 s., ISBN: 978-80-7357-745-2
- POLÁK, V., WESTPHALOVÁ, L. Interdisciplinární spolupráce ve věcech péče soudu o nezletilé. In: Právní rozhledy, 2018, č. 6, s. 241, ISSN: 1210-6410
- SMYČKOVÁ, R., ŠTEVČEK, M., TOMAŠOVIČ, M., KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava : C.H.Beck, 2017, 1112 s., ISBN: 978-80-7400-629-6
- ŠÍNOVÁ, R. a kol. Řízení vo věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy. Praha: Leges, 2010, 380 s., ISBN: 978-80-87212-50-9
- ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O. a kolektiv. Manželství. Praha: Leges, 2014, 336 s., ISBN: 978-80-7502-046-8
- ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O., JURÁŠ, M. a kolektiv. Aktuální problémy rodinnoprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, 304 s., ISBN: 978-80-87576-74-8
- ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLIČKOVÁ, Z. a kolektiv. Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016, 352 s., ISBN: 978-80-7502-179-3
- ŠMÍD, O., DEMJANOVÁ, R. a kol.: Povinnosti a práva rodičů k dětem. Praha: Leges, 2017, 232 s., ISBN: 978-80-7502-195-3
- WESTPHALOVÁ, L. Konflikty rodičů o péči o dítě ve světle Ústavního soudu České republiky. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018, Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2018, s.182, ISBN: 978-80-7160-478-5

Kontaktné údaje:

JUDr. Ivana Zmeková

ivana.zmekova@gmail.com

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo námestie 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

SUBJEKTY OCHRANY OSOBNOSTI V MEDIÁLNO M PROSTREDÍ

Martina Haršányová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The civil process subjects of personality rights in the media are the most often owners of media and public interest people. The term "public interest" is often confused with the concept of "public curiosity". Not only politicians, but also artists and various personalities of social life are considered to be public interest people. The differentiation between individuals with personality rights in the media determines the argumentation about the limit the individual has to endure privacy interventions. Politicians are publicly active and they are paid for their activities from public sources, they are serving citizens because of their trust, while artists are not paid from public sources and are publicly active only because of they do their right and the need of self-realization. The differentiation between individuals with personality rights in the media offer scope for an analysis of case law which, in the face of the privacy and freedom of expression, always derives from the specific circumstances of the case.

Abstrakt: Subjektami v konaniach o ochrane osobnosti v mediálnom prostredí sú väčšinou na jednej strane majitelia médií a na druhej strane tzv. osoby verejného záujmu. Pojem „verejný záujem“ je častokrát pri obhajobe medializácie informácií zo súkromia osôb verejného záujmu zamieňaný so „zvedavosťou verejnosti“. Osoby verejného záujmu nie sú v právnej teórii jednoznačne definované. Za osoby verejného záujmu sú považovaní nielen politici, ale aj umelci, a rôzne osobnosti spoločenského života. Charakter spoločenského postavenia subjektu ochrany osobnosti v mediálnom prostredí určuje argumentáciu ohľadom miery, v akej subjekt musí znášať zásahy do súkromia. Politici sú osoby verejne činné, platené za svoju činnosť z verejných zdrojov, vykonávajú službu občanom z titulu dôvery občanov k nim, zatiaľ čo umelci nie sú platení z verejných zdrojov, a sú verejne činní iba z titulu, že vykonávajú svoje právo a potrebu sebarealizácie. Predmetná diferenciacia subjektov ochrany osobnosti v mediálnom prostredí vytvára priestor pre analýzu judikatúry, ktorá pri strete práva na súkromie a práva na slobodu prejavu, vychádza vždy z konkrétnych okolností prípadu.

Key words: personality rights in media, public interest, public interest person, right of privacy

Kľúčové slová: ochrana osobnosti v mediálnom prostredí, verejný záujem, osoba verejného záujmu, právo na súkromie

1 ÚVOD

Konkretizácia a špecifikácia subjektov ochrany osobnosti v mediálnom prostredí v spore o ochrane osobnosti, je absolútne kľúčová pre konečné rozhodnutie súdu, na čo poukazujú aj nálezy Ústavného súdu a judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej ESĽP).

Konkretizáciu subjektov, teda vecnú legitimitáciu, si súdy zodpovedajú v rámci otázky kto je v danom prípade subjektom ochrany a kto je subjektom zásahu, a to hneď na začiatku konania o ochrane osobnosti. Pokiaľ nie je jednoznačné, koho práva boli zasiahnuté, a kto sa dopustil zásahu, súd sa ďalej nebude zaoberať ďalšími otázkami o neoprávnenosti zásahu, jeho intenzite a dôsledkoch, o existencii príčinnej súvislosti medzi zásahom a spôsobenou nemajetkovou ujmu, o adekvátnosti požadovanej formy nápravy spôsobenej ujmy, o splnení podmienok pre priznanie náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch, alebo o primeranosti výšky požadovaného zadosťučinenia. Je totiž logické, že spornosť v týchto otázkach, môže byť v konaní o ochranu osobnosti riešená len medzi subjektami, ktorých sa táto spornosť týka, a teda medzi subjektom ochrany ako žalobcom a subjektom zásahu ako žalovaným.

Žalobca je vždy fyzickou osobou, čo vyplýva z povahy osobnostných práv. Najvyšší súd¹ zdôrazňuje, že v ustanoveniach § 11 - § 16 Občianskeho zákonníka zákon neobsahuje zákonné označenie subjektu zásahu, a z toho možno vyvodiť, že žalovaným môže byť subjekt ako osoba fyzická, tak aj osoba právnická. Súd zisťuje, či osobnostné práva žalobca boli porušené alebo ohrozené, a tiež zisťuje, že či sa práve žalovaný dopustil toho konania, ktoré žalobca označil ako zásah do jeho chránených práv, a z ktorého vyvodzoval svoje právo na ochranu osobnosti. Nedostatok vecnej legitímácie, aktívnej alebo pasívnej, vedie vždy k zamietnutiu návrhu na začatie konania meritórnym rozhodnutím.² Judikatúra Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vyžaduje, aby bol zásah do osobnostných práv neoprávnený, pričom úmysel toho, kto zasiahol do týchto práv, je irelevantný³.

V mediálnom prostredí dochádza k zásahom do súkromia, aj do iných parciálnych práv všeobecného osobnostného práva. Generálna klauzula ochrany osobnosti obsiahnutá v ustanovení § 11 Občianskeho zákonníka bola prispôbena Listine základných práv a slobôd zákonom č. 509/1991 Zb. účinným od 1. januára 1992, odkedy až do súčasnosti toto ustanovenie znie tak, že fyzická osoba má právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy. Účinnosťou tohto zákona bola pod ochranu osobnosti zahrnutá aj ochrana súkromia, ktorá zahŕňa právo na nerušený osobný život, duševný pokoj, nedotknuteľnosť života jednotlivca v kruhu jeho najbližších. Jednou z hodnôt osobnosti každej fyzickej osoby ako celku, ktorej rešpektovanie musí občianske právo voči subjektom v rovnakom postavení zabezpečovať, je právo na súkromie.⁴

Osobnostné práva chráni aj Ústava Slovenskej republiky zákon č. 460/1992 Zb. (ďalej Ústava) v článku 19. Z čiastkových osobnostných práv je v prvom odseku výslovne chránené právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti a dobrej povesti. Ide o ochranu významných hodnôt osobnosti človeka, ktoré navzájom úzko súvisia a sú často zasiahnuté súčasne. Určitými neoprávnenými zásahmi môže byť dotknutá česť a dôstojnosť fyzickej osoby, a súčasne aj jej dobrá povesť v danom spoločenskom okruhu osôb, napríklad v rodine, na pracovisku, alebo v odborných kruhoch. Rovnako zásah do dobrej povesti fyzickej osoby ovplyvní súčasne jej česť a dôstojnosť. Pokiaľ ide o ochranu cti a dôstojnosti fyzickej osoby, možno občianskoprávne prostriedky ochrany osobnosti použiť v každom prípade, keď došlo k neoprávnenému zásahu, ktorý je objektívne spôsobilý privodiť fyzickej osobe ujmu. Súd rozlišuje medzi kritikou, ktorá je oprávnená a neoprávneným zásahom, pričom kritérium je hľadisko pravdivosti, vecnosti, objektívnosti a cieľa, ktorý sa konkrétnym prejavom sleduje. Zákonná ochrana fyzickej osobe je daná vtedy, ak sú napadnuté prejavy nepravdivé, alebo ak pravdu skresľujú. Avšak zverejnenie skutočností, ktoré je kritikou protispoločenského konania fyzickej osoby, je oprávneným zásahom do jej osobnostných práv. Kritika je oprávnená, ak nie sú prekročené medze vecnej kritiky opierajúcej sa o pravdivé skutočnosti a z nich vyplývajúce závery, a ak je adekvátna obsahom a formou. Za neoprávnený zásah do osobnostných práv fyzickej osoby možno však za určitých okolností považovať aj pravdivé tvrdenie, ak je spôsobilé ohroziť vážnosť fyzickej osoby. Rovnako za neoprávnený zásah treba považovať neželané zverejnenie pravdivej informácie, ktorá sa týka intímnej sféry života fyzickej osoby. Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života, a pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe.

Nakoľko v mediálnom prostredí dochádza najmä k sporom pre neoprávnený zásah uverejnením informácií o verejne známej osobe v periodickej tlači, zameriam sa v rámci príspevku na subjekty ochrany osobnosti a neoprávnené zásahy do osobnostných práv v periodickej tlači.

2 NEOPRÁVVENÝ ZÁSAH DO OCHRANY OSOBNOSTI UVEREJNENÍM INFORMÁCIÍ O VEREJNE ZNÁMEJ OSOBE V PERIODICKEJ TLAČI

Čo sa týka konkretizácie subjektov ochrany osobnosti v mediálnom prostredí, subjektom ochrany je osoba verejného záujmu, ktorej práva boli ohrozené alebo neoprávnené zasiahnuté. Subjektom zásahu je zväčša vydavateľ. Pri zásahoch vykonaných tlačou, je potrebné rozlíšiť

¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu 4 Cdo 68/2014

² Rozhodnutie Najvyššieho súdu 3 Cdo 201/2007

³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu sp. zn. 7 Cdo 13/2012

⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu sp. zn. 5 Cdo 265/2009

prípady, kedy je autorom článku tretia osoba, alebo ide priamo o zamestnanca vydavateľstva, prípadne ide o osobu, ktorú používala právnická osoba na realizáciu svojej činnosti. Uvedené analogicky platí aj pre rozhlas, a televíziu.⁵

Zákon, ktorý upravuje práva a povinnosti vydavateľa periodickej tlače a práva a povinnosti tlačovej agentúry pri získavaní a šírení informácií, je Tlačový zákon⁶. Podľa § 5 Tlačového zákona za obsah periodickej tlače zodpovedá vydavateľ. Autor článku, ktorý je zamestnancom vydavateľa, sa zodpovedá vydavateľovi a zodpovednosť autora voči dotknutej osobe je vylúčená. Žalovaným subjektom zásahu má byť vydavateľ, a to aj v prípade, keď v čase uverejnenia sporného článku nebol autor v pracovnoprávnom vzťahu s vydavateľom, ale podieľal sa na plnení činnosti vydavateľa, a teda bol použitý k realizácii jeho činnosti.

V rámci problematiky určenia subjektu zásahu výberom medzi autorom a vydavateľom, rozhodujúcou okolnosťou pre posúdenie zodpovednosti autora článku nie je jeho pracovnoprávny vzťah k vydavateľovi, ale jeho miestny, časový a vecný vzťah k plneniu činnosti vydavateľa. Zo znenia § 420 ods. 2 Občianskeho zákonníka o zodpovednosti podľa pracovnoprávnych predpisov totiž automaticky nevyplýva, že pod pojem „osoby použité právnickou osobou pri jej činnosti“ možno zahrnúť len osoby v pracovnoprávnom vzťahu s vydavateľom podľa ustanovení Zákonníka práce. Nie je teda určujúce, že žalovaný napríklad v čase napísania a zverejnenia článku nemal s vydavateľom uzatvorenú písomnú pracovnú, respektíve inú zmluvu o spolupráci, ak sa obe strany riadili ústnou, prípadne konkludentnou dohodou, a žalovaný bol nesporne zmluvným spolupracovníkom vydavateľa.

Vydavateľ zodpovedá za článok autora, ak je článok v procese jeho vytvorenia usmerňovaný editorkou alebo šéfredaktorom, a bude zverejnený až po tom, ako ho zamestnanci redakcie odsúhlasili. Ak o zverejnení článku autora rozhoduje vydavateľ, a tiež o tom, či v článku urobí zásahy, a aká bude jeho finálna podoba, zodpovedný a pasívne legitiimovaný v spore o ochrane osobnosti bude vydavateľ. Práve možnosť zamestnancov redakcie zasahovať do obsahu článkov odporcu nasvedčujú, že výsledky tejto činnosti treba považovať za spoločné dielo v zmysle § 92 Autorského zákona č. 185/2015 Z.z.. Spoločné dielo je dielo, ktoré vytvorili dvaja alebo viacerí autori na podnet a pod vedením osoby, ktorá usmerňovala a zabezpečovala proces vytvorenia tohto diela. Na výkon práv k spoločnému dielu sa primerane použijú ustanovenia o zamestnaneckom diele. Z pohľadu autorského práva je teda sporný článok spoločným dielom, a preto zodpovednosť žalovaného v spore o ochranu osobnosti je v danom prípade vylúčená, a za zverejnený obsah sporného článku zodpovedá vydavateľ podľa Tlačového zákona⁷.

2.1 OSOBNÁ ZODPOVEDNOSŤ AUTORA ČLÁNKU A PASÍVNA LEGITIMÁCIA VYDAVATEĽA V SPORE O OCHRANE OSOBNOSTI

Na jednej strane je v záujme slobody prejavu a súladu s článkom 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej Dohovor), aby priznanie finančného zadostučinenia protistrane v prípade prehy subjektu zásahu, neznášal autor článku, ale vydavateľ, ktorý ako majiteľ média nepochybne disponuje väčším finančným zázemím. Na druhej strane, finančné zázemie vydavateľstva ako právnickej osoby je spravidla nepomerne väčšie aj v porovnaní s finančnými možnosťami ich protistrany, ktorou je fyzická osoba ako subjekt ochrany. V praxi môže nastať aj situácia, že si vydavateľ dopredu vyčlení množstvo finančných prostriedkov na prípadné konania o ochrane osobnosti vedené proti nemu, ktoré v konečnom dôsledku bude predstavovať menší obnos, ako ten, ktorý ako vydavateľ zarobí zvýšeným predajom zverejnením škandalózných informácií.

Pre subjekt ochrany je limitujúce tiež zaplatenie súdneho poplatku⁸. Ak sa subjekt ochrany rozhodne chrániť svoje práva v rámci ochrany osobnosti v civilnom sporovom konaní, pôjde spravidla o prípady, keď pre subjekt ochrany nie je prijateľná a dostatočná morálna satisfakcia, ktorú ponúka Tlačový zákon vo forme práva na opravu, práva na odpoveď a práva na dodatočné

⁵ Judikatúra rozlišuje, či ide o spravodajské, publicistické alebo mienkotvorné rádio s podielom hovoreného slova. Rozhlas nemá dopad na úrovni televízie.

⁶ zákon č. 167/2008 o periodickej tlači a agentúrnom spravodajstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu 4 Cdo 68/2014

⁸ podľa zákona č. 71/1992 o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov

oznámenie. Pričom podľa § 8 ods.2 Tlačového zákona, právo žiadať o uverejnenie odpovede nemá verejný funkcionár⁹. Ak sa subjekt ochrany teda rozhodne chrániť svoje práva v rámci ochrany osobnosti v civilnom sporovom konaní, tak zväčša preto, že bude žiadať súd aj o priznanie náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch. Poplatková povinnosť navrhovateľovi poplatkového úkonu žaloby vzniká už podaním žaloby, a to v prípade žiadania náhrady nemajetkovej ujmy podľa § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka vo výške 6% z požadovanej náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch. Poplatková povinnosť má slúžiť ako ochrana pred neopodstatnenými podaniami. V prípadoch ochrany osobnosti je ale poplatková povinnosť častokrát dôvodom, prečo subjekty ochrany znášajú neoprávnené zásahy do svojich osobnostných práv a nesúdia sa. Subjekt ochrany si pri priemerne trvajúcom súdnom spore počká na konečné rozhodnutie niekoľko rokov. V rámci sporového konania o ochrane osobnosti, najmä ak je predmetom vysoká náhrada nemajetkovej ujmy, môže subjekt ochrany očakávať, že vykonateľné rozhodnutie padne až v odvolacom konaní, ktoré tiež spravidla nie je posledné, lebo sporové konanie zväčša pokračuje v rámci ústavnej sťažnosti, a končí až žalobou na Európskom súde pre ľudské práva. Silnejšie postavenie médií si nepochybne vyžaduje efektívnu právnu ochranu osobnostných práv. Média ako hlavný zdroj informácií pri tvorbe a vývoji spoločnosti, zásadne ovplyvňujú verejnú mienku. Verejná mienka následne determinuje ďalšie pôsobenie subjektu ochrany nielen v mediálnom prostredí, ale v celej spoločnosti.

Novinár je povinný rešpektovať etický kódex novinára, a všetky hodnoty v ňom uvedené. Pre prácu novinára majú byť prvoradé hodnoty osobnej slobody, spravodlivosti a slušnosti. Prostredníctvom svojej práce má presadzovať tieto hodnoty v spoločnosti. Hlavnými zásadami, ktorými sa má novinár riadiť vo svojej práci, sú nestrannosť, vyváženosť, objektivita, poctivosť, čestnosť, pravdivosť, zodpovednosť a dôsledné overovanie faktov. V tomto kontexte nemožno nepravdivosť uverejnených informácií akceptovať s vysvetlením, že uverejnené informácie sprevádzali v článku slová „údajne“ alebo „vraj“. Ak novinári bulvarizujú obsah svojich článkov na úkor práv subjektu ochrany iba v záujme zvyšovania predaja, a následných ziskov majiteľa média, pre ktoré pracujú, má subjekt ochrany osobnosti možnosť brániť sa podľa Tlačového zákona, Občianskeho zákonníka, a v prípade naplnenia skutkovej podstaty trestného činu ohovárania aj podľa Trestného zákona. Autor článku sa osobne zodpovedá za jeho obsah v trestnoprávnej rovine, a to v rámci trestného konania o trestnom čine ohovárania podľa § 373 Trestného zákona. V tejto súvislosti platí výnimka z poplatkovej povinnosti, a podľa § 4 písm. j) zákona o súdnych poplatkoch je od poplatku oslobodený žalobca v konaní o náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy, ktoré mu boli spôsobené trestným činom. Ak by teda orgány činné v trestnom konaní po podanom trestnom oznámení za trestný čin ohovárania, konštatovali, že skutok sa stal, mohol by si žalobca následne žiadať náhradu nemajetkovej ujmy v občianskoprávnom konaní, bez toho, aby zaplatil súdny poplatok. Samozrejme iba za predpokladu, že by nárok na uplatnenie nemajetkovej ujmy v tom čase ešte nebol premlčaný.

Všeobecná trojročná premlčacia doba na uplatnenie náhrady za nemateriálnu ujmu je podľa § 101 Občianskeho zákonníka viazaná na okamih, kedy došlo k neoprávnenému zásahu objektívne spôsobilého porušiť alebo ohroziť osobnostné práva fyzickej osoby, a začína plynúť dňom nasledujúcim po dni, kedy došlo k neoprávnenému zásahu do osobnostných práv, teda deň po uverejnení sporných informácií. Rovnako ako pri trestnom čine ohovárania podľa § 373 Trestného zákona, tak aj pri ochrane osobnosti v zmysle § 13 ods. 1 Občianskeho zákonníka sa vyžaduje, aby išlo o zásah neoprávnený, vykonaný v rozpore s objektívnym právom. Skutkový základ, že jeden subjekt šíri nepravdivé informácie o druhom subjekte, môže byť súčasne predmetom trestného konania, aj civilného sporového konania v spore o ochranu osobnosti podľa § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka. Rozdiel je v subjektoch týchto konaní, nakoľko v občianskoprávnom spore bude žalovaným vydavateľ, respektíve majiteľ média, a v trestnom konaní bude žalovaný konkrétny autor, priamo novinár alebo redaktor. Samozrejme, trestné oznámenie by malo byť prostriedkom ultima ratio.

⁹ ktorým je osoba ustanovená v osobitnom predpise, predseda politickej strany alebo politického hnutia a podpredseda politickej strany alebo politického hnutia, ak ide o skutkové tvrdenie súvisiace s výkonom ich funkcie. Právo žiadať o uverejnenie odpovede nemá ani právnická osoba, ak ide o skutkové tvrdenie súvisiace s výkonom funkcie verejného funkcionára, predsedu politickej strany alebo politického hnutia a podpredsedu politickej strany alebo politického hnutia pôsobiaceho v dotknutej právnickej osobe.

Premičanie nároku na náhradu nemajetkovej ujmy býva spochybňované subjektami sporového konania s argumentáciou, že ide o právo nemajetkovej povahy, a preto je nepremičateľné. Pojmovými znakmi subjektívnych osobnostných práv sú absolútna povaha, imateriálny charakter, všeobecnosť a výlučnosť, zásadná neprevoditeľnosť, časová neobmedzenosť a nepremičateľnosť. Na rozdiel od nich majetkové práva možno oddeliť od ich subjektov, prevádzať ich, podliehajú exekúcii, premičaniu a preklúzii. Špecifickosť subjektívnych osobnostných práv spočíva v ich predmete, ktorým je priamo osobnosť človeka. Jednotné právo na ochranu osobnosti fyzickej osoby je právo nemajetkovej povahy, a je zabezpečované radom čiastkových prostriedkov, na ktoré možno nazerať samostatne. Právne prostriedky ochrany osobnosti, ktoré sú exemplifikatívne uvedené v ustanovení § 13 Občianskeho zákonníka majú rôznu povahu. Zákon výslovne pripúšťa možnosť podania návrhu na upustenie od neoprávnených zásahov negatívnou žalobou, návrhu na odstránenie následkov už uskutočnených zásahov reštitučnou žalobou a návrhu na poskytnutie primeraného zadosťučinenia satisfakčnou žalobou. Primerané zadosťučinenie nemá charakter peňažnej náhrady, teda nejde o majetkové plnenie, ale je výlučne prostriedkom morálneho, imateriálneho pôsobenia. Svojou povahou nejde o prostriedok represívny, ani reparačný, ale ide o špeciálny prostriedok ochrany osobnosti so satisfakčnou povahou, ktorá sa bezprostredne nepremiata do majetkovej sféry postihnutej fyzickej osoby, preto ju nemožno vyjadriť a vyčísliť v peniazoch. V prípade, ak by sa nezdalo morálne zadosťučinenie postačujúce, umožňuje Občiansky zákonník v § 13 ods. 2 priznať náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, ktorej účelom je vyvážiť a zmierniť nemajetkovú ujmu peňažnou formou a plní tiež satisfakčnú funkciu. Napriek tomu, že ide o satisfakciu v oblasti nemateriálnych osobnostných práv¹⁰, jej vyjadrenie peňažným ekvivalentom spôsobuje, že ide o osobné právo majetkovej povahy¹¹. Nakoľko je obsah nároku vyjadriteľný v peniazoch, majetková povaha nároku je rozhodujúca, a uplatní sa všeobecný právny inštitút premičania. Ak obsahom nároku na náhradu nemajetkovej ujmy je požiadavka na zaplatenie peňažnej sumy, potom princíp právnej istoty vylučuje, aby plynutiu času neboli priznané žiadne právne účinky. Premičujú sa všetky majetkové práva s výnimkou vlastníckeho práva.

V tejto súvislosti je potrebné uviesť aj to, že k obdobnému právnenému záveru o premičateľnosti práva na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch dospel Najvyšší súd Slovenskej republiky aj vo svojom rozhodnutí sp. zn. 5 Cdo 278/2007 zo dňa 25. septembra 2008. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 30 Cdo 1522/2007 z 28. júna 2007, podľa ktorého právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch podľa § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka nepodlieha premičaniu, nebolo prijaté na publikovanie v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk. Pod Rc 4/2008 tu však bol naopak publikovaný rozsudok Vrchného súdu v Olomouci sp.zn. 1 Co 63/2003 zo dňa 17. februára 2004, zastávajúci opačný názor, t.j. že ide o právo, ktoré sa premičuje, keďže ide o majetkový nárok, ktorý sa odvíja od osobnostného nepremičateľného práva. Špecializovaný senát Najvyššieho súdu Českej republiky následne v ďalšej veci predložil spis veľkému senátu, ktorý v zhode s publikovaným rozhodnutím dospel k záveru, že uvedené právo sa premičuje.¹²

2.2 MÉDIÁ A OSOBY VEREJNÉHO ZÁJMU

Ďalším špecifickým rozmerom témy subjekty ochrany osobnosti je, že medzi subjektom ochrany a subjektom zásahu je častokrát vzájomný vzťah závislosti. Subjektami ochrany sú osoby verejného záujmu. Osoby verejného záujmu, ktorými sú umelci, politici, a iné osoby verejného života, komunikujú so svojím publikom, voličmi a priaznivcami prostredníctvom médií, a teda na výkon svojej profesie, ktorá je aj ich živobytím, potrebujú aj záujem médií o sprostredkovanie informácií o nich. To, že bulvárne spracovanie témy zvyšuje záujem čitateľov nemožno pripísať na zodpovednosť len médiám. Média na jednej strane spoločnosť formujú, a na druhej strane zrkadlia jej dopyt.

V dôsledku stále nízkej konkurencieschopnosti na slovenskom mediálnom trhu, na ktorom pôsobí iba niekoľko spoločností, je žalobou narušený vzťah potom pre osobu verejného záujmu

¹⁰ podobne ako je to v prípade bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia alebo práva na náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej nezákonným rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom podľa ustanovenia § 17 ods. 2 zákona č. 514/2003 Z.z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov

¹¹ Uznesenie Najvyššieho súdu 5 Cdo 265/2009

¹² Uznesenie Najvyššieho súdu 5 Cdo 265/2009

citeľný aj z hľadiska jej medializácie. Súdnym sporom poznačený vzťah osoby verejného záujmu s jedným médiom sa preniesie na všetky ostatné médiá rovnakého vydavateľstva alebo v rámci celej televízie. Ak sa osoba verejného záujmu bráni proti zásahom médií právnymi prostriedkami, stáva sa, že dotknuté médiá potom už o nej neinformujú vôbec, alebo iba ak v budúcnosti nastane situácia, že môžu o danej osobe informovať negatívne. Mnohé osoby verejného záujmu preto pred podaním žaloby na ochranu osobnosti zvažujú aj tieto súvislosti, keďže ich živobytie je závislé aj na ich medializácii a mediálnom obraze. Avšak do určitej miery je súčasný progres technológií a vzrastajúca obľúbenosť internetových médií, pre osoby verejného záujmu v tomto smere riešením. Záujem verejnosti sa totiž presúva na súkromné a súčasne verejné profily osôb verejného záujmu na rôznych sociálnych sieťach, kde môže daná osoba verejného záujmu korigovať svoj vlastný mediálny obraz už aj sama, a nie je odkázaná „iba“ na slušnosť, a dobrú vôľu zamestnancov médií.

Nízky počet mienkotvorných médií na slovenskom trhu môže umožniť aj neželané zásahy majiteľov médií do ich obsahu tým, že sú zohľadňované záujmy spoločností, ktoré sú zadávateľmi a odberateľmi veľkého reklamného priestoru v médiách. Je to ale príklad zneužívania médií, príklad osobnej neslobody novinára a tvrdej cenzúry zo strany vydavateľa a majiteľa. Média tiež nemôžu svoj mediálny priestor zneužívať na samotnú tvorbu politiky a prekročiť pomyselnú hranicu, ktorú je nutné v demokratickej spoločnosti rešpektovať. Aj predstavitelia slovenského syndikátu novinárov ako nezávislej stavovskej organizácie novinárov hodnotia médiá a nimi prezentované názory ako slobodné iba do tej miery, do akej sú slobodní novinári, vydavatelia, a majitelia médií. Prevláda názor, že väčšina slovenských médií sa snaží byť objektívnymi a tie, ktoré sa nesnažia, to majú v popise práce. Je len rozhodnutím publika, ktoré ich sleduje, počúva alebo číta, že týmto médiám tiež venujú svoju pozornosť. Avšak, z rôznych psychologických prieskumov jednoznačne vyplýva, že bežný konzument nemá pri dnešnom hektickom spôsobe života možnosť úspešne vyhodnotiť, či prijímané informácie sú založené na pravde. Je teda celospoločenská zodpovednosť prefiltrovať medzi ľuďmi cez médiá už iba hodnoverné informácie, a to práve právnou reguláciou efektívnych prostriedkov ochrany osobnosti.

Vďaka občianskej iniciatíve a stavovským organizáciám vznikla tlačovodigitálna rada Slovenskej republiky, ktorá je výkonným orgánom Asociácie na ochranu novinárskej etiky v oblasti etickej samoregulácie novinárov, podporujúcej rozvoj žurnalistiky na etických princípoch. TRSR rieši podnety upozorňujúce na porušovanie novinárskej etiky, ale aj podnety týkajúce sa bránenia novinárom v prístupe k informáciám. Je v záujme celej spoločnosti, aj politikov, aj novinárov, aj nás všetkých ostatných, aby práca novinárov bola korektná, etická a profesionálna, aby sa rozvíjala národná politika a bol uprednostňovaný verejný záujem.

2.3 SLOBODA PREJAVU VERZUS OCHRANA OSOBNOSTI

V mediálnom prostredí ide zväčša o konflikt medzi dvoma rovnocennými spoločenskými hodnotami, a to konflikt medzi slobodou prejavu a ochranou osobnosti. Kľúčom v rozhodovaní súdov sú vždy len konkrétne skutkové okolnosti prípadu, nakoľko sudy rozhodujú na základe testu proporcionality.

Slovenská republika je zmluvná strana Dohovoru, pričom článok 53 Dohovoru umožňuje členským krajinám zvýšiť ochranu jednotlivým právam v porovnaní s Dohovorom a výkladom ESĽP. Pri konflikte dvoch rovnocenných práv, akými je sloboda prejavu a právo na súkromie, však nemožno uprednostniť žiadne z nich. Ako intenzívne chránime slobodu prejavu, tak invazívne zasahujeme do osobnostných práv, a naopak. V súvislosti s článkom 53 Dohovoru by bolo možné vo zvýšenej miere chrániť napríklad dôležité záujmy štátu a s tým súvisiacu slobodu prejavu¹³ preferovať pred právom na súkromie jednotlivca, pretože verejný záujem nie je rovnocenným ľudským právom inej osoby. Zvýšená ochrana je teda neaplikovateľná na konflikt dvoch rovnocenných práv osôb v horizontálnej rovine, slobody prejavu a práva na súkromie. Ak totiž chránime jednu hodnotu viac ako tú druhú, tak automaticky tú druhú neprimerane obmedzujeme. Slovenská republika, ako zmluvná strana Dohovoru, nemôže preferovať článok 10 Dohovoru zdôrazňovaním slobody prejavu, a porušovať tým článok 8 Dohovoru zásahom do práva na súkromie. Oba články je potrebné chrániť aj v súlade so štrasburskými štandardmi vyplývajúcimi z judikatúry.

Z judikatúry jednoznačne vyplýva, že prijateľná miera zásahov do súkromia osobám verejne známym je vyššia ako osobám verejne neznámym. Práva na ochranu osobnosti sa

¹³ napríklad v rámci ochrany štátneho tajomstva, ochrany pred prezradením dôverných informácií

samozrejme môžu domáhať aj politici a ostatné verejne činné osoby, no kritériá posúdenia skutkových tvrdení a hodnotiacich úsudkov sú v ich prípadoch omnoho väčšie v prospech dôvodcov týchto výrokov. Je to dané skutočnosťou, že osoba vstúpiaca na verejnú scénu musí počítať s tým, že ako osoba verejne známa bude pod drobnohľadom verejnosti, ktorá sa zaujíma o jej profesionálny ako aj súkromný život a súčasne ho hodnotí. Zvlášť, ak ide o osobu, ktorá spravuje verejné záležitosti¹⁴.

Osoby verejné možno rozčleniť na osoby verejne činné a osoby verejne známe. Verejne činné sú osoby, ktoré sa nejakým spôsobom podieľajú na výkone verejnej moci.¹⁵ Osoby verejne známe sú známe z dôvodu, že vynikajú v určitých aktivitách, prípadne sa významne angažujú v určitých aktivitách alebo záležitostiach verejného záujmu. Verejné osoby vstupom do verejného priestoru musia preukazovať vyššiu mieru znášanlivosti záujmu o ich osobu z titulu ich profesie alebo aktivít. Vychádzajúc z judikatúry možno zovšeobecniť, že najvyššiu mieru ochrany súkromia požíva verejne neznámy jednotlivec. Politik požíva skoro najnižšiu mieru ochrany súkromia. A sudcovia požívajú ochranu, ktorá je uprostred medzi verejne neznámym jednotlivcom a politikom, s miernou tendenciou bližšie k politikom. Čo sa týka sudcov, judikatúra rozlišuje medzi kritikou jednotlivých sudcov, kde je rozsah prípustnej kritiky menší, a kritikou súdov alebo celej justície, kde je rozsah prípustnej kritiky väčší. Sudca ako reprezentant verejnej moci musí byť uzrozumený s tým, že jeho postup môže byť predmetom kritiky, a predpokladá sa u neho vyšší stupeň tolerancie a nadhľadu¹⁶. Ešte vyššie je postavená akceptovateľnosť prípustnej kritiky u sudcov najvyššieho súdu vzhľadom na predmet ich rozhodovacej činnosti, nakoľko rozhodujú o najzávažnejších prípadoch, ktoré sú zväčša verejnosti známe.¹⁷ Problematika sudcov ako subjektov ochrany v súdnych sporoch, v ktorých sa sudca domáha ochrany osobnosti a finančných náhrad, je však špecifická aj s ohľadom na legitímny problém „sudca súdi sudcu“. Ľudský faktor zvyšuje riziko možného korporatívneho správania sa predstaviteľov súdnej moci, čo by pri opakovaných pochybných, alebo nedostatočne vyargumentovaných záveroch mohlo ohroziť legitimitu celého sudcovského stavu.

Stupeň prípustnej kritiky podľa judikatúry sa teda v zásade mení podľa špecifikácie subjektu ochrany¹⁸. ESLP skonštatoval¹⁹, že: „ochrana slobody prejavu sa vzťahuje nielen na informácie a myšlienky, ktoré sú prijímané priaznivo, alebo ktoré sa považujú za neškodné alebo za indiferentné, ale aj na také, ktoré urážajú, šokujú alebo znepokojujú. Takto si to vyžaduje pluralizmus, tolerancia a veľkorysosť, bez ktorých neexistuje demokratická spoločnosť.“ V ďalšom rozhodnutí ESLP rozhodol²⁰, že v diskusii o veciach verejného záujmu možno aj preháňať, provokovať a používať aj silnejšie výrazy.

2.4 KONKRÉTNE OKOLNOSTI PRÍPADU A JUDIKATÚRA AKO URČUJÚCI UKAZOVATEĽ PRI ROZHODOVANÍ SPOROV O OCHRANU OSOBNOSTI V MEDIÁLNO M PROSTREDÍ

Spory medzi slobodou prejavu a kolidujúcim právom na súkromie v rámci ochrany osobnosti, možno riešiť len v závislosti od konkrétneho prípadu. To znamená, že prípady ochrany osobnosti nemožno a priori rozhodovať v prospech slobody prejavu alebo v prospech práva na súkromie, či verejného záujmu bez toho, aby sme poznali konkrétne okolnosti jednotlivého prípadu. Kľúčom v rozhodovaní súdov, či vo veci má prevážiť sloboda prejavu alebo kolidujúci osobnostný záujem, sú vždy len skutkové okolnosti prípadu. Bez ich zistenia či nepochopenia je vyvažovací mechanizmus v rámci testu proporcionality nefunkčný.

¹⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu 3 Cdo 228/2012

¹⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu 3 Cdo 228/2012

¹⁶ Rozhodnutie Najvyššieho súdu 3 Cdo 228/2012

¹⁷ niektorým právam sudcu sa nad rámec daný všeobecnou právnou úpravou podľa Občianskeho zákonníka poskytuje zvýšená ochrana vyplývajúca z osobitného ustanovenia § 34 ods. 7 zákona č. 385/2000 Z.z. o sudcoch a prísediacich

¹⁸ Rozhodnutia ESLP Oberschlick vs. Rakúsko zo dňa 1. júla 1997, Thorgeir Thorgeirson proti Islandu zo dňa 25.6.1992, Nález Ústavného súdu SR II. ÚS 44/00 zo dňa 05.01.2001, PL. ÚS 1/09 zo dňa 19.01.2011, II.ÚS 255/2010 zo dňa 6.10.2010, IV. ÚS 492/2012 zo dňa 18.4.2013, Rozhodnutia Najvyššieho súdu SR 5 Cdo 202/2009 zo dňa 19.05.2010, 4 Cdo 149/2009 zo dňa 31.05.2010, 5 Cdo 42/2009 zo dňa 03.02.2010, 5 Cdo 55/2008 zo dňa 25.02.2009

¹⁹ Rozhodnutie ESLP Handyside vs. Spojené kráľovstvo zo dňa 12. júla 2001

²⁰ Rozhodnutie ESLP Lingens proti Rakúsku zo dňa 8.7.1986

Mechanizmus rozhodovania v rámci testu proporcionality prebieha akoby na troch úrovniach, zvažuje sa subtest vhodnosti, subtest nevyhnutnosti a subtest primeranosti ako proporcionality v užšom zmysle slova. Súd zvažuje praktickú súladnosť oboch práv v kolízii, a zachovanie maxima z oboch. Následne aplikuje Alexyho vážiaci vzorec, ktorý intenzitu zásahu do jedného práva pomeruje s mierou uspokojiteľnosti druhého práva v kolízii. Alexyho vážiaci vzorec pri kolízii práva na ochranu osobnosti so slobodou prejavu vyžaduje skúmať kto, o kom, čo, kde, kedy a ako hovorí. Na základe odpovedí možno zistiť, či zásah do žalobou bráneného práva bol proporcionálny, a teda má byť subjektom ochrany akceptovaný. Alebo naopak, či bol zásah neoprávnený, a či patrí subjektu ochrany aj s ním spojená náhrada nemajetkovej ujmy, a v akej výške. Popri odpovediach na konkrétne otázky v rámci Alexyho vážiaceho vzorca, sú pri rozhodovaní súdov zohľadňované aj názory všeobecne uznávané konštantnou judikatúrou. Napriek tomu, že o konečnom rozhodnutí v spore o ochrane osobnosti možno rozhodnúť iba na základe konkrétnych skutkových okolností, smerodajná je aj generalizácia a abstrakcia dôvodov a argumentov judikátov zaoberajúcich sa ochranou osobnosti. Predmetná judikatúra navádza súdy a iné orgány verejnej moci, aby ich nasledovali, a teda vedie ku konštantnej vnútroštátnej judikatúre korešpondujúcej k judikatúre ESLP, a k žiaducej právnej istote. Na rozvoj judikatúry slovenských súdov v oblasti ľudských práv má dominantný vplyv práve judikatúra ESLP, a to osobitne pokiaľ ide o slobodu prejavu. Do roku 1990 v Slovenskej republike žiadna doktrína slobody prejavu v liberálnom význame neexistovala. Štrasburská judikatúra je preto v súčasnosti pre slovenský právny poriadok určujúca, a pre slovenské súdy záväzná aj v kontexte ústavného odkazu v článku 1 ods. 2 a článku 154 písm. c) ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Jej nerešpektovanie vedie k medzinárodnoprávnej zodpovednosti Slovenskej republiky.

Súd pri rozhodovacom mechanizme rozhoduje podľa logickej šablóny hľadania odpovedí z preskúmania skutkových údajov kto, o kom, čo, kde, kedy, a ako v konkrétnom prípade uverejnil informáciu. Konkretizácia a špecifikácia subjektov ochrany osobnosti v rámci sporov o ochrane osobnosti v mediálnom prostredí, je odpoveďou na otázku kto, otázku o kom, a aj otázku kde boli informácie uverejnené.

V rámci odpovede na otázku kto zásah do práva na ochranu osobnosti vykonal, je zdôrazňované privilegované postavenie novinárov a masmédií vyplývajúce z judikatúry. Tlač je považovaná za strážneho psa demokracie, a hrá významnú úlohu v právnom štáte. Verejnosť má právo dostávať informácie o verejnom záujme, a novinári majú k tomuto právu adekvátnu povinnosť. Sloboda prejavu je efektívnym prostriedkom hľadania pravdy v individuálnom, ale aj spoločenskom význame, a práve prostredníctvom nej sa chráni demokracia a hodnoty právneho štátu, transparentnosť, pluralizmus, tolerancia, aj zákaz diskriminácie. Sloboda prejavu a jej realizácia zabezpečuje nevyhnutnú kontrolu politiky. Spoločenská diskusia má byť slobodná, a preto sa jednoducho nezaobíde bez emócií, kritiky a urážok. Sloboda prejavu teda nesie so sebou vždy aj riziko konfliktu medzi jednotlivcami, či už v osobnej alebo verejnej komunikácii. Na základe tejto skutočnosti je nutné slobodu prejavu vnímať ako tzv. konfliktogénnu slobodu, a teda slobodu, ktorá vo väčšine prípadov so sebou prináša konfrontáciu a je potenciálny zdroj konfliktov a súdnych sporov.

Ak civilné sporové konanie pokračuje aj na Ústavnom súde, sťažnosti na Ústavný súd zo strany vydavateľstva zväčša namietajú porušenie čl. 26 Ústavy a ústavne garantovanej slobody prejavu, a žiadajú, ak už aj sloboda prejavu má právu na súkromie ustúpiť, aby priznané finančné zadosťučinenie v peniazoch nebolo žiadne, maximálne symbolické. ESLP zásahy do slobody prejavu posudzuje dôkladne a prísne. Vo svojej judikatúre zdôrazňuje význam slobody prejavu aj v rámci ochrany ostatných práv garantovaných v Dohovore. Zvýšenú ochranu ESLP poskytuje právu na šírenie informácií a myšlienok o veciach verejného záujmu, a pripúšťa len malý rozsah obmedzenia diskusie o otázkach verejného záujmu²¹.

Samozrejme, sú aj prípady kedy široko nastavené hranice slobody prejavu ESLP považuje za prekročené, a to predovšetkým v prípadoch tzv. hanobiacej kritiky, keď vecné vysporiadanie sa s témou ustupuje urážaniu²². ESLP však vo svojich rozhodnutiach už viackrát konštatoval, že aj

²¹ Rozhodnutie ESLP vo veci Guja proti Moldavsku zo dňa 12.02.2008

²² Herczeg, J.: Meze svobody projevu. Praha: Nakladatelství Orac, 2004, s. 71

použitie expresívnych až urážlivých výrazov s prihliadnutím na okolnosti danej situácie, v ktorej boli použité, bolo primerané a v rámci prípustných hraníc slobody prejavu²³.

Tiež však treba brať do úvahy progres v rámci judikatúry, ktorý odzrkadľuje aktuálnu celospoločenskú situáciu a potreby. Judikatúra ESLP ohľadom slobody prejavu sa mení a v určitých typoch prípadov v posledných rokoch uprednostňuje právo na ochranu osobnosti pred slobodou prejavu aj s priznaním finančného zadostučinenia. Tieto tendencie odzrkadľujú spomínanú silu médií v spoločnosti, a ich praktiky, keď informujú verejnosť v rozpore s etikou zodpovednej žurnalistiky, manipulujú so svojimi adresátmi namiesto toho, aby im nechali priestor urobiť si názor, a diskusiu na verejné témy len kultivovali. Preto aj v rámci civilného sporu by mala v argumentácii subjektov prevážiť skôr aktuálna judikatúra ESLP ako rozhodnutia, ktoré sú už neaktuálne a prekonané. Finančné zadostučinenie priznané zo strany ESLP subjektu ochrany v sporoch proti médiám je najvyššie v prípadoch zverejnenia informácií a fotografií maloletých detí v súvislosti s ich týraním, alebo v sporoch o rodičovskú starostlivosť.

3 ZÁVER

Na záver nášho príspevku zopakujeme, že žiadny z uvedených názorov nemá demonštrovať nadradenosť ochrany osobnostných práv na úkor slobody prejavu. Práve naopak. Cieľom nášho príspevku je zdôraznenie základného východiska, že sloboda prejavu a právo na ochranu súkromia, cti, dobrého mena a dôstojnosti sú si rovnocenné, a akékoľvek uprednostňovanie jedného, znamená porušenie druhého. Každý jednotlivý spor má svoje konkrétne riešenie, pričom obe hodnoty ústavného významu majú byť vyvažované súdom na laboratórnych váhach.

Použitá literatúra:

- DRGONEC J.: Sloboda prejavu a sloboda po prejave. Šamorín: Heuréka. 2013. 410 s. ISBN 978-80-89122-89-9
- HERZEG, J.: Meze svobody projevu. Praha: Nakladatelství Orac, 2004, 71 s.
- HORVÁTH E., BUDINSKÁ L.: Ochrana osobnosti a náhrada nemajetkovej ujmy. Judikatúra. IURIS LIBRI, 2013. ISBN 9788089635023.
- SVÁK J.: Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práva), Bratislava: Poradca podnikateľa, spol. s.r.o., 2006. ISBN 80-88931-51-7
- ĽALÍK T.: Od strážnych psom k psom štváčom; Justičná revue, 68, 2016, č.10, s. 1054-1066
- Ústava Slovenskej republiky zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších zmien a doplnkov
- Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd
- Občiansky zákonník zákon č. 40/1964 Zb.
- Zákon č. 167/2008 o periodickej tlači a agentúrnom spravodajstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 71/1992 o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov
- Zákon č. 385/2000 Z.z. o sudcoch a prísediacich
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu 4 Cdo 68/2014
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu 3 Cdo 228/2012
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu 3 Cdo 201/2007
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu 5 Cdo 265/2009
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu 7 Cdo 13/2012
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu 5 Cdo 202/2009
- uznesenie Najvyššieho súdu 5 Cdo 265/2009
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu 4 Cdo 149/2009
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu 5 Cdo 42/2009
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu 5 Cdo 55/2008
- Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 44/00
- Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 1/09
- Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II.ÚS 255/2010
- Nález Ústavného súdu SR sp. zn. IV. ÚS 492/2012
- Rozhodnutie ESLP Oberschlick vs. Rakúsko
- Rozhodnutie ESLP Thorgeir Thorgeirson proti Islandu

²³ Rozhodnutie ESLP vo veci Oberschlick proti Rakúsku zo dňa 08.07.1986

Rozhodnutie ESLP Handyside vs. Spojené kráľovstvo
Rozhodnutie ESLP Lingens proti Rakúsku
Rozhodnutie ESLP vo veci Guja proti Moldavsku
Rozhodnutie ESLP vo veci Oberschlick proti Rakúsku

Kontaktné údaje:

JUDr. Martina Haršányová
martina.harsanyova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo námestie 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

INŠTITÚT POVERENIA V OBČIANSKOM PRÁVE

Michal Káčerík

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: In the entry, the author analyzes the Institute of Commission de lege lata across norms of Civil Law, compares it with the Institute of Authority and contemplates its meaning and improvements de lege ferenda.

Abstrakt: Autor v príspevku analyzuje inštitút poverenia de lege lata naprieč normami občianskeho práva, porovnáva ho s inštitútom plnomocenstva a zamýšľa sa nad jeho významom a úpravou de lege ferenda

Key words: commission, authority

Klíčové slová: poverenie, plnomocenstvo

1 ÚVOD

Recipient tohto textu možno po prečítaní nadpisu zalistuje v pamäti a položí si otázku, aké poverenie má autor na mysli. Azda mu napadne, že sa s pojmom poverenie stretol v Exekučnom poriadku, možno si spomenie na poverenie podľa Zákonníka práce, no kde sa stretol s pojmom poverenie v Občianskom zákonníku si zrejme nespomenie a ak áno, trúfam si odhadnúť, že mylne. A predsa hlavnou témou tejto práce bude inštitút poverenia v Občianskom zákonníku a v občianskom práve.

2 FANTÓMOVÝ INŠTITÚT

Pozrime sa najprv bližšie na výskyt pojmu poverenie v nosných kódexoch občianskeho práva:

V § 422 ods. 3 Občianskeho zákonníka sa spomínajú *pracovníci dohľadom poverení* (právnickou osobou vykonávajúcou dohľad, pozn. aut.) a v § 672 ods. 2 *osoby poverené súdom*. V §§ 879i ods. 4 a 879o ods. 1 je ďalej uvedená *právnická osoba poverená Ministerstvom financií*, v § 832 ods. 2 a 833 zas účastník združenia poverený účastníkmi na základe zmluvy o združení istými úlohami.

V § 109 CSP sa upravujú osoby poverené na prijímanie písomností, ďalej sa spomína *osoba poverená pastoračnou činnosťou* (§ 201), *poverený sudca* (§ 222), *poverený člen senátu* (§ 385). V CMP a SSP sa pojem *poverenie* používa v obdobných konotáciach.

Občiansky zákonník ako ani nové procesnoprávne kódexy teda neobsahujú osobitnú úpravu inštitútu poverenia, hoci sa na viacerých miestach s týmto pojmom v uvedených predpisoch stretne.

Existuje teda inštitút poverenia? Autor sa domnieva, že na túto otázku nie je jednoznačná odpoveď. Ak by sme sa pýtali, či je tento inštitút v občianskom práve výslovne upravený a jasne zakotvený, odpoveďou by bolo jednoznačné nie. Na druhej strane laická i odborná verejnosť s pojmom *poverenie* bežne nakladá a má pomerne presnú predstavu o jeho obsahu. Väčšina ho vníma ako obdobu inštitútu *plnomocenstva*, pričom niektorí pojmy *poverenie* a *plnomocenstvo* vnímajú ako synonymá, iní medzi týmito pojmami vidia rozdiely. V zmysle uvedeného teda autor vníma inštitút *poverenia* ako *fantómový inštitút*.

3 POVERENIE ALEBO PLNOMOCENSTVO?

Je teda rozdiel medzi poverením a plnomocenstvom? Hoci legálna definícia plnomocenstva v právnej úprave *de lege lata* nie je explicitne obsiahnutá, v súlade s § 31 ods. 1 a 21 ods. 1 OZ môžeme plnomocenstvo charakterizovať ako právny úkon, ktorým sa udeľuje oprávnenie konať za iného v jeho mene. Pri plnomocenstve sa možno dať zastúpiť fyzickou alebo právnickou osobou.

Odborná literatúra ponúka množstvo definícií, s ktorými sa autor viac či menej stotožňuje (odmieta napr. tie, ktoré plnomocenstvo definujú ako osvedčenie, čo evokuje charakter deklarátorného právneho aktu), pričom už málokto spochybňuje, že ide o jednostranný právny úkon. Takáto jednotnosť už nepanuje v otázke, či ide o adresovaný alebo neadresovaný právny úkon, a v prípade jeho adresnosti, komu je adresovaný (splnomocnencovi či tretím osobám).¹

Uvedené polemiky sú bezpochyby dôsledkom nedostatočnej právnej úpravy, ktorá dôsledne nerozlišuje ani medzi plnomocenstvom a dohodou o plnomocenstve a nemá dôsledne oddelený vnútorný vzťah medzi zástupcom a zastúpeným a vonkajší vzťah medzi zastúpeným a tretími osobami.

Vo svetle vyššie uvedeného ostáva otázka vzťahu plnomocenstva a poverenia v úzadí, viac-menej nepovšimnutá.

Definícia poverenia v občianskoprávných kódexoch rovnako absentuje a vzhľadom na vyššie uvedené rozmanité použitie tohto pojmu, ho je aj obtiažne z uvedených ustanovení vyvodiť.

Pomôcť si môžeme gramatickým výkladom. Krátky slovník slovenského jazyka pri pojme poverenie uvádza: *splnomocnenie na vykonanie istej úlohy*.² Výraz plnomocenstvo sa zas dnes v slovenčine hodnotí ako príznakový, zastaraný a v Krátkom slovníku slovenského jazyka, ktorý zachytáva súčasnú slovnú zásobu, sa neuvádza. V Slovníku slovenského jazyka z roku 1968 sa však tento pojem definuje ako: *právo, poverenie konať za niekoho, v mene niekoho; splnomocnenie*.³ Pri pojme splnomocnenie je zas uvedené: *poverenie konať v mene niekoho, zmocnenie; tlačivo na takéto poverenie*.⁴ V zmysle uvedeného jazykovedci zjavne tieto pojmy považujú za synonymá, jediný rozdiel môžeme badať v tom, že pojem poverenie sa spája s vykonaním istej úlohy. To korešponduje s výskytmi pojmu poverenie v občianskoprávných kódexoch (ktoré sme príkladom vymenovali na začiatku tohto textu). Z uvedených ustanovení vyplýva, že pojem poverenie sa používa najmä v situáciách, keď nadradená autorita zadá určitej osobe úlohu na splnenie.

Obdobne nejasný pri rozlišovaní medzi pojmom poverenie a plnomocenstvo (resp. splnomocnenie) je aj Obchodný zákonník.

Podľa § 15 ods. 1 ObZ: *Kto bol pri prevádzkovaní podniku poverený určitou činnosťou, je splnomocnený na všetky úkony, ku ktorým pri tejto činnosti obvykle dochádza.*

Napriec textom Obchodného zákonníka sa používajú pojmy poverenie, plnomocenstvo a splnomocnenie bez akejkoľvek snahy rozlišovať tieto pojmy.

V ostrom kontraste s uvedeným je Zákonník práce (ďalej aj ako „ZP“) ako právna norma, ktorá pojmu poverenie priznáva osobitné postavenie a stavia ho do pozície osobitného inštitútu:

Podľa § 9 ods. 1 ZP: *V pracovnoprávných vzťahoch robí právne úkony za zamestnávateľa, ktorý je právnická osoba, štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu; zamestnávateľ, ktorý je fyzická osoba, koná osobne. Namiesto nich môžu robiť právne úkony aj nimi poverení zamestnanci. Iní zamestnanci zamestnávateľa, najmä vedúci jeho organizačných útvarov, sú*

¹ Pozri bližšie JURČOVÁ, M. In: ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 181.

² KAČALA J., PISÁRČIKOVÁ M., POVAŽAJ M. Krátky slovník slovenského jazyka. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

³ PECIAR Š. Slovník slovenského jazyka VI. Doplnky – dodatky.. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1968. 336 s.

⁴ KAČALA J., PISÁRČIKOVÁ M., POVAŽAJ M. Krátky slovník slovenského jazyka. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

oprávnení ako orgány zamestnávateľa robiť v mene zamestnávateľa právne úkony vyplývajúce z ich funkcií určených organizačnými predpismi.

Podľa § 9 ods. 2 ZP: Zamestnávateľ môže písomne **poveriť** ďalších svojich **zamestnancov**, aby robili určité právne úkony **v pracovnoprávných vzťahoch** v jeho mene. V písomnom poverení musí byť uvedený rozsah oprávnenia povereného zamestnanca.

Podľa § 130 ods. 6 ZP: Zamestnanec môže na prijatie mzdy písomne **splnomocniť** inú osobu. Bez písomného **splnomocnenia** možno vyplatiť mzdu inej osobe ako zamestnancovi, len ak tak ustanoví osobitný predpis.

Hoci Zákonník práce takisto neobsahuje legálnu definíciu pojmu poverenie, rovnako si z uvedených ustanovení vieme dovodiť, že ide o jednostranný právny úkon, ktorým zamestnávateľ prenáša svoje oprávnenie konať v mene zamestnávateľa. Ako uvádza Baranová *poveriť možno len vlastného zamestnanca*.⁵ Poverenie sa v rovnakých konotáciach používa aj v §§ 10 a 146 ZP. Naproti tomu v § 130 ods. 6 sa vyskytuje pojem splnomocnenie (zjavne v zmysle plnomocenstva) v spojení s osobou odlišnou od zamestnanca zamestnávateľa. Na základe uvedeného by sa teda poverenie mohlo považovať za osobitný druh plnomocenstva alebo dokonca za obdobný paralelný inštitút, určený špecifickému okruhu osôb v podriadenom postavení – zamestnancom zamestnávateľa. Má ale takéto delenie praktický význam? Túto otázku sa autor pokúsi zodpovedať ďalej v texte.

4 VYUŽÍVANIE POVERENIA V PRAXI

Významný aspektom inštitútu poverenia podľa § 9 ZP je jeho obmedzené použitie na oblasť pracovnoprávných vzťahov. Uvedené vyplýva na jednej strane z vecnej pôsobnosti Zákonníka práce (§ 1 ZP) a na strane druhej zo samotnej dikcie ustanovenia § 9 – ako v ods. 1, tak aj v ods. 2 sa explicitne uvádza, že tieto ustanovenia upravujú konanie zamestnávateľa v pracovnoprávných vzťahoch.

Mimo oblasti pracovnoprávných vzťahov je ale v súlade s § 1 ods. 4 ZP potrebné rešpektovať subsidiárnu pôsobnosť všeobecnej časti Občianskeho zákonníka.

Uvedené má ďalekosiahle dôsledky, ktoré si ale málokto zamestnávateľ uvedomuje. V prípade, ak zamestnanec koná v mene zamestnávateľa vo vzťahu k tretím osobám, napr. keď koná v mene zamestnávateľa vo vzťahu k štátnym orgánom, nepôjde už v drvivej väčšine o oblasť pracovnoprávných vzťahov a zamestnanec by nemal svoje oprávnenie konať odvodzovať (a preukazovať) od poverenia podľa § 9 ods. 2 (ako sa to v praxi bežne deje), ale oprávnenie konať v mene zamestnávateľa by mu mala vyplývať z ustanovení Občianskeho zákonníka. Tu sa ale natíska otázka, z ktorých ustanovení Občianskeho zákonníka?

Podľa § 20 ods. 2 OZ: *Za právnickú osobu môžu robiť právne úkony aj iní jej pracovníci alebo členovia, pokiaľ je to určené vo vnútorných predpisoch právnickej osoby alebo je to vzhľadom na ich pracovné zaradenie obvyklé. Ak tieto osoby prekročia svoje oprávnenie, vznikajú práva a povinnosti právnickej osobe, len pokiaľ sa právny úkon týka predmetu činnosti právnickej osoby a len vtedy, ak ide o prekročenie, o ktorom druhý účastník nemohol vedieť.*

V zmysle ustanovenia § 20 ods. 2 OZ sú teda na konanie v mene právnickej osoby oprávnení aj iní jej pracovníci alebo členovia, pokiaľ

- a) je to určené vo vnútorných predpisoch právnickej osoby alebo
- b) je to vzhľadom na ich pracovné zaradenie obvyklé.

Ako je zrejmé, uvedené ustanovenie neupravuje možnosť, na rozdiel od Zákonníka práce, určiť pracovníka právnickej osoby na konanie v jej mene osobitným úkonom, ktorý by bol obdobou poverenia podľa Zákonníka práce.

Autor tohto textu je toho názoru, že takáto úprava konania pracovníkov v mene právnickej osoby je nepraktická. V bežnej praxi sa totiž tretí subjekt buďto nezamýšľa nad oprávnením

⁵ BARANOVÁ H. Zákonník práce – komentár 4. vydanie, Praha: C. H. Beck, 2015, s. 202.

pracovníka konať, nakoľko je vzhľadom na jeho pracovné zaradenie obvyklé (napr. pokladníčka v obchode) alebo naopak, dožaduje sa preukázania oprávnenia konať za právnickú osobu, pričom v takýchto prípadoch je prirodzené, že bude preferovať formu čo najkratšej a najvýstižnejšej písomnosti. Odkaz na vnútorné predpisy právnickej osoby v praxi vyvoláva nedôveru a pochybnosti o ich aktuálnosti a úplnosti, rovnako aj nechť oboznámiť sa s nimi a študovať ich, a to obzvlášť pri ďalekosiahlych predpisoch veľkých právnických osôb s množstvom pracovníkov a vnútorných predpisoch.

Tu vidíme priestor na zakotvenie inštitútu poverenia v Občianskom zákonníku, ktorý by predstavoval praktické riešenie načrtnutého problému, a to po vzore Zákonníka práce. Samozrejme je možné oponovať, že predsa túto situáciu je možné vyriešiť udelením plnomocenstva, ale tu narážame na zaužívané postupy a predstavy občianskeho práva procesného.

Kto má totiž určite vžitý rozdiel medzi poverením a plnomocenstvom sú procesualisti, pričom uvedené vyplýva z historickej úpravy konania v civilnom (občianskom súdnom) procese.

Úprava konania podľa § 21 ods. 1 OSP totiž bola nasledovná:

Za právnickú osobu koná

- a) *štatutárny orgán; ak štatutárny orgán tvorí viacero fyzických osôb, koná za právnickú osobu jeho predseda, prípadne jeho člen, ktorý tým bol poverený,*
- b) *zamestnanec, ktorý tým bol poverený štatutárnym orgánom...*

Predchádzajúce znenie tohto ustanovenia znelo nasledovne:

Za právnickú osobu koná štatutárny orgán alebo pracovník (člen), ktorý preukáže, že je oprávnený za ňu konať.

A znenie ešte predtým takto:

Za československú organizáciu koná pred súdom jej pracovník. Ak nie je štatutárnym zástupcom, musí preukázať, že je poverený za organizáciu konať.

V súvislosti s uvedeným ustanovením judikatúra ustálila nepochybný rozdiel medzi poverením a zastúpením na základe plnomocenstva, nakoľko konanie poverených pracovníkov považovala priamo za konanie právnickej osoby a nie za zastúpenie na základe plnomocenstva:

R 12/1976: *Organizácie (ako účastníci konania) konajú na súde prostredníctvom svojich pracovníkov, a to buď tých, ktorí za ne konajú podľa štatútu, alebo tých, ktorí preukážu svoje poverenie (písomným poverením). Nejde tu o zastúpenie v zmysle ustanovenia § 24 OSP, pretože prostredníctvom týchto pracovníkov koná priamo organizácia a úkony týchto pracovníkov súd priamo jej úkonmi.*

Z III (s. 312): *Za organizáciu koná pred súdom podľa ustanovenia § 21 ods. 1 OSP jej pracovník. Ak nie je štatutárnym zástupcom, musí preukázať, že je poverený konať za organizáciu. Nejde o zastúpenie, ktoré je upravené v ustanoveniach § 24 až 28 OSP. Organizácia koná priamo prostredníctvom uvedených pracovníkov, ktorých úkony sú úkonmi tejto organizácie.*

R 51/1996: *Konanie oprávneného pracovníka za právnickú osobu (§ 21 ods. 1 OSP) nemožno považovať za jej zastupovanie na základe plnomocenstva. Oprávnenie pracovníka na takéto konanie nie je súčasne aj odvolaním udeleného plnomocenstva. Odmietnutie odvolania podaného zvoleným zástupcom z dôvodu jeho neoprávnenosti [§ 218 ods. 1 písm. b) OSP] je v takom prípade postupom, ktorým odvolací súd odňal zastúpenému účastníkovi možnosť konať pred súdom.*

Zmena procesných kódexov znamenala odklon od pôvodnej koncepcie osobitnej úpravy konania za právnickú osobu v procesnoprávnom predpise, pričom (podľa autora veľmi správne) ponechala túto otázku na úpravu v hmotnoprávnych predpisoch:

Podľa § 72 CSP: *Na konanie právnickej osoby pred súdom sa použijú ustanovenia osobitného predpisu o konaní za právnickú osobu.*

Tu sa nám ale objavuje otázka, ako preukazovať svoje oprávnenie konať v civilnom konaní. Podľa komentára Kotrecovej k § 72 CSP sa napriek odkazu na hmotnoprávne normy a vypusteniu poverenia stále počíta s inštitútom poverenia: *Iní zamestnanci právnickej osoby sú oprávnení zastupovať právnickú osobu v civilnom procese na základe poverenia. Poverenie nie je možné zamieňať s inštitútom splnomocnenia. Pojem poverenie vymedzuje Obchodný zákonník v § 15 ods. 1 a ZP v § 9 ods. 2.*⁶

Sedlačko zas na inom mieste (komentár k § 89 CSP) uvádza: *Okrem štatutárneho orgánu môžu za právnickú osobu konať aj jej zamestnanci alebo členovia, pokiaľ je to určené vo vnútorných predpisoch právnickej osoby alebo je to vzhľadom na ich pracovné zaradenie obvyklé (§ 20 ods. 2 OZ). Oprávnenie konkrétneho zamestnanca konať za právnickú osobu ako sporovú stranu sa súdu preukazuje poverením, ktoré však nezakladá vzťah zastúpenia na základe splnomocnenia.*⁷

V podstate identický komentár ako Kotrecová má Fečík v komentári k § 40 SSP.⁸

K uvedeným komentárom má ale autor výhrady, a to z dôvodu spomínaného obmedzeného požitia poverenia podľa Zákonníka práce a taktiež z dôvodu vecnej pôsobnosti Obchodného zákonníka výlučne na obchodné spoločnosti a družstvá. Pri iných právnických osobách (napr. štátne orgány, orgány územnej samosprávy, občianske združenia a pod.) sa ale, aj v prípade osobitnej právnej úpravy, subsidiárne použijú ustanovenia Občianskeho zákonníka. Ten však, ako sme uviedli, inštitút poverenia neobsahuje.

Z hľadiska civilného procesu má ale uvedená otázka nepochybný význam, pretože v prípade, ak by sa konanie pracovníka právnickej osoby nepovažovalo za konanie strany sporu, ale za konanie zástupcu právnickej osoby, vyskočí nám hneď niekoľko aplikačných problémov počnúc doručovaním končiac až pri podozreniach z pokútnictva.

5 ZÁVER

V texte autor načrtol viacero praktických problémov spojených s používaním pojmu (inštitútu) poverenie v praxi (a to viac-menej v rovine obyčajového práva), rozdiel medzi poverením a plnomocenstvom, ako aj riešenie uvedených otázok *de lege ferenda*.

Riešenie autor vidí v explicitnom zakotvení inštitútu poverenia v § 20 ods. 2 OZ, pričom pre potreby civilného procesu by sa, odhliadnuc od úvah od odklonu od teórie reality (resp. orgánovej teórie právnickej osoby) k teórii fikcie v hmotnom práve⁹, považovalo konanie povereného pracovníka za konanie strany sporu.

Použitá literatúra:

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016. s. 294.

BARICOVÁ, J., FEČÍK, M., ŠTEVČEK, M., FILOVÁ, A. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 264.

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 118. prípadne JURČOVÁ M., PAVELKOVÁ, B., NEVOLNÁ, Z., OLŠOVSKÁ, A., SMYČKOVÁ R. Zastúpenie v súkromnom práve. Praha: C. H. Beck, 2012 s. 26

⁶ KOTRECOVÁ, A. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016. s. 253.

⁷ SEDLAČKO, F. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016. s. 294.

⁸ FEČÍK, M. In: BARICOVÁ, J., FEČÍK, M., ŠTEVČEK, M., FILOVÁ, A. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 264.

⁹ Pozri bližšie: CSACH, K. In: ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 118. prípadne JURČOVÁ M., PAVELKOVÁ, B., NEVOLNÁ, Z., OLŠOVSKÁ, A., SMYČKOVÁ R. Zastúpenie v súkromnom práve. Praha: C. H. Beck, 2012 s. 26 a nasl.

KAČALA J., PISÁRČIKOVÁ M., POVAŽAJ M. Krátky slovník slovenského jazyka. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

PECIAR Š. Slovník slovenského jazyka VI. Doplnky – dodatky.. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1968. 336 s

Zoznam použitých skratiek:

CMP	zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov
CSP	zákon. č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov
EP, Exekučný poriadok	zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov
ObZ, Obchodný zákonník	zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov
OZ, Občiansky zákonník	zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov
SSP	zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov
ZP, Zákonník práce:	zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje:

JUDr. Michal Káčerík

michal.kacerik@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. 6

814 99 Bratislava

Slovenská republika

ŽALOVANÝ V KONANÍ O NÁHRADU ŠKODY ZA PORUŠENIE PRAVIDIEL HOSPODÁRSKEJ SÚŤAŽE

Michaela Nosa¹

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: In cases of actions for damages for infringements of competition law the defendant is naturally the undertaking which infringed the competition rules, mainly the one against which the infringement decision was issued or on which the sanction was imposed. Various situations may arise in practice which could influence the person of the defendant. The contribution analyses specific situation as well as the application of some provisions of the relevant legal framework regulating compensation of harm caused by the infringement of competition law.

Abstrakt: V prípade žaloby o náhradu škody spôsobenej porušením pravidiel hospodárskej súťaže možno prirodzene predpokladať, že na strane pasívne legitimovaného subjektu je podnikateľ, ktorý porušil pravidlá hospodárskej súťaže, najmä ten, proti ktorému bolo vydané rozhodnutie o porušení a prípadne aj uložená pokuta. V praxi sa však môžu vyskytnúť rôzne situácie, ktoré môžu ovplyvniť to, kto bude žalovaným subjektom. Príspevok približuje a analyzuje niektoré špecifické situácie, ako aj aplikáciu niektorých ustanovení osobitných predpisov upravujúcich uplatňovania nárokov na náhradu škody spôsobenej porušením práva hospodárskej súťaže a ich vplyv na postavenie žalovaného.

Key words: damages actions, undertaking, defendant, infringement of competition law, economic succession

Kľúčové slová: žaloba o náhradu škody, podnikateľ, žalovaný, porušenie pravidiel hospodárskej súťaže, ekonomické nástupníctvo

1 ÚVOD

V právnom poriadku Slovenskej republiky sa na žalobu o náhradu škody spôsobenej porušením pravidiel hospodárskej súťaže vzťahuje osobitná právna úprava, ktorou je zákon č. 350/2016 Z. z. o niektorých pravidlách uplatňovania nárokov na náhradu škody spôsobenej porušením práva hospodárskej súťaže a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov (ďalej ako „zákon o náhrade škody“). Uvedený právny predpis je transpozíciou smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/104/EÚ z 26. novembra 2014 o určitých pravidlách upravujúcich žaloby podľa vnútroštátneho práva o náhradu škody utrpenej v dôsledku porušenia ustanovení práva hospodárskej súťaže členských štátov a Európskej únie (ďalej ako „smernica o náhrade škody“).

Porušením práva hospodárskej súťaže je uzavretie zakázanej dohody obmedzujúcej súťaž alebo zneužitie dominantného postavenia, upravené v čl. 101 alebo 102 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej ako „ZFEÚ“), ak má toto porušenie vplyv na obchod medzi členskými štátmi (reálny alebo potenciálny), alebo ust. § 4 a 8, ak ide o porušenie zákazu dohôd obmedzujúcich súťaž a zneužívanie dominantného postavenia, ktoré nemá vplyv na obchod medzi členskými štátmi. Týchto porušení sa môže dopustiť len podnik, resp. podnikateľ, ktorý bude v prípade náhrady škody žalovaným subjektom.

¹ Autorka je externou doktorandkou na PF UK v Bratislave a pôsobí na Protimonopolnom úrade Slovenskej republiky. Názory vyjadrené v tomto článku nijakým spôsobom nezaväzujú úrad ako inštitúciu.

Je preto dôvodné pripomenúť si definíciu podnikateľa, nakoľko táto je na účely uplatňovania práva hospodárskej súťaže širšia ako definícia podnikateľa podľa Obchodného zákonníka. Podľa ust. § 3 ods. 1 zákona č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov (ďalej ako „zákon o ochrane hospodárskej súťaže“) je podnikateľom podnikateľ podľa Obchodného zákonníka, ďalej fyzická osoba a právnická osoba, ich združenia a združenia týchto združení, ak ide o ich činnosti a konania, ktoré súvisia alebo môžu súvisieť so súťažou bez ohľadu na to, či tieto činnosti a konania sú alebo nie sú zamerané na dosahovanie zisku.² Definícia podniku na európskej úrovni vychádza z judikatúry Súdneho dvora EÚ³. Podnik zahŕňa každý subjekt vykonávajúci hospodársku činnosť nezávisle od jeho právneho postavenia a spôsobu jeho financovania. V rámci európskej legislatívy nájdeme definíciu podniku v smernici Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1 z 11. decembra 2018 o posilnení právomocí orgánov na ochranu hospodárskej súťaže v členských štátoch na účely účinnejšieho presadzovania práva a o zabezpečení riadneho fungovania vnútorného trhu, kde je podnik definovaný ako každý subjekt zapojený do hospodárskej činnosti, a to bez ohľadu na jeho právne postavenie a spôsob jeho financovania.

2 KONCEPTY SPOJENÉ SO ZODPOVEDNOSŤOU PODNIKU/PODNIKATEĽA

Kto bude žalovaným, určuje žalobca. Hmotné právo vymedzuje, či žalovanému svedčí povinnosť z neho vyplývajúca, teda kto je zodpovednostný subjekt. Môžu však nastať viaceré situácie a skutočnosti, ktoré môžu ovplyvniť žalobcu pri vymedzení žalovanej strany.

Jednou z nich je aj možnosť predloženia námietky prenesenia zvýšenia ceny podľa smernice o náhrade škody, resp. zákona o náhrade škody. Ak sa žalovanému podarí uniesť dôkazné bremeno, že žalobca, v postavení napríklad odberateľa žalovaného, preniesol prípadné zvýšenie ceny v dôsledku kartelu, nebude ho možné žalovať. Cieľom tohto príspevku je však zamerať sa na dva koncepty spojené s pojmom podnik a zodpovednosťou, ktoré vychádzajú z judikatúry Súdneho dvora.

V súvislosti s definíciou podnikateľa a na účely vymedzenia zodpovednosti sú v oblasti verejnoprávneho vymáhania pravidiel hospodárskej súťaže dôležité dva koncepty, ktoré zaručujú efektívne vymáhanie pravidiel, ako aj odstrašujúci účinok pokút, teda generálnu prevenciu. Koncept zodpovednosti materskej spoločnosti za konanie dcérskej spoločnosti a koncept tzv. ekonomického nástupníctva.

2.1 Koncept zodpovednosti materskej spoločnosti za konanie dcérskej spoločnosti

Tento koncept vyplývajúci z judikatúry Súdneho dvora EÚ⁴ znamená, že v prípade, že dcérska spoločnosť je 100% vlastnená materskou spoločnosťou, platí vyvrátená domnienka, podľa ktorej má uvedená materská spoločnosť rozhodujúci vplyv na správanie svojej dcérskej spoločnosti, teda že tvoria jediný podnik v zmysle článku 101 ZFEÚ. Pokiaľ sa však preukáže, že materská spoločnosť neovplyvňovala a nemala dosah na konanie a rozhodovanie dcérskej spoločnosti, resp. že dcérska spoločnosť konala výlučne samostatne a individuálne, túto zodpovednosť materskej spoločnosti nemožno pričítať. Dôkazné bremeno však znáša materská spoločnosť. Z tohto dôvodu prináleží materskej spoločnosti, ktorá na súde namieta proti

² Možno ešte vnímať rozdiel medzi európskou definíciou podnikateľa, resp. podniku, ktorá vyplýva z rozhodovacej praxe a judikatúry Súdneho dvora EÚ a „národnou“ definíciou, ktorá spočíva najmä v tom, že európska definícia sa neviaže na „právnú subjektivitu“. Na účely tohto príspevku však tieto rozdiely nie sú rozhodujúce.

³ vid' napríklad rozsudky z 28. júna 2005, Dansk Rørindustri a i. proti Európskej komisii, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P až C-208/02 P a C-213/02 P, Zb. s. I-5425, bod 112; z 10. januára 2006, Cassa di Risparmio di Firenze a i., C-222/04, Zb. s. I-289, bod 107, ako aj z 11. júla 2006, FENIN proti Európskej komisii, C-205/03 P, Zb. s. I-6295, bod 25

⁴ K tomu vid' napríklad rozsudok Súdneho dvora z 10. septembra 2009 vo veci C-97/08 P Akzo Nobel NV a i. proti Európskej komisii, rozsudok Súdneho dvora z 25. októbra 1983, AEG[Telefunken] proti Európskej komisii, 107/82, Zb. s. 3151, bod 50

rozhodnutiu, ktorým sa jej ukladá pokuta za správanie jej dcérskej spoločnosti, aby vyvrátila túto domnienku tým, že predloží dôkazy preukazujúce nezávislosť tejto dcérskej spoločnosti⁵.

Uvedené je podstatné aj z hľadiska určovania pokút. Za porušenie súťažných pravidiel možno totiž uložiť pokutu až do výšky 10% z obratu podnikateľa. Ak je určená za zodpovednú materská spoločnosť, zohľadnenie jej obratu môže zásadným spôsobom zvýšiť výšku výslednej pokuty. Európska komisia môže zaviazat' na zaplatenie pokuty materskú spoločnosť spoločne a nerozdielne s dcérskou spoločnosťou a vymáhať pokutu od ktorejkoľvek z nich.

Určenie zodpovednosti za toto porušenie má samozrejme význam aj v prípade podania tzv. „follow on“ teda nadväznej žaloby o náhradu škody, teda po prijatí rozhodnutia o porušení a uložení pokuty. Pri rozhodovaní o náhrade škody je v časti výroku o porušení práva hospodárskej súťaže súd viazaný právoplatným rozhodnutím Protimonopolného úradu Slovenskej republiky (ďalej ako „protimonopolný úrad“) alebo konečným rozhodnutím súdu preskúmavajúceho toto rozhodnutie. Podľa Nariadenia 1/2003⁶ je rozhodnutie Európskej komisie záväzné v tom smere, že nie je možné prijať rozhodnutie, ktoré by mu odporovalo. Podľa ust. § 4 ods. 1 zákona o náhrade škody pri rozhodovaní o náhrade škody je v časti výroku o porušení práva hospodárskej súťaže súd viazaný právoplatným rozhodnutím protimonopolného úradu alebo konečným rozhodnutím súdu preskúmavajúceho toto rozhodnutie.

Žalobca v prípade náhrady škody by teda mal mať možnosť rovnako podať žalobu voči materskej spoločnosti v takýchto prípadoch.

2.2 Ekonomické nástupníctvo

Koncept ekonomického nástupníctva vychádza taktiež z rozhodovacej praxe Európskej komisie potvrdenej judikatúrou Súdneho dvora EÚ⁷, v legislatíve nie je osobitne upravený. V slovenskom právnom systéme, podľa teórie správneho práva v prípade zániku spoločnosti, právny nástupca nenesie zodpovednosť za porušenie, správny delikt svojho predchodcu a nemôže byť sankcionovaný.

V zmysle judikatúry Súdneho dvora EÚ to však nie je vylúčené. Pri verejnoprávnom presadzovaní práva hospodárskej súťaže EÚ orgánmi hospodárskej súťaže sa uplatňuje koncept hospodárskej kontinuity s cieľom pomôcť určiť osoby zodpovedné za porušenie týchto pravidiel. Na základe širokej koncepcie pojmu „podnik“, uvedeného v ustanoveniach ZFEÚ týkajúcich sa hospodárskej súťaže, táto zásada stanovuje, že zodpovednosť nie je obmedzená na právnickú osobu, ktorá sa podieľala na protisúťažnom správaní. V prípade reštrukturalizácie alebo iných organizačných zmien môže byť pokuta uložená akémukoľvek subjektu, ktorý je z ekonomického hľadiska totožný so subjektom, ktorý porušil právo hospodárskej súťaže EÚ⁸. Je nevyhnutné preskúmať, či právny nástupca zaniknutej spoločnosti je aj jej ekonomickým nástupcom, resp. či existuje ekonomický nástupca spoločnosti (ktorý môže, ale nemusí byť nevyhnutne zároveň aj právnym nástupcom); rozhodujúce je, či tento nástupca pokračuje v ekonomickej činnosti svojho predchodcu. Pokiaľ totiž nástupnícka spoločnosť prevzala na seba materiálne a ľudské zdroje, pokračuje v hospodárskej činnosti zaniknutej spoločnosti, používa aj „výhody“ z protiprávneho konania svojho predchodcu. Je dôvodné, aby na účely zachovania efektívnosti sankcií (a to jej oboch zložiek, represívnej ako aj preventívnej), a tak aj vynucovania dodržiavania pravidiel hospodárskej súťaže sa podnikatelia nemohli vyhnúť zodpovednosti za protiprávne konanie

⁵ rozsudok Súdu prvého stupňa z 27. septembra 2006, Avebe proti Európskej komisii, T-314/01, Zb. s. II-3085, bod 136; tiež rozsudok Súdneho dvora zo 16. novembra 2000, Stora Kopparbergs Bergslags proti Európskej komisii, C-286/98 P, Zb. s. I-9925

⁶ Nariadenie Rady (ES) č. 1/2003 zo 16. decembra 2002 o vykonávaní pravidiel hospodárskej súťaže ustanovených v článkoch 81 a 82 Zmluvy (Ú. v. ES L 1, 4.1.2003, s. 1 – 25)

⁷ K tomu viď napríklad rozsudky Súdneho dvora EÚ vo veci vo veci „Suiker Unie“, vec 40/73, Cooperative Vereniging „Suiker Unie UA“ a iní proti Európskej komisii, [1975] ECR-1663, rozsudok vo veci „Enichem Anic“, vec T-6/89, Enichem Anic SpA proti Európskej komisii, [1991] ECR II-01623, rozsudok vo veci „NMH Stahlwerke“, T-134/94, NMH Stahlwerke, GmbH proti Európskej komisii, [1991] ECR II-01623, odpoveď na prejudiciálne otázky vo veci C-280/06, Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato proti Ente tabacchi italiani - ETI SpA a iní a Philip Morris Products SA a iní proti Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato a iní, ECLI:EU:C:2007:775

⁸ Bod 5 návrhu generálneho advokáta Wahla vo veci C-724/17

napríklad prostredníctvom rôznych premien a reštrukturalizácií. Judikatúra Súdneho dvora pripúšťa za istých okolností prenesenie zodpovednosti na ekonomického nástupcu dokonca aj v prípadoch, kedy podnik, ktorý porušil pravidlá nezanikol.⁹

Uvedený koncept zodpovednosti musí pri aplikácii článkov 101 a 102 ZFEÚ aplikovať aj protimonopolný úrad v rámci správneho trestania.

Otázkou však zostáva, čo v prípade, ak spoločnosť zanikne, avšak má ekonomického nástupcu, ktorý na seba prevzal materiálne aj ľudské zdroje a pokračuje v podnikaní. Možno koncept ekonomického nástupníctva z oblasti verejného práva aplikovať aj v súkromnoprávných sporoch o náhradu škody? Alebo sa musia osoby poškodené protiprávnym konaním zmieriť s tým, že spôsobenú škodu im už nikto nenahradí?

Spomínaná európska smernica o žalobách na náhradu škody túto otázku neupravuje. V súvislosti s jej transpozíciou však vznikla táto otázka vo Fínsku v rámci súkromnoprávneho sporu o náhradu škody. Fínsky súd, zaoberajúci sa žalobou o náhradu škody, sa v tejto súvislosti obrátil aj na Súdny dvor s prejudiciálnymi otázkami. Podľa toho, ako Súdny dvor vo veci C-724/17¹⁰ na tieto otázky odpovie, bude určujúce, či určenie žalovaného je vecou európskeho práva alebo vnútroštátneho práva procesného. Ku dňu spracovania tohto príspevku rozsudok Súdneho dvora v tejto veci nebol prijatý, boli však známe návrhy generálneho advokáta.

2.2.1 Vec C-724/17, pozadie sporu

V rokoch 1994 až 2002 niekoľko spoločností uzavrelo dohodu obmedzujúcu súťaž, kartel na trhu s asfaltom. V roku 2009 fínsky Najvyšší správny súd uložil siedmim spoločnostiam pokuty za toto protisúťažné správanie, ktoré bolo v rozpore s vnútroštátnym zákonom o ochrane hospodárskej súťaže, a vzhľadom na vplyv kartelu na obchod medzi členskými štátmi aj s článkom 101 ZFEÚ. Jednou zo spoločností, ktorým bola uložená pokuta, bola spoločnosť Lemminkäinen Oyj, s ktorou obec Vantaa uzavrela niekoľko zmlúv o asfaltovacích prácach na roky 1998 až 2001. Na rozdiel od spoločnosti Lemminkäinen Oyj, niektoré ďalšie spoločnosti, ktoré sa podieľali na karteli, konkrétne Sata-Asfaltti Oy, Interasfaltti Oy a Asfalttinelio Oy, zanikli v procese dobrovoľnej likvidácie a ich jediní akcionári, so súčasnými obchodnými menami Skanska Industrial Solutions Oy, NCC Industry Oy a Asphaltmix Oy, nadobudli aktíva svojich dcérskych spoločností a pokračovali v ich hospodárskej činnosti. Najvyšší správny súd tak aplikujúc vyššie uvedený koncept hospodárskej kontinuity uložil pokutu spoločnosti Skanska Industrial Solutions Oy za jej vlastné konanie a za konanie spoločnosti Sata-Asfaltti Oy, spoločnosti NCC Industry Oy za konanie spoločnosti Interasfaltti Oy a spoločnosti Asphaltmix Oy za konanie spoločnosti Asfalttinelio Oy.

Po rozhodnutí Najvyššieho správneho súdu podala obec Vantaa žalobu o náhradu škody proti spoločnostiam, ktorým boli uložené pokuty, vrátane spoločnosti Skanska Industrial Solutions Oy, spoločnosti NCC Industry Oy a spoločnosti Asphaltmix Oy. Obec Vantaa požadovala od týchto spoločností spoločne a nerozdielne náhradu škody spôsobenej zaplatením neprímerane vysokých cien za asfaltovacie práce z dôvodu existencie kartelu. Spoločnosti Skanska Industrial Solutions Oy, NCC Industry Oy a Asphaltmix Oy namietali proti žalobe medzi iným s odôvodnením, že nie sú zodpovedné za škody, ktoré boli spôsobené právne samostatnými spoločnosťami. Tiež namietali, že nároky na náhradu škody mali byť uplatnené proti spoločnostiam zaniknutým v procese likvidácie. Podľa ich názoru, keďže nároky vyplývajúce zo škôd spôsobených kartelom neboli uplatnené v likvidačných procesoch, tieto nároky zanikli. Otázkou, ktorá je teda základom vnútroštátneho konania, ktorou sa zaoberali fínske sudy je, či spoločnosti Skanska Industrial Solutions Oy, NCC Industry Oy a Asphaltmix Oy môžu niesť zodpovednosť za náhradu škody spôsobenej protisúťažným správaním spoločností Sata-Asfaltti Oy, Interasfaltti Oy a Asfalttinelio Oy, a to na základe aplikácie konceptu ekonomickej (hospodárskej) kontinuity. Prvostupňový súd a odvolací súd v tomto ohľade prijali rozdielne názory.

Najvyšší súd sa rozhodol obrátiť na Súdny dvor, pričom v rámci položených otázok uvádza, že podľa predpisov o náhrade škody platných vo Fínsku je všeobecným východiskovým bodom to,

⁹ Vid' napr. rozsudok Všeobecného súdu vo veci T-134/94 NMH Stahlwerke GmbH proti Európskej komisii, [1991] ECR II-01623, rozsudok Všeobecného súdu vo veci T-531/15, Coveris Rigid France proti Európskej komisii

¹⁰ Vec C - 724/17, Vantaa kaupunki proti Skanska Industrial Solutions Oy, NCC Industry Oy, Asphaltmix Oy

že za náhradu je zodpovedný iba (právny) subjekt, ktorý škodu spôsobil. Tak je to s výnimkou určitých prípadov, kedy je nevyhnutné uplatniť tzv. „prieniková zodpovednosť“ („lifting the corporate veil“), aby sa zabezpečilo, že nedôjde k neprimeranému obchádzaniu zodpovednosti.

2.2.2 Prejudiciálne otázky

Z dôvodu pochybností týkajúcich sa správneho výkladu práva Únie sa fínsky Najvyšší súd rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:

„1. Určuje sa otázka, kto je zodpovedný za náhradu škody spôsobenej konaním v rozpore s článkom 101 ZFEÚ, priamou uplatniteľnosťou tohto ustanovenia alebo podľa vnútroštátnych predpisov?

2. Pokiaľ sa osoby povinné na náhradu určia priamo podľa článku 101 ZFEÚ: zodpovedajú za náhradu tie osoby, ktoré spadajú pod pojem ‚podnik‘ uvedený v tomto ustanovení? Uplatnia sa na určenie osôb povinných na náhradu škody tie isté zásady, ktoré Súdny dvor uplatnil na určenie zodpovedných osôb vo veciach pokút a podľa ktorých môže zodpovednosť spočívať predovšetkým na príslušnosti k tomu istému hospodárskemu celku alebo na hospodárskej kontinuite?

3. Pokiaľ sa osoby povinné na náhradu škody určia podľa vnútroštátnych pravidiel členského štátu: je vnútroštátna úprava, podľa ktorej spoločnosť, ktorá po nadobudnutí všetkých akcií spoločnosti zúčastnenej na karteli porušujúcom článok 101 ZFEÚ spornú spoločnosť zlikvidovala a pokračovala v jej podnikateľskej činnosti, nie je zodpovedná za náhradu škody, ktorá bola spôsobená konaním zaniknutej spoločnosti skresľujúcim hospodársku súťaž, hoci získanie odškodnenia od zaniknutej spoločnosti by bolo prakticky nemožné alebo neprimerane ťažké, v rozpore s požiadavkou efektivity vyplývajúcej z práva Únie? Bráni požiadavka efektivity takému výkladu vnútroštátneho práva členského štátu, podľa ktorého sa ako podmienka zodpovednosti za škodu vyžaduje, aby transformácia podniku uvedeného druhu bola vykonaná protizákonne, alebo umelo na účely vyhnúť sa zodpovednosti za škodu podľa práva hospodárskej súťaže, alebo iným nekalým spôsobom, alebo aspoň, aby spoločnosť pri vykonávaní transformácie podniku vedela alebo musela vedieť o porušení práva hospodárskej súťaže?“.

Pokiaľ ide o prvú **prejudiciálnu otázku**, väčšina subjektov, ktoré predložili svoje stanoviská v tomto konaní uvádzajú, že určenie osôb povinných na náhradu škody je otázkou, ktorú upravuje vnútroštátne právo. Členské štáty majú priestor na voľnú úvahu, ktorý je však v tomto ohľade obmedzený zásadami ekvivalencie a efektivity.

Generálny advokát Wahl sa s týmto názorom nestotožňuje, pričom uvádza nasledovné dôvody.

V prvom rade sa generálny advokát zaoberal skutočnosťou, že žaloby o náhradu škody majú okrem kompenzačnej funkcie, ktorá umožňuje jednotlivcom požadovať plnú kompenzáciu za každú škodu údajne spôsobenú porušením práva hospodárskej súťaže EÚ, ale majú odradzujúci účinok, dopĺňajúci tak presadzovanie práva verejnoprávnymi prostriedkami.

Poukázal najmä na skutočnosť, že článok 101 ZFEÚ má priamy účinok, spôsobuje právne následky vo vzťahoch medzi jednotlivcami, čím pre jednotlivcov vytvára práva, ktoré musia vnútroštátne súdy chrániť. Pripomenul, že Súdny dvor vyvodil z priameho účinku článku 101 ZFEÚ právo pre každého jednotlivca žiadať náhradu za škodu spôsobenú porušením tohto ustanovenia. Na druhej strane Súdny dvor v tejto súvislosti opakovane rozhodol, že členské štáty musia stanoviť podrobné pravidlá upravujúce výkon tohto práva, rešpektujúc (minimálne) požiadavky na ekvivalenciu a efektivitu. Podľa jeho názoru ide teda o konštitutívnu podmienku zodpovednosti podľa práva Únie. Určenie osôb, ktoré môžu byť povinné na náhradu škody, nie je teda otázkou týkajúcou sa akýchkoľvek podrobností konkrétneho uplatnenia nároku na náhradu škody alebo pravidla, ktorým sa riadi skutočné vymáhanie práva požadovať náhradu škody. Určenie osôb, ktoré sú zodpovedné za náhradu škody, je druhou stranou mince práva žiadať náhradu škody spôsobenú porušením práva hospodárskej súťaže EÚ. Existencia práva požadovať náhradu škody na základe článku 101 ZFEÚ totiž predpokladá, že existuje zákonná povinnosť, ktorá bola porušená. Predpokladá tiež, že existuje osoba, ktorá je za toto porušenie zodpovedná. Tento subjekt môže

vyplývať z článku 101 ZFEÚ, ktorý sa vzťahuje na podniky. Adresátni zákazu stanoveného v článku 101 ZFEÚ sú podniky, čo je pojem, ktorý Súdny dvor uplatňuje flexibilne v súvislosti s verejnoprávnym vymáhaním práva a ukladaním pokút. Určenie zodpovedných osôb priamo ovplyvňuje samotnú existenciu práva požadovať náhradu škody. Ako také predstavuje otázku zásadného významu, ktorá je na rovnakej úrovni ako samotné právo požadovať náhradu škody. Inými slovami, rovnako ako v prípade príčinnej súvislosti, t. j. ďalšej konštitutívnej podmienky zodpovednosti, sa zodpovedné subjekty majú určiť na základe práva Únie.

Generálny advokát taktiež vo svojom stanovisku uvádza, že konštitutívne podmienky zodpovednosti musia byť jednotné. Ak by sa totiž vymedzenie osôb zodpovedných za náhradu škody medzi členskými štátmi líšilo, existovalo by zjavné riziko, že sa s hospodárskymi subjektmi bude zaobchádzať rozdielne v závislosti od vnútroštátnej jurisdikcie, ktorá sa zaoberá súkromnoprávnym vymáhaním náhrady škody. Z hľadiska účinného presadzovania práva hospodárskej súťaže EÚ ponechanie vymedzenia osôb zodpovedných za náhradu škody voľnej úvahe členských štátov by mohlo výrazne obmedziť právo na náhradu škody. Okrem toho uplatňovanie rôznych pravidiel v členských štátoch v základnej otázke, ktorá priamo ovplyvňuje samotnú existenciu nároku na náhradu škody, nie je len podľa generálneho advokáta Wahla v rozpore s jedným zo základných cieľov práva hospodárskej súťaže EÚ, ktorým je vytvorenie jednotného rámca pre všetky podniky aktívne na vnútornom trhu, ale umožňuje aj tzv. „forum shopping“, teda výber priaznivejšej jurisdikcie. V konečnom dôsledku by takéto riešenie nepriaznivo ovplyvnilo odradzujúci účinok žaloby o náhradu škody, a teda účinnosť presadzovania práva hospodárskej súťaže EÚ, čo je cieľ, na ktorý Súdny dvor kladie v judikatúre osobitný dôraz.

Pokiaľ ide o **druhú položenú prejudiciálnu** otázku, generálny advokát dospel k záveru, že aj na súkromnoprávne žaloby na náhradu škody za porušenie pravidiel hospodárskej súťaže sa má uplatniť koncept ekonomickej, hospodárskej kontinuity, zodpovednosti. Uvedol, že z hľadiska práva hospodárskej súťaže EÚ právna alebo organizačná zmena nevyhnutne nevytvára nový podnik, ktorý nie je zodpovedný za správanie svojho predchodcu, ktorý sa dopustil porušenia, ak sú z ekonomického hľadiska oba identické. V tejto súvislosti sú právne formy subjektu, ktorý sa dopustil porušenia, a jeho nástupcu irelevantné. Je to preto, že z ekonomického hľadiska zostáva subjekt rovnaký. Podľa generálneho advokáta tvrdenia, ktoré boli predložené v rámci presadzovania práva hospodárskej súťaže verejnoprávnymi prostriedkami s cieľom odôvodniť uplatnenie širokého pojmu „podnik“, a s ním súvisiacej zásady hospodárskej kontinuity, sú platné tiež v kontexte súkromnoprávnej žaloby o náhradu za porušenie práva hospodárskej súťaže EÚ. To znamená, že súkromnoprávna žaloba o náhradu škody, rovnako ako verejnoprávne presadzovanie práva hospodárskej súťaže orgánmi hospodárskej súťaže, má tiež za úlohu, aj keď nie prostredníctvom toho istého mechanizmu, odradiť podniky od zapájania sa do protisúťažného správania. Ako uviedla obec Vantaa, presadzovanie práva hospodárskej súťaže EÚ verejnoprávnymi a súkromnoprávnymi prostriedkami spolu tvoria kompletný systém vymáhania, aj keď prostredníctvom dvoch vetiev, ktoré by sa mali považovať za celok. Wahl uvádza, že ak by sa zásada hospodárskej kontinuity neuplatňovala v kontexte žalôb o náhradu škody, výrazne by to oslabilo odradzujúci prvok, ktorý je zahrnutý v možnosti každého jednotlivca uplatniť nárok na náhradu škody za porušenie práva hospodárskej súťaže EÚ. Okrem toho, by sa podniky mohli vyhnúť zodpovednosti prostredníctvom štrukturálnych alebo iných opatrení, ktoré by prakticky znemožnili jednotlivcom uplatniť svoje právo na náhradu škody na základe článku 101 ZFEÚ. Generálny advokát taktiež upozornil, že v tejto súvislosti síce Skanska, NCC Industry a Asphaltmix pred Súdnym dvorom tvrdili, že obec Vantaa mohla žiadať aj náhradu škody od už zaniknutých spoločností. Zatiaľ čo sa zdá, že fínske právo naozaj umožňuje poškodenej osobe prijať takéto opatrenia, je ťažké si predstaviť, ako by takýto postup mohol jednotlivcovi zabezpečiť akékoľvek účinné právo na náhradu: „*je dobre známe, že nahému mužovi nie je možné vyprázdniť vrecká (kde nič nie je, tam ani čert neberie)*“. Vzhľadom na stanovisko generálneho advokáta k prvej a druhej položenej otázke je posledná, tretia otázka bezpredmetná.

3 ZÁVER

Osobne sa stotožňujem so stanoviskom generálneho advokáta Wahla. Jeho zdôvodnenie podáva vyčerpávajúce argumenty. Napriek tomu si však dovoľím na podporu uviesť ešte ďalšie súvisiace argumenty. V prvom rade je potrebné poukázať na skutočnosť, že pojem podnik vrátane konceptov súvisiacich so zodpovednosťou je základným prvkom každého prípadu pri ochrane

hospodárskej súťaže. Tento pojem, resp. definíciu podniku, podnikateľa, nemožno meniť a inak vykladať ani v iných veciach súvisiacich s hospodárskou súťažou, a teda ani v následných žalobách o náhradu škody za porušenia pravidiel antitrustu. Ďalej je potrebné poukázať na to, že podľa čl. 16 ods. 1 nariadenia 1/2003 platí, že keď vnútroštátne súdy rozhodujú o dohodách, rozhodnutiach alebo postupoch podľa článku 101 alebo článku 102 ZFEÚ, ktoré sú už predmetom rozhodnutia Európskej komisie, nemôžu prijať rozhodnutia, ktoré sú v rozpore s rozhodnutím prijatým Európskou komisiou. Musia sa vyhnúť takým rozhodnutiam, ktoré by boli v rozpore s rozhodnutím, o ktorom uvažuje Európska komisia v postupe, ktorý iniciovala. Rovnako, ako už je vyššie uvedené, podľa ust. § 4 ods. 1 zákona o náhrade škody je slovenský súd viazaný právoplatným rozhodnutím protimonopolného úradu alebo konečným rozhodnutím súdu preskúmvajúceho toto rozhodnutie. Podľa ust. § 4 ods. 2 toho istého zákona, konečné rozhodnutie o porušení práva hospodárskej súťaže vydané v inom členskom štáte Európskej únie sa považuje za dôkaz o porušení práva hospodárskej súťaže, pokiaľ v súdnom konaní o náhradu škody nebude preukázaný opak. Taktiež podľa čl. 15 ods. 3 Nariadenia 1/2003 môže Európska komisia v konaní pred súdom vyjadriť svoje písomné stanovisko a s dovoľením vnútroštátneho súdu sa môže tiež ústne vyjadriť. Obdobné ustanovenie je zakotvené aj v Civilnom sporovom poriadku¹¹ pokiaľ ide o protimonopolný úrad vo vzťahu k slovenskému súdu, pokiaľ by uplatňoval právo hospodárskej súťaže. Cieľom je jednotná aplikácia európskeho súťažného práva a jej konceptov.

Je preto dôvodné, aby sa koncepty, princípy a zásady, ktoré sa viažu k pojmu a definícii podniku a určovaniu zodpovednosti neoddeľovali od samotného pojmu podnik.

Taktiež je potrebné zdôrazniť, že pokiaľ ide o reštrukturalizácie, organizačné zmeny a likvidácie, tie by nemali poskytovať podnikom možnosti, ako sa „zbaviť“ starej ľarchy v podobe hroziacej náhrady škody v budúcnosti. Osoby poškodené týmto protisúťažným konaním nemusia byť len koneční spotrebiteľia, ktorí možno zaplatili v dôsledku napríklad kartelu výrobcov skla do automobilov viac za svoje auto, ako by možno zaplatili bez existencie kartelu. Poškodené osoby sú aj podnikatelia v rámci distribučného reťazca, ktorí bez efektívnej promptnej možnosti náhrady škody môžu mať aj existenčné problémy.

V neposlednom rade je potrebné pripomenúť si aj základné postuláty Európskej únie a myšlienku jednotného trhu a dôvodu existencie rovnakých európskych pravidiel hospodárskej súťaže na úrovni Únie. Jednotný trh, prístup na trhy v členských štátoch pre všetkých podnikateľov Únie bez ohľadu na ich domovský členský štát, voľný pohyb tovaru a služieb a férová hospodárska súťaž nám všetkým prinášajú výhody v podobe nižších cien, väčšieho výberu a inovácií. Pokiaľ by bolo použitie tohto konceptu ponechané na vnútroštátne právo, mohlo by sa stať, že podnikateľ – ekonomický nástupca predchodcu – porušiteľa napr. vo Fínsku, nebude musieť čeliť náhrade škody, ale iný účastník toho istého kartelu, len spadajúci pod inú jurisdikciu, v ktorej by sa napríklad taký koncept ekonomického nástupníctva uplatnil aj pre žalobu o náhradu škody, by už náhrade škody čelil. S ohľadom na čl. 11 ods. 1 smernice o náhrade škody, podľa ktorej členské štáty zabezpečia, aby podniky, ktoré porušili právo hospodárskej súťaže spoločným správaním (v dôsledku uzatvorenia kartelu), spoločne a nerozdielne zodpovedali za škodu spôsobenú porušením práva hospodárskej súťaže s účinkom, že každý z týchto podnikov je povinný nahradiť škodu v plnom rozsahu, a poškodená osoba má právo požadovať úplnú náhradu od ktoréhokoľvek z nich, až kým škoda nie je v plnom rozsahu nahradená by mohlo hroziť, že niektoré podniky by boli vystavené žalobám o náhradu škody v oveľa väčšom rozsahu. Možnosť uplatnenia reverzu by bola zrejme nereálna, resp. otázná. Okrem už spomínaného efektu „forum shopping“, by to mohlo spôsobiť v konečnom dôsledku nerovnováhu medzi podnikmi, ktoré sa rovnako zúčastnili na protisúťažnom konaní.

Avšak samozrejme najdôležitejším dôvodom zostáva možnosť náhrady škody poškodeným osobám.

Naopak, dôvody, prečo by sa tento koncept nemal aplikovať, nenachádzam. Definitívne a záväznú odpoveď na tieto otázky poskytne však až Súdny dvor¹². Z vyššie uvedeného je však zrejmé, že otázka identifikácie žalovaného v sporoch o náhradu škody spôsobenej porušením pravidiel hospodárskej súťaže sa napokon nemusí javiť čierno-biela. Každý, komu taká škoda

¹¹ Ust. § 94 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

¹² Kým bude tento článok publikovaný, zrejme bude už názor Súdneho dvora zverejnený v jeho rozsudku. Ku dňu konania konferencie však tento záver autorke ešte nebol známy.

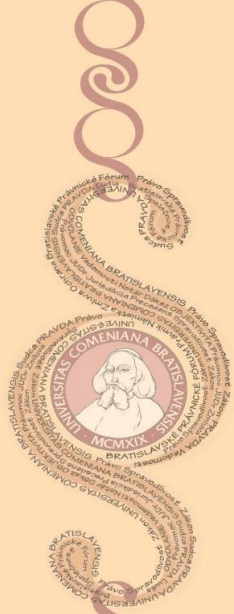
vznikla by sa mal oboznámiť aj s touto špecifickou oblasťou práva, nakoľko to môže v mnohých ohľadoch určiť smerovanie a vývoj celej veci, ako aj ovplyvniť úspešnosť sporu.

Kontaktné údaje:

Mgr. Michaela Nosa
michaela.nosa@antimon.gov.sk
Právnická fakulta Univerzity Komenského Bratislava
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

Zdroje a literatúra:

Návrhy Generálneho advokáta vo veci C - 724/17, Vantaan kaupunki proti Skanska Industrial Solutions Oy, NCC Industry Oy, Asphaltmix Oy
KALESNÁ, K. , BLAŽO, O.: *Zákon o ochrane hospodárskej súťaže*. Komentár, vyd. C. H. Beck, 2012, ISBN: 978-80-7400-257-1
KALINTIRI, A. *Revisiting Parental Liability in EU Competition*, London School of Economics and Political Science European Law Review, 2018, ISSN 0307-5400

BRATISLAVA LEGAL FORUM
BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM

2019

